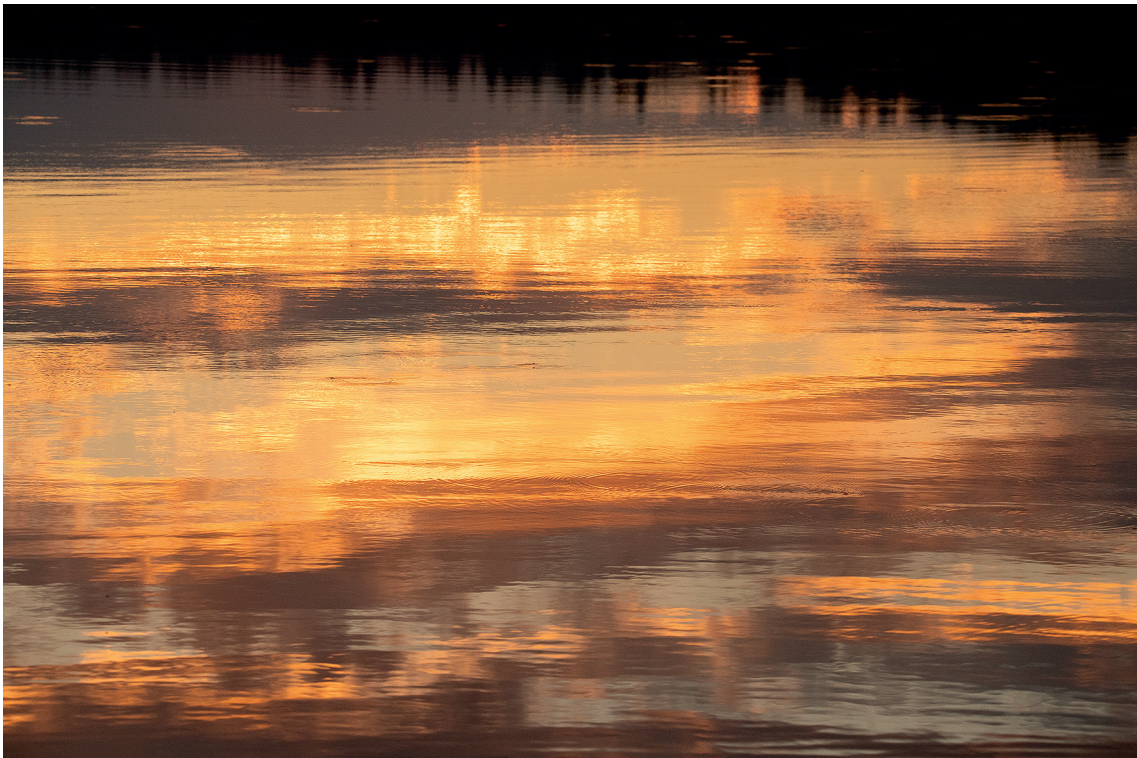

JYU DISSERTATIONS 718

Sami Ylistö

Työttömyys, nuoret ja aktivointi

**Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten
elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla**

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 718

Sami Ylistö

Työttömyys, nuoret ja aktivointi

Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
marraskuun 24. päivänä 2023 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on November 24, 2023 at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2023

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Ville Korkiakangas

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover photo by Sami Ylistö.

Copyright © 2023, by author and University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-9822-6 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-9822-6

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9822-6>

ABSTRACT

Ylistö, Sami

Unemployment, the youth and activation: Coping strategies of long-term unemployed youth in the labour market.

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2023, 203 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 718)

ISBN 978-951-39-9822-6 (PDF)

The aim of this social work dissertation is to better understand the coping strategies of long-term unemployed young people in the labour market. The research questions of the dissertation are threefold: (1) how to describe theoretically the coping strategies of long-term unemployed youth, (2) how the life course of long-term unemployed youth determines their coping strategies in the labour market, and (3) what the influence of youth coping strategies is for active labour market and social policies. The dissertation data are based on life-course interviews with 28 long-term unemployed young people from the city of Jyväskylä, Finland, conducted from 2012 to 2013. The analysis of the data follows the principles of Derek Layder's adaptive theory. The theoretical framework for the interpretation of the data is based on coping theories and Anthony Giddens' structuration theory.

This doctoral thesis synthesises structuration theory and coping theories to create an extended stratification model of the agent which is suitable for the empirical interpretation of the coping strategy needs of long-term unemployed young people. The analysis suggests that the coping strategies of long-term unemployed young people in the labour market are explained by a lack of realistic opportunities and by accumulating adversities in their life course. The accumulated adversities in the lives of the young people interviewed had generally started in childhood and results in permanent behavioural changes over time. Young people also appear to lack realistic employment prospects, as they face significant difficulties in meeting employers' recruitment requirements. As a result, the patterns of behaviour under the unemployment obligations are emotionally burdensome for the long-term unemployed young people, which constitutes a significant incentive to adopt deviant patterns of behaviour. Therefore, the logic of action for long-term unemployed young people differs significantly from the initial assumptions of active labour market and social policies. The study also shows that well-designed activation measures, if properly timed and targeted, can help young people to rehabilitate and enter the labour market. The results of the study suggest that the activation measures with a threat of sanctions should not be targeted at the most disadvantaged young people, as for them such measures can lead to even greater problems.

Keywords: young people, long-term unemployment, activation, coping

TIIVISTELMÄ

Ylistö, Sami

Työttömyys, nuoret ja aktivointi. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista työmarkkinoilla.

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 203 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 718)

ISBN 978-951-39-9822-6 (PDF)

Tämän sosiaalityön väitöskirjan tavoite on ymmärtää nykyistä paremmin pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia ratkaisuja työmarkkinoilla. Väitöskirjan tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja voidaan kuvata teoreettisesti, 2) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänselitys määrittää heidän elämänhallinnallisia strategioitaan työmarkkinoilla ja 3) mikä on nuorten elämänhallinnallisten valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Väitöskirjan aineisto perustuu 28:n pitkäaikaistyöttömän jyväskyläläisnuoren elämänselityshaastatteluun, jotka on tehty vuosina 2012–2013. Aineiston analyysissä on noudatettu Derek Layderin adaptiivisen teorianmuodostuksen periaatteita. Aineiston tulkinnan teoreettinen viitekehys perustuu elämänhallinnan käsitteistöön ja Anthony Giddensin rakenteistumisteoriaan.

Väitöstutkimuksessa on luotu rakenteistumisteorian ja elämänhallintaan liittyvien teoretisointien synteessinä laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli, joka soveltuu pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisten valintojen empiiriseen tulkittamiseen. Aineiston analyysin perusteella pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja työmarkkinoilla selittävät realististen mahdollisuuksien puute sekä heidän elämänselityksensä kasautuvat vastoinkäymiset. Haastateltujen nuorten elämään kasautuvat vastoinkäymiset olivat alkaneet yleensä heidän lapsuudessaan ja ne aiheuttivat aikojen saatossa pysyviä käyttäytymismuutoksia. Nuorilta näyttää puuttuvan myös realistiset työllistymismahdollisuudet, koska heillä on merkittäviä vaikeuksia työnantajien rekrytointivaatimusten täyttämiseksi. Realististen mahdollisuuksien puutteen vuoksi työttömiä koskevien velvoitteiden mukaiset toimintamallit ovat pitkäaikaistyöttömille nuorille henkisesti raskaita, mikä muodostaa merkittävän kannustimen poikkeavien toimintamallien omaksumiselle. Tämä tutkimus osoittaa myös, että hyvin suunnitellut aktivointitoimenpiteet voivat oikein ajoitettuna ja kohdennettuna auttaa nuoria kuntoutumaan ja työllistymään työmarkkinoille. Tutkimustulokset problematisoivat vastikkeellisten aktivointitoimenpiteiden kohdentamista kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin nuoriin, koska heidän osaltaan aktivointi voi johtaa entistäkin suurempiin ongelmiin.

Avainsanat: nuoret, pitkäaikaistyöttömyys, aktivointi, elämänhallinta

Author's address	<p>Sami Ylistö Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Finland sami.ylisto@jyu.fi</p>
Supervisors	<p>Associate professor Johanna Kiili Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Finland</p> <p>University lecturer Tuomo Kokkonen Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Finland</p> <p>Senior lecturer (Title of Docent) Tuija Kotiranta Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Finland</p> <p>Professor (emeritus) Mikko Mäntysaari Department of Social Sciences and Philosophy University of Jyväskylä, Finland</p> <p>Professor (emeritus) Jari Heinonen Faculty of Social Sciences University of Tampere</p>
Reviewers	<p>Professor (emerita) Anneli Pohjola Faculty of Social Sciences University of Lapland</p> <p>Academy of Finland Research Fellow (Title of Docent) Lotta Haikkola Finnish Youth Research Network</p>
Opponents	<p>Academy of Finland Research Fellow (Title of Docent) Lotta Haikkola Finnish Youth Research Network</p>

ESIPUHE

Väitöskirjani kirjoittamisprosessi on ollut monivaiheinen ja tavallisuudesta poikkeava. Olen alun perin lukenut pääaineenani sosiologiaa ja sosiaalityö on tullut mukaan vasta jatko-opintojen aikana. Väitöskirjani jatkaa niitä samoja elämönhallintaan liittyviä teemoja, joita olen käsitellyt sosiologian kandidaatin tutkielmassa ensimmäistä kertaa vuonna 2004 ja sen jälkeen gradussa 2006. Näiden opinnäytetöiden innoittamana julkaisin vuonna 2009 Sosiologia-lehdessä ensimmäisen elämönhallintaa käsittelevän artikkelijulkaisun, jossa pohdin elämönhallinnan määrittelyyn liittyviä kysymyksiä. Olen sisällyttänyt tämän artikkelin väitöskirjani kokonaisuuteen, koska se on ollut lähtökohta koko myöhemmälle tutkimusprosessille. Näin jälkikäteen ajatellen elämönhallinta on ollut monella tavalla vaivalloinen ja työläs valinta väitöskirjan teoreettiseksi viitekehikseksi, mutta vielä kandidaatissa en sitä osannut nähdä ennalta.

Opintojen jälkeen työskentelyyn tuli vuosien mittainen suvantovaihe, koska uran alkuun pääseminen ei ollutkaan niin itsestään selvää tuoreelle maisterille. Työttömyyskorvausten, palkkatyön ja apurahojen välillä taiteileminen tuli minulle tuolloin henkilökohtaisesti tutuksi. Kokemukseni vuoksi kiinnostuin työttömyyteen ja sosiaalityöhön liittyvistä kysymyksistä niin tutkimuksellisesti kuin ammatillisestikin. Tässä vaiheessa syntyi idea elämönhallinnan soveltamisesta työttömyyden tutkimukseen. Samalla havaitsin myös, että elämönhallinta on vahvasti kallellaan sosiaalityön tutkimuksen ja ammattikäytäntöjen suuntaan, josta syntyi idea tehdä väitöskirja sosiaalityön oppiaineeseen. Lisäksi tähän valintaan vaikutti se, että olin jo aiemmin tutustunut Tuija Kotirantaan, joka oli siirtymässä työskentelemään Stakesilta Jyväskylän yliopistolle. Tuijan kanssa käydyt keskustelut vahvistivat käsitystäni, että sosiaalityö olisi oikea paikka väitöskirjalleni. Virallisesti väitöskirjaprosessi alkoi 2011, jolloin siirryin professori Mikko Mäntysaaren suostumuksella suorittamaan jatko-opintojani sosiaalityön oppiaineeseen. Tästä alkoi tapahtumakulku, jonka seurauksena valmistui sosiaalityön väitöskirja, mutta sen lisäksi olen myös päteväitynyt sosiaalityöntekijäksi. Olen erittäin kiitollinen Jyväskylän yliopiston sosiaalityön henkilökunnalle, että olette mahdollistaneet sosiaalityön opintojen, yliopistolla työskentelyn ja väitöskirjatutkimuksen yhdistämisen. Erityisen suuri kiitos koko Jyväskylän yliopiston sosiaalityön oppiaineen henkilökunnalle siitä, että olette ottaneet minut alusta lähtien lämmöllä mukaan joukkoonne. Lisäksi haluan kiittää teitä siitä valtavasta tutkimuksellisesta ja ammatillisesta osaamisesta, josta olen vuosien varrella saanut ottaa oppia.

Mitä väitöskirjasta tulisi ilman hyviä ohjaajia? Ei mitään. Sen vuoksi haluan erityisesti kiittää ohjaajiani kaikista niistä asiantuntevista neuvoista ja muusta avusta, jota olen väitöskirjan kirjoittamisen aikana heiltä saanut. Väitöskirjan valmistumiseen kului lopulta 12 vuotta ja ohjaajia on ollut väitöskirjan eri vaiheissa yhteensä viisi. Ensimmäisenä haluan kiittää apulaisprofessori Johanna Kiiliä ja yliopistonopettaja Tuomo Kokkosta, jotka ovat viimeisimpänä toimineet ohjaajinani. Johanna haluan erityisesti kiittää niistä lukuisista teoreettisista ja menetelmällisistä huomioista, joita olet vuosien varrella tehnyt. Ne ovat johtaneet tärkei-

siin oivalluksiin ja Johanna vaikutti myös merkittäväällä tavalla siihen, että lopulta päädyin laajentamaan väitöskirjan teoreettista viitekehystä Giddensin rakenteistumisteorialla. Tämäkin valinta osoittautui työlääksi, mutta myös palkitsevaksi. Ilman Johannaa tuskin olisin päätenyt pohtimaan yhteiskunnan rakenteisiin ja yksilön toimijuuteen liittyviä kysymyksiä sillä tavalla kuin olen nyt päätenyt tekemään. Tuomo on tullut mukaan väitöskirjani ohjaamiseen viimeisimpänä, mutta hänen ohjauspanoksensa ei ole jäänyt missään nimessä vähäisimmäksi. Haluan kiittää Tuomoa erityisesti hänen terävistä huomioistaan, jotka liittyvät uusliberalismiin, aktivointiin ja ylipäänsä väitöskirjani poliittisiin teemoihin. Lisäksi Tuomon kanssa käymäni keskustelut virittivät minussa mielenkiintoa rakenteellista sosiaalityötä kohtaan väitöstutkimuksen loppuvaiheessa.

Tuija Kotiranta on ollut pitkään minun toisena ohjaajanani, ja hänellä on ollut alusta lähtien merkittävä vaikutus väitöskirjatutkimukseeni. Muistan Tuijan erityisesti niistä innostavista ja syvällisistä keskusteluista, joita olemme vuosien aikana käyneet. Lisäksi olen saanut nauttia Tuijan keräämästä laajasta kirjastosta, joka liittyy nuoriin ja aktiiviseen työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan. Tuija lahjoitti minulle myös suuren määrän väitöskirjani aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta jäädessään eläkkeelle. Suuri kiitos Tuijalle kaikesta tästä vaivannäöstä!

Erityiskiitokset kuuluvat myös professori Mikko Mäntysaarelle, koska juuri hän mahdollisti väitöskirjani tekemisen sosiaalityön oppiaineeseen. Mikko toimi väitöskirjani ohjaajana eläköitymiseensä saakka. Opin vuosien varrella arvostamaan Mikon uskomattoman laajaa lukeneisuutta ja yleissivistystä sekä hänen tarkkoja huomioitaan, joita hän teki lukiessaan käsikirjoituksiani. Mikon ansiosta sain lisää tutkimuskokemusta AMKU- ja PROMEQ-tutkimushankkeissa, jotka ovat olleet merkittäviä kasvun paikkoja urallani. Konkreettisenä hanketyöskentelyn tuloksena olemme olleet kirjoittamassa myös muutamia yhteisjulkaisuita. Kiitoksia Mikolle kaikista näistä mahdollisuuksista ja tuesta!

Professori Jari Heinonen oli ensimmäinen ohjaajani sosiaalityön oppiaineessa. Muistan Jarin erityisesti hänen kannustavasta ohjaustyylistään ja hänen opastuksessaan hain ensimmäisiä rahoituksia väitöstutkimukselle. Jari oli ohjaajani siihen saakka, kun hän siirtyi Tampereen yliopistolle töihin. Kiitos Jari tärkeästä panostuksesta väitöstutkimukseni alkuvaiheessa.

Näin jälkikäteen arvioiden väitöskirjani eteenpäin ajava voima on ollut halu ymmärtää työttömyyttä ja siihen liittyviä elämänhallinnallisia kysymyksiä pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta. Monet nuorten tekemistä valinnoista voivat vaikuttaa ulkopuolisten näkökulmasta käsittämättömiltä, mutta tutkimusprosessin aikana minulle syntyi olo, että olen oppinut ymmärtämään haastateltujen nuorten ajatuksenkulkua ainakin jossain määrin. Väitöskirjan empiirisissä artikkeleissa olen käsitellyt muun muassa nuorten työnhakua, nuorten asemoitumista lakisäätöihin velvoitteisiin sekä työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin osallistumista. Monien tekijöiden summana artikkelien julkaisutahti on ollut hidas ja väitöskirjan viimeinen empiirinen artikkeli on tätä kirjoittaessa edelleen toisella referee-kierroksella. Olen vuosien aikana työskennellyt muun muassa AMKU-, PROMEQ-, TASOS- ja NuoriSO-hankkeissa sekä vuodesta 2019 lähtien Hannikaisenkadun sosiaaliasemalla sosiaalityöntekijänä. Olen saanut hankkei-

den ja sosiaalityön asiakastyön kautta arvokasta lisäkokemusta, joka on heijastunut myös väitöstutkimukseeni. Olen kiitollinen hankkeisiin osallistuneille kollegoille ja Hannikaisenkadun sosiaaliaseman työkavereille saamastani tuesta niin tutkimustyön kuin käytännön asiakastyön parissa. Tunnen olevani erittäin onnekas, koska minulla on ollut melko harvinainen mahdollisuus yhdistää tutkimusta, opettamista ja käytännön sosiaalityön asiakastyötä. Se on antanut erinomaiset lähtökohdat omalle ammatilliselle kasvulleni.

Olen käsitellyt väitöskirjassani työttömyyttä monitieteellisestä näkökulmasta. Sen vuoksi väitöskirjani lähdeluetteloa selatessani minulle nousi mieleen useita nimiä, jotka voisivat toimia esitarkastajina. Havaitsin tutkimukseni loppuvaiheessa, että erityisesti emeritaprofessori Anneli Pohjola ja dosentti Lotta Haikkola olivat käsitelleet julkaisuissaan samankaltaisia kysymyksiä kuin minä. Hie-man myöhemmin juuri he valikoituivatkin väitöskirjani esitarkastajiksi. Valinta oli onnistunut ja haluankin kiittää molempia väitöskirjan esitarkastajia todella asiantuntevista ja perusteellisista lausunnoista. Lausunnoista näki, että kumpikin esitarkastajista oli perehtynyt väitöskirjakäsikirjoitukseeni erittäin tarkkaan ja heidän antamastaan palautteesta oli huomattavasti apua väitöskirjan viimeistelyvaiheessa. Vastaväittäjäksi valikoitui Lotta Haikkola, koska hänen esitarkastuslausunnostaan huokui vahva substanssiosaaminen, joka liittyi nimenomaan nuoriin pitkäaikaistyöttömiin. Arvostan suuresti, että olet suostunut minun vastaväittäjäkseni. Väitöskirjani on nyt tässä ja valmis väitöstilaisuutta varten.

Haluan kiittää myös väitöskirjatutkimukseni rahoittajia, joiden merkitys tutkimuksen alkutaipaleella oli ratkaiseva. Ensimmäisen apurahan sain vuonna 2012 Oskar Öflunds Stiftelseltä, jonka ansiosta työskentelin kaksi ensimmäistä kuukautta päätoimisena apurahatutkijana. Tämän jälkeen sain vuoden mittaisen apurahan Keski-Suomen Kulttuurirahastolta sekä yhdeksän kuukauden apurahan Ellen ja Artturi Nyyssösen säätiöltä. Näiden apurahojen ansiosta sain tutkimukseni hyvin käyntiin. Myöhemmin olen työskennellyt Jyväskylän yliopistolla tohtorikoulutettavana, väitöskirjatutkijana, projektitutkijana ja yliopistonopettajana. On ollut etuoikeus tehdä tutkimus- ja opetustyötä kanssanne!

Lisäksi kiitän professori Martti Siisiäistä siitä, että sain kerätä väitöskirjani pitkäaikaistyöttömien nuoria koskevan haastatteluaineiston vuosina 2012–2013 osana Suomen Akatemian rahoittamaa Job-seeking Groups and the Restructuring of Opportunities in Finland Since the 1990s -tutkimusprojektia. Erityinen kiitos myös Päivi Kivelälle, joka oli aktiivisesti mukana suunnittelemassa nuorten pitkäaikaistyöttömien haastattelurunkoa ja toteuttamassa haastatteluja. On ollut huomattavasti helpompaa tehdä tutkimusta, kun kaikkea ei tarvinnut keksiä itse, vaan on saanut ottaa oppia kokeneemilta kollegoilta. Kiitän myös Hanna-Mari Husua siitä, että olemme hänen aloitteestaan kirjoittaneet kerätystä aineistosta yhteisen artikkelin. Yhteisartikkelimme johdatti minut väitöskirjani kokonaisuuden kannalta merkittäviin oivalluksiin. Lisäksi erityinen kiitos kuuluu myös niille 28 nuorelle, jotka suostuivat meidän haastateltaviksemme. Ilman teidän tärkeää panostanne tämä tutkimus ei olisi ollut mahdollinen! Kiitoksia myös Jyväskylässä nuoria kuntouttaville ja työllistävälle kolmannen sektorin toimijoille, joiden kautta suurin osa haastatelluista nuorista on tavoitettu.

Haluan lisäksi kiittää kaikkia niitä kollegoita ja tiedeyhteisön jäseniä, jotka ovat osallistuneet seminaareihin tai käsikirjoituksieni kommentoimiseen muilla tavoilla. Palautteenne on ollut erittäin tärkeä osa tutkimusprosessia, koska muutoin omalle tekstille tulee helposti liian sokeaksi. Tässä yhteydessä haluan erityisesti kiittää seminaareissa saamistani lukuisista hyvistä kommentteista Elina Aal-tiota, Kaisa Haapakoskea, Sirpa Kannasojaa ja Maija Mänttari -van der Kuipia, jotka ovat tehneet väitöskirjojaan yhtä aikaa minun kanssani. Lisäksi kiitän erikseen professori Elina Virokannasta hänen rakentavasta palautteestaan väitöskir-jani metodisten ratkaisuiden osalta. Kiitän myös professori Marjo Kurosta ja pro-fessori Kati Närheä siitä, että olette mahdollistaneet minulle joustavat työjärjes-telyt, jotka ovat auttaneet väitöskirjan loppuun saattamisessa.

Haluan kiittää puolisoani Kaisu Savolaista kaikesta siitä käytännön avusta ja etenkin kärsivällisyydestä, jota sinulta on vaadittu väitöskirjani valmistelun aikana. Olen ajoittain linnoittautunut mökille pitkäksi aikaa kirjoittamaan, jolloin olen ollut poissa kodin arkisista askareista. En ole myöskään tietotekniikan ih-melapsi, joten on ollut tärkeää, että olet auttanut minua tietokoneiden kanssa. Lisäksi on ollut erittäin arvokasta, että olen voinut pyytää sinulta kommentteja artikkelikäsikirjoituksiini, koska tunnet väitöskirjassani käsittelemän aihepiirin työvoimapalveluiden näkökulmasta. Olet tehnyt tärkeitä huomioita! Ja ennen kaikkea kiitos maailman yhteisestä ihmettelemisestä ja niistä syvällisistä keskus-teluista, joita olen kanssasi saanut käydä.

Lopuksi kiitän kaikkia sukulaisia ja ihania ystäviäni, jotka olette auttaneet suorasti ja epäsuorasti minua jaksamaan arjessa. Tunnen olevani valtavan onne-kas, kun olen saanut jakaa elämän ilot ja surut niin mahtavien ihmisten kanssa! Se tekee meistä kaikista vahvempia.

Jyväskylässä 1.10.2023
Sami Ylistö

KUVIOT

KUVIO 1	Alkutuotannon, jalostuksen ja palveluiden työvoimaosuudet vuosina 1860–2010.	21
KUVIO 2	Bruttokansantuote asukasta kohden vuosina 1860–2015.	22
KUVIO 3	Suomen työttömyysaste 1900–2019.	24
KUVIO 4	Uusliberalistisen politiikan paradigmat ja niiden keskinäiset suhteet.	32
KUVIO 5	Elämönhallinnan teoreettiset lähtökohdat.	69
KUVIO 6	Giddensin alkuperäinen toiminnan kerrostuneisuuden malli.	80
KUVIO 7	Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli.	85
KUVIO 8	Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettynä.	116
KUVIO 9	Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö ja elämönhallinta laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettynä.	134
KUVIO 10	Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämönhallinnan kokonaisuus laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettynä.	150

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Väitöskirjan osajulkaisut ja niiden tutkimuskysymykset.	16
------------	--	----

SISÄLLYS

ABSTRACT

TIIVISTELMÄ

ESIPUHE

KUVIOT JA TAULUKOT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	13
2	TYÖTTÖMYYDEN YHTEISKUNNALLINEN TAUSTA.....	19
2.1	Työttömyyden taloudelliset lähtökohdat.....	19
2.2	Työttömyys poliittisena kysymyksenä.....	27
2.2.1	Työttömyyden poliittisen sääntelyn lyhyt historia.....	28
2.2.2	Markkinatalousparadigma	32
2.2.3	Aktivointiparadigma	35
2.2.4	Kannustinparadigma.....	39
2.3	Koulutus ja osaaminen työmarkkinoilla	42
2.4	Nuorten työmarkkina-asema	45
2.5	Suomalaisnuorten asema työmarkkinoilla	47
2.6	Nuorisotyöttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen	50
3	ELÄMÄNHALLINTA JA RAKENTEISTUMISTEORIA.....	54
3.1	Elämänhallinnan teoreettista määrittelyä	54
3.1.1	Psykologinen lähestymistapa.....	55
3.1.2	Yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa	59
3.1.3	Filosofinen lähestymistapa	66
3.1.4	Elämänhallinnan synteesi ja kritiikki.....	68
3.2	Giddensin rakenteistumisteoria	71
3.2.1	Giddensin rakenteistumisteorian yleiskuvaus	72
3.2.2	Rakenteistumisteorian empiirinen soveltaminen.....	76
3.3	Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli	79
4	AINEISTO JA MENETELMÄT	87
4.1	Tutkimuksen kohderyhmä.....	87
4.2	Elämänkulku tieteellisenä näkökulmana	89
4.3	Aineistona elämänkulkuhaastattelut.....	91
4.4	Aineiston analyysi ja tutkimuskysymykset.....	93
4.5	Tutkimuksen eettisyys	97
5	PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN NUORTEN ELÄMÄNHALLINNALLISET VALINNAT.....	99
5.1	Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö	101
5.1.1	Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja työnantajat	101
5.1.2	Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja työttömien palvelut	106

5.1.3	Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja oppilaitokset	109
5.1.4	Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja sosiaaliset viiteryhmät	112
5.1.5	Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöstä	116
5.2	Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinta	117
5.2.1	Pitkäaikaistyöttömien nuorten voimavarat	118
5.2.2	Pitkäaikaistyöttömien nuorten sisäinen elämänhallinta	123
5.2.3	Pitkäaikaistyöttömien nuorten ulkoinen elämänhallinta.....	128
5.2.4	Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista.....	133
5.3	Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan seuraukset	135
5.3.1	Elämänhallinnan merkitys pitkäaikaistyöttömille nuorille..	136
5.3.2	Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan merkitys työttömien palveluille	140
5.3.3	Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan merkitys aktivointipolitiikalle	146
5.3.4	Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan seurauksista	149
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	152
6.1	Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset	152
6.2	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimustarpeet	158
	SUMMARY	163
	YHTEENVETO.....	166
	LÄHTEET	170
	LIITE 1	202
	ALKUPERÄISET JULKAISUT	

1 JOHDANTO

Työttömyys on yhteiskunnallinen ongelma, joka aiheuttaa voimakkaita poliittisia ja aatteellisia kannanottoja. Työttömyyteen liittyvässä suomalaisessa keskustelussa ovat 1990-luvulta lähtien vahvistuneet työttömiä moralisoivat ja syyllistävät painotukset (Karjalainen 2011, 246), jotka näkyvät myös työttömyyttä koskevassa julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi 2013 Suomessa nousi kohu, kun opiskelijoiden verkkolehti Tuima julkaisi jutun 26-vuotiaasta Tatusta, joka kertoi saavansa yhteiskunnan tukina 1100 € kuukaudessa tekemättä juurikaan mitään. Myöhemmin hän tuli tunnetuksi mediassa sossu-Tatuna (Vaalisto 2013). Samanlainen kohu nousi myös 2017, kun Helsingin Sanomat (Riikonen 2017) julkaisi artikkelin ideologisesti työttömänä olevasta Ossi Nymanista. Tätä kirjoitusta seurasivat nopeasti Iltasanomien artikkelit Juusosta (Kujala 2017) ja Mikosta (Hujanen 2017), jotka kertoivat avoimesti, että eivät halunneet töihin. Näiden kirjoitusten virittämässä julkisessa keskustelussa oli havaittavissa moraalista närkästystä ja huolta erityisesti nuorten työmoraalin rapautumisesta. Mediassa työttömyyttä on käsitelty myös työttömiä vähemmän syyllistävästä näkökulmista. Esimerkiksi YLE (Björkstén 2013) uutisoi vuonna 2013, että kymmenet tuhannet työttömät ovat luopuneet työnhausta, koska he eivät usko pääsevänsä töihin. Lisäksi YLE (Tuominen & Ali-Hokka 2016) julkaisi vuonna 2016 uutisen, joka perustui kauden työttömän haastatteluun. Uutisen keskeinen sanoma oli, että haastateltujen työttömien työttömyys ei johtunut laiskuudesta, vaan moninaisista työllistymisen esteistä, joihin työttömien itse on vaikea vaikuttaa.

Edellä mainitut esimerkit edustavat eräänlaisia ääripäitä, jotka havainnollistavat sitä, miten työttömyyttä tarkastellaan julkisuudessa. Samalla ne osoittavat, että työttömyys on yhtäaikaaisesti sekä yhteiskunnan rakenteellinen että yksilöllinen ongelma (Dietrich 2012, 20). Rakenteen näkökulmasta huomio kohdistuu erityisesti työmarkkinoiden toimivuuteen ja julkisen sektorin tulonsiirto- ja palvelujärjestelmiin. Työmarkkinoiden näkökulmasta keskeinen ongelma on se, että työnhakijat ja työpaikat eivät kohtaa työmarkkinoilla optimaalisesti. Sen vuoksi osa työnhakijoista jää työttömiksi, vaikka samaan aikaan kaikkia työpaikkoja ei saada täytetyksi. Siksi työttömyydellä on selkeitä rakenteellisia piirteitä. Toisaalta työttömyyden yleistymisen ja siihen liittyvät erilaiset ongelmat ovat

olleet myös yksi merkittävimmistä syistä, minkä vuoksi suomalainen hyvinvointivaltioprojekti sai 1960-luvulla alkunsa (Urponen 1994, 228–246). Sen keskeisenä tavoitteena on ollut suojata kansalaisia palkkatyöhön liittyviltä elämän riskeiltä erilaisten tulonsiirtojen, hyvinvointipalveluiden sekä työmarkkinoiden sääntelyn avulla. Näistä toimenpiteistä huolimatta työttömyys on osoittautunut kiperäksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi, jota ei ole kyetty ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla voimakkaasta poliittisesta tahtotilasta huolimatta.

Yksilöllisen ilmenemismuodon työttömyys saa työttömäksi jääneiden ihmisten elämänkohtaloiden kautta. Etenkin pitkittynyt työttömyys on merkittävä kasautuvan huono-osaisuuden osatekijä (Raunio 2006, 28–33), joka yhdistää pitkäaikaistyöttömyyden syrjäytymiseen. Erityistä huolta Euroopassa on herättänyt nuorisotyöttömyys (Dietrich 2012, 9; Karjalainen 2013, 215), koska sen on pelätty johtavan nuorten pysyvään syrjäytymiseen työmarkkinoilta. Toisaalta työttömyydellä on myös yhteiskuntaa muovaavaa muutosvoimaa. Työttömyyden on esimerkiksi havaittu lisäävän yleistä epäluottamusta yhteiskunnan keskeisiä instituutioita kohtaan, mikä myötävaikuttaa esimerkiksi populististen poliittisten aatteiden nousuun sekä demokratian kannatuksen rapautumiseen (Giustozzi & Gangl 2021, 263). Työttömyys on yhdistettävissä myös nykyaikaiseen hyvinvointivaltiokritiikkiin. Etenkin korkean työttömyyden aikakaudella hyvinvointivaltion tulonsiirtojen on pelätty heikentävän työttömien työhalukkuutta (Keskitalo 2008, 13; Mead 1986; Murray 1984; Murray 2012). Hyvinvointivaltion tulonsiirtojärjestelmät ovat kuitenkin syntyneet työttömyyden seurauksena, jolloin on hie-man arveluttavaa väittää, että ne olisivat itsessään työttömyyden syy (Pohjola 1998b, 11). Joka tapauksessa työttömyyden rakenteellisten piirteiden ja yksilön elämänkohtaloiden välillä vallitsee kiinteä vuorovaikutus.

Työttömyyden tutkimuksessa törmätään väistämättä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perusongelmaan; miten yhteiskunnalliset rakenteet ja yksilöllinen toiminta kussakin tilanteessa määräytyvät (ks. Jyrkämä 1999, 137; Artikkelii II, 30). Kyseiseen kiperään haasteeseen pyritään vastaamaan tässä sosiaalityön väitöstutkimuksessa yhdistelemällä Anthony Giddensin (1984a; 1984b) rakenteistumisteoriaa ja elämänhallintaan liittyviä monitieteellisiä teoretisointeja. Giddensin rakenteistumisteorian keskeinen tavoite on ollut ylittää yhteiskunnan rakenteen ja toiminnan sekä voluntarismin ja determinismin väliset dualismit. Tässä yhteydessä voluntarismin tarkoitetään toiminnan omaehtoista ohjautumista ja determinismin avulla ulkoisten tekijöiden vaikutusta toimintaan. (Giddens 1984b, 20.) Elämänhallintaa on puolestaan lähestytty tässä väitöskirjatutkimuksessa monitieteellisenä ja varsin laajana inhimillistä tavoitteellista toimintaa kuvaavana käsitteenä (Artikkeli I). Rakenteistumisteorian ja elämänhallinnan käsitteistön yhdistäminen auttaa ylittämään teoreettisia ja käsitteellisiä rajoituksia, joita niihin aiemmin on liittynyt. Rakenteistumisteoria auttaa vähentämään elämänhallintaan liittyvää käsitteellistä hajanaisuutta ja samalla elämänhallinta helpottaa varsin abstraktin rakenteistumisteorian soveltamista empiiriseen tutkimukseen.

Tämän tutkimuksen kohderyhmänä on varsin pieni vähemmistö suomalaisnuoria, jotka ovat erityisessä syrjäytymisvaarassa. Suurin osa suomalaisnuo-

rista siirtyy työmarkkinoille ongelmitta, mutta samaan aikaan huomattava joukko nuoria tarvitsee tukea päästäkseen kiinni yhteiskuntaan (Paananen ym. 2012, 43). Tukitoimista huolimatta osa nuorista uhkaa syrjäytyä työmarkkinoilta pysyvästi ja arviolta neljällä prosentilla suomalaisista nuorista syrjäytymiseen liittyvät ongelmat kasautuvat (Paananen ym. 2019, 123). Kyse ei ole pelkästään palkkatyön puutteesta, koska työttömyyden pitkittyminen on yleensä monen tekijän summa. Tässä tutkimuksessa huomio kohdistetaan juuri tähän erityisessä syrjäytymisvaarassa olevaan nuorten ryhmään, joiden työllistymistä vaikeuttavat usein epämääräiset ja vaikeaselkoiset ongelmat. (ks. Sepponen ym. 2012, 12.) Tutkimuksen kohderyhmänä ovat nuoret sijoittuvat työvoima- ja sosiaalipalveluiden rajapinnoille, koska he ovat tyypillisesti sekä aikuissosiaalityön että työvoimapalveluiden asiakkaina. Nuorten parissa tehtävässä sosiaalityössä korostuvat muun muassa toimeentuloon, perheen perustamiseen, sosiaaliin suhteisiin, mielenterveyteen, opintoihin ja työelämään siirtymiseen liittyvät teemat (Yliruka ym. 2020). Tässä tutkimuksessa lähestymiskulmaksi on valittu nuorten työllistymiseen liittyvät kysymykset.

Tämä väitöskirja on osa aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan tutkimusta. Aktivointia koskeva tieteellinen tutkimus on kansainvälistä, monitieteellistä ja varsin laajaa. Aktivointia on tutkittu muun muassa poliittisen hallinnan (esim. Clarke 2005; Hvinden 1999; Julkunen 2013; Keskitalo 2008; van Oorschot 2002; van Oorschot & Abrahamson 2003), palveluiden järjestämisen (esim. Karjalainen ym. 2008; Saikku 2016; Saikku 2018), asiakastapaamisten (esim. Caswell ym. 2011; Eskelinen ym. 2010; Haikkola 2019), työntekijöiden (esim. Caswell & Høybye-Mortensen 2015; Määttä 2019; Tarkiainen 2020; Välimaa 2011), asiakkaiden (esim. Assmann ym. 2020; Elonen ym. 2017; Uusikangas & Hiilamo 2020; Välimaa 2011; Ylistö & Husu 2021) ja toimenpiteiden vaikuttavuuden näkökulmista (esim. Card ym. 2017; Martin 2015). Tässä väitöstutkimuksessa aktiivista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa tarkastellaan pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta. Tutkimuksessa tarkastellaan nuorten elämän realiteetteja, poliittista päätöksentekoa, aktivointitoimenpiteitä, lakisääteisiä ja hallinnollisia velvoitteita sekä työvoima- ja sosiaalipalveluiden työntekijöiden kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta sellaisena kuin ne nuorille itselleen näyttäytyvät. Tutkimustulokset antavat oman panoksensa pitkäaikaistyttömiä koskevaan aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan tutkimukseen sekä asiakastyön että poliittisen päätöksenteon näkökulmista.

Aineisto perustuu vuosina 2012–2013 kerättyihin pitkäaikaistyöttömien keskisuomalaisnuorten elämänkulkuhaastatteluihin. Aineisto sisältää 28 haastattelua ja yhteensä 57 tuntia haastattelutallenteita, joita on analysoitu laadullisin tutkimusmenetelmin. Väitöskirjan kokonaisuus koostuu neljästä vertaisarvioidusta artikkelista (Taulukko 1) sekä yhteenvedosta. Ensimmäinen väitöskirjan osajulkaisu on teoreettinen ja sen tavoitteena on ollut koota yhteen elämänhallintaan liittyviä keskeisiä käsitteitä ja teoriakokonaisuuksia. Se on väitöskirjan teoreettinen lähtökohta, koska siinä pohditaan elämänhallinnan määrittelemistä ja täsmennetään sitä kuuden ominaispiirteen avulla. Elämänhallinnan ominaispiirteet ovat tavoitteellisuus, suhteellisuus, prosessimaisuus, tietoisuus, hyvinvointi

ja tilannesidonaisuus. (Artikkeli I, 297.) Nämä kuusi ominaispiirrettä osoittautuivat tutkimuksen myöhemmässä vaiheessa käyttökelpoisiksi empiirisen tutkimuksen apuvälineiksi.

TAULUKKO 1 Väitöskirjan osajulkaisut ja niiden tutkimuskysymykset

	Osatutkimus	Tutkimuskysymys
Artikkeli I	Ylistö, Sami 2009. Tavoiteteoreettinen elämänhallinta: selvyttä sekavaan käsitteistöön. <i>Sosiologia</i> 46(4), 286–299.	Mitkä ovat elämänhallintaan liittyvät keskeiset käsitteet ja teoriakokonaisuudet?
Artikkeli II	Ylistö, Sami 2018. Why do Young People Give up Their Job Search? <i>Nordic Journal of Working Life Studies</i> 8(3), 27–45.	Miten pitkäaikaistyöttömät nuoret selittävät päätöstään olla hakematta työ- tai opiskelupaikkoja?
Artikkeli III	Ylistö, Sami 2022. Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin. <i>Nuorisotutkimus</i> 40(4), 24–42.	Miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysaikana heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin?
Artikkeli IV	Ylistö, Sami 2024. Liukuportaata, karu-selli vai kummitusjuna? Aktivointitoimenpiteiden tarkoitettut ja tarkoittamatomat seuraukset pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheessa. Arvioitava.	Millaisia tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia aktivointitoimenpiteisiin osallistumisella on pitkäaikaistyöttömien nuorten hyvinvointiin ja työllistymiseen heidän itsensä arvioimana?

Väitöskirjan kolme seuraavaa osajulkaisua ovat empiirisitä tutkimuksia, jotka liittyvät kiinteästi pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisiin valintoihin työmarkkinoilla. Väitöskirjan toisessa osatutkimuksessa keskityttiin siihen, minkä vuoksi haastatellut nuoret eivät hae työ- tai opiskelupaikkoja. Tutkimuksessa havaittiin, että nuorten haastattelupuheesta oli tunnistettavissa rationaalisia, emotionaalisia ja elämänarvoihin liittyviä työnhaun esteitä. Lisäksi tutkimus osoitti, että pitkäaikaistyöttömät nuoret eivät yleensä pitäneet työllistymistä realistisena tavoitteena. (Artikkeli II.) Väitöskirjan kolmas osatutkimus selvitti, miten pitkäaikaistyöttömät asemoivat itsensä työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin heitä koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin. Aineistosta havaittiin viisi erilaista pitkäaikaistyöttömien työmarkkinoille asemoitumisen tapaa, jotka ovat velvoitteiden mukaisesti toimiva, työttömyyteen sopeutunut, työvoimasta vetäytynyt, työvoimasta syrjäytynyt ja eksyksissä oleva työtön. Tutkimuksen tulosten mukaan haastatellut nuoret pyrkivät melko harvoin oma-aloitteisesti täyttämään työttömyysturvalaissa heille määritellyt velvoitteet. Sen sijaan pitkäaikaistyöttömät nuoret turvautuivat työvoima- ja sosiaalipalveluiden institutionaaliseen kontekstiin poikkeaviin toimintamalleihin. Väitöskirjan neljäs osatutkimus käsittelee haastateltujen nuorten työllistämistoimenpiteisiin osallistu-

mista. Tutkimuksessa tunnistettiin kolme toisistaan poikkeavaa nuorten haastattelupuheen tarinatyyppejä, jotka kuvasivat eteneviä, kehämäisiä ja regressiivisiä työllistämistoimenpiteisiin liittyviä tapahtumakulkuja. Tutkimus paljastaa, että pitkäaikaistyöttömät osallistuivat erilasiin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin monista eri syistä ja samoin myös toimenpiteiden seuraukset vaihtelivat merkittävästi.

Väitöskirjan tavoitteena on vastata kolmeen sosiaalityön kannalta keskeiseen pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevaan kysymykseen. Ensimmäinen tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja voidaan kuvata teoreettisesti. Kysymyksenasettelu on sosiaalityön näkökulmasta tärkeä, koska sosiaalityön keskeisenä tavoitteena on tukea ja auttaa ihmisiä ja selviytymään arjestaan (Niemelä 2009, 209), jolloin puhutaan asiakkaan elämänhallintaa tukevasta työotteesta. Sosiaalityötä on luonnehdittu myös muutostyöksi (Kotiranta 2008, 54; Yliruka ym. 2018, 10), jonka tarkoituksena on saada aikaan muutos asiakkaan ongelmallisiksi koettuihin toimintamalleihin. Toisaalta yksilöllistä toimintaa ei ole mahdollista ymmärtää ilman sen kontekstia (Greener 2002; Niemelä 2009, 224) ja siihen liittyviä yhteiskunnallisia rakenteita (Wright 2012, 313–315). Sen vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja ei ole mahdollista ymmärtää ilman yhteiskunnan rakennetta ja toimijuutta yhdistävää näkökulmaa. Siksi tässä väitöskirjassa elämänhallinnan käsitteistöä on täydennetty Giddensin (1984a; 1984b) rakenteistumisteorialla, joka auttaa yhdistämään yhteiskunnan rakenteita ja yksilön toimijuutta toisiinsa.

Toinen tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntyyli määrittää heidän elämänhallinnallisia strategioitaan työmarkkinoilla. Työmarkkinat ovat pitkäaikaistyöttömille nuorille varsin vaativa toimintaympäristö, koska erilaiset osaamiseen sekä työ- ja toimintakykyyn liittyvät ongelmat vaikeuttavat heidän työllistymistään. Tästä syystä he voivat reagoida aktivointitoimenpiteisiin ja erilaisin kannustimiin odottamattomilla tavoilla. Erityisen korostuneesti nämä ongelmat tulevat ilmi aikuissosiaalityön asiakkaiden parissa, koska aikuissosiaalityön tehtävänä on kaikkein heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden auttaminen (Jauhiainen 2004, 39). Samalla aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka lisäävät hitaasti, mutta varmasti aikuissosiaalityöhön kohdistuvia paineita viimesijaisen toimeentuloturvan varassa elävien sosiaalityön asiakkaiden aktivoinnista ja kannustamisesta työmarkkinoille. Sen vuoksi aikuissosiaalityön asiakaspainoilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden on nykyään välttämätöntä ymmärtää asiakkaiden työllistymiseen liittyvää problematiikkaa. Siksi tällä väitöstutkimuksella on merkitystä kaikille työttömien aktivointityöhön osallistuville sosiaalityöntekijöille.

Kolmas tutkimuskysymys on, mikä on nuorten elämänhallinnallisten valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Tästä näkökulmasta sosiaalityön keskeinen tehtävä on tunnistaa ja muuttaa erilaisia ongelmia aiheuttavia ja ylläpitäviä yhteiskunnallisia rakenteita (Pohjola 2014, 26–27) ja lisätä sitä kautta oikeudenmukaisuutta ja hyvinvointia yhteiskunnassa (Närhi ym. 2022, 25). Siksi sosiaalityön yksi keskeisistä tehtävistä on poliittisesta päätöksenteosta sivuutettujen ihmisryhmien etujen puolustaminen sekä heidän ongelmiansa tuo-

minen päätöksentekijöiden tietoon (Raunio 2009, 91–92). Tämän väitöskirjatutkimuksen näkökulmasta poliittinen vaikuttaminen on erittäin tärkeää, koska tutkimus auttaa paikantamaan useita nykyiseen aktivointipolitiikkaan liittyviä ongelmallisia linjauksia. Näiden ongelmien nostaminen julkiseen keskusteluun on yhteiskuntapoliittisesti tärkeää, koska ilman sitä ne eivät todennäköisesti nouse poliittisten päätöksentekijöiden huomion kohteeksi.

Väitöskirjan yhteenvedon rakenne on seuraava: luvussa kaksi taustoitetaan väitöskirjatutkimuksen aihepiiriä talouden, työmarkkinoiden, työttömien palvelujärjestelmän ja poliittisten ohjelmien näkökulmasta. Luvussa kuvataan, miten työmarkkinoiden ja markkinatalouden kehityksen myötä työttömyydestä on ylipäänsä tullut yhteiskunnallinen ongelma ja miten siihen on pyritty reagoimaan poliittisesti. Luvussa käsitellään myös Suomen tämänhetkistä työttömyystilannetta sekä nuorisotyöttömyyteen liittyviä erityiskysymyksiä. Lähestymistapa on monitieteellinen ja se yhdistelee historiantutkimusta, taloustieteitä sekä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta toisiinsa. Luvussa kolme muotoillaan väitöskirjatutkimuksen teoreettinen viitekehys. Luku jakautuu kahteen kokonaisuuteen, jotka liittyvät elämänhallintaan ja Giddensin rakenteistumisteoriaan. Luvun alkupuoliskolla keskitytään elämänhallinnan käsitteelliseen analysoimiseen, jonka tuloksena elämänhallinnasta muodostuu monitieteellinen kokonaiskuva. Rakenteistumisteorian osalta luvussa esitellään Giddensin teorian yleispiirteet ja sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Luvun lopulla vastataan väitöskirjan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla, joka perustuu Giddensin teorian ja elämänhallintaan liittyvien monitieteellisten teoretisointien väliseen synteisiin.

Luvussa neljä määrittellään tutkimuksen kohderyhmää sekä heidän elämänsä koskevia erityiskysymyksiä. Luvussa esitellään myös väitöskirjan aineiston keruuseen käytetyt metodiset ratkaisut, jotka juontavat juurensa elämäntutkimukseen. Väitöskirjan osajulkaisuissa aineiston analyysiin on sovellettu induktiivista sisällönanalyysiä, käsitekartta-analyysiä sekä juonirakenneanalyysiä. Luvussa kerrataan väitöskirjan tutkimuskysymykset, joihin etsitään vastauksia adaptiivisen päättelyn keinoin. Luku viisi on väitöskirjan yhteenvedon empiirinen osio, jossa laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia sovelletaan empiirisen aineiston analyysiin. Luvussa esitellään väitöskirjan keskeisimmät tutkimustulokset ja vastataan tutkimuskysymyksiin kaksi ja kolme. Luvussa kuusi esitellään tutkimuksen johtopäätökset ja yhteenveto tutkimustuloksista sekä pohditaan tutkimuksen rajoituksia ja jatkotutkimustarpeita.

2 TYÖTTÖMYYDEN YHTEISKUNNALLINEN TAUSTA

Martin Kohli ja Martin Rein (1991) ovat kritisoineet yhteiskuntatieteellistä tutkimusta siitä, että tutkimusten huomio kohdistuu usein joko yksilöihin tai yhteiskunnan institutionaalisiin prosesseihin. Harvemmin huomiota kiinnitetään yksilön ja yhteiskunnan rakenteiden väliseen yhteyteen, joka on voimakkaasti ole-massa (Ikonen 2009, 15). Erityisen selkeästi tämä ilmiö nousee esiin työttömyyden kaltaisten yhteiskunnallisten ongelmien yhteydessä. Työttömyys on yhteiskunnan rakenteellinen ongelma, joka saa yksilöllisen ilmenemismuodon työttömäksi jääneiden ihmisten elämäntilanteiden kautta. Yhteiskunnallisena ilmiönä työttömyys on tulosta pitkäkestoisista yhteiskunnan historiallisista ja rakenteellisistä muutoksista, joiden seurauksena palkkatyö on eriytynyt omaksi yhteiskunnalliseksi toiminnan alueekseen (ks. Järvinen ym. 2000, 11–13). Palkkatyöhön ja työttömyyteen liittyvät yhteiskunnalliset kehityslinjat vaikuttavat voimakkaasti siihen, millaisena työttömyys yksilöiden näkökulmasta näyttäytyy. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nuorisotyöttömyyttä tutkittaessa tulee paikantaa ne yhteiskunnalliset ja sosiaaliset kehityslinjat, jotka vaikuttavat nuorten asemaan työmarkkinoilla. Sen vuoksi historiallisen ja yhteiskunnallisen kontekstin hahmottaminen on työttömyyden tutkimuksen kannalta ensiarvoisen tärkeää (Tuohinen 1990, 38). Tässä tutkimuksessa nuorisotyöttömyyden yhteiskunnallinen paikantaminen tehdään talousjärjestelmän, työmarkkinoiden, työttömien palvelujärjestelmän ja poliittisen päätöksenteon näkökulmista.

2.1 Työttömyyden taloudelliset lähtökohdat

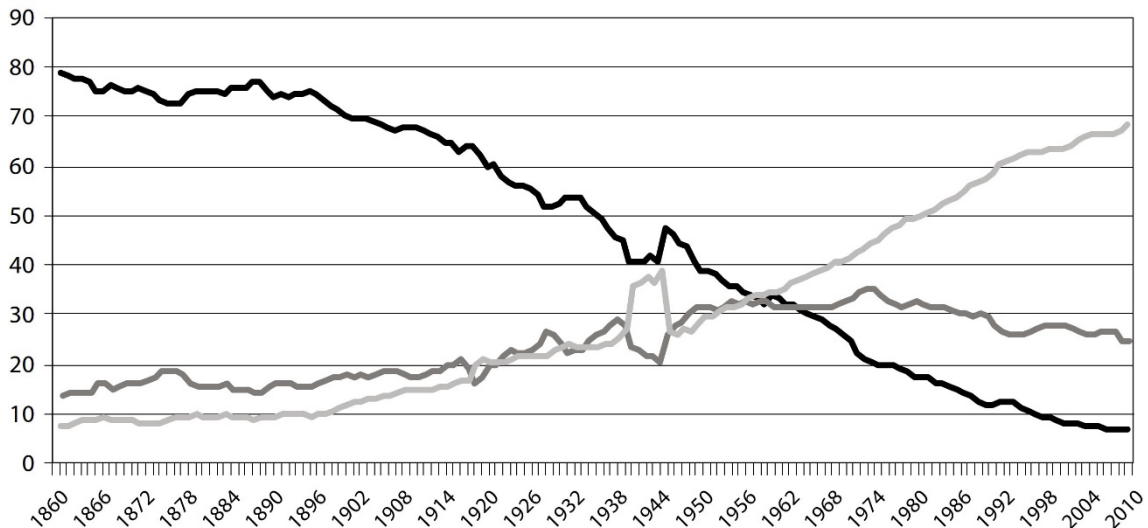
Vain tietyntyyppiset yhteiskunnat tuottavat työttömyyden kaltaisia ongelmia (Heiskala 2000, 112). Sen vuoksi työttömyys ja sen ongelmallisuus ovat seurausta pitkästä ja monimutkaisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä. Työttömyys liittyy elinkeinorakenteen murrokseen, kaupungistumiseen ja rahatalouden kehittymiseen, joiden seurauksena palkkatyöstä on tullut keskeisin toimeentulon lähde.

Ensimmäistä kertaa työttömyydestä on puhuttu nykyisessä merkityksessään ilmeisesti Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa 1800-luvun puolivälissä. Se oli seurausta siitä, että suurin osa tuotteiden tuotannosta oli jo tuolloin siirtynyt kodeista ja maataloilta tehtaisiin, jotka olivat maantieteellisesti ja sosiaalisesti kodista erillisiä instituutioita. Sen vuoksi irtisanotuilla tehdastyöntekijöillä ei välttämättä ollut paikkaa, minne mennä ja tätä tilannetta alettiin kutsua työttömyydeksi. (Pohjola 1998b, 5–6.) Suomen talouden modernisaatio ja teollistuminen alkoivat muihin Länsi-Euroopan maihin verrattuna myöhään ja hitaasti, minkä vuoksi Suomi säilyi pitkään agrarisena yhteiskuntana (Jokinen & Saaristo 2002, 74–86; Pohjola 2017). Sen vuoksi myös työttömyyteen liittyvä keskustelu virisi Suomessa ensimmäistä kertaa vasta 1890-luvulla. Tosin työttömyys ymmärrettiin silloin varsin suppeassa merkityksessä lähinnä kaupunkien ulkotyöväkeä koskevaksi ongelmaksi. (Nenonen 2006, 17.)

Suomen talouskasvu oli 1900-luvun alkupuolelle saakka hidasta (Pohjola 2017) ja poliittinen ilmapiiri tuki voimakkaasti maaseudun pienviljelijöitä (Kalela 1989, 61–80; Uljas 2012, 53–56). Sen vuoksi Suomessa pientilojen määrä jopa lisääntyi 1940-luvulla, mikä oli täysin poikkeuksellinen kehityssuunta tuohon aikaan Euroopassa (Jokinen & Saaristo 2002, 145). Tästä huolimatta vaihto- ja oma-varaistalous väistyivät vähitellen markkinatalouden tieltä, ja ensin tämä muutos tapahtui kaupungeissa, mutta levisi hitaasti myös maaseudulle. Tämän taloudellisen murroksen aikana maaseutujen vallitsevaksi elämänmuodoksi vakiintui puoliomavaraistalous, jossa elanto hankittiin pienviljelyn, pienyrittäjyyden, palkkatyöläisyyden ja vaihtotalouden yhdistelmänä (Uljas 2012, 15, 61–91, 99). Puoliomavaraistaloudessa pienviljelijät hankkivat lisäansioita muun muassa työskentelemällä metsätyömailla, joista palkka maksettiin rahana (Heinonen 2007, 79–80; Uljas 2012, 63). Puoliomavaraistalouteen perustuvien pientilojen kannattavuus romahti 1950-luvulla, mikä sai aikaan maalta kaupunkiin suuntauneen muuttoliikkeen. Samanaikaisesti muuttoliikkeen kanssa tapahtui Suomessa nopea elinkeinorakenteen murros, jonka seurauksena teollisuus- ja palvelualat ohittivat alkutuotannon työvoimaosuuksissa (Kuvio 1). Tämä muutos tapahtui Suomessa muihin Euroopan maihin verrattuna myöhään, mutta murros oli poikkeuksellisen laaja ja nopea. Sen seurauksena Suomi muuttui suoraan agaraariyhteiskunnasta palveluyhteiskunnaksi. (Jokinen & Saaristo 2002, 86–87.)

Elinkeinorakenteen muutoksen ja palkkatyön yleistymisen seurauksena työttömyys ja tavat ymmärtää työttömyyttä muuttuivat. 1900-luvun alkupuolella työttömyyttä pidettiin kausityövoiman kysynnän vaihteluun liittyvänä normaalina elämänmenoon kuuluvana ilmiönä, koska vuodenajat rytmittivät voimakkaasti maa- ja metsätaloutta. Sen paremmin viranomaiset kuin työtä vailla olevat henkilöt itsekään eivät pitäneet kausityöhön liittyvää luppoaikaa ongelmana. (Kalela 1989, 21, 31.) Työttömyys oli näissä oloissa piilevää (Pohjola 1998b, 6), eikä laajoihin poliittisiin toimenpiteisiin ryhdytty sen taltuttamiseksi. Kaupungeissa tämä asenne muuttui vähitellen 1930-luvulla, koska kaupungeissa palkkatyöstä oli tullut toimeentulon ehto riittävän suurelle joukolle ihmisiä. Maaseudulla vastaava asennemuutos toteutui vasta 1950- ja 1960-luvuilla, koska palkkatyö yleistyi siellä huomattavasti myöhemmin kuin kaupungeissa. Lisäksi osa po-

liittisistä päättäjistä piti tietoisesti yllä käsitystä, jonka mukaan maaseudulla ei edes voinut olla työttömyyttä. (Kalela 1989, 31; Nenonen 2006, 16–17; Pohjola 1998b, 7.) Lopullisesti työttömyyden yhteiskunnallinen merkitys muuttui 1950-luvulla maaseudun puoliomavaraistalouden romahtaessa, mikä merkitsi markkinatalouden läpimurtoa Suomessa.

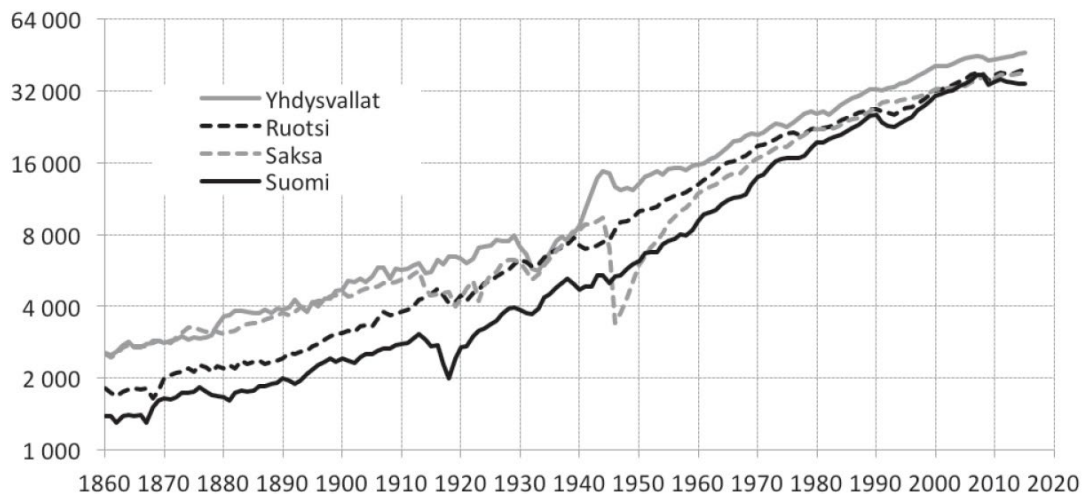

KUVIO 1 Alkutuotannon, jalostuksen ja palveluiden työvoimaosuudet vuosina 1860–2010. Alkutuotanto on merkitty mustalla, jalostus tummanharmaalla ja palvelut vaaleanharmaalla viivalla. Lähde: Uljas 2012, 15.

Markkinatalousyhteiskunnassa on vaikea tulla toimeen ilman palkkatyötä (Anttila 2007, 60), koska rahasta tulee ainoa hyväksytty vaihdon väline (Uljas 2012, 260). Samalla työttömyyden seuraukset muuttuvat kohtalokkaammiksi, koska toimeentulomahdollisuudet ilman ansiotyötä kaventuvat huomattavasti (Kalela 1989, 210). Sen seurauksena työttömyydestä on tullut yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista ongelmista (Pohjola 1998b, 3) ja palkkatyöhön osallistumisesta on tullut normatiivinen pakko (Anttila 2007, 60; Kalela 1989, 209). Suomessa tämä muutos alkoi toden teolla vasta 1950-luvun lopulla, koska siihen mennessä työttömyydestä oli tullut yhteiskunnan pysyvä ilmiö (Uljas 2012, 127). Myös Suomen bruttokansantuotteen (BKT) kasvu kiihtyi 1950-luvulta lähtien ja on sen jälkeen jatkunut 2000-luvulle saakka selkeästi ripeämpänä kuin useimmissa länsimaissa. Nopean talouskasvun ansiosta Suomi on saavuttanut muut länsimaat ja nykyään Suomen elintaso on maailman kärkitasoa. (Pohjola 2017, 266.) Suomen taloudelliset suhdanteet ovat seuranneet kansainvälistä talouskehitystä, mihin liittyvät myös erilaiset pörssikuplat ja niiden aiheuttamat taloudelliset taantumet (Lindström 2017). Tilapäisistä taantumista huolimatta vuonna 2015 Suomen BKT oli 25 kertaa suurempi kuin vuonna 1860 (Pohjola 2017, 269).

Markkinatalouden kehitystä voidaan ymmärtää innovaatioiden näkökulmasta, joka on talouden kehitystä eteenpäin työntävä voima. Innovaatiolla tarkoitetaan erilaisia tieteellisiä ja teknisiä keksintöjä sekä erilaisia sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia. Innovaatiot eivät toimi talouskasvun lineaarisina mootto-

reina, koska ne muuttavat talouselämän pelisääntöjä, mikä häiritsee olemassa olevaa taloudellista järjestystä. Siksi markkinataloudelle on ominaista syklisyys, jossa nousu- ja kasvukaudet vuorottelevat toisiaan. (Blok 2019.) Esimerkiksi Suomen BKT:n kasvuun ovat notkahduksia aiheuttaneet sotien lisäksi 1930- ja 1990-lukujen lamat sekä vuonna 2008 alkanut kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden kriisi ja sitä seurannut kaksoistaantuma (Kuvio 2). Taloudelliset taantumukset ovat keskeinen osa markkinatalouden uusiutumismekanismeja, jota voidaan nimittää myös luovaksi tuhouksi (*creative destruction*). Luova tuho tarkoittaa markkinataloudelle ominaista kehitystä, jossa uudet rakenteet tuhoavat tieltään vanhan järjestyksen. (Schumpeter 1975, 81–86.) Sen vuoksi talouden lasku- ja noususuhdanteissa ei ole kyse ainoastaan taloudellisen aktiivisuuden määrällisistä muutoksista, vaan se pitää sisällään aina myös laadullisen ulottuvuuden. Samalla taloudellisen rakenteen muutokset aiheuttavat merkittäviä sosiaalisia muutoksia ympäröivässä yhteiskunnassa. Tämä pätee myös työttömyyden kehitykseen.

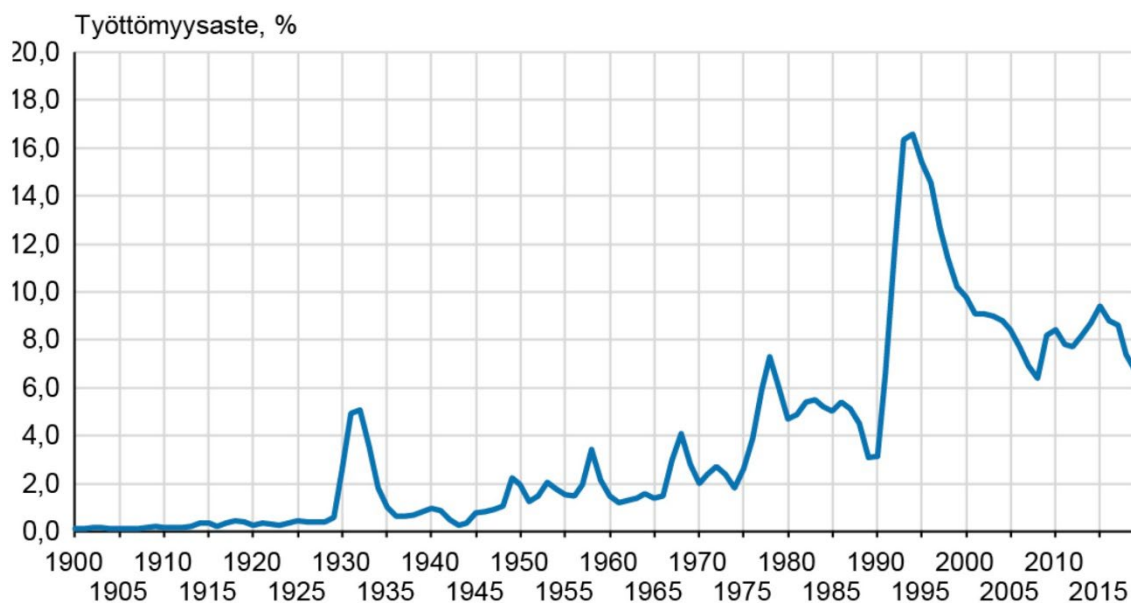
KUVIO 2 Bruttokansantuote asukasta kohden vuosina 1860–2015 (euroa viitevuoden 2010 hinnoin, ostovoimakorjattu). Lähde: Pohjola 2017, 268.

Suomen 1950-luvulla alkaneen ripeän talouskasvun ansiosta työttömyys pysytteli pitkään alle yleisen länsieurooppalaisen tason (Kiander & Pehkonen 1998, 157). 1970-luvun alussa (Kalela 1989, 198.) ja 1980-luvun lopulla Suomessa vallitsi lähes täystyöllisyys (Aho & Arnkil 2008, 52), joka oli seurausta suotuisasta talouskehityksestä ja poikkeuksellisen pitkään jatkuneesta julkisen sektorin laajentumisesta, jotka ylläpitivät työvoiman kysyntää (Kiander & Pehkonen 1998, 165). Enimmillään työttömyys oli 1970-luvun puolivälissä noin 8 %, josta se laski huomattavasti 1980-luvun loppua kohden. Vaikka työttömyys pysytteli vähäisenä 1990-lukua edeltävinä vuosikymmeninä, se oli jälleen muuttanut muotoaan. Työttömyyden keskimääräinen kesto pidentyi ja se levisi vähitellen uusille tuotannon aloille. (Kalela 1989, 175–202.) Työttömyyden laadullisesta muutoksesta on osoituksena myös se, että nuorisotyöttömyys nousi 1970-luvulla ensimmäistä kertaa yhteiskunnalliseksi ja poliittiseksi ongelmaksi (Hämäläinen 1998, 182; Kalela 1989, 199; Nyyssölä 2002, 123). Pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyys olivat sel-

keitä merkkejä siitä, että kaikkein heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevan työvoiman työllistyminen avoimille työmarkkinoille oli vaikeutunut jo ennen 1990-luvun alun lamaa.

1990-luvun alun lama on monella tavalla avain nykyisen työttömyysongelman ymmärtämiseen, koska se muutti pysyvästi suomalaisia työmarkkinoita. Lama oli osa laajempaa kansainvälistä talouden taantumaa, mutta se iski erityisen voimakkaasti Suomeen. Laman aikana Suomen BKT putosi 14 % (Honkapohja & Koskela 1999, 401) ja Suomen työmarkkinoilta poistui arviolta 450 000 työpaikkaa (Kiander 2001, 31; Koskela & Uusitalo 2004, 9). Laman poikkeuksellinen syvyys oli seurausta ulkomaankaupan heikkenemisestä, rahoitusmarkkinoiden ongelmista ja poliittisista virheistä (Honkapohja & Koskela 1999; Kiander 2001; Kuusi 2015; Tanninen & Tuomala 2013). Samalla Suomi siirtyi poikkeuksellisen matalasta työttömyydestä kertaheitolla korkean työttömyyden aikakauteen. Tämäkin muutos tapahtui Suomessa kansainvälisesti verraten myöhään ja äkillisesti, koska suurimmassa osassa OECD-maita korkeasta työttömyydestä oli tullut ongelma jo 1970-luvun öljykriisin aikana (Heinonen ym. 2004, 61). Suomessa tapahtuneen muutoksen rajuutta kuvastaa se, että vuoden 1990 alussa Suomessa vain vajaa 4 % työvoimasta oli työttömänä, mutta vuonna 1994 työttömyysaste oli jo lähes 20 % (Kiander & Pehkonen 1998, 157). Erityisen ankarasti 1990-luvun alun lama koetteli 18–24-vuotiaita nuoria, joiden työttömyysaste oli pahimmillaan jopa 45 % (Myrskylä 2010, 18). Sen seurauksena Suomen nuorisotyöttömyysaste kohosi tilapäisesti Euroopan kolmanneksi korkeimmaksi heti Espanjan ja Italian jälkeen (Hämäläinen 1998, 183).

1990-luvun alun lama on osoitus luovan tuhon kyvystä muuttaa varsin nopeasti kansantalouden alueellisia ja toimialakohtaisia rakenteita. Lama kiihdytti talouden rakennemuutosta tuhoamalla heikoimmin kannattavia toimipaikkoja ja yrityksiä (Heinonen ym. 2004, 33; Kiander 2001, 68). Erityisen raskaasti taantumasta kärsi tekstiiliteollisuus ja uusiksi kasvun vetureiksi tulivat kumi- ja muovituotteiden valmistus sekä metalli- ja sähkötekniikka (Peltola & Soininen 2003, 7, 11). Lama aiheutti myös maantieteellistä uusjakoa taloudellisissa resursseissa, koska noin 80 % lamaa seuranneen nousukauden aikana syntyneistä yksityisen sektorin uusista työpaikoista keskittyi Suomen kolmeen suurimpaan läänin (Pehkonen 1998a, 342). Nämä taloudelliset muutokset heijastuivat välittömästi myös suomalaisille työmarkkinoille, koska ne muuttivat työvoiman kysyntää rakenteellisesti. Samalla työttömyyden rakenteelliset piirteet vahvistuivat, koska uudet työpaikat syntyivät eri aloille ja sijaittivat eri alueilla kuin aiemmin. Rakennetyöttömyys tarkoittaa sitä, että työttömien työnhakijoiden ominaisuudet, kuten ammattitaito, koulutus, alueellinen sijainti tai työkokemus eivät vastaa tarjolla olevien työpaikkojen vaatimuksia, mikä johtaa työttömyyden pitkittymiseen (Pehkonen 1998b, 319). Rakennetyöttömyyden vuoksi Suomen työttömyysaste vakiintui 1990-luvun alun laman jälkeen aiempia vuosikymmeniä huomattavasti korkeammalle tasolle (Kuvio 3). Sen seurauksena päädyttiin ensimmäistä kertaa Suomen historiassa tilanteeseen, jossa merkittävä osa työikäisestä väestöstä oli vaarassa syrjäytyä pysyvästi ansiotyöstä (Kiander 2001, 32).

KUVIO 3 Suomen työttömyysaste 1900–2019. Lähde: Tilastokeskus 2021.¹

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma on keskeinen työttömyyden rakenteellisten piirteiden selitysmalli. Laman jälkeinen nousukausi heikensi Suomen työmarkkinoiden kohtaantoa, koska uudet työpaikat syntyivät suurimmaksi osaksi eri sektoreille kuin mistä niitä hävisi. Sen seurauksena työttömyys pitkittyi. (Heinonen ym. 2004, 33–34; Peltola & Soininen 2003.) Työmarkkinoiden kohtaannon heikentymisen vuoksi rekrytointiongelmista ja suoranaisesti työvoimapulasta kärsivien työnantajien määrä on lisääntynyt, vaikka työttömiä työnhakijoita on edelleen paljon. Työvoiman kohtaantoon liittyvät ongelmat mahdollistavat työttömyyden ja työvoimapulan yhtäaikaisuuden työmarkkinoilla. (Pehkonen 2009, 32.) Työvoiman kohtaanto-ongelmia voidaan lähestyä työnhakijan ja työnantajan näkökulmasta ja niitä voidaan karkeasti ottaen luokitella kolmeen eri luokkaan, jotka ovat 1) tiedonkulun ongelmat, 2) heikko kilpailukyky, 3) sopivan osapuolen puuttuminen. Niistä kaikkein helpommin ratkaistavia ovat tiedonkulkuun liittyvät ongelmat. Silloin sopiva työpaikka ja työntekijä ovat olemassa, mutta tiedonkulkuun liittyvien hankaluuksien vuoksi he eivät ole tietoisia toisistaan. Työllistymistä ei tapahdu, mikäli tieto ei tavoita molempia osapuolia. (Kalela 1989, 214.)

Heikko kilpailukyky aiheuttaa vaikeammin ratkaistavia työllistymisen ongelmia. Heikko kilpailukyky tarkoittaa sitä, että osapuolet eivät kelpuuta toisiinsa (Kalela 1989, 214). Työnantajien näkökulmasta työvoiman rekrytoinnin keskiössä on sen taloudellinen kannattavuus (Pohjola 1998a, 44); työntekijän palkkaaminen on järkevää vasta silloin, kun työntekijän tuottaman työn arvo ylittää

¹ Työttömyyttä koskevat tilastotiedot ovat epäluotettavia 1950-lukua edeltävältä ajalta. 1950- ja 1960-luvuilla työttömyyden tilastointikäytännöt kohentuivat olennaisesti. Siihen saakka kaikkia ei huolitettu työttömyyskortistoon ja niihin valikoitui lähinnä vain kaikkein hädänalaisimmassa asemassa olevia työttömiä. (Kalela 1989, 22, 91.) Sen vuoksi työttömyys oli vain osittain avointa ja virallisissa tilastoissa työttömien määrät aliarvioitiin. Työttömyyden tilastoinnissa tapahtunut muutos kuvastaa omalta osaltaan työttömyyttä koskevissa ajattelutavoissa tapahtuneita muutoksia.

hänen palkkauksestaan aiheutuvat kustannukset. Työnantajat asettavat työpaikoille myös osaamis- ja pätevyysvaatimuksia, minkä lisäksi työnantajien asenteet voivat vaikuttaa palkkauspäätöksiin. Työnantajat rekrytoivat ensisijaisesti vain vähän aikaa työttömänä olleita (Heinonen ym. 2004, 36). Myös muut työnhakijan henkilökohtaiset ominaisuudet (Räisänen 2011, 15), kuten riittämätön aloitekyky, motivaation puute (Aulanko 2019, 19), etnisyys, sukupuoli, lahjakkuus, terveydentila ja ikä voivat vaikuttaa työnantajien rekrytointikäyttäytymiseen (Parpo 2007, 20). Kyse ei välttämättä ole tietoisesta työnantajien harjoittamasta syrjinnästä, vaan siitä, että työnantaja haluaa palkata itselleen parhaan mahdollisen työntekijän. On myös syytä huomata, että työnhakijoiden näkökulmasta kaikki työpaikat eivät ole yhtä houkuttelevia. Työpaikkojen toimiala, sektori, palkkaus, työehdot (Aulanko 2019, 1, 19–20) sekä eri toimialojen ja työnantajien maine voivat aiheuttaa sen, että työttömät eivät hae kaikkia avoimena olevia työpaikkoja.

Myös sopivan osapuolen puuttuminen on vaikeasti ratkaistava työmarkkinoiden kohtaantoon liittyvä ongelma. Vaikka taloussuhdanteet vaikuttavat huomattavasti työnantajien työvoiman rekrytointipäätöksiin, on suomalaisia työmarkkinoita rasittanut 1990-luvulta lähtien krooninen työvoiman alikysyntä. Työvoiman krooninen alikysyntä tarkoittaa sitä, että työttömiä työnhakijoita on ollut työmarkkinoilla taloussuhdanteista riippumatta enemmän kuin avoimia työpaikkoja (Aulanko 2019, 1; Keskitalo 2008, 40; Kotiranta 2008, 15; Larja & Peltonen 2023). Selitykseksi työvoiman alikysynnälle on ehdotettu Suomen korkeita työvoimakustannuksia (Pehkonen 1998c, 54) ja korkeaa verotusta (Nickell 1998, 416), jotka heikentävät yritysten kykyä palkata työvoimaa. Myös suomalaisen kansantalouden tulonjaossa on tapahtunut 1990-luvulla siirtymä, jonka seurauksena aiempaa suurempi osuus kansantalouden tuloista maksetaan pääomatuloina osakkeenomistajille (Kiander 2001, 111–112; Tanninen & Tuomala 2013, 580). Sillä voi olla työvoiman kysyntää heikentävä vaikutus, koska se saattaa ohjata määrärahoja sijoittajille sen sijaan, että niitä käytettäisiin yritystoimintaan liittyviin investointeihin. Lisäksi työpaikkojen alueellinen jakautuminen voi heikentää työvoiman kohtaantoa, jos työntekijät ja työpaikat sijaitsevat eri alueilla (Kalela 1989, 214).

Työnhakijoiden näkökulmasta on syytä huomioida, että työnhakuun saattaa liittyä monenlaisia pidäkkeitä, jotka voivat liittyä henkilön ikään, ammattitaitoon, elämäntilanteeseen, velkoihin, palkkaodotuksiin, työnhaussa epäonnistumiseen, terveydentilaan tai työn arvostukseen (Kuvaja 2011, 14–18; Artikkelii II). Tästä syystä kaikki työttömät eivät hae aktiivisesti työtä, mikä puolestaan vaikuttaa heidän työllistymismahdollisuuksiinsa kielteisesti. On myös arveltu, että työttömien saamat tulonsiirrot voivat heikentää työttömien työllistymiseen liittyviä kannustimia (Nickell 1998, 421, 426), mutta tutkimuksissa tulonsiirtojen kielteiset vaikutukset työnhakuun on todettu pieniksi (Laine & Uusitalo 2001; Virjo ym. 2006, 7–8).

Työllisten määrä kasvoi ja työttömien määrä väheni 1990-luvun laman jälkeen yhtäjaksoisesti aina vuoteen 2008 saakka (Myrskylä 2010, 25). Suotuisan talouskehityksen seurauksena työttömyysaste oli vuonna 2007 alimmillaan noin 6,9 % (Järvinen ym. 2020, 84). Vuoden 2008 lopulla Suomi ajautui kaksoistaantu-

maan, jonka seurauksena 2000-luvun alun talouskasvu on ollut Suomessa koko mittaushistorian osalta poikkeuksellisen hidasta. (Pohjola 2017, 266–267; Suni & Vihriälä 2016.) Kaksoistaantumien ensimmäinen aallonpohja koetteli Suomea huomattavasti kovemmin kuin OECD-maita keskimäärin. Sen seurauksena Suomen BKT putosi vuonna 2009 kokonaisuudessaan 8,5 % (Tilastokeskus 2017), vaikka OECD-maissa BKT laski taantumien seurauksena keskimäärin noin 4 %. Syy Suomen taantumien syvyyteen oli sähköteknisen alan tuotannon lasku ja erityisesti kännyköiden viennin supistuminen. (Malinranta ym. 2011, 6–8; Suni & Vihriälä 2016, 19–21.) Juuri sähköteknisen alan nousu oli ollut 1990-luvun laman jälkeisen kasvun keskeinen veturi, mutta viimeisimmässä rakennemuutoksessa se on kärsinyt Suomen taloudessa eniten (Malinranta ym. 2011, 6–7). Näin ollen taantumien eivät ole keskenään samanlaisia, vaan niiden aiheuttama luova tuotto tuottaa vaikeasti ennakoitavia elinkeinorakenteen muutoksia. Vuonna 2008 alkanut taantuma poikkeaa 1990-luvun lamasta myös siinä mielessä, että ensin mainitun vaikutukset työttömyyteen olivat huomattavasti maltillisempia (Malinranta ym. 2011, 15).

Suomessa reagoitiin vuonna 2008 alkaneeseen taantumaan huomattavasti tehokkaammin kuin 1990-luvulla ja merkittävät poliittiset virheet onnistuttiin välttämään. Tosin hallitusta on kritisoitu hitaasta reagoimisesta taantumaan ja elvytyksen tehottomuudesta. (Tanninen & Tuomala 2013, 578.) Myöskään nuorisotyöttömyys ei ole vuoden 2008 jälkeen noussut yhtä rajusti kuin 1990-luvun laman aikana. Vaikuttaa siltä, että nuorten työmarkkina-asema on vahvistunut verrattuna 1990-luvun alkuvuosiin. (Hämäläinen ym. 2014a, 21.) Suomen talouskasvu on noudattanut vuoden 2008 jälkeen yleiseurooppalaista trendiä tai ollut hieman sitä hitaampaa (Pohjola 2017, 267). Kaksoistaantumien jälkimmäinen laskusuhdanne ajoittuu vuosiin 2012–2014, jolloin BKT laski kolmena peräkkäisenä vuonna yhteensä noin 2,8 % (Tilastokeskus 2017). Sen jälkeen talouskasvu elpyi vähitellen ja sen seurauksena myös työttömyysaste kääntyi uudelleen laskuun.

Viimeisimpinä talouskasvuun vaikuttaneita ulkoisia shokkeja ovat olleet vuoden 2019 lopulla alkanut koronapandemia ja 2022 helmikuussa alkanut Ukrainan sota. Tästä huolimatta työllisyyskehitys Suomen työmarkkinoilla on ollut viime vuosina vahvaa, jonka seurauksena työttömyys on laskenut nopeasti. Tilastokeskuksen (2023) mukaan elokuussa 2023 työttömyysaste oli 7,4 % ja työ- ja elinkeinoministeriön (2023) tilastoissa samaisena ajankohtana työttömiä työnhakijoita oli 249 500 ja avoimia työpaikkoja 114 400. Työvoiman kasvaneesta kysynnästä huolimatta suomalaisilla työmarkkinoilla on työvoiman alikysyntää, koska työpaikkoja ei ole edes laskennallisesti riittävästi kaikille työttömille työnhakijoille. Esimerkiksi vuoden 2022 osalta Suomessa oli 2,44 työtöntä työnhakijaa jokaista avoinna olevaa työpaikkaa kohden (Larja & Peltonen 2023). Näitä lukuja arvioidessa on kuitenkin hyvä muistaa, että työ- ja elinkeinoministeriön luvuissa eivät ole mukana kaikki työttömät ja toisaalta myöskään kaikkia avoimia työpaikkoja ei ilmoiteta TE-toimistojen tietokantaan. Tuhansia työttömiä on siirtynyt työvoiman ulkopuolelle ja syy tähän ilmiöön on suurimmaksi osaksi jäänyt epäselväksi (Alatalo 2013; Myrskylä 2012).

Yhteenvedona voidaan sanoa, että työttömyysongelman ymmärtäminen ei ole mahdollista ilman taloudellista kontekstia. Ensinnäkin työttömyyden ongelmallisuus liittyy nimenomaan rahavälitteisen markkinatalouden läpimurtoon, minkä seurauksena palkkatyöstä on tullut suurimmalle osalle aikuisväestöä toimeentulon ehto. Ilman markkinataloutta ei olisi myöskään työmarkkinoita, koska työmarkkinoiden olemassaolo edellyttää työpanostaan myyviä työnhakijoita ja työnantajia, jotka ovat valmiita ostamaan työpanoksia. Toiseksi työmarkkinoiden toiminta ei ole koskaan täydellistä, vaan siihen liittyy erilaisia ongelmia. Työmarkkinat ovat herkkiä taloussuhdanteiden heilahteluille, jotka muovaavat kansantaloutta usein ennakoimattomalla tavalla. Lisäksi työmarkkinoilla esiintyy kohtaanto-ongelmia, jonka seurauksena työttömyys saa rakenteellisia ilmenemismuotoja. Kohtaanto-ongelmien vuoksi työmarkkinoilla voi olla yhtäaikaista pulaa työvoimasta ja työntekijöistä. Lisäksi työmarkkinoita rasittaa krooninen työvoiman alikysyntä, koska avoimia työpaikkoja on tarjolla liian vähän työttömiin työnhakijoihin nähden. Työvoiman krooninen alikysyntä kiristää työttömien työnhakijoiden välistä kilpailua tarjolla olevista työpaikoista, mikä puolestaan heikentää merkittävästi heikossa työmarkkina-asemassa olevien työnhakijaryhmien mahdollisuuksia työllistyä.

2.2 Työttömyys poliittisena kysymyksenä

Markkinatalouden kehityksen ja maalta kaupunkiin suuntauneen muuttoliikkeen myötä ihmiset siirtyivät elämään pelkästään palkan varassa, koska luontaistalouden ja sukulaisverkostojen turvaa tuova rooli heikentyi (Uljas 2012, 306). Se merkitsi uudenlaisen työttömyyteen liittyvän turvattomuuden lisääntymistä, joka pakotti myös poliittiset päättäjät reagoimaan sen aiheuttamiin uhkakuviin. Työttömyyteen liittyvät riskit olivat keskeinen mutta eivät ainoa syy sille, miksi 1960-luvulta lähtien Suomessa ryhdyttiin rakentamaan hyvinvointivaltion tulonsiirto- ja palvelujärjestelmiä. Tämän kehityksen seurauksena erilaisista hyvinvointivaltion palveluista, korvausjärjestelmistä ja työmarkkinainstituutioista on tullut merkittävä osa työttömien toimintaympäristöä (Hannikainen 2010, 67). Ne vaikuttavat ratkaisevalla tavalla muun muassa tarjolla oleviin työpaikkoihin, koulutukseen ja työttömille kohdennettuihin palveluihin. Erilaiset kansalliset ja kansainväliset poliittiset suuntaukset ovat aikojen saatossa vaikuttaneet merkittävästi työttömyyteen liittyvään poliittiseen päätöksentekoon. (Russell ym. 2012, 89.) Poliittiset aatteet ovat muovanneet työttömyysongelman määrittelyä sekä sen ratkaisukeinoja. Työttömyys ei ole ainoastaan työvoimapolitiittinen kysymys, vaan sillä on merkittävä vaikutus myös muille poliittisen päätöksenteon alueille. Lähestyn seuraavaksi työttömyyden poliittiseen sääntelyyn liittyviä kysymyksiä ensin historiallisesta näkökulmasta, jonka jälkeen keskityn tarkemmin työttömien toimintaympäristön tämänhetkisiin kysymyksiin.

2.2.1 Työttömyyden poliittisen sääntelyn lyhyt historia

Työttömyyteen kohdistetut poliittiset toimenpideohjelmat ovat seurailleet pienellä viiveellä yhteiskunnan laajempia sosiaalisia ja taloudellisia kehityskulkuja. Suomalaisesta työttömyyden poliittisesta sääntelystä on erotettavissa kolme hie-man epäselvärajaista kehitysvaihetta, joita voidaan nimittää köyhäinhoidolliseksi työttömyyspolitiikaksi, työttömien oikeuksien ja palveluiden laajentumisen kaudeksi ja uusliberalistiseksi työvoimapolitiikaksi. Tämä jaottelu on syntynyt väitöskirjaprosessin aikana ja mukailee Jorma Kalelan (1989, 25, 205–227) kuvaamia työvoimapolitiikan kehitysvaihteita, mutta poikkeaa niistä viimeisimmän kehitysvaiheen ajoituksen ja sisällön osalta. Tehty ratkaisu on perusteltu kirjallisuuden avulla, koska työttömyyden poliittisessa sääntelyssä tapahtuneiden muutosten keskiössä ovat työttömien oikeuksissa ja velvollisuuksissa tapahtuneet uudelleenmäärittelyt. Työttömien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevat poliittiset päätökset muovaavat voimakkaasti myös sitä, miten työttömien palveluita ja tulonsiirtojärjestelmiä uudistetaan. Tästä näkökulmasta köyhäinhoidollinen työttömyyspolitiikka ulottui 1950-luvun loppuun saakka (Kalela 1989, 206–208), jonka jälkeen alkoi työttömien oikeuksia ja palveluita laajentava kehitysvaihe (Uljas 2012, 153–262), joka puolestaan päättyi 1990-luvun alussa (Keskitalo 2008, 191–192, 208–210) uusliberalistisen työvoimapolitiikan läpimurtoon. Työmarkkinoiden tämänhetkinen sääntely tapahtuu nimenomaan uusliberalistisen työvoimapolitiikan viitekehyksessä.

Köyhäinhoidollinen työttömyyspolitiikka sai alkunsa 1800-luvun loppupuolella. Se ei ollut työvoimapolitiikkaa nykyisessä merkityksessä, koska se tarkasteli työttömyyttä köyhäinhoidolle ja työväenkysymykselle alisteisina ongelmina. Työväenkysymyksellä tarkoitettiin tässä yhteydessä poliittisia pyrkimyksiä työväestön vallankumouksellisen liikehdinnän hillitsemiseksi. (Kalela 1989, 32–41, 84.) Köyhäinhoidolliseen työttömyyspolitiikkaan liittyi myös vahva moralisoiva sävy, koska köyhyyden tulkittiin johtuvan laiskuudesta, fyysisestä, henkisestä tai moraalisesta rappiosta. Tästä syystä köyhäinhoitolain perusajatus oli, että vastikkeetonta toimeentuloturvaa ei makseta työkykyisille ja sen vuoksi tuen saamisen edellytys oli työsuoritus. (Pulma 1994, 67; Urponen 1994, 182.) Vastikkeettomien korvausten katsottiin turmelevan työttömien työmoraalin (Hieta-niemi 2004, 17, 38–39). Sen vuoksi työttömät ohjattiin työskentelemään heille tarkoitettuihin pakkotyölaitoksiin tai hätäaputyömaille. Myöhemmin niistä kehittyivät työttömien työttömyystyömaat, jotka muodostivat työttömyyden hoidon keskeisimmän menettelytavan aina 1960-luvulle saakka. Työttömyystyömailla rakennettiin muun muassa teitä, rautateitä, katuja, satamia, vesijohtoja, voimalaitoksia, kanavia ja viemäriverkkoa. Työttömyystyömaat olivat yleensä siirto-työmaita, jotka saattoivat sijaita kaukana työttömän kotipaikkakunnalta. Palkka oli vaatimatonta ja työskentely oli työvoimavaltaista, koska koneita käytettiin tarkoituksellisesti varsin vähän. Sen vuoksi siirtotyömaita nimitettiin myös lapiolinjaksi. (Hannikainen 2010, 67–69; Nenonen 2006; Nenonen 2007; Urponen 1994, 219.)

Köyhäinhoidollisessa kontekstissa yhteiskunnan keskeinen ongelma oli työttömyyden sijasta köyhyys (Nenonen 2006, 17; Pohjola 1998b, 7). Tilanne muuttui 1950-luvun lopulle tultaessa, koska työttömyydestä oli tullut palkkatyön yleistymisen seurauksena merkittävä ongelma. Vielä tuohon aikaan suomalaisten työntekijöiden asema ei ollut samalla tavalla turvattu kuin useimmissa muissa Euroopan maissa, mikä lisäsi huomattavasti suomalaisten työmarkkinoiden epävakautta (Urponen 1994, 228). Se johti levottomuuksiin ja työttömyysturvalliikehdinnän lisääntymiseen, jotka aiheuttivat merkittävän poliittisen paineen työttömyyteen liittyvien ongelmien lievittämiselle. Tämän poliittisen paineen seurauksena työttömyys nousi lopulta yhteiskunnan keskeiseksi ongelmaksi. (Urponen 1994, 219.) Silti poliittisen liikehdinnän ensisijainen tavoite ei ollut työttömien aseman parantaminen, vaan se oli osa laajempaa poliittista ponnistelua työväestön yhteiskunnallisen aseman vahvistamiseksi. Sen seurauksena Suomessa ryhdyttiin rakentamaan palkkatyöväestöä paremmin palvelevaa ja kaupungistuneen yhteiskunnan tarpeita vastaavaa sosiaalivakuutusjärjestelmää (Uljas 2012, 153–256). Tämä merkitsi köyhäinhoidollisen työttömyyspolitiikan päättymistä ja siirtymistä työttömien oikeuksia ja palveluita laajentavaan poliittiseen kehitysvaiheeseen.

Työttömien oikeuksia ja palveluita laajentava poliittinen suunnanmuutos käynnistyi 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, jolloin työväestön asemaa vahvistettiin lukuisilla lakiuudistuksilla. Lakiuudistusten ansiosta työntekijät vakuutettiin sairauden, vanhuuden ja työttömyyden varalta. (Uljas 2012, 153–262; Urponen 1994, 233–240.) Tässä uudessa poliittisessä viitekehyksessä työvoimapolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi tuli taloudellisen kasvun tukeminen (Kalela 1989, 180) sekä työvoiman kysynnän ja tarjonnan tasapainottaminen. Merkittävää oli myös se, että työttömyyttä ei enää käsitelty köyhyydelle tai yhteiskuntarauhalle alisteisena kysymyksenä, vaan siihen liittyi vahva pyrkimys työttömien oikeuksien ja palveluiden laajentamiseen. Suppeat ja sattumanvaraiset köyhäinhoitotoimenpiteet eivät vastanneet palkkatyöyhteiskunnan tarpeita (Urponen 1994, 233) ja tilalle oli rakennettava uusi palvelujärjestelmä. Muutoksessa on nähtävillä luovalle tuholle tyypillisiä piirteitä, koska uudet poliittiset innovaatiot korvasivat aiemmat köyhäinhoidolliset painotukset. Köyhäinhoidollisesta työttömyyspolitiikasta irtaantuminen kesti silti melko pitkään (Kalela 1989, 176) ja sen vuoksi vielä 1960-luvun työvoimapolitiikassa oli havaittavissa köyhäinhoidollisia piirteitä. Esimerkiksi työttömyystyömaita voidaan pitää köyhäinhoidollisen työttömyyspolitiikan jäänteinä, vaikka ne säilyttivät vahvan aseman 1960-luvulla harjoitetussa työvoimapolitiikassa (Nenonen 2006; Nenonen 2007, 214).

Todennäköisesti työttömien yhteiskunnalliseen asemaan kaikkein merkittävimmän vaikuttaneet yksittäiset lakiuudistukset olivat vuonna 1960 hyväksytyt työttömyyskassalaki ja laki työttömyyskorvauksesta. Nämä lait mahdollistivat siirtymisen rahassa maksettaviin työttömyyskorvauksiin (Kalela 1989, 189). Länsi- ja Keski-Euroopan maihin verrattuna tämä muutos tapahtui Suomessa myöhään (Kalela 1989, 21). Lopullisesti tilanne muuttui vasta 1971, kun taloudellisesti kannattamattomat työttömyystyömaat lakkautettiin ja rahassa maksettavista työttömyyskorvauksista tuli ainoa työttömyysturvan muoto (Aho & Arnkil

2008, 50). Uudistus tarkoitti myös sitä, että työttömien ei enää tarvinnut anoa kortiston jäsenyyttä, vaan työttömillä katsottiin olevan oikeus työttömyyskorvaukseen tai kassa-avustukseen (Kalela 1989, 197). Tämä radikaali muutos muutti lopullisesti myös työttömyyden käsitteen, koska korvausten saamiseksi piti rekisteröityä työttömäksi työnhakijaksi (Pohjola 1998b, 7). Vasta tässä vaiheessa työttömyydestä tuli yhteiskunnallinen ongelma nykyisessä merkityksessään, mikä on tarkasti määriteltyä, avointa ja tilastoitua. Siirtyminen rahassa maksettaviin työttömyyskorvauksiin herätti puheita laiskuuden palkitsemisesta ja työmoraalin rappeutumisesta, mutta työttömille maksettavia tulonsiirtoja ei kyseenalaistettu laajemmin ennen 1990-lukua (Nenonen 2007, 199).

Myös työttömien palveluita laajennettiin merkittävästi ja niiden residuaalisia piirteitä karsittiin. Esimerkiksi köyhäinhoidollisen työttömyyspolitiikan aikakaudella työttömyyskortistot kohdentuivat kaikkein hädänalaisimmille työttömille, mutta 1960-luvun alun uudistusten jälkeen työttömyyskortisto palveli kaikkia työttömiä. (Kalela 1989, 91, 197.) Uudistukset johtivat vähitellen työvoimatoimistojen perustamiseen (Kalela 1989, 192–197; Nenonen 2007, 221). Myös aktiivinen työvoimapolitiikka sai ensimmäiset muotoilunsa 1960-luvulla. Silloin työvoimapolitiikassa alettiin korostaa työllisyystyömaiden sijasta erilaisia ohjaus-, neuvonta- ja koulutustoimenpiteitä, joilla pyrittiin parantamaan työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoa (Ilmakunnas ym. 2001, 8; Räisänen 2017, 15). Samalla laajennettiin voimakkaasti ammattikoulutusta ja suomalainen koulutusekspansio sai alkunsa. Nämä toimenpiteet olivat osa aktiivista työvoimapolitiikkaa, jonka tarkoitus oli turvata täystyöllisyys. Työttömien oikeuksia ja palveluita laajentavat poliittiset linjaukset säilyivät vahvoina myös 1970- ja 1980-luvuilla. Työttömien palveluita kehitettiin (Räisänen 2017, 16) ja laajennettiin (Aho & Arnkil 2008, 50). Työttömien oikeuksien laajentamiskehitys huipentui 1980-luvulla nuorten yhteiskuntatakuun ja kuntien työllistämismallin kaltaisiin uudistuksiin, jotka tekivät palkkatyöstä kaikkia työkäisiä koskevan kansalaisoikeuden (Aho & Arnkil 2008, 50; Kalela 1989, 201; Kiander 2001, 82).

1980-luvulla hyvinvointivaltiota kohtaan esitetty kritiikki voimistui (Jokinen & Saaristo 2002, 131), mikä ennakoivat siirtymistä työttömyyden poliittisen sääntelyn kolmanteen vaiheeseen. Jorma Kalela (1989, 205) arveli vuonna 1989, että työttömyyttä koskevassa yhteiskuntapolitiikassa olisi alkanut uusi kehitysvaihe jo 1970-luvun puolivälissä. Kuitenkin jälkikäteen arvioiden työttömyyden poliittisen sääntelyn kolmas kehitysvaihe alkoi vasta 1990-luvun laman aikana, koska silloin työttömien palveluiden ja oikeuksien laajentumiskehitys päättyi. Lisäksi työttömien valvontaan ja palkkatyöhön kannustamiseen liittyvät työvoimapolitiittiset painotukset ovat vahvistuneet uudelleen 1990-luvulta lähtien. Siihen saakka työttömien tulonsiirtojen ja palveluiden katsottiin tarjoavan riittävät lähtökohdat työttömyyden hoidolle (Björklund 2008, 305; Kalela 1989, 223–225). Poliittisen suunnanmuutoksen mahdollisti 1990-luvun alun poikkeuksellisen syvä lama, joka loi otolliset olosuhteet uusien poliittisten ajattelumallien omaksumiselle. Sen seurauksena siirryttiin uusliberalistisen työvoimapolitiikan aikakauden.

1990-luvun alun laman jälkeen tapahtuneen poliittisen suunnanmuutoksen lähtökohdat ovat paikannettavissa uusliberalistisiin, paternalistisiin ja kommunitaristisiin ajattelumalleihin (Keskitalo 2008, 167). Uusliberalistisen hyvinvointivaltiokritiikin isänä voidaan pitää yhdysvaltalaisesta Charles Murrayta, jonka mukaan hyvinvointivaltion tulonsiirtojärjestelmä sisältää väärää kannustimia, joka johtaa palkkatyön välttelemiseen. Uusliberalistisesta näkökulmasta hyvinvointivaltion tukijärjestelmän ajatellaan muodostavan kannustinloukkuja ja työttömät nähdään tukien väärinkäyttäjinä. Ratkaisuksi hän ehdotti kaiken sosiaaliturvan poistamista työkäisiltä, jotka ovat työkykyisiä. (Murray 1984; Murray 2012.) Lawrence Meadin paternalistisen hyvinvointivaltiokritiikin mukaan keskeinen ongelma on köyhien lamaan tuminen, jolloin he eivät kykene toimimaan omaksi hyväkseen. Hänen mukaansa ongelmana on myös se, että yhteiskuntapolitiikassa ei puututa riittävästi tulonsiirtoja saavien kansalaisten virheellisiin menettelytapoihin. Ratkaisuksi Mead ehdottaa työvelvoitteiden ja tiukemman valvonnan liittämistä tulonsiirtoihin. (Mead 1986; Mead 1997a; Mead 1997b.) Kommunitarismi puolestaan korostaa tulonsiirtojen sopimuksellista luonnetta, koska tukia saavien kansalaisten odotetaan toimivan tiettyjen yhteiskunnan velvoitteiden mukaisesti. Kommunitaristinen hyvinvointivaltiokritiikki tukeutuu vahvasti konservatiivisiin arvoihin, joista myös uusliberalistinen ja paternalistinen hyvinvointivaltiokritiikki ovat saaneet vaikutteita. (Keskitalo 2008, 175–176.)

Nykyisen uusliberalistisen, paternalistisen ja kommunitaristisen hyvinvointivaltiokritiikin juuret juontavat Yhdysvaltoihin Reaganin hallintokaudelle, josta ne siirtyivät lähes välittömästi osaksi Ison-Britannian yhteiskuntapolitiikkaa Thatcherin pääministerikaudella (Keskitalo 2008, 180; Riihinen 2011, 121; Tanninen & Tuomala 2013, 574). Yhdysvalloista ja Isosta-Britanniasta nämä poliittiset vaikutteet levisivät nopeasti kaikkialle Eurooppaan ja myös osaksi EU:n (Keskitalo 2008, 186–187) ja OECD:n linjauksia. Näin ollen Suomessa tapahtui laman seurauksena radikaali poliittinen muutos, joka noudatti laajempia kansainvälisiä poliittisia suuntauksia. Se merkitsi julkisen sektorin laajentumisen päättymistä (Julkunen 2001; Keskitalo 2008; Kiander 2001, 86; Kosonen 1998, 104.) ja samalla se muutti myös työttömien yhteiskunnallista asemaa merkittävästi. Työttömien toimintaympäristössä tapahtuneita poliittisia muutoksia voidaan jäsentää William Daviesin ajattelumallin avulla. Hänen mukaansa uusliberalistisen (*neoliberal*) politiikan kaikille muunnoksille on yhteistä se, että ne pitävät viktoriaanisen ajan liberalismia eräänlaisena esikuvana. Niiden tavoite ei ole kuitenkaan palata viktoriaaniseen aikaan, vaan luoda täysin uusi sosiaalinen järjestys, jossa toteutuvat seuraavat kolme periaatetta: 1) puhtaasti markkinataloudelle perustuva talousjärjestelmä, joka minimoi julkisen sektorin taloudellisen roolin, 2) aktiivinen valtio, joka ohjaa kansalaisia ja organisaatioita toimimaan tiettyjen poliittisten ja moraalisten päämäärien mukaisesti ja 3) yksilöiden ja yritysten välisen kilpailun lisääminen tuloeroja kasvattamalla. (Davies 2014, 310.)

Olen käyttänyt Daviesin tekemää jaottelua lähtökohtana uusliberalististen poliittisten paradigmojen hahmottamiselle. Käsitykseni mukaan uusliberalistista poliittista päätöksentekoa voidaan kuvata markkinatalous- aktivointi- ja kannustinparadigmojen avulla (Kuvio 4). Näillä poliittisilla paradigmoilla on toisistaan

poikkeavia, mutta myös toisiaan yhdistäviä piirteitä, jonka vuoksi ne ovat osittain toistensa kanssa limittäisiä. Yhdessä markkinatalous-, aktivointi- ja kannustinparadigmat muodostavat uusliberalistista poliittista päätöksentekoa kuvaavan kokonaisuuden.

KUVIO 4 Uusliberalistisen politiikan paradigmat ja niiden keskinäiset suhteet.

Markkinatalous-, aktivointi- ja kannustinparadigmoilla on ollut 1990-luvulta lähtien merkittävä vaikutus suomalaiseen työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan. Ne ovat tarjonneet poliittiset peruseriaatteet, joiden avulla työttömien oikeuksia ja velvollisuuksia on määritelty uudelleen. Niiden vaikutus ei kuitenkaan rajoitu ainoastaan työvoima- ja sosiaalipolitiikan viitekehykseen, vaan se ulottuu kaikille poliittisen päätöksenteon tasoille aina globaaliin päätöksentekoon saakka. Ne ovat merkittävä osa nykyaikaista globaalia talouspolitiikkaa, minkä vuoksi ne muovaavat epäsuorasti myös työttömien toimintaympäristöä. Käyn seuraavaksi tarkemmin läpi uusliberalististen poliittisten paradigmojen sisältöä ja merkitystä työttömien näkökulmasta. Peilaan uusliberalistisen politiikan paradigmoja myös aiempiin työttömyyden poliittisen sääntelyn kehitysvaiheisiin.

2.2.2 Markkinatalousparadigma

Markkinatalousparadigman mukainen ajattelumalli eroaa radikaalisti suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen aikaisesta ideologiasta. Pekka Kuusi hahmotteli suuntaviivat suomalaiselle talouskasvua tukevalle keynesiläiselle sosiaa-

lipolitiikalle vuonna 1961 julkaistussa teoksessa *60-luvun sosiaalipolitiikka* (Uljas 2012, 239). Sen mukaan yhteiskuntapolitiikan tavoitteena oli tukea talouskasvua julkisen vallan toimenpitein. Erityisesti tuloeroja tasaavaa sosiaalipolitiikkaa pidettiin Kuusen ajattelumallin mukaisesti talouskasvua edistävänä tekijänä. (Kalela 1989, 177–184; Kantola & Kananen 2017, 10.) Tämä ajattelumalli säilyi Suomessa varsin pitkään, koska vielä 1980-luvulla hyvinvointivaltio nähtiin taloudellista kasvua ja työllisyyttä edistävänä tekijänä (Soininen 2015, 18). 1990-luvun alun laman aiheuttama poliittinen muutos oli tässä suhteessa jyrkkä, koska uusliberalistisessa politiikassa korostetaan julkisten menojen rajoittamista (Keskitalo 2008, 95–96). Toisin sanoen uusliberalistisessa kontekstissa julkista sektoria ei enää nähdä talouskasvua tukevana rakenteena, vaan sitä pidetään talouskasvua heikentävänä rasitteena, josta olisi päästävä eroon. Tämä johtuu siitä, että uusliberalismissa vapaat markkinat nähdään parhaana ja tehokkaimpana keinona yleisen hyvinvoinnin tuottamiselle, koska se edistää yksilöllistä taloudellista aktiivisuutta (Eräsaari 2011, 189). Uusliberalismissa ihannoidaan vapaaseen kilpailuun perustuvia markkinoita (Patomäki 2018, 59), minkä vuoksi uusliberalismiin liittyy voimakas pyrkimys kaiken taloudellisen sääntelyn purkamiseen, joka koskettaa muun muassa työmarkkinoita, kansainvälistä kauppaa ja rahoitusmarkkinoita.

Uusliberalistiseen markkinatalousparadigmaan liittyy kiinteästi myös uuden julkisjohtamisen (*new public management*) oppi. Sillä tarkoitetaan julkisen talouden supistamiseen, sen toiminnan tehostamiseen, palveluiden ulkoistamiseen sekä valtion ja kuntien omaisuuden yksityistämiseen liittyviä poliittisia pyrkimyksiä (Eräsaari 2011; Herranen 2015). 1990-luvun laman yhteydessä julkisen sektorin leikkausten ensisijainen tavoite oli saada aikaan säästöjä, mutta leikkauksia ei kuitenkaan lamaa seuranneen nousukauden aikana kumottu (Kiander 2001, 86, 92). Sen sijaan julkisen sektorin säästöohjelmia on jatkettu näihin päiviin saakka ja niitä on perusteltu taloudellisilla välttämättömyyksillä, kilpailukyvyyn säilyttämällä ja valtiontalouden kestävyysvajeella (Kantola & Kananen 2017, 24). Uuden julkisjohtamisen mallin mukaisilla tehostamistoimilla on ollut keskeinen rooli julkisen talouden säästöohjelmissa, vaikka niiden taloudelliset vaikutukset ovat jääneet suurimmaksi osaksi todentamatta. Yleensä tehostamisohjelmien lopullisena tavoitteena on ollut julkisen talouden volyymin supistaminen toiminnan tehostamisen sijasta. (Herranen 2015, 28, 34.)

Huomattava osa julkisen talouden leikkauksista on koskettanut suoraan tai epäsuorasti työttömiä, joiden toimeentulo muodostuu erilaisista korvauksista. Sen lisäksi uusi julkisjohtaminen vaikuttaa työttömien palveluiden tuotantoon. Erityisesti palveluiden ulkoistaminen yksityisille yrityksille (Eräsaari 2011, 184; Herranen 2015, 36) vaikuttaa palveluihin, koska se johtaa ostopalvelusopimuksiin ja palveluntuottajien säännölliseen kilpailuttamiseen. Palveluiden käyttäjien näkökulmasta se voi tarkoittaa katkoksia palveluissa ja työntekijöiden vaihtuvuuden lisääntymistä. Uuteen julkisjohtamiseen liittyy myös pyrkimys mitata palveluiden tuottavuutta ja vaikuttavuutta, mutta ne ovat tähän saakka suurimmaksi osaksi pelkistyneet kustannusten arviointiin (Herranen 2015, 40). Näin ollen uuden julkisjohtamisen suora vaikutus työttömyyteen on vähäinen, mutta se

on merkittävällä tavalla vaikuttanut työttömien yhteiskunnalliseen asemaan sekä siihen, miten työttömien palvelut järjestetään.

Markkinatalous- ja aktivointiparadigmojen yhteinen ihanne ovat aktiiviset kansalaiset, jotka elättävät itsensä käymällä palkkatöissä. Sen vuoksi työllistymisen edistäminen on niille molemmille yhteinen painotus. Uusliberalismille täys-työllisyystavoite ei ole tärkeä päämäärä sinänsä, mutta se nähdään merkittävänä keinona lisätä kansantalouden tehokkuutta (Riihinen 2011, 119). Markkinatalousparadigman näkökulmasta työllistymistä on pyritty edistämään erilaisilla talouskasvua tukevilla toimenpiteillä (Dean 1998, 93), joka on käytännössä tarkoittanut rahoitusmarkkinoiden, kaupankäynnin ja työmarkkinoiden sääntelyn purkamista.

Talouden sääntelyn purku on osa markkinatalouden globalisaatiokehitystä ja se on lisännyt tuotannon, sijoitusten, kaupan ja työvoiman liikkuvuuden kansainvälistymistä. Talouden globalisoituminen on kuitenkin rajoittanut yksittäisten kansallisvaltioiden mahdollisuuksia itsenäiseen poliittiseen päätöksentekoon (Björklund 2008, 303; Kalela 1989, 207). Samalla kansallisvaltioiden välille on syntynyt uudenlainen kilpailuasetelma, jonka seurauksena kansallisvaltioiden tärkeimmiksi poliittisiksi päämääriksi ovat tulleet markkinoiden toiminnan edistäminen, talouskasvun tukeminen ja valtion taloudellisen kilpailukyvyn turvaaminen (Björklund 2008, 302–303; Kantola & Kananen 2017, 17). Erityisen tärkeäksi talouskasvun osatekijäksi on tullut kansainvälisten sijoitusten houkutteleminen maahan, minkä vuoksi poliittisin päätöksin pyritään turvaamaan sijoitetulle pääomalle mahdollisimman korkea tuottavuus. Tämä kehitys on johtanut kansallisvaltioiden väliseen verokilpailuun, joka asettaa jatkuvia paineita verotuksen alentamiselle. Sen vuoksi nykyistä valtiontalouden alijäämää on erittäin vaikeaa paikata verotusta kiristämällä. (Björklund 2008, 354–358.) Verotuksen kiristämisen sijasta karsitaan mieluummin julkisia menoja.

Myös suomalaisille työmarkkinoille tyypilliset yleissitovat työehtosopimukset on tulkittu talouskasvun esteeksi. Sen vuoksi työmarkkinoiden joustavuutta on pyritty lisäämään muun muassa paikallisen sopimisen, verotuksen kevennysten ja palkkasääntelyn purkamisen avulla. (Kiander 2001, 103; Kantola & Kananen 2017, 26–27.) Työmarkkinoiden sääntelyn purkaminen on aiheuttanut Suomen työmarkkinoilla polarisaatiokehitystä, jonka seurauksena erityisesti 2000-luvulla työmarkkinat ovat jakautuneet fragmentoituneisiin ja vakaisiin työuriin. Se kuvastaa siirtymistä pohjoismaisesta työmarkkinamallista kohti liberaaleja työmarkkinoita. (Soininen 2015, 140, 184, 191.) Tästä huolimatta Suomen ja muiden Pohjoismaiden työmarkkinat poikkeavat yleiseurooppalaisesta trendistä, koska työelämän laatu (*quality of work*) on pysynyt edelleen vahvana, vaikka se on Euroopassa keskimäärin heikentynyt. Keskeisin Pohjoismaiden ja myös Suomen kehitystä selittävä tekijä on työmarkkinoiden institutionaalinen konteksti. (Mustosmäki 2017, 81–82, 96–98.) Pohjoismaissa ammattiliitoilla on edelleen vahva asema, työehtosopimukset ovat yleissitovia ja koulutus on maksutonta lisäten työmarkkinoiden tasa-arvoisuutta. Näin ollen suomalaiset työmarkkinainstituutiot ovat kyenneet vastustamaan ja hidastamaan markkinatalouspara-

digman mukaisia uudistuksia työmarkkinoilla. Siksi väitteet työelämän yleisestä huononemisesta ovat liioiteltuja (vrt. Siltala 2004).

2.2.3 Aktivointiparadigma

Aktivointiparadigma liittyy uusliberalistiseen aktiivisen kansalaisuuden ihanteeseen, jonka tavoitteena on yhteiskunta, jonka kansalaiset ovat vapaita ja vastuullisia (Dean 1995; Keskitalo 2013). Sen vuoksi aktivoinnilla voidaan tarkoittaa arkikielessä periaatteessa mitä tahansa aktiivisuutta lisäävää toimenpidettä (Kotiranta 2008, 24), mutta työvoimapolitiisessa viitekehyksessä se tulkitaan yleensä melko yksioikoisesti työttömien työllistymistä edistäviksi toimenpiteiksi. Samalla tavalla vastuullisuus ymmärretään uusliberalistisessa kontekstissa yleensä nimenomaan palkkatyöhön osallistumiseksi. Ne, joiden ei katsota toimivan tämän ihanteen mukaisesti, yritetään pakottaa töihin. (Dean 1998, 105.) Näin ollen aktivointi- ja markkinatalousparadigmoille on yhteistä niiden vahva pyrkimys lisätä kansalaisten palkkatyöhön osallistumista. Näiden paradigmojen välinen ero on kuitenkin se, että markkinatalousparadigma lähestyy työllistymistä kansantalouden tehokkuuden näkökulmasta, mutta aktivointiparadigmassa huomio kiinnittyy palkkatyöhön osallistumiseen yksilötasolla. Sen vuoksi poliittisessa keskustelussa työttömyyttä ei käsitellä yhteiskunnan rakenteellisena ongelmana, vaan siitä on tullut ensisijaisesti työttömän työnhakijan työmarkkinakelpoisuuteen (*employability*) liittyvä kysymys. Uusliberalistisella ajattelumallilla on vahva taipumus työttömyysongelman ja sen hoitoon käytettyjen toimenpiteiden yksilöllistämiseen (Keskitalo 2008, 13–15, 103–106). Samalla keynesiläiset työn tarjontaan liittyvät toimenpiteet ovat jääneet toissijaisiksi aktivointiparadigman mukaisessa työvoimapolitiikassa, koska ne on korvattu suurimmaksi osaksi työttömiin työnhakijoihin kohdistuvilla toimenpiteillä.

Aktivointiparadigma on saanut aikaan merkittävän periaatteellisen muutoksen työvoimapolitiikassa, koska vielä 1980-luvulla keskeinen työvoimapolitiinen menettelytapa oli vastata työttömyyteen lisäämällä työvoiman julkista kysyntää työllistämällä työttömiä kuntien työllistämisvelvoitteen nojalla. Sen sijaan aktivoinnilla pyritään saamaan aikaan muutoksia työttömien työnhakijoiden käyttäytymisessä (Dean 1995, 572; Keskitalo 2008, 167). Aktivointipolitiikasta on tullut työvoimapolitiikan valtavirtaa 1990-luvulta lähtien suurimmassa osassa OECD-maita (Immervoll & Scarpetta 2012, 2). Aktivointitoimissa ja niihin osallistumisen ehdoissa on kuitenkin suuria kansallisia eroja (Kluve ym. 2005) ja Suomeen aktivointiparadigma saapui 1990-luvun puolivälissä (Keskitalo 2008, 95). Aktivointi ei kuitenkaan tarkoita vain erilaisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden järjestämistä, vaan kyse on ennemminkin niiden käyttötavoista. Työttömille tarjotut palvelut sisältävät hyvin laajan kirjon erilaisia kurseja, työllistämistoimenpiteitä, koulutusta sekä ohjaus- ja neuvontapalveluita, joista huomattava osa on kehitetty jo 1960- ja 1970-luvuilla. Myös aktiivisen työvoimapolitiikan käsite on ollut käytössä vähintäänkin 1960-luvulta lähtien (OECD 1964), mutta silloin se oli lähinnä neutraali ilmaisu, joka kuvasi työttömille suunnattuja palveluita.

Keskeisin aktivointiparadigman mukanaan tuoma muutos työttömien asemaan ovat erilaiset työvoimapolitiittiset sanktiot, jotka ovat aktivointi- ja kannustinparadigmoille yhteinen piirre. Työvoimapolitiittiset sanktiot ovat aktivointitoimenpiteisiin liitettyjä taloudellisia rangaistuksia, joiden avulla pyritään ehkäisemään uusliberalistisista ihanteista poikkeavia toimintamalleja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisesta on tehty työttömiä koskeva velvollisuus, jonka laiminlyömisestä rangaistaan (Dean 1995, 574). Työvoimapolitiittisista toimenpiteistä kieltäytyminen johtaa helposti siihen, että TE-toimistossa työnhaku katkaistaan, jolloin myös työttömyyskorvausten maksaminen päättyy. Aktivointi on merkinnyt myös työttömyyskorvausten ja toimeentulotuen vastikkeellistamista (Keskitalo 2008, 52), koska aktiivoinnin seurauksena korvauksiin on liitetty tiukkoja ehtoja työhön, koulutukseen ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumisesta (Kiander 2001, 106). Samalla on tapahtunut universaalien etuuksien purkamista, jonka seurauksena tarveharkintaiset piirteet ovat korostuneet julkisissa tulonsiirtojärjestelmissä (Julkunen 2006; Kiander 2001, 86). Näin ollen aktivointiparadigman myötä työttömien oikeuksia korostava poliittinen kausi tuli päätökseensä ja sen tilalle ovat tulleet työttömien velvollisuuksia korostavat painotukset (Keskitalo 2008, 191–192). Tässä suhteessa aktivointiparadigma on vahvistanut työttömien palveluiden ja tulonsiirtojen residuaalisia, tarveharkintaisia ja vastikkeellisia painotuksia, jotka olivat ominaisia köyhäinhoidolliselle työttömyyspolitiikalle.

Aktivointi ei rajoitu ainoastaan työvoimapolitiikkaan, vaan se koskettaa myös toimeentulotukiasiakkaita. Tässä yhteydessä puhutaan aktiivisesta sosiaalipolitiikasta, jolla tarkoitetaan aktivointitoimenpiteiden kohdentamista sosiaalihuollon asiakkaisiin (Karjalainen 2011, 232.) Aktiivisen sosiaalipolitiikan kautta aktivointi tulee osaksi aikuissosiaalityön tehtäväkenttää. Aktiivinnista voidaan erottaa angloamerikkalainen työlinjaksi (*work-first* tai *workfare*) kutsuttu painotus, joka tähtää työttömien suoraan työllistämiseen, ja laaja-alaisempi työttömien työmarkkinakelpoisuutta edistävä (*human capital development* tai *social investment approach*) eurooppalainen malli. Työkeskeisessä *workfare*-aktivointipolitiikassa työttömille maksettavien tulonsiirtojen ehdot ovat tiukat ja se tähtää työttömien asiakkaiden mahdollisimman nopeaan työllistymiseen ja sitä kautta erilaisten hyvinvointivaltion tulonsiirtojen tarpeen vähentämiseen. *Workfare*-aktivointi edustaa uusliberalistista työvoimapolitiikkaa, jonka mukaan työttömän tulee ottaa vastaan mikä tahansa työpaikka sanktioiden uhalla. Työttömien työmarkkinakelpoisuutta edistävä suuntaus sen sijaan pyrkii työllistymisen lisäksi muihin sosiaalipolitiittisiin tavoitteisiin, kuten syrjäytymisen torjuntaan. Siinä pyritään löytämään pitkän tähtäimen ratkaisuja työttömän asiakkaan työllistämiseksi ja asiakasta tuetaan tämän tavoitteen saavuttamisessa erilaisten palveluiden avulla. Työttömien työmarkkinakelpoisuutta edistävän suuntauksen on tulkittu olevan tyypillinen pohjoismaiselle aktivointipolitiikalle. (Keskitalo 2008, 38–43; Keskitalo & Karjalainen 2013, 12–13.)

Suomalaisissa tutkimuksissa on laadittu useita toisistaan poikkeavia luetteiloita aktivointipolitiikan piiriin kuuluvista lakiuudistuksista (esim. Björklund 2008, 295–296; Julkunen 2013, 37; Keskitalo 2008, 101–105; Saikku 2018, 122). Tut-

kimuskirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että ei ole olemassa yksimielisyyttä siitä, millaiset lakiuudistukset kuuluvat aktivointipolitiikan piiriin. Oman käsitykseni mukaan varsinaiset aktivointiuudistukset sisältävät kolmenlaisia elementtejä, jotka ovat työvoimapoliittiset sanktiot (Kotiranta 2008, 24), työttömiin liittyvä valvonta (Mead 1997a, 5) ja työttömille tarjottavat erilaiset työllistymistä edistävät palvelut. Näiden määreiden mukaisia aktivointiuudistuksia on toteutettu Suomessa runsaasti 1990-luvun alkupuolelta lähtien. *Workfare* ja *human capital development* mukaiset painotukset vaihtelevat huomattavasti lakiuudistuksesta ja jopa palveluntuottajasta riippuen. Se osoittaa molempien aktivointipolitiikan linjausten vaikuttavan suomalaisen työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan. Tästä huolimatta 1990-luvulta lähtien jatkunut uusliberalistinen suuntaus on merkinnyt työttömiin kohdistuvien erilaisten velvoitteiden lisääntymistä ja toimeentuloturvan ehtojen hidasta, mutta varmaa kiristymistä Suomessa.

Sosiaalityön kannalta on mielenkiintoista, että aktiivinen sosiaalipolitiikka on ollut aktivointiparadigman keskiössä alusta lähtien. Toimeentulotuen sanktiot otettiin käyttöön jo vuonna 1996, jolloin lakiuudistus mahdollisti työvoimapoliittisia velvoitteita rikkovien työttömien työnhakija-asiakkaiden toimeentulotuen leikkaamisen 20 %. Vuonna 1998 toimeentulotuen sanktioita laajennettiin, jonka jälkeen toimeentulotukea voitiin leikata 40 %, mikäli asiakkaan tulkitaan rikkovan toistuvasti työvoimapoliittisia velvoitteita. (Keskitalo 2008, 101–102.) Tämä osoittaa, että viimesijaisen toimeentuloturvan varassa eläviä pyrittiin aktivointipolitiikan alusta lähtien kannustamaan sanktioiden avulla työmarkkinoille, opiskelemaan tai työllistymistä edistäviin palveluihin. Lisäksi Suomessa aktivointia on kohdennettu erityisesti ilman ammattitutkintoa oleviin alle 25-vuotiaisiin nuoriin (Haikkola ym. 2017, 58). Vuonna 1996 työmarkkinatuki ehdollistettiin alle 20-vuotiailta ja seuraavana vuonna ehdollistaminen ulotettiin alle 25-vuotiaisiin ilman ammatillista tutkintoa oleviin nuoriin (Keskitalo 2008, 101; Latvala 2008, 60). Samaa linjaa jatkettiin vuonna 2011 jolloin toimeentulotuen sanktioinnin perusteeksi lisättiin alle 25-vuotiaille kieltäytyminen koulutuspaikan vastaanottamisesta ja koulutuksen keskeyttäminen ilman hyväksyttävää syytä (Palola ym. 2012, 5). Aktivointiuudistusten seurauksena alle 25-vuotiaista ilman tutkintoa olevista nuorista on tullut kaikkein tiukimmin sanktioitu työttömien ryhmä Suomessa.

Nuoret ovat olleet suomalaisen aktivointipolitiikan yksi keskeisimmistä kohderyhmistä (Karjalainen 2013, 217) ja se näkyy myös nuorille suunnatuissa työllistämistä edistävästä palveluissa. Tässä suhteessa suomalainen aktivointipolitiikka ei poikkea yleiseurooppalaisista linjauksista, koska nuorten aktivointiin on panostettu huomattavasti koko EU-alueella (Dietrich 2012, 31–32). Esimerkiksi kuntouttava työtoiminta oli suunniteltu alkuperäisessä vuoden 2001 muotoilussa erityisesti alle 25-vuotiaiden palveluksi. Kuntouttava työtoiminta on kaikkein matalimman kynnyksen työllistämistoimenpide, joka on tarkoitettu erityisesti pitkäaikaistyöttömille. Lisäksi työpajoilla on ollut keskeinen rooli nuorten aktivoinnissa 1990-luvulta lähtien (Nyyssölä 2002, 126) ja niiden roolia vahvistettiin vuoden 2016 nuorisolakiuudistuksen yhteydessä. Vuonna 2005 tuli myös voimaan nuorten yhteiskuntatakuu, jonka yläikärajaa nostettiin vuonna

2013. (Tuusa ym. 2013, 11, 13.) Periaatteessa nuorisotakuu on vanha keksintö, koska ensimmäinen nuorten yhteiskuntatakuukokeilu aloitettiin jo vuonna 1981 (Kalela 1989, 199). Nykyisen nuorisotakuun tavoitteena on tarjota jokaisella alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömyyden alkamisesta. Tästä syystä nuoria aktivoidaan Suomessa erittäin intensiivisesti. Nuorisotakuu johti myös Ohjaamojen ja nuorten aikuisten osaamisohjelman (NAO) käynnistämiseen. Lisäksi vuonna 2012 käyttöön otettu koulutuskokeilu on erityisesti nuorille suunnattu palvelu (Paavonen & Seppänen-Järvelä 2021).

Aktivointitoimenpiteiden päätavoite on edistää työttömien työllistymistä avoimille työmarkkinoille (Dean 1998, 92; Hvinden 1999, 28; Karjalainen 2011, 236) ja vähentää hyvinvointivaltion tulonsiirtojen tarvetta (Dean 1998, 89). Tästä huolimatta työvoimapolitiittisten toimenpiteiden työllistymisvaikutukset näyttävät olevan melko vaatimattomia ja joskus jopa negatiivisia (Aho 2008, 45). Kyseessä on kansainvälinen ilmiö, koska lukemattomien laajojen tutkimusten mukaan työllistämistoimenpiteiden työllistymisvaikutukset ovat hyvin lähellä nolaa ja erityisesti nuorille suunnatut toimenpiteet ovat vaikutuksiltaan heikkoja (Card ym. 2010, 5; Immervoll & Scarpetta 2012, 14, 20; Kluge 2010, 912; Kluge ym. 2005, 206–208; Martin & Grubb 2001, 15–22, 41). Alle kahden vuoden aikajänteellä työllistämistoimenpiteiden vaikutukset ovat heikkoja, mutta pidemmällä aikavälillä vaikutukset muuttuvat hieman positiivisemmiksi. Lisäksi naisten ja pitkäaikaistyöttömien osalta vaikuttavuus näyttää olevan hieman parempi ja sama havainto koskettaa inhimilliseen pääomaan panostavia toimenpiteitä. (Card ym. 2017.) Suomen osalta tiedetään, että työttömien omaehtoisella opiskelulla, ammatillisella työvoimakoulutuksella, oppisopimuskoulutuksella, yksityisen sektorin palkkatuella ja suorilla työtarjojoksilla voi olla pieniä positiivisia työllistymisvaikutuksia (Aho ym. 2018, 43, 71, 79; Hämäläinen & Tuomaala 2006, 38; Jokiperä 2001, 118; Räisänen 2014, 39; Tuomaala 2019, 7). Vastaavasti työllisyysvaikutuksiltaan heikoimpia ovat olleet kuntouttava työtoiminta, opiskelu kotoutumistuella, erilaiset valmennukset, julkisen sektorin palkkatuet sekä työ- ja koulutuskokeilut (Aho ym. 2018, 71; Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 146–147; Karjalainen & Karjalainen 2010, 48–49; Sundvall & Härmälä 2016, 21; Tuomaala 2019, 7).

Aktivointitoimenpiteiden vaatimattomia työllistymisvaikutuksia on selitetty sillä, että aktivoinnista huolimatta pitkäaikaistyöttömät eivät välttämättä kelpaa työnantajille. Työllistämistoimenpiteisiin osallistuminen ja työpajoilla työskentely voi leimata työttömät työnantajien silmissä huonoksi työvoimaksi (Ylikännö & Jolkkonen 2013, 167). Tilanne muistuttaa köyhäinhoidollisen työttömyyspolitiikan aikaista työttömyyskortistoa, jolloin työnantajat ajattelivat yleisesti, että työttömyyskortistosta on mahdollista saada vain huonoja työntekijöitä (Kalela 1989, 105). Lisäksi aktivoinnin työllistymisvaikutuksia heikentää sopivien työpaikkojen puute (Keskitalo 2008, 40). Työvoiman kohtaannosta johtuviin ongelmiin ei ole mahdollista puuttua ilman työpaikkojen tarjontaa lisääviä toimenpiteitä, jotka loistavat poissaolollaan 1990-luvun laman alun jälkeisessä uusliberalistisessa työvoimapolitiikassa. Esimerkiksi yritysten ja organisaatioiden

työllistämismisvastausta lisääviä ratkaisuita ei ole tehty (Björklund 2008, 285). Oikeastaan vain erilaiset palkkatukijärjestelyt, laki sosiaalisista yrityksistä (1351/2003), työolosuhteiden järjestelytuki sekä vuonna 2022 perustettu Työkanaava Oy voidaan nähdä työvoiman kysyntää lisäävinä työvoimapolitiittisina uudistuksina.

Heikoista työllistymisvaikutuksista huolimatta työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä voi olla sosiaalipoliittisia (Aho 2008, 54) tai pehmeitä vaikutuksia (Alasalmi ym. 2022b, 17), joita ovat esimerkiksi syrjäytymisen, rikollisuuden, köyhyyden ja muiden sosiaalisten ongelmien väheneminen. Toimenpiteiden sosiaalipoliittisilla ja pehmeillä vaikutuksilla voidaan viitata myös työttömien asiakkaiden työ- ja toimintakyvyssä, terveydentilassa, yleisessä hyvinvoinnissa tai elämänlaadussa tapahtuneisiin positiivisiin muutoksiin. Aktivointitoimenpiteiden laajasta käyttöönotosta huolimatta niiden vaikutuksista kohderyhmiin tiedetään vähän (Caliendo & Schmidl 2016, 2-3; Heponiemi ym. 2008, 61). Esimerkiksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutuksista työttömien hyvinvointiin on saatavilla melko vähän tutkimustietoa (Sage 2015, 1284) ja se perustuu lähinnä laadullisilla menetelmillä kerättyihin aineistoihin. Niiden perusteella on kuitenkin arveltu, että työllistämistoimenpiteet voivat vaikuttaa positiivisesti esimerkiksi elämänhallintaan, elämänlaatuun, arkirytmiin, tulevaisuuden suunnitelmiin, tulevaisuuden uskoon ja päihteiden käytön vähentämiseen (Ala-Kauhala ym. 2002; Karjalainen & Karjalainen 2010; Luhtasela 2009; Parkkila-Puranen 2015; Sandelin 2014; Tammelin 2010).

2.2.4 Kannustinparadigma

Taloudelliset kannustimet ovat merkittävä osa kansalaisten uusliberalistista hallintaa (Björklund 2008, 306-307), koska niiden avulla pyritään samaan aikaan kansalaisissa poliittisten päämäärien näkökulmista haluttuja käyttäytymismuutoksia. Työvoimapolitiittisessa kontekstissa niiden tarkoitus on vähentää vapaaajan houkuttelevuutta ja lisätä palkkatyön vastaanottamiseen liittyvää halukkuutta (Parpo 2004, 43). Sen vuoksi aktivointi- ja kannustinparadigman yhteisestä keinovalikoimasta löytyvät toimeentulotuen ja työttömyyskorvausten sanktiot, joilla pyritään yhtäaikaaisesti aktivoimaan ja kannustamaan työttömiä palkkatyöhön. Kannustinparadigma on kuitenkin tulonsiirtojen sanktioita huomattavasti laajempi poliittinen ohjelma. Se perustuu uusliberalistiselle oletukselle tuloerojen taloudellista kilpailua ja talouskasvua edistävästä vaikutuksista (Davies 2014, 310). Näin ollen se yhdistyy myös osaksi markkinatalousparadigman mukaista pyrkimystä luoda julkishallinnollisista rajoituksista vapaa ja kilpailullinen markkinatalous (Koivusalo 2005, 358). Suomessa on kannustavuuden nimissä heikennetty työttömien tulonsiirtoja, lisätty tuloeroja sekä tehty paljon erilaisia hinta-, palkka- ja verojärjestelyitä (Björklund 2008, 289, 310). Lisäksi kannustinparadigman mukaisesti Suomessa on otettu käyttöön erilaisia taloudellisia palkkioita ja sanktioita, joista huomattava osa koskettaa työssäkäyvää väestöä. Työssäkäyville kansalaisille suunnattuja kannustimia ovat esimerkiksi tulospalkkaus, yritysjohton optiot sekä kulu- ja kotitalousvähennykset.

Uusliberalistinen ihmiskäsitys perustuu yksioikoisille uusklassisesta taloustieteestä johdetuille lähtöoletuksille (Patomäki 2007, 28; Patomäki 2018). Tästä näkökulmasta kansalaiset nähdään *homo economicuksen* tavoin toimivina taloussubjekteina, jotka pyrkivät maksimoimaan valinnoillaan taloudellista hyötyä (Björklund 2008, 34; Herranen 2015, 28; Hänninen & Karjalainen 2012, 81; Ikonen 2009, 33; Koivusalo 2005, 372; Riihinen 2011, 122). Uusklassinen taloustiede nojautuu rationaalisen valinnan teorian mukaiseen individualistiseen ja yksinkertaistettuun ihmiskäsitykseen, jonka soveltuvuus reaali maailman on erittäin kaipa (Patomäki 2018, 51–53). Tästä huolimatta kannustaminen perustuu juuri näihin oletuksiin, joiden mukaan taloudelliset tekijät ovat kaikkein ratkaisevin ihmimillistä ohjaava periaate (Ikonen 2009, 14). Sen vuoksi kannustinparadigman mukaiset poliittiset toimenpideohjelmat sisältävät vahvan lähtöoletuksen kohde-ryhmien taloustratogonialisesta toiminnasta. Yksinkertaistetusti heidän oletetaan valitsevan melko automaattisesti sen vaihtoehdon, joka on taloudellisesti kaikkein kannattavin.

Kannustinparadigman omaksuminen oli merkittävä ja nopea periaatteellinen muutos poliittisessa päätöksenteossa. Kannustinparadigma jäi Suomessa vielä 1980-luvulla työttömien oikeuksia korostavien poliittisten painotusten varjoon (Björklund 2008, 273). Silloin ajateltiin, että kansalaiset eivät tarvitse erillisiä kannustintoumioia, koska perusturvan, tasaisen tulonjaon ja sosiaalisten oikeuksien ajateltiin tarjoavan riittävät kannustimet kansalaisille (Björklund 2008, 305). Tilanne muuttui nopeasti 1990-luvun laman seurauksena. Kannustinloukkutyöryhmät olivat ensimmäinen selkeä merkki kannustinparadigman mukaisista poliittisista linjauksista Suomessa. Ensimmäinen kannustinloukkutyöryhmä perustettiin Paavo Lipposen ensimmäisellä hallituskaudella 1995–1999 (Keskitalo 2008, 99–103). Kannustinloukkutyöryhmien jälkeen erilaisten sosiaaliturvaan liittyvien kannustinloukkujen purkaminen on jatkunut aina näihin päiviin saakka. Kannustinloukut edustavat näkemystä, jonka mukaan korkea työttömyys johtuu sosiaaliturvajärjestelmän rakenteellisista piirteistä (Kiander 2007, 165), koska vastikkeettomien tulonsiirtojen ajatellaan kannustavan toimettomuuteen ja heikentävän työttömien työhalua (Björklund 2008, 288; Murray 1984; Murray 2012). Kannustinloukut edustavat näkemystä, jonka mukaan työttömyys on työttömän vapaaehtoinen valinta, jossa yksilö suosii julkisen sektorin taloudellisesti tuke-
maa vapaa-aikaa työnteon sijasta (Parpo 2007, 18). Näin ollen kannustinloukkuajattelussa on havaittavissa voimakkaita moralisoivia piirteitä.

Kannustinparadigman mukaiset poliittiset päätökset lisäsivät laman jälkeen nopeasti suomalaisten tuloeroja. Suomi oli 1980-luvun lopulla kansainvälisesti poikkeuksellisen pienten tuloerojen maa (Kiander 2007; OECD 2015), koska tuloja voimakkaasti uudelleenjakava politiikka vähensi tehokkaasti taloudellista eriarvoisuutta (Roikonen 2021, 6, 12). Laman seurauksena tasaiseen tulonjakoon tähtäävä politiikka hylättiin ja yhteiskuntapolitiikan tavoitteeksi asetettiin tasaisen tulonjaon sijasta kannustavuus, joka johti hyvinvointi- ja tuloerojen poikkeuksellisen nopeaan kasvuun (Björklund 2008, 274; Keskitalo 2008, 189; Kiander 2001, 103; Kiander 2007, 156–158). Tuloerot eivät lähteneet kasvuun vielä laman aikana, vaan se tapahtui lamaa seuranneen kasvukauden kuluessa vuosina 1994–

2000. Merkittävin yksittäinen tuloerojen kasvuun vaikuttava tekijä oli vuoden 1993 lakiuudistus, jossa pääoma- ja tuloverotus erotettiin toisistaan. (Roikonen 2021, 12.) Käytännössä uudistus merkitsi pääomaverotuksen huomattavaa keventämistä, joka kasvatti etenkin ylimpien tuloluokkien tuloja (Kiander 2007, 161, 169). Rikkaimpien suomalaisten tuloja kasvatti myös yritysten omaksuma käytäntö, jossa yritysjohtajia kannustettiin huomattavilla optioilla hyviin taloudellisiin tuloksiin (Björklund 2008, 53).

Kannustinparadigman mukaiset päätökset vaikuttivat yhteiskunnan alimpiin tuloluokkiin päinvastaisella tavalla. Uusliberalistisen ajattelun mukaan työttömät pitäisikin pudottaa minimitoimeentulon tasolle, koska sen toivotaan lisäävän työhalukkuutta ja vähentävän sitä kautta työttömyyttä. Tämän ajattelumallin mukaisesti kansalaisten perusturvaa on heikennetty siinä uskossa, että se kannustaisi työttömiä siirtymään palkkatyöhön (Björklund 2008, 89). Käytännössä tämä on tarkoittanut alimmille tuloluokille tärkeiden tulonsiirtojen ostovoiman tietoisista heikentämisestä ja niihin liitettyjen ehtojen tiukentamista (Kiander 2007, 169–170). 1990-luvulla useat sosiaaliturvan indeksit jäädettiin, jonka seurauksena tulonsiirtojen reaaliarvo jäi jälkeen yleisestä palkka- ja hintakehityksestä. Tulonsiirtojärjestelmiin tehdyt leikkaukset ja pitkäaikaistyöttömyyden lisääntyminen selittävät myös köyhyyden huomattavan yleistymisen 1990-luvulla. (Kiander 2001, 90; Myrskylä 2010, 54.) Näyttää kuitenkin siltä, että 2000-luvulla tuloerojen kasvu on tasoittunut, mutta tuloerot ovat vakiintuneet huomattavasti 1980-luvua korkeammalle tasolle (Tanninen & Tuomala 2013, 581). Tulonjaossa tapahtunutta muutosta voidaan pitää poliittisena ja on selvää, että se ei ole ainaakaan väistämätön seuraus 1990-luvun lamasta tai sitä seuranneesta nousukaudesta. Tämän jälkeen työttömät ovat sijoittuneet aiempaa korostuneemmin alimpaan tulokymmenykseen (Myrskylä 2010, 53).

Kannustinparadigman lähtöoletukset näyttävät soveltuvan melko huonosti yhteen huono-osaisten väistöryhmien elämän realiteettien kanssa. Tutkimusten mukaan juuri huono-osaisimmat väistöryhmät eivät näytä noudattavan kannustinparadigman mukaisia toimintamalleja. Esimerkiksi sanktiot näyttävät toimivan väestötasolla (Busk 2014), mutta pitkäaikaistyöttömillä, koulupudokkailla ja muilla työ- ja toimintakyvyn vajeista kärsivillä ihmisryhmillä niiden on havaittu toimivan huonosti (Hämäläinen ym. 2009, 44; Palola ym. 2012, 8; Uusikangas & Hiilamo 2020, 124). Myös kannustinloukkujen merkitys suurtyöttömyyden syntysyynä on asetettu kyseenalaiseksi (Kiander 2001, 57), koska työttömyyskorvausten on havaittu viivästyttävän lähinnä ansiosidonnaista päivärahaa saavien työttömien työnhakua (Terävä ym. 2011, 57–58). Muilta osin kannustinloukkujen merkitys työllistymisen näkökulmasta on vähäinen. Lukuisten tutkimusten mukaan työttömät ottavat vastaan työtä, vaikka he hankkisivat saman verran tai jopa enemmän tulonsiirtojen avulla (Forssén & Hakovirta 1998, 26; Hiilamo 2003; Holm & Kyyrä 1997, 39–41; Parpo 2007, 46, 72; Pedersen & Smith 2001, 286). Sen vuoksi voidaan sanoa, että ainakin osa työttömistä näyttää toimivan kannustinparadigman lähtöoletuksista poikkeavalla tavalla.

2.3 Koulutus ja osaaminen työmarkkinoilla

Suomi valitsi 1990-luvun kansainvälistyvässä taloudessa selkeästi korkeaan tuotavuuteen ja huipputeknologiaan perustuvan osaamiskeskeisen kilpailustrategian. Sen vuoksi Suomessa tehtiin 1990-luvun laman jälkeen merkittäviä panostuksia tieteseen, tekniikkaan ja tutkimukseen. (Kiander 2001, 61.) Erityisen nopeasti tutkimus ja kehittämistoiminnan menot kasvoivat 1990-luvulla ja niiden kasvu jatkui aina 2010-luvun alkuun saakka. Kasvu oli kansainvälisesti poikkeuksellisen nopeaa ja selittyi erityisesti yksityissektorin lisääntyneinä panostuksina tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Samaan aikaan valtion tutkimus- ja kehittämistoimintaan satsaamat määrärahat pysyivät suurin piirtein samalla tasolla. (Kalenius 2023, 40–43.) Osaamiskeskeinen kilpailustrategia oli Suomessa luonteva ratkaisu, koska se soveltui hyvin yhteen Suomessa useita vuosikymmeniä jatkuneelle koulutusekspansiolle. Koulutusekspansiolle tarkoitetaan keskimääräisen koulutustason nousua (Aro 2013). Lisäksi suomalainen koulutus on ollut, ja on edelleen kansainvälisesti huippuluokkaa, PISA-tutkimuksissa havaitusta lievästä laskevasta trendistä huolimatta (Leino ym. 2019; OECD 2019, 24). Suomalaisen koulutusjärjestelmän vahvuuksia ovat muun muassa maksuttomuus, laadukas opetus, kehittyneet varhaisen puuttumisen menetelmät opiskelijoiden ongelmatilanteiden varalle sekä opettajien korkea koulutustaso (Kuusi-lehto-Awale & Lahtero 2014).

Kehityksen suunta muuttui vuoden 2008 taantuman seurauksena, koska sen jälkeen sekä yksityisen että julkisen sektorin panostukset tutkimus- ja kehittämistoimintaan supistuivat merkittävästi (Pohjola 2017, 279). Tämä muutos näkyy erityisesti yksityisellä sektorilla merkittävänä tutkimus- ja kehittämistoimintaan käytettyjen määrärahojen laskuna 2010-luvulla. Kaikkein merkittävin tähän kehitykseen vaikuttanut yksittäinen tekijä on sähkötekniikan alan ja erityisesti Nokian vahva rooli 1990-luvun laman jälkeisessä talouskasvussa ja sen aseman heikentyminen 2010-luvulle tultaessa. (Kalenius 2023, 41–42.) Yritysten tutkimus- ja kehittämisinvestointien vähentyminen alkoi vuonna 2008 ja julkisella sektorilla 2012. On arveltu, että juuri tutkimus- ja kehittämistoimintaan tehtyjen investointien vähenemisellä on ollut merkittävä Suomen talouskasvua hidastava vaikutus. (Pohjola 2017, 288–289.) 2020-luvun kynnyksellä tutkimus- ja kehittämistoimintaan liittyvät panostukset ovat lähteneet uudelleen maltilliseen kasvuun, mutta ovat edelleen merkittävästi pienempiä kuin huippuvuosina (Kalenius 2023, 41–42). Tästä huolimatta tutkimus- ja kehittämistoimintaan panostetaan Suomessa kansainvälisesti varsin paljon.

Kehityksen suunnan muutos näkyy myös suomalaisten koulutustasossa. Suomalaisnuoret olivat 1990-luvun alussa maailman koulutetuimpia, mutta sen jälkeen nuorten ikäluokkien koulutustaso on laskenut (Kalenius 2014; Kalenius 2023, Kalenius & Karhunen 2018). Tästä huolimatta väestötasolla työikäisten suomalaisten koulutustaso nousee edelleen, koska muihin työikäisiin verrattuna tällä hetkellä eläköityvät ikäluokat eivät ole yhtä koulutettuja. Nykyään suomalaisten koulutustaso on OECD-maiden keskitasoa, mikä johtuu siitä, että muissa

OECD-maissa koulutustaso nousee Suomea nopeammin (Kalenius 2023, 239). Suomalaisnuorten koulutustason laskua ei voi suoraan selittää koulutukseen tehdyillä säästöillä, koska siihen satsatuissa määrärahoissa on havaittavissa vain pientä laskua 1990-luvun laman jälkeen (Kalenius 2023, 29–39). Sen sijaan koulutuspoliittisilla ratkaisuilla näyttää olevan viime vuosikymmenien kehitykseen merkittävä vaikutus, koska 2000-luvun alkupuolella koulutuspaikkoja lisättiin ammatilliseen koulutukseen ja vähennettiin korkea-asteen koulutuksesta. On odotettavissa, että nuorten ikäluokkien koulutustaso lähtee 2020-luvulla uudelleen nousuun, koska korkea-asteen koulutuksen aloituspaikkojen määrää on uudelleen lisätty. (Kalenius 2023, 238; Kalenius & Karhunen 2018, 564, 568.) Näillä koulutuspoliittisilla ratkaisuilla on pyritty vastaamaan työmarkkinoiden työvoiman kysynnän rakenteellisiin muutoksiin.

Korkean koulutustason ei-toivottuna seurauksena suomalaisilla työmarkkinoilla on tapahtunut koulutusinflaatiota, jolla tarkoitetaan tutkintojen työmarkkina-arvon laskua (Aro 2013, 287; Rouhelo 2008, 41–42). Koulutusinflaatio ei ole poistunut suomalaisilta työmarkkinoilta koulutuksessa tapahtuneiden rakenteellisten muutosten vuoksi, koska työkäisten kokonaiskoulutusaste kohoaa edelleen. Korkein koulutusaste on 1970-luvun lopulla syntyneellä ikäryhmällä, minkä vuoksi työkäisten suomalaisten koulutustaso ei käänny vielä lähivuosina laskuun (Kalenius 2023, 228). Koulutusinflaation vuoksi alemman korkeakoulututkinnon suorittaneista yhä harvempi työllistyy ylemmiksi toimihenkilöiksi, ja he päätyvät aiempaa useammin alemmiksi toimihenkilöiksi. Vastaavasti alimman korkea-asteen suorittaneet työllistyvät aiempaa useammin työntekijöiksi ja alemmien toimihenkilöiden osuus on laskenut. (Aro 2013, 298–300.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että koulutetun ja matalasti koulutetun työvoiman kysyntä heikkenee, koska työvoiman kysyntä kohdistuu hyvin koulutettuun työvoimaan (Hietaniemi 2004, 1; Kuronen 2011, 17; Melin 2001, 61; Määttä ym. 2016, 20; Pehkonen 2009, 27; Pyöriä 2001, 218). Työttömyysriski onkin ollut jo 1980-luvun lopulta lähtien suurin juuri heikosti koulutetuilla työnhakijoilla (Myrskylä 2010, 46, 93). Tämän kehityksen tuloksena kouluttautumisesta on tullut välttämättömyys, joka ei kuitenkaan takaa työllistymistä avoimille työmarkkinoille (Järvinen & Vanttaja 2013, 510; Rouhelo 2008, 41–42). Myös 1990-luvun laman seurauksena syntyneestä akateemisesta työttömyydestä on tullut pysyvä suomalaisten työmarkkinoiden ongelma (Myrskylä 2010, 21–22). Tästä huolimatta työttömyysriski laskee merkittävästi koulutustason noustessa.

On väitetty, että Suomen ja muiden länsimaisen työmarkkinoille valikoituivat enimmäkseen korkean osaamisen ja korkean tuottavuuden työpaikat (Heinonen ym. 2004, 35; Pehkonen 2009, 27; Soininen 2015, 69). Tämän kehityksen kääntöpuolena 1990-luvun laman jälkeisen nousukauden aikana matalan osaamisen rutiinityötehtävät vähenivät suomalaisilta työmarkkinoilta (Asplund & Lilja 1998, 25; Vainiomäki & Böckerman 2018, 40). Tämä kehitys ei kuitenkaan johtanut missään vaiheessa matalan osaamisen työpaikkojen katoamiseen. Lisäksi on syytä huomata, että etenkin vuoden 2010 jälkeen matalan osaamisen manuaalisten rutiinityöpaikkojen määrä on lisääntynyt Suomessa erittäin nopeasti (Alasalmi ym. 2022a, 9–10). Näin ollen matalan osaamisen työpaikat eivät ole kadon-

neet Suomesta eikä se näin ollen voi olla syy matalasti koulutetun työvoiman ahdinkoon. Sen sijaan keskeinen ongelma on se, että ylikoulutettu työvoima syrjäyttää heikommin koulutetut työnhakijat. Toisin sanoen kyse on työnantajien rekrytointivaatimusten kasvusta, minkä vuoksi työmarkkinajonon hännillä olevat työnhakijat voivat pudota työelämästä kokonaan (Aro 2013, 298; Asplund & Lilja 1998, 23; Immervoll & Scarpetta 2012, 17).

Työnantajilla on myös merkittävä vaikutus työn vaatimustasoon, jota voidaan kuvata työn intensiivisyyden avulla. Työn intensiivisyydellä tarkoitetaan työtahdin, päällekkäisten työtehtävien, työhön liittyvän itsenäisen suunnittelun ja päätöksentekovastuun sekä oppimisvaatimusten muodostamaa kuormitusta (Mauno ym. 2019, 272). Työn intensiivisyyden kasvulla on vahva negatiivinen yhteys työssä suoriutumiseen. Erityisesti työn intensiivisyyttä on lisännyt työhön liittyvien oppimisvaatimusten kasvu. (Mauno ym. 2019, 282–284.) Teknologian nopeatahtinen kehittyminen muuttaa jatkuvasti työtä ja tarve työuran aikana tapahtuvalle osaamisen kehittämiseksi kasvaa (Ranki 2021, 13). Usein tässä yhteydessä puhutaan elinikäisestä oppimisesta, joka on osa uusliberalistista koulutuspolitiikkaa. Sillä viitataan erilaisiin aikuiskoulutusjärjestelyihin, joilla pyritään varmistamaan työvoiman osaaminen nopeista teknologisista, taloudellisista ja yhteiskunnallisista muutoksista huolimatta. (Silvennoinen 2014, 135–136.)

Työn intensiivisyys heijastuu työelämän vaatimustasoon myös aikataulupaineina. Työelämän tuottavuusvaatimukset (Pohjola 2017) voivat ilmetä kiristyvinä aikatauluvaatimuksina ja työn tehostamistoimenpiteinä, jotka heikentävät työhyvinvointia ja työssä jaksamista. Työelämän vaatimustason muutokset näkyvät muun muassa Tilastokeskuksen työolotutkimuksessa, jossa työolojen kehittymistä on seurattu säännöllisesti vuodesta 1977 lähtien. Tutkimuksen mukaan työn kiireen kasvutrendi on ollut selkeä, mutta kiire jakautuu epätasaisesti eri ammattien ja työntekijäryhmien välillä. Työn henkinen rasittavuus kulkee työtahdin kanssa rintarinnan. Myös työelämän yleinen epävarmuus, työn tuottavuustarkkailu ja kilpailuhenki ovat yleistyneet. Kilpailuhenki heikentää työilmapiiriä ja lisää ristiriitoja työntekijöiden välillä. (Lehto & Sutela 2008, 25, 48, 64–67, 85.) Muutos ei ole keskimäärin kovinkaan suuri, mutta kehityksen suunta on kuitenkin selkeä: työtahti on muuttunut kiivaammaksi ja se koskettaa myös matalan osaamisen aloja. Vaikka työn intensiivisyys on yleisesti ottaen lisääntynyt Suomessa, ovat toimialakohtaiset erot huomattavia.

Työmarkkinoiden rakennemuutoksen seurauksena rekrytointivaatimukset ja työelämän vaatimustaso näyttävät lisääntyneet merkittävästi 1990-luvulta lähtien. Erityisesti työelämän henkinen kuormittavuus on lisääntynyt työtahdin ja kasvavien oppimisvaatimusten vuoksi. Ongelmana on se, että työnantajien työlle asettamat tuottavuusvaatimukset sulkevat yhä suuremman osan työnhakijoista avointen työmarkkinoiden ulkopuolelle, koska yritykset pyrkivät parantamaan tuloksiaan vähentämällä heikkoimmin tuottavan työvoiman käyttöä. Myöskään nykyaikainen aktiivinen työvoimapolitiikka ei tarjoa riittävästi työmahdollisuuksia heikossa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille, koska työllistämistoimenpiteitä järjestetään liian vähän ja ne johtavat harvoin työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Nykyaikainen kvartaalitalous kykenee tarjoamaan talou-

dellisesti järkeviä työpaikkoja lähinnä sellaisille työntekijöille, jotka pystyvät työskentelemään täysin voimin ja ilman katkoksia (Nenonen 2007, 226). Kiristynvä kilpailu tuottaa voittajien, selviytyjien ja häviäjien lisäksi niitä, jotka eivät pysty edes osallistumaan (Kettunen 2008, 96). Näissä oloissa työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole kaikille realistinen vaihtoehto ja siksi työmarkkinat ovat pitkäaikaistyöttömien toimintaa voimakkaasti ehdollistavia rakenteita.

2.4 Nuorten työmarkkina-asema

Nuorisotyöttömyyttä pidetään poikkeuksellisen merkittävänä yhteiskunnallisenä ongelmana sen vuoksi, että nuorten työttömyyden yksilölliset ja yhteiskunnalliset seuraukset ovat erityisen vakavia. Keskeinen pelko on, että nuorisotyöttömyys voi johtaa työttömyyden uusiutumiseen ja pysyvään syrjäytymiseen työmarkkinoilta ja yhteiskunnasta (Hämäläinen ym. 2014a, 18; Hämäläinen ym. 2014b, 1). Nuorisotyöttömyyden on havaittu vaikuttavan kielteisesti nuorten myöhempään tulo- ja urakehitykseen (Dietrich 2012, 7). Lisäksi nuorisotyöttömyydellä on kauaskantoisia kielteisiä vaikutuksia nuorten taloudelliseen tilanteeseen, terveyteen, mielenterveyteen (Olofsson & Wadensjö 2012, 3), elintapoihin (Hammarström & Janlert 2002) ja rikollisuuteen (O'Higgins 2010, 2). Nuorisotyöttömyys on myös taloudellisesti huomattava kysymys, koska pelkän peruskoulutuksen varaan jäävien syrjäytymisvaarassa olevien nuorten elinaikanaan aiheuttamat menetykset kansantaloudelle ovat 230 000–370 000 € verrattuna koulutuksen saaviin (Hilli ym. 2017, 673). Myös Sitran laskelmat osoittavat, että nuorten syrjäytymisen kustannukset ovat pitkällä aikavälillä huomattavia: 30 vuoden aikajänteellä syntyy noin 2,5 miljardin menetykset julkiselle taloudelle kymmentä tuhatta syrjäytynyttä nuorta kohden. (Sund 2021, 40.) Kyse on näin ollen myös kansantaloudellisesti huomattavasta ongelmasta.

Nuoret ovat muiden ikäluokkien kanssa siinä mielessä samanlaisia, että työvoiman kysyntä ja tarjonta määrittelevät voimakkaasti heidän työllistymisensä ehtoja. Nuorten työmarkkina-asemaan liittyy kuitenkin useita tekijöitä, joiden vuoksi heidän riskinsä joutua työttömäksi on monia muita ikäluokkia suurempi. (Hämäläinen 1998, 188–190; Hämäläinen & Hämäläinen 2012.) Nuorten työmarkkina-asema ei määräydy suoranaisesti iän perusteella, vaan työnhakijoiden ikään välillisesti liittyvien tekijöiden kautta (Ojala & Pyöriä 2016, 41). Nuorten työttömyys on muihin ikäryhmiin verraten yleisempää jo sen vuoksi, että oppilaitoksesta valmistumisen jälkeen työpaikan löytäminen vaatii yleensä aikaa. Nuoret myös irtisanoutuvat töistä ja vaihtavat työpaikkaa hieman herkemmin kuin vanhemmat ikäluokat, mikä lisää nuorten työttömyyttä. (Hämäläinen 1998, 190–191.) Tämä nuorten käyttäytymisen piirre liittyy työpaikan vaihtokustannuksiin. Nuorilla vaihtokustannukset ovat pieniä, koska heille on karttunut vain vähän työkokemusta ja heidän palkkansa on yleensä muita työntekijöitä alempi. Vanhemmillä ikäryhmillä työkokemusta on ehtinyt karttua enemmän ja palkka on korkeampi. (Alatalo ym. 2017, 8.) Muita ikäryhmiä suuremmasta työttömyysriskistä huolimatta nuorten työttömyysjaksot ovat keskimäärin lyhyempiä kuin

vanhemmilla ikäluokilla (Nyyssölä 2002, 130). Tästä huolimatta nuorten asema työmarkkinoilla on yleisesti ottaen heikompi kuin muilla työnhakijaryhmillä.

Nuorten työkokemuksen puute ja matalampi työn tuottavuus heikentävät heidän kilpailukykyään työmarkkinoilla (Olofsson & Wadensjö 2012, 7). Nuoret joutuvat työmarkkinoille tullessaan työvoimajonon hännille, koska vanhemmat ja kokeneemmat työntekijät ohittavat heidät rekrytoinneissa. Parempi koulutukseen ei välttämättä auta nuoria työllistymään, koska työnantajat saattavat pitää nuorten työn tuottavuutta liian alhaisena. Kierre voi alkaa tästä: jos ei ole työtä, ei kerry työkokemustakaan, joka vaikeuttaa edelleen työn saamista. (Nyyssölä 2002, 130.) Nuoriin kohdistuu myös keskimääräistä suurempi irtisanomisuhka, koska työpaikoilta yleensä irtisanoaan ensimmäisenä ne, joilla on vähiten työkokemusta. Irtisanomisten lisäksi nuorten työttömyysriskiä kasvattaa entisestään se, että nuoret työskentelevät tyypillisesti määrä- tai osa-aikaisissa työtehtävissä, joita ei yleensä jatketa tuotannon uudelleenorganisointien yhteydessä. (Hämäläinen 1998, 191-192.)

Edellä mainittujen syiden vuoksi nuorisotyöttömyys on erityisen suhdanneherkkää ja reagoi muita ikäluokkia voimakkaammin talouden laskusuhdanteisiin (Dietrich 2012, 21; Ojala & Pyöriä 2016, 35; Peltola & Soininen 2003, 35). 1990-luvun alun lama vaikuttaa olevan suomalaisen nuorisotyöttömyyden näkökulmasta ratkaiseva käännekohta. On arvioitu, että nuorten työllistymiseen ei liittynyt pitkäkestoisia ongelmia ennen 1990-luvun lamaa (Kuronen 2011, 17; Pietikäinen 2007, 121), mutta lama iski erityisen raskaasti nimenomaan nuoriin. Laman aikana valmistuneet nuoret työllistyivät heikosti verrattuna lamaa seuranneen nousukauden aikana valmistuneisiin nuoriin (Myrskylä 2010, 18, 36). Tästä ilmiöstä käytetään nimitystä arpeutumisefekti (*scarring effect*), joka tarkoittaa työttömyyden taipumusta kasvattaa työttömäksi joutumisen riskiä tulevaisuudessa. Arpeutumisefekti liittyy työnantajien taipumukseen rekrytoida työttömiä mieluummin opintojensa loppuvaiheessa olevia tai opintonsa juuri päättäneitä nuoria. Lisäksi työttömyyteen voi liittyä työnantajien silmissä stigma heikosta osaisesta tai työmoraalin puutteesta. (Furlong 2012, 79; Scarpetta ym. 2010, 16; Näre & Näre 2022, 234.) Työttömyys vaikeuttaa erityisesti nuorten uudelleen työllistymistä (O'Higgins 2010, 2), minkä vuoksi työmarkkinat voivat olla melko armoton toimintaympäristö koulusta työelämään siirtyville nuorille. Nuorueille tyypilliselle etsiskelylle ja erehtymisille jää aiempaa vähemmän tilaa (Määttä ym. 2016, 20).

Nuorten toiminta työmarkkinoilla on vanhempia ikäryhmiä joustavampaa ja laman yhteydessä nuoret voivat hakeutua erilaisiin palkkatyötä korvaaviin toimintoihin. Nuoret voivat siirtyä työvoiman ulkopuolelle esimerkiksi aloittamalla opinnot tai siirtymällä varusmiespalvelukseen. He voivat myös viivästyttää työvoimaan siirtymistä jatkamalla opintojaan. (Hämäläinen 1998, 203.) Näin ollen taantuma lisää nuorisotyöttömyyttä, mutta se lisää myös nuorten siirtymistä työvoiman ulkopuolelle. Tämä ilmiö on havaittu kansainvälisesti ja pätee myös Suomeen. (Dietrich 2012, 25-26; Furlong 2012, 78.) Lisäksi osa nuorista siirtyy työvoiman ulkopuolelle sen vuoksi, että heillä ei ole oikeutta työmarkkinatukeen, jolloin he eivät välttämättä katso tarpeelliseksi ilmoittautua työttömiksi työnha-

kijoiksi. Silloin he eivät myöskään näy työttömyystilastoissa. (Hämäläinen 1998, 190; Myrskylä 2010, 13; Myrskylä 2012.) Erityisesti tämä koskettaa alle 25-vuotiaita suomalaisnuoria, joilta työmarkkinatuen maksaminen on katkaistu. Näissä tilanteissa nuoret saattavat kadota tilapäisesti koko palvelujärjestelmän piiristä (Karjalainen & Karjalainen 2010). Työvoiman ulkopuolelle jääneistä nuorista ei tiedetä keitä he ovat ja mitä he tekevät (Myrskylä 2012, 2), koska työvoiman ulkopuolelle siirtymisen perimmäiset syyt jäävät viranomaisille epäselväksi (Alatalo 2013, 37).

2.5 Suomalaisnuorten asema työmarkkinoilla

Eri maiden institutionaaliset eroavaisuudet selittävät merkittävästi sitä, miten herkästi nuorten työmarkkinat reagoivat taloudellisiin suhdannevaihteluihin. Suomi on ollut keskitasoa sen suhteen, miten voimakkaasti työmarkkinoiden kehitys vaikuttaa nuorisotyöttömyyteen. (Dietrich 2012, 21, 31.) Nuorten työmarkkina-aseman näkökulmasta ovat erittäin tärkeitä ne työmarkkinoiden olosuhteet (*entry condition*), joissa nuoret siirtyvät koulusta työmarkkinoille. Tästä näkökulmasta nuorisotyöttömyyttä ovat analysoineet tarkasti esimerkiksi Olofsson ja Wadensjö (2012). He ovat kiinnittäneet huomiota kansantalouteen, työmarkkinoihin sekä palvelujärjestelmään arvioidessaan nuorten asemaa Pohjoismaiden työmarkkinoilla.

Kansantalouden näkökulmasta huomio kiinnittyy Suomen muita Pohjoismaita ja länsimaita heikompaan talouskasvuun. Vuodesta 2008 lähtien Suomen talouskasvu oli pitkään lähes pysähdyksissä (OECD 2019, 20; Pohjola 2017, 266–267; Ranki 2021, 19), mikä on heijastunut myös työmarkkinoille. Taloudellisista vaikeuksista huolimatta Suomen työikäisen väestön työttömyysaste on pysytellyt melko lähellä EU:n keskitasoa (Eurostat 2023). Hidas talouskasvu on aiheuttanut nuorten työllisyysasteen laskua ja se on vaikeuttanut nuorten työllistymistä ylemmiksi toimihenkilöiksi. Myös nuorten pitkäaikaistyöttömyys on lähtenyt kasvuun. (Alatalo ym. 2017.) Lisäksi taantuman seurauksena nuorten tulokehitys on heikentynyt muihin ikäluokkiin verrattuna ja nuorten pienituloisuus on lisääntynyt (Kinnunen & Mäki-Fränti 2016). Tästä kehityksestä huolimatta suomalaisnuorten työttömyys- ja työllisyysaste ovat pysytelleet lähellä EU15-maiden keskiarvoa, mutta muihin Pohjoismaihin, erityisesti Tanskaan ja Norjaan, verrattuna Suomen tilanne on huomattavasti heikompi. Suomen tilannetta selittää osaltaan se, että etenkin 20–29-vuotiaiden ikäryhmässä on enemmän opiskelijoita kuin vastaavissa ikäryhmissä Pohjoismaissa, EU:ssa tai OECD-maissa. (Olofsson & Wadensjö 2012, 9, 13.) Sen vuoksi työttömyysosuuden näkökulmasta tarkasteltuna työttömien osuus nuorten ikäluokasta ei ole Suomessa mitenkään poikkeuksellisen suuri, vaan hyvin lähellä EU:n keskiarvoa. Työttömyysosuudella tarkoitetaan työttömien osuutta koko ikäluokasta, jolloin laskelmassa huomioidaan myös työvoiman ulkopuolella olevat nuoret, eli myös opiskelijat. (Bussi & Geyer 2013, 16.)

Työmarkkinoiden näkökulmasta keskeinen huomio on, että huomattava enemmistö suomalaisnuorista kiinnittyy työelämään ilman suurempia ongelmia (Asplund & Vanhala 2016, 39; Hämäläinen ym. 2014a, 21; Ojala & Pyöriä 2016, 38–39). Nuorten työllistymiseen liittyy kuitenkin erilaisia riskitekijöitä, joiden vuoksi työelämään siirtyminen voi epäonnistua (Nyyssölä & Pajala 1999, 10). Suomalaisilla työmarkkinoilla on havaittu polarisaatiokehitystä, jonka tuloksena lyhyet patkätyöt yleistyvät ja pitkät työsuhteet pitenevät yhtä aikaa. Tämän kehityksen seurauksena työmarkkinat ovat jakautuneet 2000-luvulla epävakaisiin ja vakaisiin työmarkkinoihin. Erityisesti nuorimpien ja vanhimpien ikäluokkien työmarkkinat ovat muuttuneet epävakaisiksi. (Soininen 2015, 186.) Nuorten heikko työmarkkina-asema ei näin ollen ilmene ainoastaan heidän muita työntekijäryhmiä korkeampana työttömyysriskinä, vaan myös nuorten työuraan liittyvien epävarmuustekijöiden kasautumisena (Pyöriä & Ojala 2012, 179–184). Epävakaiden työurien kasautuminen nuorille puolestaan lisää heidän työttömyysriskiään, ja Suomen osaamiskeskeisillä työmarkkinoilla koulutus on keskeinen työttömyysriskiä määrittävä tekijä. Kohonnut työttömyysriski ja lyhyet työ sopimukset näyttävät kasautuvat vähän koulutetuille (Dietrich 2012, 17; Soininen 2015, 121, 186) nuorille. Kaikkein korkein työttömyysriski on vain peruskoulun suorittaneilla (Myrskylä 2010, 93). Sitä vastoin mitä korkeampi koulutus nuorella on, sitä varmemmin hän sijoittuu vakaalle työuralle (Järvinen & Vanttaja 2013, 514–515).

Vaikka koulutusekspansio vaikuttaa pysähtyneen (Kalenius 2014, 26), on suomalaisnuorten koulutustaso edelleen korkea. Kansainvälisesti verrattuna suomalaisnuorista jää poikkeuksellisen pieni osa vain perusasteen koulutuksen varaan (Kalenius 2014, 16). Toisaalta koulutusekspansion myötä koulutuksella ei saa enää työelämässä yhtä hyvää vastinetta kuin aiempina vuosikymmeninä. Se on johtanut akateemisen työttömyyden lisääntymiseen ja korkeakoulutettujen työllistymiseen koulutustaan vastaamattomiin työtehtäviin. (Järvinen & Vanttaja 2013, 514–515; Rouhelo 2008, 39–40.) Yksi nuorten käyttämä selviytymiskeino tässä tilanteessa on ollut useampien tutkintojen suorittaminen (Aro 2013, 300). Tästä syystä useamman tutkinnon suorittaneiden osuus on kasvanut 1990-luvulta lähtien merkittävästi (Virtanen & Vanhala 2023). Näin ollen ylipätevyityminen on nimenomaan nuorten sukupolvien ongelma (Soininen 2015, 47).

Pohjoismaisia työmarkkinoita voidaan pitää melko voimakkaasti säänneltyinä. Se tarkoittaa sitä, että palkat ja työehtosopimukset eivät määräydy puhtaasti työmarkkinoilla työntekijöiden ja työnantajien välisissä sopimuksissa, vaan valtiolla ja työmarkkinajärjestöillä on niiden määräytymisessä huomattavan suuri rooli. Tämän seurauksena esimerkiksi palkkataso on Pohjoismaissa ja myös Suomessa verrattain korkea. Sen on puolestaan arveltu vaikeuttavan heikosti koulutettujen nuorten työllistymistä, mutta empiirisessä tarkastelussa tämän kaltaista vaikutusta ei havaita. (Olofsson & Wadensjö 2012, 9–11.) Työmarkkinoiden sääntelyn on arvioitu myös heikentävän työnantajien mahdollisuuksia palkata työvoimaa, koska se lisää työvoiman palkkaamiseen ja irtisanomiseen liittyviä kustannuksia. Empiirisesti on kuitenkin todettu, että työmarkkinoiden sääntelyn vaikutuksia nuorten työllistymisen mahdollisuuksiin ei kyetä tällä het-

kellä luotettavasti selvittämään. Työmarkkinoiden sääntelyn ja nuorisotyöttömyyden välinen yhteys näyttääkin olevan seurausta eri maiden välisistä laajemmista institutionaalisista eroavaisuuksista. Siksi työmarkkinoiden sääntelyllä ei ole tästä kontekstista irrotettuna kovinkaan suurta selitysvoimaa. (Noelke 2011, 3–4, 28.)

Myös erilaiset poliittiset ratkaisut (Rouhelo 2008, 7) ja sitä kautta yhteiskunnan tulonsiirto- ja palvelujärjestelmät määrittelevät nuorten asemaa työmarkkinoilla. Suomen valtion sosiaaliturvamenot ovat muita Pohjoismaita pienemmät ja vain vähän suuremmat kuin EU15-maissa keskimäärin. (Olofsson & Wadensjö 2012, 5). Suomalaisen työttömyyskorvausten korvaustasoa ei voida pitää kansainvälisesti kovinkaan suurena, vaan se on muihin Pohjoismaihin verrattuna selkeästi pienempi (Olofsson & Wadensjö 2012, 10) ja melko lähellä OECD-maiden keskiarvoa (OECD 2021). Tästä huolimatta köyhyys on ollut Suomessa suurin piirtein yhtä yleistä kuin muissa Pohjoismaissa ja merkittävästi alhaisempaa kuin EU:ssa keskimäärin (EU 2018, 34; Olofsson & Wadensjö 2012, 6). Tästä näkökulmasta voidaan arvioida, että Suomen taloudellinen turvaverkko toimii suhteellisen hyvin, vaikka työttömyyskorvausten taso onkin melko vaatimaton.

Suomi panostaa muihin Pohjoismaihin verrattuna suuren osan työvoimapolitiittisista määrärahoista nuorten aktivoimiseen. Tämä johtuu siitä, että Suomessa on panostettu sekä nuorten koulutukseen että työllistämiseen, kun useimmissa Pohjoismaissa on panostettu lähinnä toiseen niistä. (Olofsson & Wadensjö 2012, 26–29.) Suomen vahva panostus nuorten aktivointipolitiikkaan merkitsee myös toistuviin työllistämistoimenpiteisiin osallistumista, mikäli palkkatyöhön siirtyminen ei onnistu nopeasti oppilaitoksesta valmistumisen jälkeen. Erityisen vahvasti aktivointi on kohdennettu Suomessa nimenomaan 18–24-vuotiaisiin nuoriin, joilta puuttuu toisen asteen tutkinto (Haikkola 2019, 335–336; Haikkola 2020, 252; Haikkola ym. 2017, 58). Tästä syystä alle 25-vuotiaat koulupudokkaat ovat Suomessa vahvasti aktivoitu ja sanktioitu työttömien ryhmä. Sanktiot toimivat tehokkaimpina kannustimina sellaisille työnhakijoille, joilla on jo valmiiksi parhaat edellytykset työllistyä tai siirtyä opiskelemaan. (Uusikangas & Hiilamo 2020, 137.) Aktivoinnin kohdentaminen erityisessä syrjäytymisvaarassa oleville nuorille, joita ovat muun muassa koulupudokkaat (Kuronen 2011, 17; Nyyssölä 2002, 134; Nyyssölä & Pajala 1999, 18; Tuusa ym. 2013, 9) ja toimeentulotukiasiakkaat (Paananen ym. 2019, 119), on herättänyt kritiikkiä. Kritiikin mukaan se voi painostaa sellaisia nuoria koulutukseen tai työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin, jotka eivät tosiasiallisesti ole valmiita niihin (Yates & Payne 2006, 331), mikä saattaa lisätä heidän vetäytymistään työmarkkinoiden ulkopuolelle (Caliendo & Schmidl 2016, 10; Mäki & Autio 2011, 40; Wright & Patrick 2019).

Kansainvälinen vertailu osoittaa, että Suomessa nuoret myös opiskelevat pidempään kuin OECD-maissa keskimäärin. Samalla se tarkoittaa sitä, että suomalaiset siirtyvät työmarkkinoille keskimääräistä myöhemmin. (OECD 2015.) Suomalaisnuorten oppilaitoksista valmistumisen todennäköisyys on korkeampi kuin OECD-maissa keskimäärin, mutta Suomen koulutusjärjestelmän on kansainvälisesti verrattuna selektiivinen. Koulutusjärjestelmän selektiivisyydellä tarkoitetaan tiukkoja sisäänottokriteereitä, jotka viivästyttävät korkeakouluopin-

tojen aloittamista ja pakottavat nuoria pitämään välivuotia opinnoista. (OECD 2019, 41–43.) Keväällä 2020 Suomessa toteutettiin todistusvalintauudistus, jossa valintakokeiden merkitystä opiskelijavalinnassa vähennettiin ja toisen asteen todistusten merkitystä lisättiin (Haikkola ym. 2022, 13). Kuitenkaan tällä hetkellä ei ole saatavilla tilastotietoa siitä, miten uudistus on vaikuttanut välivuotien määrään. Lisäksi Suomen koulutusjärjestelmän heikkoudeksi voidaan lukea se, että Suomessa tarjotaan lähinnä perinteistä ja akateemisesti vaativaa ammattikoulutusta, ja esimerkiksi oppisopimuskoulutusta järjestetään hyvin vähän (Olofsson & Wadensjö 2012, 31). Se kaventaa varsinkin sellaisten nuorten mahdollisuuksia valmistua, joilla on luki- tai kirjoitusvaikeuksia.

Yhteenvetona voidaan sanoa, että Suomen työmarkkinoiden kilpailukyky on lähellä OECD-maiden keskitasoa, mutta jäljessä muita Pohjoismaita (OECD 2019, 34). Pohjoismaiden keskinäisessä vertailussa Suomi ja Ruotsi tarjoavat nuorille muita heikommat mahdollisuudet työllistyä (Olofsson & Wadensjö 2012, 30). Suomen hidastunut talouskasvu heikentää välillisesti nuorten työmarkkina-asemaa, koska sen voidaan olettaa lisäävän kilpailua tarjolla olevista työpaikoista. Tästä huolimatta huomattava osa suomalaisnuorista siirtyy työmarkkinoille ilman suurempia ongelmia ja suomalaisnuorten työttömyysaste on EU:n keskitasoa. Silti osalle nuorista kasautuu epävakaita työuria ja koulutusinflaatio heikentää heidän tutkintojensa työmarkkinamarkkina-arvoa. Lisäksi Suomen koulutusjärjestelmä on maailman huippuluokkaa, mutta yksipuolinen, koska esimerkiksi oppisopimuskoulutukseen liittyvät mahdollisuudet ovat vähissä. Myös oppilaitosten selektiivisyys tuottaa nuorille ongelmia päästä ammatillisissa opinnoissa alkuun. Tämän lisäksi Suomessa panostetaan määrärahoja huomattavasti nuorisotyöttömyyden torjumiseen. Suomessa aktivointia on myös kohdennettu erityin vahvasti koulupudokkaille ja toimeentulotukiasiakkaille, jota voidaan pitää riskialttiina linjauksena.

2.6 Nuorisotyöttömyys ja huono-osaisuuden kasautuminen

Lyhytkestoisella työttömyydellä ei ole merkittäviä haittavaikutuksia työttömäksi jääneille henkilöille. Itse asiassa lyhytkestoinen työttömyys on nuorten elämäntilanteessa varsin ymmärrettävää ja yleistä, koska oppilaitoksesta valmistumisen jälkeen työpaikan saamiseen kuuluu yleensä jonkin verran aikaa (Hämäläinen 1998, 191). Sen vuoksi työttömyydestä on tullut nykynuorille melko normaali osa työmarkkinauraa (Nyyssölä & Pajala 1999, 16), mutta etenkin yli vuoden mittainen työttömyys johtaa suurella todennäköisyydellä normaaleilta työmarkkinoilta pois putoamiseen (Raunio 2006, 59). Työttömyyden pitkittymistä voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä syrjäytymisen osatekijöistä, koska se altistaa muiden huono-osaisuuden osatekijöiden kasautumiselle (Raunio 2006, 27, 130). Tästä huolimatta työttömyyttä on tutkittu sosiaalityön näkökulmasta vähän (Mäntysaari 2019, 181), vaikka se on lähes väistämättä läsnä aikuissosiaalityön asiakkaiden elämäntilanteissa.

Nuorten osalta pitkittyneellä työttömyydellä on merkittäviä haittavaikutuksia heidän aikuistumiseensa. Nuorten aikuistuminen pitää sisällään kolme toistensa kanssa limittäistä siirtymää, jotka ovat: 1) siirtymä koulusta työelämään (*school-to-work transition*), 2) perheen perustaminen (*domestic transition*) ja 3) vanhempien luota omaan kotiin (*housing transition*) muuttaminen (Coles 1997, 98). Siirtymä koulusta työelämään vaikuttaa voimakkaasti myös muiden nuoruuden siirtymien ajoittumiseen (Roberts 2003, 17), minkä vuoksi nuorisotyöttömyydellä on laaja vaikutus nuorten aikuistumiseen ja myöhempään elämäntapaan. Nykynuorten siirtymä aikuisuuteen on kiistatta pidentynyt ja hidastunut. Syy nuoruudeksi kutsutun elämänvaiheen pidentymiselle on opintoihin ja työuran vakiinnuttamiseen vaadittavan ajan lisääntyminen (Bradley & Devadason 2008, 120). On arvioitu, että nykynuorten työmarkkinasiirtymiin liittyy aiempaa enemmän niin sanottua jojo-efektiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että nuorten työmarkkinasiirtymä ei tapahdu lineaarisesti koulusta valmistumisen jälkeen kokoaikatyöhön, vaan siihen sisältyy työttömyyttä, määräaikaista työsuhdetta, opiskelua ja erilaisia työvoimapolitiittisia toimenpiteitä (Bradley & Devadason 2008, 129; Nyssölä 2002, 128). Toisin sanoen nuorten työmarkkinasiirtymät ovat fragmentoituneet ja siirtymät ovat muuttuneet aiempaa yksilöllisemmiksi (Furlong 2012, 83–85). Tämä havainto osoittaa, että nuorten työelämään siirtymiseen liittyy nykyään uudenlaista epävarmuutta, jota ei voi selittää ainoastaan opintoihin käytetyn ajan lisääntymisellä. Pahimmillaan nuorten työmarkkinoille siirtymiseen liittyvät ongelmat voivat viivästyttää nuorten aikuistumista.

Nuorten pitkäaikaistyöttömyys on osa laajempaa ongelmakokonaisuutta, jota voidaan nimittää heikoksi työmarkkina-asemaksi. Heikolla työmarkkina-asemalla tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilöllä on vaikeuksia työllistyä avoimille työmarkkinoille työelämävalmiuksien ja ammatillisen osaamisen puutteiden sekä terveydellisten syiden vuoksi (Arnkil ym. 2012, 12). Heikossa työmarkkina-asemassa olevia työntekijöitä voidaan nimittää myös prekariaatiksi. Prekariaatti on termi, joka kuvaa epätyypillisten työsuhteiden, työttömyysjaksojen, jatkuvan irtisanomisuhkan ja uudelleentyöllistymisen vaikeuksien aiheuttaman epävarmuuden ja työmarkkina-asemaan liittyvän huono-osaisuuden kasautumista (Pyöriä & Ojala 2012, 177). Heikolla työmarkkina-asemalla on havaittu samankaltaisia kielteisiä terveysvaikutuksia kuin työttömyydellä (Monfort ym. 2015). Heikko työmarkkina-asema ei kuitenkaan synny tyhjältä, vaan pahimmillaan siihen liittyvät riskit alkavat kasautua jo lapsuudessa. Nuorten koulutustaso ja yleinen hyvinvointi eriytyvät merkittäväällä tavalla heidän vanhempiansa koulutustason, yhteiskunnallisen aseman ja taloudellisen tilanteen mukaisesti. (Furlong 2012, 24–25; Paananen ym. 2012, 26–37.) Näyttää siltä, että heikon sosioekonomisen aseman lisäksi myös hyvä sosioekonominen asema periytyy vanhemmilta lapsille.

Huono-osaisuuden periytymistä vanhemmilta lapsille on selitetty köyhyyden ja sosiokulttuuristen tekijöiden avulla. Köyhyyden näkökulmasta perheen taloudellisten resurssien puute voi muodostua nuoren sosiaalisen nousun esteeksi. Sosiokulttuurisilla tekijöillä puolestaan viitataan kotoa omaksuttuihin haitallisiin elämäntapoihin, asenteisiin ja toimintamalleihin. Suomessa huono-

osaisuuden periytymistä selittävät ensisijaisesti sosiokulttuuriset tekijät, koska köyhyys ei suoraan säätele lasten ja nuorten koulutusmahdollisuuksia tai työttömyyttä. (Vauhkonen ym. 2017, 44, 50.) Erityisesti lastensuojelun sijoituksiin johtavat ongelmat lapsuuden perheessä ovat merkittävä nuorten syrjäytymisen riskitekijä (Paananen ym. 2019, 119). Nuorten syrjäytymisriskiä kasvattavat lisäksi köyhyys, uskon puute omiin mahdollisuuksiinsa, perheen ja sukulaisten tuen puute sekä henkilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan tiedon puute (Sulimani-Aidan 2017, 149).

Huono koulumenestys ja toisen asteen tutkinnon puuttuminen ovat merkittäviä syrjäytymisen riskitekijöitä (Kuronen 2011, 17; Myrskylä 2012, 8–9; Nyys-sölä 2002, 134; Nyys-sölä & Pajala 1999, 18; Tuusa ym. 2013, 9). Myös nuorten opintojen keskeyttämiseen liittyy merkittäviä riskejä, vaikka ne eivät olekaan yksioikoisesti kielteinen asia (Haapakorva ym. 2018, 167). Osa koulutuksen keskeyttäneistä nuorista palaa töihin tai vaihtaa oppilaitosta, jolloin opintojen päättämiseen ei välttämättä liity sen suurempaa problematiikkaa. Sen sijaan koulutuksen ulkopuolelle jäävät koulupudokkaat ovat erityinen riskiryhmä, joka näkyy myös heidän koulun päättämisen jälkeisessä elämässä. Esimerkiksi nuorisobarometrin mukaan merkittävä osa heistä oli koulun päättämisen jälkeen siirtynyt eläkkeelle, sairauslomalle tai kuntouttavaan työtoimintaan, mikä kuvastaa heidän toimintakyvyssään olevia vajeita (Myllyniemi & Kiilakoski 2018, 44–48). Noin puolet kertaalleen koulutuksen keskeyttäneistä nuorista kiinnittyy myöhemmin työelämään, koulutukseen ja yhteiskuntaan (Järvinen & Vanttaja 2013, 517). Yleisimmät nuorten opintojen keskeyttämissyyt ovat se, että he eivät ole viihtyneet koulussa, koulutus ei ole vastannut heidän odotuksiaan ja väärä alavalinta. Myös huono koulumenestys ennakoii opintojen keskeyttämistä. (Haapakorva ym. 2018; Myllyniemi & Kiilakoski 2018.)

Mielenterveyden ongelmat ovat keskeinen opintojen keskeyttämistä (Haapakorva ym. 2018, 174) ja nuorisotyöttömyyttä selittävä ilmiö (Dietrich 2012, 7–8). Mielenterveysongelmat ja niihin liittyvä päihteiden ongelmakäyttö ovatkin merkittävimpiä nuorten syrjäytymisen riskitekijöitä (Paananen ym. 2019, 119). Suomessa työn, koulutuksen ja opintojen ulkopuolella olevien nuorten mielenterveysongelmat ja niihin liittyvä päihteiden ongelmakäyttö ovat suurempia ongelmia kuin monissa muissa OECD-maissa (OECD 2019, 12). Arviolta noin 15–25 % suomalaisnuorista kärsii jonkinlaisesta mielenterveyden häiriöstä (Marttunen & Kaltiala-Heino 2013, 26), mikä tekee siitä selkeästi yleisimmän nuorten terveysongelman. Mielenterveysongelmat ovat yleisin nuorten työkyvyttömyyseläkkeen peruste. (Koskenvuo ym. 2014, 6–5.) Lisäksi mielenterveysongelmien vuoksi työkyvyttömyyseläkkeen saaneiden nuorten määrät ovat lisääntyneet (Kaltenbrunner ym. 2013). Noin joka toisella mielenterveysongelmista kärsivällä nuorella on enemmän kuin yksi diagnoosi (Marttunen & Kaltiala-Heino 2013, 26), joka mutkistaa heidän tilannettaan entisestään.

Arviot syrjäytyneiden suomalaisnuorten määristä vaihtelevat noin 4–7 % välillä riippuen käytetystä aineistosta ja syrjäytymisen määritelmästä. Arviot syrjäytyneiden suomalaisnuorten määristä ovat pysyneet samankaltaisina viimeisen vuosikymmenen ajan. (Järvinen & Vanttaja 2013, 515; Myrskylä 2012; Paana-

nen ym. 2019, 123.) Syrjäytymisvaarassa oleviksi nuoriksi määritellään myös niin sanotut NEET-nuoret (*not in employment, education or training*), jotka eivät englanninkielisen termin mukaisesti osallistu palkkatyöhön, koulutukseen tai työvoimapolitiittisiin aktivointitoimenpiteisiin. NEET-nuoret ovat kuitenkin heterogeeninen ryhmä, joka sisältää esimerkiksi työttömiä, työkyvyttömiä, pienten lasten vanhempia, tilapäisesti sairastuneita sekä työstä ja opiskelusta taukoa pitäviä nuoria. (Furlong 2006, 554.) NEET onkin tästä syystä huonosti määritelty käsite ja esimerkiksi Scott Yates ja Malcolm Payne (2006, 334) totesivat tutkimuksessaan, että vain 40 % niin sanotuista NEET-nuorista koskettavat merkittävät syrjäytymisriskit.

Käsitteellisistä ongelmista huolimatta NEET-nuoria pidetään erityisen heikossa työmarkkina-asemassa olevana nuorten ryhmänä (Järvinen & Vanttaja 2013, 509), ja sen vuoksi sitä käytetään kansainvälisissä vertailuissa arvioimaan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten lukumääriä. Suomen nuorista noin 12 % luokitellaan NEET-nuoriksi, mikä on hieman vähemmän kuin OECD-maissa keskimäärin, joissa NEET osuus on noin 13 % (OECD 2019, 25). Suomen NEET-lukumäärät ovat hieman pienempiä kuin EU:ssa keskimäärin, mutta muihin Pohjoismaihin verrattuna lukema on korkea (Eurofound 2016, 11). NEET-nuorten osuus nuorten ikäluokasta on lisääntynyt 2010 vuoden jälkeen, mutta se ei välttämättä tarkoita suoraan syrjäytymisvaarassa olevien nuorten lukumäärän lisääntymistä. Todennäköisesti NEET-nuorten määrässä tapahtuneet muutokset selittyvät sillä, että työtä vailla olevien nuorten lukumäärät ovat nousseet pitkittyneen taantuman vuoksi. (Alatalo ym. 2017, 22.) Suomen työmarkkinoiden osaamiskeskeisyyttä kuvastaa myös se, että vähän koulutetuilla nuorilla on Suomessa noin kolminkertainen riski joutua työn, koulutuksen ja työllistymistä edistävien toimenpiteiden ulkopuolelle kuin korkea-asteen koulutuksen suorittaneilla. Ero on suurempi kuin OECD-maissa keskimäärin. (OECD 2019, 27.)

Nykyisillä työmarkkinoilla parhaat uramahdollisuudet ovat joustavilla ja korkeasti koulutetuilla työnhakijoilla, mutta huonommin pärjäävien kohtalona on putoaminen epävakaaalle työuralle, joka koostuu erilaisista pätkä- ja osa-aikatoista. Kaikkein heikoimmassa asemassa olevat nuoret putoavat pois myös epävakaaalta työuralta, jolloin he päätyvät suljetuille, yhteiskunnan tukemille työmarkkinoille, jotka rakentuvat erilaisista tuki- ja koulutustoimenpiteistä. Silloin selkeä siirtymä koulusta palkkatyöhön jää tapahtumatta ja tilalle tulee työttömyyden, työn ja koulutuksen loputon vuorottelu. (Nyyssölä & Pajala 1999, 27.) Tyypillisesti heikko työmarkkina-asema on tulosta pitkäaikaisesta syrjäytymisriskien kasautumisesta, joka on saanut alkunsa usein jo lapsuuden kodista. Lapsuuden perheen heikko sosioekonominen asema, heikko koulumenetys, toisen asteen koulutuksen puuttuminen, mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä NEET-status lisäävät nuorten syrjäytymisriskiä merkittävästi. Näistä riskeistä huolimatta suurin osa nuorista aikuistuu ja työllistyy ilman suurempia ongelmia (Paananen ym. 2012, 43).

3 ELÄMÄNHALLINTA JA RAKENTEISTUMISTEORIA

Tässä luvussa muotoillaan väitöskirjan teoreettinen viitekehys, joka on syntynyt teorian ja empirian vuoropuhelun tuloksena (ks. Layder 1998). Luku jakautuu kolmeen teoreettiseen kokonaisuuteen, joista ensimmäinen käsittelee elämönhallintaa. Elämönhallinta on väitöskirjan teoreettinen lähtökohta ja siihen liittyvää laajaa käsitteistöä on jäsennetty väitöskirjan ensimmäisessä osatutkimuksessa. Tuolloin laadittiin tavoiteteoreettinen² elämönhallinnan määritelmä, jota tarkennettiin elämönhallinnan kuuden ominaispiirteen avulla (Artikkeli I, 297). Väitöskirjan yhteenvedossa tätä työtä on jatkettu ja elämönhallintaan liittyvien teoreettisten kokonaisuuksien esitetään aiempaa jäsenytyneemmässä muodossa. Teorialuvun toinen teoreettinen kokonaisuus liittyy Giddensin (1984a; 1984b) rakenteistumisteoriaan. Rakenteistumisteorian osalta luvussa esitellään teorian yleispiirteet ja pohditaan sen soveltamista empiiriseen tutkimukseen. Teorialuvun kolmannen kokonaisuuden muodostaa laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli, joka on tutkimusprosessin aikana syntynyt rakenteistumisteorian ja elämönhallinnan käsitteistön synteesi. Laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia sovelletaan väitöskirjan tulosluvussa empiiristen tutkimustulosten tulkitaan.

3.1 Elämönhallinnan teoreettista määrittelyä

Elämönhallinnan käsite yleistyi Suomessa eri tieteenaloilla 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun aikana (Järvikoski 1994, 200; Järvikoski 1996, 35; Riihinen 1996, 16–18), mutta sen jälkeen tieteellinen kiinnostus elämönhallintaa kohtaan on vähentynyt. Elämönhallinnan tieteellisen suosion laskua selittävät todennäköisesti elämönhallinnan käsitteellinen epäyhtenäisyys ja siitä johtuvat määritelmälliset on-

² Olen myöhemmin käyttänyt tavoiteteoreettisen elämönhallinnan sijasta käsitettä toimintateoreettinen elämönhallinta, koska se kuvaa paremmin väitöskirjassa muodostuvaa teoriakokonaisuutta.

gelmat. Elämänhallinta kattaa laajan ja monitahoisen tutkimusalueen, jonka teoreettiset juuret ovat paikannettavissa psykologian, yhteiskuntatieteiden ja filosofian alueille (Riihinen 1996, 17–18). Elämänhallinta on kuitenkin siinä mielessä puhtaasti suomalainen käsite, että sille ei ole olemassa yksiselitteistä vastinetta muissa kielissä. Esimerkiksi englanninkielisiä käännöksiä elämänhallinnalle on lukuisia (esim. *coping*, *sense of coherence*, *self-governance*, *control*), mutta siitä huolimatta mikään niistä ei vastaa käsitesisällöltään täysin elämänhallinnan käsitettä. Sen vuoksi tässä luvussa lähestytään elämänhallintaa enimmäkseen suomalaisen tutkimuskirjallisuuden näkökulmasta. Luvun keskeinen tehtävä on vähentää elämänhallintaan liittyviä käsitteellisiä epäselvyyksiä sekä hahmottaa siihen liittyvän tieteellisen keskustelun kokonaisuutta. Elämänhallintaa koskettavien teorettisointien laajassa kokonaisuudessa tämän väitöstutkimuksen kontribuutio on paikannettavissa ensisijaisesti yhteiskuntatieteellisten selviytymistutkimusten tutkimusalueelle.

3.1.1 Psykologinen lähestymistapa

Elämänhallintaan liittyviä kysymyksiä on todennäköisesti tutkittu eniten ja pisimpään psykologian alalla, minkä vuoksi elämänhallintaan väljästi liitetty psykologinen käsitteistö on monimuotoista. Psykologisessa tutkimuksessa elämänhallinta liitetään yleensä stressin käsittelyyn liittyviin psyykkisiin prosesseihin. Elämänhallintaan liittyvästä psykologisesta tutkimuskirjallisuudesta on erotettavissa kaksi pääsuuntausta, jotka liittyvät stressin hallintapiirteisiin ja hallintastrategioihin. Stressin hallintapiirteiden tutkimus keskittyy stressin käsittelyyn vaikuttaviin jokseenkin pysyviin persoonallisuuden piirteisiin. Sen sijaan stressin hallintastrategioiden näkökulmasta huomio kiinnittyy persoonallisuuspiirteiden sijasta ihmisten tekoihin, joilla he pyrkivät selviytymään stressaavista tilanteista. (Folkman ym. 1986, 992; Monat & Lazarus 1985, 7; Lazarus 1993a, 234; Lazarus 1993b, 3–8; Raitasalo 1996, 57.) Jako hallintapiirteiden ja hallintastrategioiden tutkimukseen ei ole täysin yksiselitteinen, koska ne ovat osittain toistensa kanssa limittäisiä tutkimussuuntauksia. Analyytisesti tämä jako on kuitenkin hyödyllinen, koska se auttaa hahmottamaan elämänhallintaan liittyvän psykologisen tutkimuksen kokonaisuutta.

Hallintastrategiat

Elämänhallinnan strategiat ovat psykologinen tutkimussuuntaus, joka liittyy englanninkieliseen *coping*-käsitteeseen. *Coping*-käsitettä käytetään samassa merkityksessä myös lääketieteellisissä tutkimuksissa (Honkinen 2009; Kuusinen-Laukkala 2019). *Coping*-käsitteellä ei ole yhtä määritelmää eikä sillä ole vakiintunutta suomenkielistä vastinetta (Saarenheimo & Suutama 2003, 454), mutta useat suomalaiset tutkijat ovat kääntäneet sen nimenomaan elämänhallinnaksi (esim. Kuusinen-Laukkala 2019; Poutanen 2000; Raitasalo 1995; Riihinen 1996, 17; Ruth 1998; Saarenheimo & Suutama 2003, 454; Suutama 1995). Näissä tutkimuksissa on määritelty 400–600 erilaista elämänhallinnan strategiaa, joita on luokiteltu muun muassa ongelma- ja tunnesuuntautuneisiin, aktiivisiin ja passiivisiin sekä

saavuttamis- ja välttämistästrategioihin. (Kantola 2014, 54.) Hallintastrategioiden tutkimus kattaa useita psykologisia hallintateorioita, mutta suomenkielisissä teollisissa julkaisuissa elämäntilanteiden käsittelyyn niistä on vaikuttanut lähinnä Richard S. Lazaruksen työtovereineen kehittämä stressin käsittelyn kognitiivis-fenomenologinen malli. Stressin käsittelyn kognitiivis-fenomenologisessa mallissa elämäntilanteita tarkoitetaan raskaiden elämäntilanteiden arviointia ja hallintaa, minkä voidaan yksinkertaistettuna tulkita tarkoittavan stressin käsittelyä (Artikkeli I, 295).

Richard Lazarus ja Susan Folkman ovat määritelleet stressoreiksi sellaiset tekijät, joiden yksilö arvioi uhkaavan hyvinvointiaan ja kuluttavan tai jopa ylittävän omassa käytössään olevat voimavarat (Folkman & Lazarus 1985, 152; Monat & Lazarus 1985, 3). Stressaavat tilanteet ovat usein haitallisia elämäntapahtumia, mutta myös positiiviset haasteet voivat aiheuttaa sitä (Lazarus 1993b, 4–5). Tästä huolimatta kielteiset elämäntapahtumat aiheuttavat yleensä voimakkaampia stressireaktioita kuin positiiviset haasteet. Lisäksi stressoreiden ennakoimattomuus, kontrolloimattomuus ja pitkäkestoisuus lisää niiden rasittavuutta. (Nolen-Hoeksema ym. 2014, 472–474; Suutama 1995, 13.) Lazaruksen ja Folkmanin teoriassa stressi ei kuitenkaan määräydy suoraviivaisesti yksilön tai hänen tilanteensa perusteella, koska stressin määrään ja sen seurauksiin vaikuttavat voimakkaasti kaksi välittävää (*mediator*) tekijää, jotka ovat arviointi (*appraisal*) ja stressin hallintastrategiat (*coping*). (Folkman & Lazarus 1988, 311; Lazarus 1993b, 4; Saarenheimo & Suutama 2003, 454–455.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että stressi vaikuttaa ihmisiin eri tavoilla (Järvikoski 1996, 36), koska he arvioivat tilanteita eri tavoilla ja turvautuvat erilaisiin stressin hallintastrategioihin.

Lazaruksen ja Folkmanin mallissa kognitiivinen tilanteen arviointi on jaettu kahteen prosessiin: primääriin (*primary appraisal*) ja sekundaariseen arviointiin (*secondary appraisal*). Primäärissä arvioinnissa henkilö arvioi tilanteen merkitystä hänelle itselleen ja sekundaarisessa arvioinnissa henkilö arvioi omia vaikutusmahdollisuuksiaan. Stressin käsittely itsessään muodostaa pitkäkestoisia arviointiin, toimintaan ja uudelleenarviointiin liittyviä ketjuja, mikä korostaa stressin käsittelyn prosessuaalista luonnetta. Stressaavien tilanteiden hallintastrategiat sisältävät kognitiivisia ratkaisumalleja, mutta myös konkreettisia tekoja. (Folkman & Lazarus 1985, 150–152; Folkman & Lazarus 1988, 310; Folkman ym. 1986, 992–993; Lazarus 1993a, 237–239; Suutama 1995, 35.) Lazaruksen ja Folkmanin käsitteistössä stressin hallintakeinot jaetaan tunnesuuntautuneisiin (*emotion-focused coping*) ja ongelmasuuntautuneisiin (*problem-focused coping*) strategioihin. Tunnesuuntautuneiden hallintastrategioiden tarkoituksena on tilanteen herättämien tunteiden säätely ja ongelmasuuntautuneet hallintastrategiat puolestaan ovat toimintatapoja, joiden tarkoitus on vaikuttaa ongelmalliseen tilanteeseen. Jos henkilö arvioi pystyvänsä vaikuttamaan stressaavaan tilanteeseen, hän todennäköisesti turvautuu ongelmasuuntautuneisiin toimintastrategioihin. Sen sijaan tunnesuuntautuneiden strategioiden rooli korostuu tilanteissa, joiden henkilö arvioi ylittävän omat vaikutusmahdollisuutensa. (Folkman ym. 1986, 993, 1000; Folkman & Lazarus 1985, 152; Lazarus 1993a, 238; Lazarus 1993b, 8; Saarenheimo & Suutama 2003, 456.)

Ihmiset turvautuvat stressitilanteissa tyypillisesti useisiin erilaisiin strategi-oihin ja sen vuoksi he käyttävät myös tunne- ja ongelmasuuntautuneita strategi-
oita erilaisina yhdistelminä (Folkman & Lazarus 1985, 158; Monat & Lazarus 1985, 5). Empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että tunnesuuntautuneet stressin hal-
lintastrategiat voivat tukea ongelmasuuntautuneita toimintamalleja, koska epä-
onnistunut kielteisten tunteiden käsittely voi estää ongelmien ratkaisemiseen
tähtäävän toiminnan. (Folkman & Lazarus 1985, 159, 168; Folkman & Lazarus
1988, 314; Folkman ym. 1986, 1000.) Lisäksi stressin käsittelyyn liittyvät elämän-
hallinnan strategiat edellyttävät joustavuutta siinä mielessä, että tuloksettomat
keinot on vaihdettava uusiin toimintamalleihin. Vain sellaiset henkilöt, jotka ky-
kenevät sovittamaan oman käyttäytymisensä ympäristön olosuhteiden vaati-
muksiin pystyvät säilyttämään toiveikkuutensa ja hallinnan tunteen stressaa-
vissa elämäntilanteissa. (Raitasalo 2000, 116.)

Yleisesti ottaen aktiiviset ja suunnitelmalliset elämönhallinnan strategiat
ovat tehokkaampia kuin välttely tai luovuttaminen (Ruth 1998, 321). Empiirisissä
tutkimuksissa on havaittu, että ongelmasuuntautuneet toimintastrategiat vähen-
tävät ahdistus- ja masennusoireita (Nolen-Hoeksema ym. 2014, 487). Vastaavasti
stressaavaan tilanteen välttely on yhteydessä voimakkaampiin stressioireisiin
(Folkman & Lazarus 1988, 311). Stressin hallintakeinoilla voi olla vahingollisia
seurauksia ja ne voivat myös vaikeuttaa tilanteeseen sopeutumista (Raitasalo
1995, 73; Rönkä 1992, 20). Esimerkiksi passiivinen toiveajattelu, sosiaalisten tilan-
teiden välttäminen ja runsas päihteiden käyttö voivat pahentaa tilannetta enti-
sestään. Tästä huolimatta elämönhallinnan strategioita ei ole mahdollista jakaa
yksioikoisesti hyviin tai huonoihin. Erilaisten elämönhallinnan strategioiden tu-
loksellisuus määräytyy viime kädessä yksilön ominaisuuksien ja ympäristön olo-
suhteiden vuorovaikutuksessa (Folkman ym. 1986, 1001; Lazarus 1993a, 235). Sen
vuoksi sama strategia voi tuottaa joko positiivisia tai negatiivisia tuloksia tilan-
teesta ja henkilöstä riippuen (Lazarus 1993a, 240; Lazarus 1993b, 8; Monat & La-
zarus 1985, 6; Saarenheimo & Suutama 2003, 456). Esimerkiksi tilanteen vältte-
lyyn liittyvät elämönhallinnan strategiat voivat olla ainoa järkevä vaihtoehto, jos
ongelmasuuntautuneet toimintamallit eivät ole tuottaneet toivottuja tuloksia
(Koukkari 2010, 33).

Yleiset hallintapiirteet

Stressin hallintapiirteitä koskeva tieteellinen tutkimus on monenkirjavaa ja pal-
jon hajanaisempaa kuin stressin hallintastrategioiden psykologinen tutkimus.
Yleiset hallintapiirteet liittyvät psykologiseen tutkimussuuntaukseen, joka tar-
kastelee oppimisen, perimän ja ympäristön vuorovaikutuksesta syntyneitä suh-
teellisen pysyviä stressin käsittelyyn liittyviä persoonallisuuspiirteitä. Lazarus
(1993b, 3) on luokitellut tähän ryhmään muun muassa *constructive thinking*, *har-
diness*, *learned helplessness*, *learned resourcefulness*, *optimism*, *self-efficacy* ja *sense of
coherence* -käsitteet. Raimo Raitasalo ja Aila Järvikoski ovat luetteloineet lisää vas-
taavia käsitteitä (Järvikoski 1994, 99–100; Järvikoski 1996, 39; Raitasalo 1995, 32;
Raitasalo 1996, 58; Raitasalo 2000, 111), mutta niiden vaikutus suomalaiseen elä-

mänhallinnan tutkimukseen on ollut pääosin vähäistä. Ylivoimaisesti eniten näistä käsitteistä suomalaisen elämänhallinnan tutkimukseen on vaikuttanut koherenssin tunne (*sense of coherence*). Käsitteiden koherenssin tunnetta kuitenkin erikseen elämänhallinnan tunteeseen liittyvän tutkimussuuntauksen yhteydessä. Jäljelle jäävistä käsitteistä useimmin elämänhallintaan liitettyjä käsitteitä ovat opittu avuttomuus (*learned helplessness*), minäpystyvyys (*self-efficacy*), hallintakäsitteet (*locus of control*) ja sisukkuus (*hardiness*). Käsitteistä kolme viimeisintä ovat tulleet osaksi elämänhallinnan tutkimusta todennäköisesti Aaron Antonovskyn (1991) tuotannon kautta.

Elämänhallinnan vastakohtana voidaan pitää avuttomuutta (Kauppila 1999, 47; Niemelä 1991, 12), minkä vuoksi opittu avuttomuus on liitetty toistuvasti elämänhallintaan (esim. Honkinen 2009; Järvikoski 1994; Järvikoski 1996; Kauppila 1999; Raitasalo 1996; Raitasalo 2000). Opituksi avuttomuudeksi nimitetään tilannetta, jossa henkilö ei usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, vaan olettaa tapahtumien lopputuloksen olevan riippumaton hänen toimistaan. Opittu avuttomuus vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen, kognitioon ja emotionaaliseen tilaan. Käyttäytymisen osalta opittu avuttomuus heikentää henkilön yrityksiä tapahtumien kontrolloimiseksi. Kognitiivisesti se johtaa passiivisuutta korostaviin ajattelumalleihin, joita voi olla vaikea muuttaa jälkikäteen, vaikka olosuhteet muuttuisivat suotuisammiksi. Opittu avuttomuus liittyy masennus- ja ahdistusoireisiin. (Seligman 1975, 46–47.) Lisäksi opittu avuttomuus johtaa apaattiseen, vetäytyvään ja passiiviseen toimintamalliin (Nolen-Hoeksema ym. 2014, 473). Opitun avuttomuuden vastapoolina on opittu optimismi, jonka varassa toimiva ihminen luottaa itseensä ja omiin kykyihinsä sekä suhtautuu eteen tuleviin vaikeuksiin aktiivisuutta korostavalla tavalla (Seligman 1992).

Pystyvyys on elämänhallinnan tärkeä lähtökohta. Sen vuoksi myös minäpystyvyyden (*self-efficacy*) käsite on liitetty toistuvasti elämänhallintaan (esim. Heikkilä 2006; Honkinen 2009; Järvikoski 1994; Järvikoski 1996; Raitasalo 1996; Suutama 1995; Uutela 1992; Uutela 1996; Vuorio 1996). Minäpystyvyys korostaa yksilön toiminnan, motivaation ja ympäristön keskinäistä yhteyttä. Vahvalla minäpystyvyydellä on havaittu olevan itsenäinen suoritustasoa lisäävä vaikutus, mutta toisaalta myös elämäkokemukset muovaavat minäpystyvyyttä oppimisen kautta. Mitä vahvempi yksilön minäpystyvyys on, sitä valmiimpi hän on asettamaan itselleen vaativia tavoitteita ja sitä sinnikkäämmiin hän ponnistelee tavoitteiden saavuttamiseksi vastoinkäymisestä huolimatta. Vahva usko omiin kykyihin vahvistaa motivaatiota ja lisää sitoutumista asetettuihin tavoitteisiin. Vahva minäpystyvyys vähentää stressiä sekä masennus- ja ahdistusoireita, koska usko omiin kykyihin lisää myös uskoa tilanteen hallittavuuteen. Lisäksi minäpystyvyys korostaa sitä, että ihmisillä on taipumusta hakeutua sellaisiin tilanteisiin ja sosiaalisiin ympäristöihin, jotka he uskovat hallitsevansa. Vastaavasti ihmisillä on taipumus vältellä sellaisia tilanteita, joiden he katsovat olevan vaikutusmahdollisuuksiensa ulottumattomissa. (Bandura 1992.)

Hallinta ja kontrolli ovat hyvin läheisiä sukulaiskäsitteitä, minkä vuoksi suomalaisessa elämänhallinnan tutkimuksessa viitataan toistuvasti psykologisiin kontrolliteorioihin (esim. Heikkilä 2006; Honkinen 2009; Järvikoski 1994; Uu-

tela 1992; Vuorio 1996). Näistä yleisimmin käytetty on Rotterin (1966) hallintakäsitykset (*locus of control*). Rotterin mukaan yksilöiden reaktiot eri tilanteisiin ovat voimakkaasti riippuvaisia heidän hallintakäsityksistään. Rotter nimittää ulkoiseksi (*external*) hallintakäsitykseksi ajattelumalleja, joiden perusteella henkilö tulkitsee tapahtumien olevan sattumanvaraisia tai määräytyvän hänestä riippumattomien ulkopuolisten tekijöiden perusteella. Sisäinen (*internal*) hallintakäsitys puolestaan liittyy ajattelumalleihin, joissa henkilö tulkitsee kykenevänsä vaikuttamaan tapahtumien kulkuun omilla teoillaan. Kumpikin hallintakäsitys on seurausta oppimisprosessista, joka liittyy henkilön elämäkokemuksiin. Empiirisissä tutkimuksissa on arvioitu, että länsimaisissa yhteiskunnissa ulkoiset kontrolliuskomukset voivat viitata selviytymiseen liittyviin ongelmiin. Lisäksi ulkoiset kontrolliuskomukset ovat yhteydessä riskien ottamiseen ja passiivisuuteen. Tutkimuksissa on myös havaittu, että ulkoiset hallintakäsitykset ovat tyypillisiä alemmille sosioekonomisille ryhmille. Sisäiset hallintakäsitykset näyttävät tuottavan vahvempaa sitoutumista valittuihin tavoitteisiin, korkeampaa motivaatiota ja suurempia ponnisteluita tavoitteiden saavuttamiseksi. (Rotter 1966.)

Sisukkuus (suomennos Järvikoski 1994, 103) on Suzanne Kobasan (1982) käsite, joka on myös liitetty suomalaiseen elämäntutkimukseen toistuvasti (Honkinen 2009; Jaari 2004; Järvikoski 1994; Raitasalo 1995; Raitasalo 1996; Uutela 1992). Kobasan lähtökohta on, että inhimillisen elämän rutiinien muutokset aiheuttavat stressiä. Hänen mukaansa stressin haitallisilta terveysvaikutuksilta suojaavia luonteenpiirteitä voidaan luonnehtia kolmen tekijän avulla, jotka ovat sitoutuminen (*commitment*), kontrolli (*control*) ja muutosten kokeminen haasteiksi (*challenge*). Sitoutuminen kuvastaa Kobasan käsitteistössä henkilön tietoisuutta siitä, mitä ja miksi tietyssä tilanteessa tulee tehdä. Kontrollin näkökulmasta korostuu henkilön kyky ennakoita oman toimintansa seurauksia, jotka mahdollistavat stressaavaan tilanteeseen vaikuttamisen omien tekojen avulla. Haasteiden näkökulmasta keskeistä on se, että henkilö tulkitsee stressaavan tilanteen uhkan sijasta mahdollisuudeksi, joka motivoi häntä toimimaan. Näiden kolmen persoonallisuuden osatekijän yhdistelmää Kobasa nimittää sisukkuudeksi (*hardiness*), joka edistää stressin hallintaa ja ylläpitää henkilön terveyttä myös stressaavissa olosuhteissa. (Kobasa 1982.)

3.1.2 Yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa

Elämäntutkimuksen yhteiskuntatieteellistä ja psykologista tutkimussuuntausta ei voi täysin erottaa toisistaan. Esimerkiksi Raitasalon (1995; 1996) julkaisuissa yhdistetään molempia näkökulmia ja Antonovskyn koherenssin tunnetta on sovellettu aktiivisesti sekä psykologisissa että yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa. Yhteiskuntatieteellisten ja psykologisten lähestymistapojen välinen ero ilmenee niiden painotuksissa. Yhteiskuntatieteelliset lähestymistavat korostavat elämäntutkimuksen sosiaalisia piirteitä psyykkisiä prosesseja enemmän. Yhteiskuntatieteellinen elämäntutkimuksen tutkimussuuntaus on huomattavasti hajanaisempaa kuin vastaavat psykologiset tai filosofiset lähestymistavat. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa elämäntutkimus esiintyy lukemattomina erilaisina variaatioina, joita ovat esimerkiksi elämäntutkimuksen hallinta (Lindroos 1993, 38), elämän

riskien hallinta (Raitasalo 2000, 109), elämänhallinnan tunne (Uutela 1996, 50; Vastamäki 2010), elämänhallinnan strategiat (Rönkä 1992, 19), elämänhallintakyky (Bäckman & Söderqvist 1990; Söderqvist 1990) ja elämäntilanteiden hallinta (Kauppila 1999). Yhteiskuntatieteellisestä elämänhallinnan käsitteistöä on löydetty kolme teoreettista painotusta, jotka ovat selviytymistutkimukset, elämänhallinnan tunne ja hallinnan analytiikka. Näistä yhteiskuntatieteellisistä lähestymistavoista tämä väitöskirjan edustaa selviytymistutkimusten tutkimus-suuntausta.

Selviytymistutkimukset

Elämänhallinta on lähellä selviytymisen ja pärjäämisen käsitteitä (Jaari 2004, 77; Poutanen 2000, 49, 93; Simpura 1996, 12; Suominen 1996, 81), mutta niitä ei voi täysin samaistaa toisiinsa, koska ne voivat viitata hyvin erilaisiin teoreettisiin lähestymistapoihin. Esimerkiksi Heikki Ervastin on kollegoineen hahmotellut työttömien selviytymisparadigmaa (Ervasti 2004, 299; Ervasti & Venetoklis 2010), joka korostaa taloudellisten tekijöiden vaikutusta työttömien hyvinvointiin. Elämänhallinnan käsitteellistä häilyvyyttä lisää myös se, että englannin kielen *coping*-käsite viittaa selviytymiseen sekä yhteiskuntatieteellisessä (Poutanen 2000) että psykologisessa mielessä (Jaari 2004; Ruth 1998; Saarenheimo & Suutama 2003). Lisäksi yhteiskuntatieteellisiltä selviytymistutkimuksilta on tähän saakka puuttunut yhteinen teoriapohja, mikä tekee siitä hajanaisen kokonaisuuden. Käsitteiden seuraavaksi yhteiskuntatieteellisiä selviytymistutkimuksia siltä osin kuin se on yhdistettävissä suoraan elämänhallinnan käsitteeseen.

Yhteiskuntatieteellisissä selviytymistutkimuksissa ihmiselämää lähestytään sosiaalisen toiminnan näkökulmasta (esim. Poutanen 2000), jolloin kyse on psykologisia hallintakonstruktioita laajemmasta kokonaisuudesta (Järvikoski 1996, 36). Tämä on merkittävä lähtökohta myös tämän väitöskirjan elämänhallintaan liittyville teoretisoinneille, koska tässä tutkimuksessa elämänhallintaa lähestytään ensisijaisesti toimijuuden näkökulmasta. Sosiaalisen toiminnan näkökulmasta elämänhallintaa voidaan pitää eräänlaisena yhteiskuntatieteellisenä saateenvarjo- (Poutanen 2000, 42; Vuorio 1996, 84) tai kattokäsitteenä, joka sisältää monia erilaisia lähestymistapoja (Järvikoski 1996, 44). Laajimmassa merkityksessään elämänhallintaan liittyvät tutkimukset ovat sosiaalisen toiminnan analysoijia (Poutanen 2000, 232; Artikkelit I, 296), jolloin ihminen ymmärretään tavoitteelliseksi toimijaksi, joka pyrkii aktiivisesti itse asettamiinsa päämääriin (Järvikoski 1994, 98–99; Järvikoski 1996, 44). Tavoitteellista toimintaa ei ole kuitenkaan mahdollista ymmärtää puhtaasti yksilöllisistä lähtökohdista, koska ihmiselämään liittyy paljon yksilön vaikutusmahdollisuudet ylittäviä rakenteellisia piirteitä (Poutanen 2000, 33, 43). Sen vuoksi elämänhallinnan tieteellinen tarkastelu edellyttää yksilön toiminnan ja yhteiskunnan rakenteiden yhtäaikaista huomiointia.

Sosiaalista toimintaa korostavat painotukset ovat selkeästi havaittavissa yhteiskuntatieteellisissä selviytymistutkimuksissa. Ihmisten erilaisia toimintamalleja kuvaavat selviytymisstrategiat ovat yksi selviytymistutkimuksen keskeisistä

teemoista (esim. Kauppila 1999, 48; Lindroos 1993, 66; Niemelä 1991, 15; Poutanen 2000, 42; Raitasalo 1995, 19–20; Suominen 1996, 81). Pauli Niemelä (1991, 15) on luokitellut elämänhallintakeinoja erottelemalla toisistaan tunnesuuntautuneet, toiminnalliset, tiedostamattomat, tiedostetut, passiiviset, aktiiviset, rakentavat ja tuhoavat strategiat toisistaan. Empiirisesti elämänhallinnan strategioita on luokiteltu esimerkiksi nautintohakuisiin, sopeutuviin, arvoihin liittyviin, luoviin, (Hänninen 1996, 29), tiedollisiin, toiminnallisiin, tunnepohjaisiin, (Oinonen 1999, 166–168) kompensoiviin ja elämää uudelleen suuntaaviin (Poutanen 2000, 187) strategioihin. Nämä toimintamallien luokittelut perustuvat joko itse toiminnan tai sen seurausten tyypittelyyn. Luokittelut paljastavat myös, että elämänhallinnan strategiat eivät johda automaattisesti parempaan tilanteeseen, vaan ne voivat olla myös haitallisia ja jopa johtaa ongelmien kärjistymiseen (Kauppila 1999, 64; Niemelä 1991, 15; Rauhala & Uusitalo 1998, 61; Rönkä 1992, 20). Tämän kaltaisia toimintamalleja voivat olla esimerkiksi rikollinen käyttäytyminen tai runsas päihteiden käyttö.

Suomalaisissa selviytymistutkimuksissa puhutaan toistuvasti sisäisestä ja ulkoisesta elämänhallinnasta, joka on lähtöisin J.P. Roosin tuotannosta. Roosin mukaan ulkoinen elämänhallinta tarkoittaa sitä, että elämässä ei ole tapahtunut mitään odottamatonta ja ihmisyksilön itselleen asettamat tavoitteet ovat toteutuneet ilman suurempia katkoksia. Sisäisellä elämänhallinnalla hän puolestaan tarkoittaa sopeutumiskykyä ja taitoa katsoa asioita parhain päin, vaikka elämäntilanne sisältäisi dramaattisia tapahtumia. (Roos 1987, 65–66.) Sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan välille ei ole mahdollista tehdä tiukkaa jakoa (Riihinen 1996, 29), mutta käytännössä se tarkoittaa elämänhallinnan jakamista analyyttisesti psyykkisiin ja sosiaalisiin hallintastrategioihin. Psykkiset hallintastrategiat kuvaavat kognitiivisia ja emotionaalisia elämänhallinnan prosesseja, jotka ovat lähellä psykologista stressin hallintastrategioiden tutkimusta. Vastaavasti ulkoinen elämänhallinta viittaa elämänhallinnan sosiaaliseen ulottuvuuteen, jolla tarkoitetaan elämänhallintaan liittyviä konkreettisesti havaittavia tekoja. (Poutanen 2000, 49, 110; Raitasalo 1995, 12.) Tämä jaottelu on keskeinen myös tämän väitöskirjatutkimuksen näkökulmasta, koska se auttaa yhdistämään Giddensin rakenteistusteoriaa elämänhallinnan käsitteistöön. Tähän kysymykseen palataan tarkemmin luvussa 3.3.

Yhteiskuntatieteellisissä selviytymistutkimuksissa käsitellään toistuvasti myös elämänhallintaan liittyviä erilaisia voimavaroja. Voimavarat ovat oleellinen osa elämänhallintaa, koska niiden avulla henkilö voi kontrolloida ja ohjata tietoisesti elämäänsä (Bäckman & Söderqvist 1990, 7). Elämänhallinnan yhteydessä niitä on luokiteltu muun muassa ulkoisiin ja sisäisiin (Raitasalo 1995, 21; Ruth 1998, 323–324) tai psyykkisiin, sosiaalisiin ja fyysisiin voimavaroihin (Rauhala & Uusitalo 1998, 59). Vastaavia luokitteluita on olemassa yhteiskuntatieteissä lähes loputtomasti. Voimavarojen vaikutus elämänhallintaan on merkittävä (Roos 1987, 61; Ruth 1998, 326). Mitä enemmän henkilöllä on käytössään erilaisia voimavaroja, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on selviytyä vaativista tilanteista ilman, että hän joutuu luopumaan päämäärästään (Järvikoski 1996, 37). Elämänhallinnan näkökulmasta on myös merkittävää, miten taitavasti yksilö ky-

kenee havaitsemaan tai käyttämään hyväkseen hänen käytössään olevia voimavaroja (Rauhala & Uusitalo 1998, 59).

Yhteiskuntatieteellinen selviytymistutkimus liittää elämänhallinnan huono-osaisuudesta ja syrjäytymisestä käytävään tieteelliseen keskusteluun. Heikot elämänhallintavalmiudet ja syrjäytyminen voivat saada aikaan itseään ruokkivia tapahtumaketjuja, joissa syrjäytymiseen liittyvä huono-osaisuus heikentää elämänhallintaa, joka puolestaan voi johtaa aiempaa vaikeampaan syrjäytymiseen (Hietaniemi 2004, 23; Kauppila 1999, 46). Tässä yhteydessä voidaan puhua myös elämänhallinnan kriiseistä, jotka tarkoittavat elämänhallinnan pidempiaikaista tai tilapäistä heikentymistä. Niillä tarkoitetaan tilanteita, joissa henkilön elämäntapahtumat ovat edenneet hänestä riippumattomien ulkoisten voimien sanelemina ilman, että hän itse olisi kyennyt hallitsemaan tapahtumien kulua. Nämä tilanteet herättävät usein suuria pettymyksen tunteita, koska silloin henkilö itse ei ole ohjannut elämänsä tapahtumia. (Roos 1987, 64–65.) Silloin kyse on ennemminkin elämäntilanteista toiseen ajautumisesta eikä aktiivisesta osallistumisesta omaa elämää koskevaan päätöksentekoon.

Myös Giddensin elämänpolitiikka (*life politics*) on liitetty elämänhallintaan toistuvasti (esim. Hietaniemi 2004, 28; Karisto 1998, 72; Roos & Hoikkala 1998, 9; Tervo 2008, 22–23). Elämänpolitiikka on ihmisten elämää koskevien valintojen politiikkaa, joiden avulla he pyrkivät toteuttamaan itseään, mutta vaikuttavat samalla myös omaan ympäristöönsä (Giddens 1991, 214). Elämänhallinnan näkökulmasta elämänpolitiikka on yksilöllisiin valintoihin, valintatilanteisiin ja elämäntapoihin liittyvä käsite. Tällöin elämänpolitiikka tarkoittaa elämänhallintaan ja sen edellytyksiin vaikuttamista. (Tervo 2008, 23.) Tästä näkökulmasta elämänhallinta ja sen tukeminen on sosiaalipolitiikan keskeinen tavoite. Elämänpolitiikan ja elämänhallinnan välinen suhde voidaan ymmärtää myös toiseen suuntaan kulkevana prosessina. Tästä näkökulmasta elämäänsä taitavasti hallitsevat, luovat henkilöt voivat vaikuttaa ympäristöönsä ja muovata sitä omien arvojensa ja päämääriensä mukaisesti. Tämä lienee myös Giddensin alkuperäisen elämänpolitiikka-käsitteen mukainen näkemys.

Elämänhallinnan tunne

Elämänhallinnan tunne viittaa erilaisten toimintastrategioiden sijasta yksilön omaan henkilökohtaiseen tunteeseen, joka liittyy elämäntapahtumien hallintaan. Silti elämänhallinnan tunne ei ole ainoastaan yksilön sisäinen kokemus, koska se heijastelee henkilön käytössä olevia voimavaroja ja todellisia mahdollisuuksia (Järvikoski 1994, 106; Uutela 1996, 50). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että elämänhallinnan tunteella on vahva yhteys todellisiin elämän tapahtumiin. Yleisimmin elämänhallinnan tunteella viitataan koherenssin tunteeseen (*sense of coherence*), joka on Antonovskyn käsite (esim. Bäckman 1990; Heikkilä 2006; Honkinen 2009; Jaari 2004; Järvikoski 1994; Raitasalo 1995; Raitasalo 1996; Raitasalo 2000; Raitasalo ym. 2004; Vastamäki 2010), mutta myös muita teoreettisia lähestymistapoja on olemassa. Esimerkiksi Antti Uutela (1992, 172) ja Mauri Heikkilä

(2006, 80–86) ovat käsitelleet elämänhallinnan tunnetta myös psykologisten attribuutioteorioiden näkökulmasta.

Koherenssin tunnetta on käytetty lääketieteellisissä, psykologisissa ja yhteiskuntatieteellisissä tutkimuksissa teoreettisena viitekehyksenä. Olen itse luokitellut koherenssin tunteen ensisijaisesti yhteiskuntatieteelliseksi käsitteeksi, koska Antonovsky oli sosiologi, minkä vuoksi hänen teoriassaan on selkeitä sosiologisia painotuksia. Antonovsky oli erityisen kiinnostunut siitä, miten yhteiskunnan rakenteet voivat aiheuttaa ihmisissä kyvyttömyyttä selviytyä sosiaalisten tekijöiden aiheuttamista stressoreista (Antonovsky 1991, 68). Stressori on Antonovskyn määritelmän mukaan tilanne, joka kuluttaa tai ylittää yksilön käytössä olevat voimavarat ja johon ei ole tarjolla välittömästi sopivaa ratkaisua (Antonovsky 1987, 154; Antonovsky 1988, 28–30; Antonovsky 1990, 74; Antonovsky 1991, 74). Antonovskyn mukaan stressi ei sinänsä ole patogeenista, mutta siitä tulee ongelma, mikäli stressin käsittely estyy (Antonovsky 1991, 74). Tämän kaltaisia tilanteita hän nimitti kroonisiksi stressoreiksi (Antonovsky 1988, 29; Antonovsky 1990, 73), joita ovat esimerkiksi alhainen sosioekonominen asema, köyhyys, työttömyys, syrjäytyminen ja syrjintä (Raitasalo 1996, 60). Antonovsky (1991, 69) oli erityisen kiinnostunut stressin terveysvaikutuksista ja hän nimitti stressiltä ja sen haitallisilta terveysvaikutuksilta suojaavia tekijöitä salutogeenisiksi (*salutogenic*) ominaisuuksiksi.

Koherenssin tunne sai useita toisistaan poikkeavia määritelmiä Antonovskyn uran eri vaiheissa (Antonovsky 1990; Raitasalo 1996, 59–69), mutta elämänhallinnan yhteydessä viitataan yleensä Antonovskyn lopputuotannossa esiintyviin muotoiluihin. Antonovskyn (1988, 16–17; 1991, 156) mukaan koherenssin tunteeseen liittyy kolme ydinkomponenttia, jotka ovat ymmärrettävyys (*comprehensibility*), hallittavuus (*manageability*) ja mielekkyys (*meaningfulness*). Ymmärrettävyys tarkoittaa sitä, että henkilö hahmottaa elämänsä tapahtumat jäsenyneenä ja ennustettavana kokonaisuutena ja kykenee myös selittämään niitä. Hallittavuus puolestaan tarkoittaa sitä, että henkilö kokee, että hänen käytössään olevilla resursseilla on mahdollista ratkaista elämäntilanteisiin liittyvät haasteet. Mielekkyys puolestaan viittaa siihen, että henkilö kokee elämänsä tapahtumat ja niihin liittyvät haasteet merkityksellisiksi ja tavoittelemisen arvoisiksi. Näistä kolmesta tekijästä Antonovsky piti kaikkein tärkeimpänä koherenssin tunteen osatekijänä hallittavuutta, koska se sisältää henkilön motivaatioon liittyvän ulottuvuuden. (Antonovsky 1988, 16–22.) Elämänhallinnassa on tärkeää säilyttää usko omiin kykyihin, elämän tarkoituksellisuuteen ja mielekkyyteen, mikä mahdollistaa aktiivisen toiminnan myös vaikeissa tilanteissa (Kuusinen-Laukkala 2019, 34). Juuri tämän vuoksi Antonovskyn koherenssin tunne on toistuvasti liitetty elämänhallinnan tunteeseen.

Hallinnan analytiikka

Hallinnan analytiikka on yhteiskuntatieteellinen tutkimussuuntaus, joka perustuu Michel Foucault'n tieteelliseen ja filosofiseen elämäntyöhön. Foucault'n mukaan valta ei ole valtion tai jonkin muun suvereniteetin ominaisuus, vaan se on

strategia, joka on aina läsnä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Tästä näkökulmasta valta on mikrovaltaa, koska kaikki toimijat ovat valtasuhteiden läpikulkemista; sen tuottajia ja tuottajia. Näin ollen subjekti eli toimija, muodostuu niiden valtasuhteiden ja käytäntöjen tuloksena, joiden piirissä hän elää ja toimii. Lisäksi Foucault'n mukaan tiedolla ja vallalla on kiinteä yhteys toisiinsa: valta tuottaa tietoa kohteistaan, mutta toisaalta myös tieto muodostaa väistämättä valtasuhteen. Foucault'n jälkeen hänen työtään ovat seuranneet lukuisat tutkijat, joiden työn tuloksena on syntynyt hallinnan analytiikaksi nimitetty tutkimussuuntaus. Se keskittyy ihmisten välisten valtasuhteiden analyysiin ja sen tutkimuskohteita ovat muun muassa vallankäytön keinot, välineet, strategiat sekä niihin liittyvä tietopohja, identiteetit ja tavoitteet. (Foucault 1980, 34–35, 219; Helén 2010, 27; Kaisto & Pyykkönen 2010, 7–12; Silvennoinen 2014, 134.) Hallinnan analytiikka liittyy elämänhallintaan kahdella eri tavalla. Ensinnäkin se on kiinnittänyt huomiota elämänhallintakäsitteen poliittisuuteen ja toiseksi yksilöiden itsehallintaan (*self-governance*) liittyviin teemoihin vallan näkökulmasta.

Hallinnan analytiikan yksi keskeisimpiä tutkimusteemoja ovat uusliberaalit (*neoliberal*) hallinnan menetelmät. Tutkimusten perusteella voidaan sanoa, että poliittisen hallinnan tekniikoissa on tapahtunut 1990-luvun aikana selkeä muutos, joka on korostanut yksilöiden vapautta, mutta myös heidän vastuutaan tekemisistään valinnoista. (Dean 1999; Rose 1999.) Valta ja vapaus eivät ole toisiaan poissulkevia sosiaalisen elämän elementtejä, vaan ne edellyttävät ja muovaavat toinen toisiaan (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11). Uusliberalistinen hallinta perustuu ihanteeseen itseään hallitsevista, vapaista ja autonomisista yksilöistä (Helén 2004, 227; Helén 2010, 47; Saastamoinen 2010, 235; Selin 2010, 223). Se merkitsee käytännössä sitä, että vastuu elämässä pärjäämisestä on siirtynyt yhä suuremmissa määrin julkiselta sektorilta yksilön omille hartioille (Simpura 1996, 22–23). Näin ollen elämänhallinta on varsin poliittinen käsite, joka liittyy uusliberaaliin aktiivisen kansalaisuuden ihanteeseen (Dean 1995; Keskitalo 2013; Saastamoinen 2010, 235) sekä poliittisiin pyrkimyksiin supistaa julkista sektoria (Suominen 1996, 83). Elämänhallinnan poliittisuuteen ovat kiinnittäneet huomiota myös monet sellaiset tutkijat, jotka eivät edusta hallinnan analytiikkaa (Hietaniemi 2004, 3; Raitasalo 1996, 57; Rauhala & Uusitalo 1998, 58; Simpura 1996, 21–23; Suominen 1996, 83).

Uusliberaali aktiivisen kansalaisuuden ihanne perustuu ajatukselle, jonka mukaan kansalaiset ovat vapaita ja valmiita omien kykyjensä, taitojensa ja lahjakkuutensa mukaisesti hyödyntämään aktiivisesti heille tarjoutuvia mahdollisuuksia (Dean 1998, 102). Uusliberaalissa kontekstissa aktiivinen kansalaisuus kääntyy melko yksioikoisesti vaatimukseksi palkkatyöhön osallistumisesta (Saastamoinen 2010, 240, 247), joka nähdään usein ainoana vaihtoehtona hyvinvointivaltion tulonsiirtojen varassa elämiselle (Dean 1995, 573). Näin ollen työttömät ovat yksi uusliberalistisen hallinnan keskeisistä kohderyhmistä (Dean 1995; Dean 1998). Poliittisen painolastin vuoksi elämänhallinnan huolimaton soveltaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa vaikeisiin elämäntilanteisiin ajautuneet kansalaiset asetetaan yksin vastuuseen yhteiskunnan rakenteellisista ongelmista (Poutanen 2000, 93–94). Tämä ongelma liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen

asennemuutokseen, jonka seurauksena on siirrytty yhteiskunnan rakenteellisista selitysmalleista kohti yksilökeskeisiä tarkasteluja (Poutanen 2000, 42). Sen vuoksi vaikeissa elämäntilanteissa olevat kansalaiset leimataan helposti piittaamattomiksi tai työhaluttomiksi (Järvikoski 1994, 125), ja tämä puhetapa kulminoituu yleensä apua tarvitsevien henkilöiden puutteellisena pidettyyn elämänhallintaan (Pohjola 1994b, 205). Sen vuoksi elämänhallinnan tieteellinen soveltaminen edellyttää suurta herkkyyttä tutkimuksen kohteena olevien kohderyhmien elämän realiteeteille.

Hallinnan analytiikassa elämän hallinnasta puhutaan kahdessa toisistaan huomattavasti eroavassa merkityksessä. Ensimmäinen näistä merkityksistä liittyy biopoliittisiin teemoihin, joiden yhteydessä käytetään yleisimmin kirjoitusasua elämän hallinta, jossa sanan alku- ja loppuosa kirjoitetaan erilleen. Biopoliitiikka tarkoittaa kansalaisten terveyden, sairauden, seksuaalisuuden ja muiden perimiltään biologisten tekijöiden siirtymistä osaksi poliittista ja julkista päätöksentekoa (Helén 2004; Helén 2010; Koivusalo 1998; Vähämäki 1998). Biopoliitiikka keskittyy kansalaisten lääketieteelliseen ja psykologiseen hallitsemiseen. Biopoliittiset teemat on yhdistetty myös elämänpolitiikkaan (Roos 1998, 21), mikä osoittaa elämänpolitiikan ja uusliberalististen hallintaideologioiden olevan suhteellisen lähellä toisiaan. Lisäksi elämänpolitiikka on yhdistettävissä uusliberalistisiin pyrkimyksiin, joiden tavoitteena on korvata valtiollinen sosiaalipoliitiikka yksilöllisellä elämänpolitiikalla (Roos & Hoikkala 1998, 17). Kyse on silloin uusliberalismille tyypillisestä pyrkimyksestä kaventaa valtion roolia yhteiskunnassa. Väitöskirjatutkimukseni kannalta biopoliittinen hallinta ei ole kovinkaan mielenkiintoinen aihepiiri, koska sen tematiikka on melko kaukana inhimilliseen tavoitteelliseen toimintaan liittyvistä teemoista.

Toinen hallinnan analytiikalle ominainen elämän hallittavuuteen liittyvä teema ovat itsehallinta ja minätekniikat (*technologies of the self*). Minätekniikat liittyvät yksilön moraalisubjektuuteen, joka koostuu yksilön toimista, joilla hän muokkaa itseään ja suhdettaan häneen ulkopuolelta kohdistuviin sääntöihin. Moraalisubjektina toimiessaan henkilö rajaa suhdettaan häneen kohdistuviin ulkoisiin sääntöihin ja määrittää, missä suhteessa ja milloin hän toimii näiden sääntöjen mukaisesti. (Foucault 1998, 132–135, 347.) Tästä näkökulmasta yksilö on ulkoisten elämänhallintatoimenpiteiden kohde, mutta samalla myös itsenäinen oman elämänsä subjekti (Helén 1998, 502), mikä korostaa yksilön itseensä ja häneen ulkopuolelta kohdistuvan vallankäytön kiinteää yhteyttä toisiinsa. Näin ollen subjekti sijaitsee ulkoisen hallinnan ja yksilön itsehallinnan leikkauspisteessä (Kaisto & Pyykkönen 2010, 11). Tämä näkökulma on yhtenevä toimintateoreettisen elämänhallinnan käsitteistön kanssa, koska siinä elämän hallittavuutta tarkastellaan yksilön arkisen elämän näkökulmasta.

Hallinnan analytiikka on elämänhallinnalle tärkeä näkökulma, koska se liittää elämänhallinnan ja vallan kiinteästi toisiinsa. Foucault'laisessa tutkimuksessa subjektiä ympäröivät valtasuhteet ymmärretään hajautuneiksi ja monitahoisiksi kokonaisuuksiksi, koska ne koostuvat monista vallan subjekteista ja suhteista, joiden tuloksena syntyy vallan harjoittamisen järjestely tai tilanne (Helén 2010, 27). Tämä tarkoittaa sitä, että itseään hallitseva subjekti on aina jossain määrin

hallinnan kohde, mutta samalla hän on myös itse vallankäyttäjä. Näin ollen subjektiin ulkoapäin kohdistuvat valtasuhteet yhdessä subjektin oman vallankäytön kanssa määrittävät voimakkaasti sitä, missä määrin henkilö pystyy toimimaan oman tahtonsa mukaisesti. Toisaalta valtasuhteet määrittävät myös sitä, missä määrin subjekti saa kanssaihmiset toimimaan oman tahtonsa mukaisesti ja missä määrin hän joutuu itse mukautumaan muiden tahtoon.

3.1.3 Filosofinen lähestymistapa

Filosofian tutkimusalaan kuuluva autonomian käsite on liitetty toistuvasti elämänhallintaan (esim. Järvikoski 1994, 112–115; Kauppila 1999, 41–42; Riihinen 1996, 18–22; Sundman 1993, 36). Autonomian läheisiä sukulaiskäsitteitä ovat itsemäärääminen (*self-determination*) ja itsehallinta (*self-governance*), joita käytetään yleisesti toistensa synonyymeina (Niemi 2011, 171). Autonomia ja itsemäärääminen viittaavat tahdon (*volition*) ja toiminnan väliseen yhteyteen eli siihen, missä määrin yksilö kokee itsensä vapaaksi toimimaan haluamallaan tavalla (Järvikoski 1994, 113). Vapaata tahtoa ei ole mielekästä tarkastella ilman deterministisiä kehityskulkuja, jotka asettavat tahdolle ja sen toteutumiselle rajoituksia. Sen vuoksi autonomia auttaa ymmärtämään ihmiselämän determinististen ja voluntarististen piirteiden välistä vaikeaa rajanvetoa. Determinismin ja voluntarismin väliset kysymykset osuvat myös elämänhallinnan keskiöön, koska elämänhallinta kohdistuu nimenomaan ihmiselämän autonomiselle alueelle. Itsemääräämisestä voidaan erottaa kaksi osaa: ensinnäkin itsemääräävän ihmisen on itse oltava omien valintojensa lähde ja toiseksi itsemääräävällä ihmisellä on oltava aitoja valinnan mahdollisuuksia (Lagerspetz 1994, 98). Nimitän näitä itsemääräämisen autonomia- ja mahdollisuusehdoiksi.

Autonomiaehto lähestyy itsemääräämistä yksilön toiminnan näkökulmasta ja luonnehtii autonomisen toimijan ominaisuuksia. Autonomisen toimijan ominaisuuksia voidaan lähestyä ainakin kolmesta eri näkökulmasta: 1) kriittisen itsereflektio, 2) psyykinen koherenssi sekä 3) rationaalisuus (Niemi 2011, 170).

Kriittinen itsereflektio yhdistää itsemääräämisen itsen ja ympäristön kriittiseen havainnointiin. Tämä teema on havaittavissa jo Platonin Protagoras dialogissa, jossa Sokrates esittää näkemyksen, jonka mukaan ihmiset tekevät vääriä ja häpeällisiä tekoja ainoastaan oppimattomuuden ja tiedon puutteen vuoksi (Platon 1977, 257, 270–271). Sokrates näyttää olettavan, että yksilöt valitsevat aina parhaan mahdollisen vaihtoehdon, mikäli he ovat tietoisia sellaisen olemassaolosta. Hänen näkemystään voidaan pitää monella tavalla puutteellisena, mutta elämänhallinnan näkökulmasta on tärkeää, että hän liittää itsemääräämisen tietoon. Vahvassa mielessä itsemäärääminen edellyttääkin yksilön kykyä arvioida omaa toimintaansa ja ympäristön olosuhteita kriittisesti. Lisäksi itsemäärääminen on sitä vahvempaa, mitä paremmin yksilö tunnistaa itseensä ja ympäristöönsä liittyviä vaikuttimia. Sen sijaan virheelliset uskomukset vaikeuttavat itsehallintaa, koska niiden perusteella on vaikeaa asettaa realistisia päämääriä tai valita toimivia keinoja niiden saavuttamiseksi. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös väärästä tietoisuudesta, joka on liitetty muun muassa omien tarpeiden (Riihinen 1996, 27) ja intressien virheelliseen tunnistamiseen (Lagerspetz 1994, 131).

Inhimillisten tarpeiden ja tilanteiden tunnistaminen voi estyä lukemattomista erisyistä, joiden tuloksena syntyy vääristynyt tilannekuva.

Psyykinen koherenssi tarkoittaa sitä, että henkilö noudattaa johdonmukaisesti itse valitsemiaan periaatteita ja kykenee kontrolloimaan itseään (Kauppila 1999, 42; Niemi 2011). Sen sijaan epävakaa tai impulsiivinen henkilö ei kykene itse muuttamaan tahtotilaansa niin halutessaan (Niemi 2011, 174), vaan hän on erilaisten psyykkisten ja ruumiillisten impulssien vietävissä. Filosofissa tätä ongelmaa on käsitelty heikkoluontoisuuden eli *akrasian* näkökulmasta. Yksi varhaisimmista heikkoluontoisuuden luonnehdinnoista on peräisin Aristoteleelta. Hänen mukaansa vahvaluontoinen pitää kiinni suunnitelmistaan, mutta heikkoluontoinen luopuu niistä helposti ja tekee tunteidensa viemänä sellaisia tekoja, joiden hän tietää olevan huonoja (Aristoteles 2005, 123, 128–129). *Akrasia* kuvaa hyvin inhimilliseen päätöksentekoon liittyviä sisäisiä ristiriitoja. Erilaiset halut (Lagerspetz 1994, 113), tarpeet (Riihinen 1996, 22–28) tai järki ja tunteet voivat olla ristiriidassa keskenään. Ristiriidat vaikeuttavat päätöksentekoa ja pitkäjänteistä sitoutumista toiminnan tavoitteisiin. Lisäksi ne saattavat sotkea toiminnan prioriteetteja, jolloin toiminta voi suuntautua toissijaisiin tai jopa haitallisiin toimintoihin. Esimerkiksi päihderiippuvainen henkilö voi haluta eroon päihteistä, mutta silti sortuu käyttämään uudelleen, koska ei pysty vastustamaan riippuvuuteen liittyviä henkisiä ja fyysisiä impulsseja. Näin ollen kaikenlainen psyykinen epävakaus kaventaa yksilön autonomiaa ja elämänhallintaa.

Kolmas itsemääräämisen autonomisuusehto on rationaalisuus. Rationaalisuus tarkoittaa sitä, että toimien tulisi olla rationaalisia henkilön itsensä mielestä, mutta johtaa suotuisiin tuloksiin myös ulkopuolisten henkilöiden näkökulmasta (Niemi 2011, 177). Tähän keskusteluun on vaikuttanut huomattavasti Immanuel Kantin ajatukset tahdon autonomiasta. Kantin mukaan tahdon vapaudella tarkoitetaan sitä, että tahto ei ole alisteinen esimerkiksi erilaisille himoille ja haluille. Kantin mukaan autonominen ihminen hallitsee himojaan ja haluaan järjen avulla. (Kant 1992, 141–159.) Tästä näkökulmasta kantilainen itsemäärääminen on kontrolloitua halujen ja taipumusten mukaista toimintaa, joka toteutuu rationaaliskognitiivisena elämänhallintana (Niemi 2011, 170–173, 189). Autonominen henkilö toimii, ainakin ideaalitapauksessa, sen toimintavaihtoehdon mukaisesti, jota hän pitää järkeilyynsä pohjautuen perustelluimpana. Toisaalta järkeilyn tulisi myös osua oikeaan siinä mielessä, että sen pitäisi johtaa tosiasiallisesti yksilön näkökulmasta hyvin lopputuloksiin. (Niemi 2011, 177–179.)

Itsemääräämisen mahdollisuusehto jakautuu kahteen osaan: ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin ja yksilön kykyyn hyödyntää niitä. Ympäristön tarjoamiin valinnan mahdollisuuksiin vaikuttaa lähes loputon määrä erilaisia ympäristötekijöitä, jotka voivat olla esimerkiksi aineellisia, teknologisia, taloudellisia, biologisia tai sosiaalisia. Mitkään näistä tekijöistä eivät saa rajoittaa itsemääräävän toimijan valinnan vaihtoehtoja olemattomiin (Lagerspetz 1994, 98), koska silloin puhutaan autonomian sijasta pakosta. Konkreettisimmassa muodossa pakko liittyy ulkopuoliseen vallankäyttöön (Niemi 2011, 181–183), valvontaan ja kontrolliin, jotka kaventavat yksilöiden autonomiaa (Riihinen 1996, 21). Myös yhteiskunnan vallitsevat rakenteet tai arvot voivat rajoittaa voimakkaasti tietty-

jen ryhmien tai yksilöiden itsemääräämistä, vaikka heillä periaatteessa olisikin riittävästi tietoa ja taitoa autonomiseen toimintaan (Lagerspetz 1994, 130). Kyse voi olla esimerkiksi syrjinnästä tai yhteiskunnan sisäisestä kovasta kilpailusta, joka voi liittyä vaikkapa koulutus- ja työpaikkoihin.

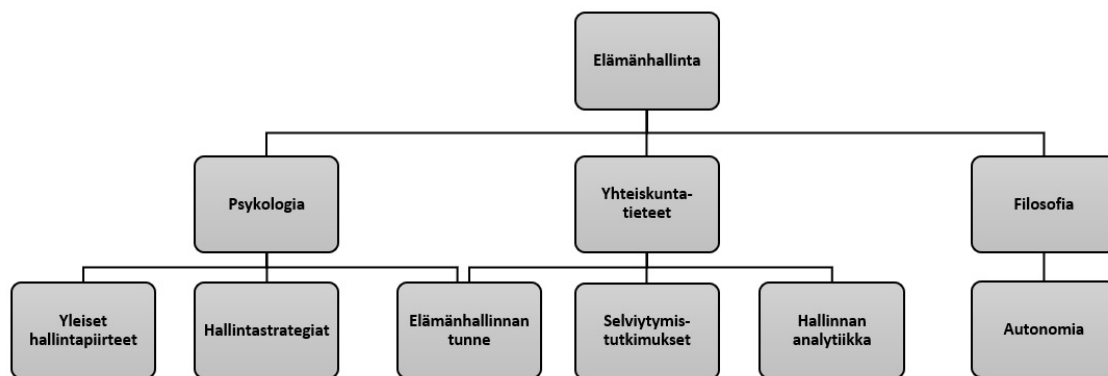
Yksilön kyky hyödyntää ympäristön tarjoamia mahdollisuuksia on riippuvainen toimintaan liittyvistä kapasiteeteista (Lagerspetz 1994; Riihinen 1996, 18). Osa näistä kapasiteeteista viittaa yksilön toimintakykyyn, joka voidaan jakaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen toimintakykyyn (Heimonen 2009; Pohjolainen 2009; Simonen 2009). Toisaalta toiminnan kapasiteeteilla voidaan viitata myös erilaisiin toiminnan voimavaroihin, joita ovat esimerkiksi taloudellinen, sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma (ks. Bourdieu 1986). Nämä erilaiset toiminnan kapasiteetit vaikuttavat yksilön autonomiaan kahdella eri tavalla. Ensinnäkin toiminnan kapasiteetit määrittävät yksilön kykyä ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Toiseksi useissa yhteiskunnissa esimerkiksi lasten, mielenterveysongelmaisten, kehitysvammaisten ja päihdeongelmaisten itsemääräämistä rajoitetaan voimakkaasti (Lagerspetz 1994, 99; Riihinen 1996, 18), koska heidän ei katsota kykenevän määrittelemään omaan etuaan ja toimimaan sen mukaisesti. Näin ollen yhteiskunta pyrkii rajoittamaan erityisesti sellaisten henkilöiden itsemääräämistä, joilla itsemääräämiseen liittyvät kapasiteetit ovat jo valmiiksi huomattavasti kaventuneet.

Elämänhallinta korostaa vapaan toiminnan ja sen determinististen rajoitusten välistä problematiikkaa (Riihinen 1996, 22). Ympäristön tarjoamat mahdollisuudet muodostavat yhdessä yksilön ominaisuuksien ja toiminnan kapasiteettien kanssa ihmiselämän deterministiset piirteet. Ihmiselämän deterministisiä piirteitä voidaan luokitella esimerkiksi ympäristödeterminismin, biologisen (Riihinen 1996, 22) ja psyykkisen determinismin alueisiin. Biologinen determinismi liittyy ihmisruumiin biologisiin ominaisuuksiin, joita ovat esimerkiksi kasvu, ikääntyminen, elintoiminnot ja perinnöllisyystekijät. Ne muodostavat lähtökohdat ihmiskehon ja psyyken toiminnolle. Ympäristödeterminismi puolestaan viittaa aineellisen ympäristön, sosiaalisten suhteiden, kulttuurin, yhteiskunnan rakenteiden ja historiallisten kehityskulkujen aiheuttamiin tendensseihin. Myös psyykkiset impulssit ja alitajunta voivat muodostaa toiminnan autonomiaa rajoittavia deterministisiä kehityskulkuja, jotka kuuluvat psyykkisen determinismin alueelle. Psyykkinen determinismi voi esiintyä esimerkiksi heikkoluontoisuutena, mielenterveyden ongelmina tai kognitiivisina piirteinä, jotka määrittelevät yksilön päätöksenteon ja toiminnan mahdollisuuksien autonomiaa. Nämä erilaiset deterministiset kehityskulut kaventavat inhimillisen päätöksenteon ja päämääräsuuntautuneen toiminnan autonomista aluetta. Mitä vahvempia yksilön toimintaa määrittelevät deterministiset kehityskulut ovat, sitä kapeammaksi toiminnan autonominen alue rajautuu.

3.1.4 Elämänhallinnan synteesi ja kritiikki

Elämänhallinnan tieteelliset lähtökohdat voidaan paikantaa psykologiaan, yhteiskuntatieteisiin ja filosofiaan (Riihinen 1996, 17–18), jotka kaikki lähestyvät elämänhallintaa erilaisista näkökulmista. Psykologinen lähestymistapa keskittyy

stressin käsittelymalleihin, yhteiskuntatieteet tarkastelevat elämönhallintaa sosiiaalisten toimintastrategioiden, valtasuhteiden ja elämönhallinnan tunteen näkökulmista ja filosofiassa huomio kiinnittyy yksilön autonomiaan. Elämönhallinnan vahvuus on se, että siihen liittyvä tieteellinen tutkimus kattaa laajan ja monipuolisen empiirisen tutkimuskokonaisuuden. Tästä huolimatta elämönhallinnan tieteellinen tutkimus on hajanaista ja sen muodostama kokonaisuus on vaikeaa hahmottaa. Olen havainnollistanut elämönhallinnan teoreettista kokonaisuutta kuviossa 5. Elämönhallintaan liittyvää suomalaista tieteellistä keskustelua ei ole tietääkseni kuvattu aiemmin näin systemaattisesti.

KUVIO 5 Elämönhallinnan teoreettiset lähtökohdat.

Elämönhallinnan käsitettä voidaan kritisoida useasta syystä. Ensinnäkin elämönhallinta on epäyhtenäinen ja epäselvä käsite (Poutanen 2000, 42; Riihinen 1996, 32; Rusanen 1996, 77; Suominen 1996, 80; Vuorio 1996, 84; Artikkelit I, 287), koska erilaisia elämönhallinnan määritelmiä on olemassa lukemattomia ja niiden käyttö tieteellisissä tutkimuksissa on epäjohtonmukaista. Tästä syystä elämönhallinta jää helposti tutkimusten epämääräiseksi apukäsitteeksi (Poutanen 2000, 43; Artikkelit I, 287), jonka määrittelemiseen ei kiinnitetä kovinkaan paljon huomiota. Toinen elämönhallinnan käsitteellinen ongelma on se, että siltä puuttuu vakiintunut teoreettinen sisältö, vaikka sitä kuvaavia malleja on olemassa useita (esim. Niemelä 1991, 15; Raitasalo 1995, 54–65). Teoreettinen hajanaisuus on seurausta siitä, että elämönhallinta kattaa laajan ja epäyhtenäisen tutkimusalueen (Vuorio 1996, 84) eivätkä eri koulukunnat useinkaan ole tietoisia toisistaan (Artikkelit I, 287). Elämönhallintaan liittyvä yhteiskuntatieteellinen, psykologinen ja filosofinen tutkimussuuntaus ovat vuorovaikuttaneet toistensa kanssa vain vähän. Kolmas elämönhallinnan käsitteellinen ongelma on sen taipumus korostaa liikaa yksilön oman toiminnan merkitystä, jolloin ympäristön olosuhteiden ja yhteiskunnan rakenteiden rooli jää liian heikoksi. Tästä syystä elämönhallinta on altis erilaisille poliittisille diskursseille, jotka syyllistävät yksilöä itseään häntä kohdanneista yhteiskunnan rakenteellisista ongelmista (Järvikoski 1994, 125; Pohjola 1994b, 205).

Elämönhallintaan liittyvien käsitteellisten ja teoreettisten ongelmien ylittämiseen tarvitaan teoreettista synteesiä. Käytän teoreettisen synteessin lähtökohdaksi toimintateoreettista elämönhallintaa, jonka ensimmäiset muotoilut on tehty

väitöskirjan ensimmäisessä osajulkaisussa (Artikkeli I). Toimintateorettinen elämänhallinta edustaa yhteiskuntatieteellisille selviytymistutkimuksille ominaista näkökulmaa ja se on saanut merkittäviä vaikutteita J.P. Roosin (1987) ja Veli-Matti Poutasen (2000) aloittamista käsitteellisistä pohdinnoista. Veli-Matti Poutasen vaikutus tutkimukseen näkyy erityisesti elämänhallinnan määritelmässä. Toimintateorettinen elämänhallinta on määritelty tässä väitöstutkimuksessa tavoitteelliseksi toiminnaksi, joka tähtää elämänalueittaisten tavoitteiden saavuttamiseen, ylläpitoon ja tässä toiminnassa ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen (Artikkeli I, 297; vrt. Poutanen 2000, 46). Tässä merkityksessä elämänhallinnan käsitettä käytetään tästä eteenpäin. J.P. Roosin (1987) vaikutus toimintateoreettiseen elämänhallintaan näkyy siinä, että sillä katsotaan olevan sisäinen ja ulkoinen ulottuvuus, jotka vastaavat elämänhallinnan psyykkistä ja sosiaalista kokonaisuutta. Tämän lisäksi toimintateorettinen elämänhallinta täsmentää elämänhallinnan yhteiskuntatieteellistä käsitesisältöä kuuden ominaispiirteen avulla, jotka ovat tavoitteellisuus, tietoisuus, prosessimaisuus, suhteellisuus, tilansidonnaisuus ja hyvinvointi. (Artikkeli I, 297.)

Tavoitteellisuuden ja tietoisuuden vuoksi niin sanottua tiedostamatonta elämänhallintaa ei toimintateoreettisessa merkityksessä ole olemassa (vrt. Niemelä 1991,12; Raitasalo 1995, 38–40; Suutama 1995, 35). Tavoitteellisuus ja tietoisuus liittävät elämänhallinnan osaksi tahdonalaista (*voluntary*) inhimillisen toiminnan aluetta, jota ei voida samaistaa luonteeltaan automaattiseen ja tahdosta riippumattomaan käyttäytymiseen (ks. Heiskala 2000, 51). Siksi elämänhallinta on väistämättä myös prosessuaalista, koska lopullisiin päämääriin pyritään yleensä erilaisten osatavoitteiden avulla. Erilaisilla elämän tavoitteilla on myös suuri merkitys inhimilliselle hyvinvoinnille (ks. Cantor ym. 1987; Emmons 1992; Little 1989), minkä vuoksi elämänhallinta liittyy kiinteästi hyvinvointiin.

Elämänhallinnan tilansidonnaisuudella tarkoitetaan sitä, että elämänhallinnalliset valinnat rajautuvat aina jollekin konkreettiselle elämän osa-alueelle. Elämää ei voi hallita kokonaisuutena ja sen vuoksi sitä ei myöskään pidä yrittää tutkia sellaisena. Yksilön elämänhallintataidoissa voi olla merkittäviä eroja tilanteesta riippuen, koska jollakin elämän osa-alueella heikosti selviytyvä yksilö voi pärjätä erinomaisesti jollakin toisella elämän osa-alueella. Elämänhallinnan suhteellisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että elämänhallinta ei voi koskaan olla absoluuttista, koska kukaan ei voi hallita elämänsä tapahtumia täysin. Sen vuoksi elämänhallinnassa on aina kyse siitä, missä määrin henkilö hallitsee elämänsä tapahtumia ja missä määrin niiden rinnalla tapahtuu hallitsemattomia asioita. (Artikkeli I, 297.) Näin ollen elämänhallinnassa törmätään väistämättä inhimillisen elämän voluntarististen ja determinististen piirteiden vaikeasti ratkaistavaan rajanvetoon. Elämänhallinnan näkökulmasta voluntaristiset ja deterministiset toiminnan piirteet eivät sulje toisiaan pois, vaan ne ennemminkin toteutuvat kaikessa toiminnassa erilaisina yhdistelminä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että yksilön tahto ei voi olla koskaan täysin vapaa, eikä ympäristö tarjoa rajattomasti erilaisia valinnanmahdollisuuksia, mikä rajoittaa voimakkaasti ihmisten omaa elämää koskevaa päätöksentekoa. Silti se ei yleensä estä sitä kokonaan.

Vaikka toimintateoreettisen elämänhallinnan ominaispiirteet auttavat hahmottamaan elämänhallinnan teoreettista sisältöä, ne eivät ratkaise kaikkia elämänhallintaan liittyviä ongelmia. Kaikkein kiperin ongelma on se, että elämänhallintaan liittyviltä teoretisoinneilta puuttuu yhteinen teoriapohja. Tämä ongelma on ratkaistavissa ainoastaan yhdistämällä elämänhallinta vakiintuneeseen yhteiskuntateoreettiseen viitekehykseen. Elämänhallinta on sovitettavissa yhteen lähinnä yhteiskuntateoreettisten makroteorioiden kanssa, koska elämänhallinnan kattama tutkimusalue on poikkeuksellisen laaja. Lisäksi yhteiskuntateoreettisesti elämänhallinta sijoittuu yksilön ja yhteiskunnan leikkauspisteeseen (Poutanen 2000, 42–45; Ruth 1998, 320), mikä korostaa yksilön toimintaa ja yhteiskunnan rakenteita yhdistävää teoreettista ymmärrystä. Sen vuoksi tässä väitöskirjassa yhdistetään elämänhallinnan käsitteistöä Giddensin (1984a, 1984b) rakenteistumisteoriaan. Elämänhallinnan ja Giddensin rakenteistumisteorian yhdistäminen auttaa torjumaan elämänhallinnan käsitteeseen liittyvää epäyhtenäisyyttä ja teoreettista hajaantuneisuutta, koska se tarjoaa elämänhallinnalle yhtenäisen teoreettisen rungon. Toisaalta elämänhallinnan ja rakenteistumisteorian yhdistäminen helpottaa soveltamaan abstraktia rakenteistumisteoriaa empiiriseen tutkimukseen. Sen vuoksi rakenteistumisteorian ja elämänhallinnan yhdistäminen on hyödyllistä myös rakenteistumisteorian näkökulmasta.

3.2 Giddensin rakenteistumisteoria

Työttömyys on klassinen esimerkki yhteiskunnan rakenteellisesta ilmiöstä, joka saa yksilöllisen ilmenemismuodon työttömäksi jääneiden ihmisten elämäntaloiden kautta. Siksi työttömyyden tutkimuksessa törmätään väistämättä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perusongelmaan; miten yhteiskunnan rakenteet ja yksilöllinen toiminta kussakin tilanteessa määräytyvät (ks. Jyrämä 1999, 137). Rakenteen ja toimijuuden välisessä dilemmassa on loppujen lopuksi kyse determinismin ja voluntarismin välisestä vaikeasta rajanvedosta. Yksinään deterministiset tai voluntaristiset teorit eivät kykene selittämään pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkinoilla tekemiä elämänhallinnallisia valintoja. Sen vuoksi tarvitaan teoreettista ymmärrystä, jonka avulla on mahdollista yhdistää yksilön toimintaa ja yhteiskunnan rakenteita sekä deterministisiä ja voluntaristisia näkökulmia toisiinsa. Tämä lähestymistapa on sosiaalityölle ominainen, koska sosiaalityön tutkimuksen keskeinen idea on tarkastella ihmisyksilöiden toimintaa osana heidän ympäristöään (Paasio 2014, 29). Tässä luvussa esitellään Giddensin rakenteistumisteorian yleispiirteitä ja sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Tämän jälkeen esitellään laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli, joka yhdistelee rakenteistumisteoriaa ja elämänhallintaan liittyviä teoretisointeja toisiinsa. Laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia käytetään tuloluissa empiiristen tutkimustulosten tulkintaan.

3.2.1 Giddensin rakenteistumisteorian yleiskuvaus

Giddensin tieteellinen tuotanto on poikkeuksellisen laaja kokonaisuus, joka voidaan jakaa kolmeen eri vaiheeseen. Hänen varhaistuotantonsa ajoittuu 1970-luvun alkupuoliskolle ja se keskittyi sosiologian keskeisten teoreettisten suuntauksien ja klassikoiden esittelyyn. Giddensin varhaistuotanto sisältää erilaisten teorioiden esittelyn lisäksi niiden kriittistä uudelleenarviointia, jota voidaan pitää rakenteistumisteorian keskeisenä lähtökohtana. Giddens muotoili varsinaisen rakenteistumisteorian tuotantonsa toisessa vaiheessa, joka ajoittuu 1970-luvun jälkipuoliskolle ja 1980-luvun alkuun. Rakenteistumisteorian päähuomio on yhteiskuntajärjestykseen liittyvissä ontologisissa kysymyksissä ja se muodostaa erittäin monitahoisen ja laajan teoriakokonaisuuden. (Kotkas 2010, 90–91.) Siitä huolimatta Giddensin rakenteistumisteoriaan liittyvä tieteellinen projekti jäi kesken, koska hän keskittyi erityisesti 1990-luvulta lähtien rakenteistumisteorian viimeistelyn sijasta (Heiskala 1996, 111) erilaisiin aikalaisdiagnostisiin teemoihin (Heiskala 2000, 208). Aikalaisdiagnoosilla tarkoitetaan teoretisointeja, joiden tavoitteena on vastata kysymyksiin ”keitä me olemme” ja ”mikä on tämä aika” (Noro 2000, 323). Giddensin 1990-luvun tuotantoa luonnehtivat refleksiivinen modernisaatio, jälkitraditionaalinen yhteiskunta ja elämänpolitiikka, jotka ovat selkeästi politisoituneita teemoja (Heiskala 1996, 111; Phipps 2001, 189). Lisäksi Giddensin myöhäistuotannon poliittista painolastia lisää se, että hänestä tuli 1990-luvulla merkittävä kolmannen tien politiikan puolestapuhuja Isossa-Britanniassa (esim. Giddens 1994; Giddens 1998).

Giddensin 1990-luvun tuotannon poliittiset painotukset eivät koskettaneet suoraan rakenteistumisteoriaa, koska rakenteistumisteorian keskeiset teokset on julkaistu jo 1970- ja 1980-lukujen taitteessa. Rakenteistumisteoria muodostaa yhdessä elämänhallintaan liittyvien teoretisointien kanssa tämän väitöskirjatutkimuksen teoreettisen viitekehyksen. Rakenteistumisteoria pitää sisällään suuren määrän monimutkaista käsitteistöä, jota ei ole tässä yhteydessä tarkoituksenmukaista käydä kokonaisuudessaan läpi. Sen vuoksi keskityn seuraavaksi esittelemään rakenteistumisteorian käsitteistöä ja sen keskeisiä teoreettisia ideoita niiltä osin kuin ne ovat relevantteja tämän väitöstutkimuksen osalta.

Giddensin rakenteistumisteorian päätavoitteena on ollut päästä eroon kahdesta yhteiskuntateorioiden käsitteellisestä dualismista. Nämä dualismit liittyvät inhimillisen toiminnan omaehtoisuuteen (*voluntarismi*) ja sen ulkoisten tekijöiden määräämään luonteeseen (*determinismi*) sekä inhimillisen käyttäytymisen tietoisten ja tiedostamattomien piirteiden väliseen jyrkkään rajanvetoon. Teoriasaansa Giddens pyrkii ylittämään nämä kahtiajaot esittelemällä ajatuksen rakenteen kaksinaisuudesta (*duality of structure*), joka on rakenteistumisteorian keskeisin teoreettinen periaate. Rakenteen kaksinaisuudella Giddens tarkoittaa yhteiskunnan toimijakäytäntöihin erottamattomasti liittyvää rekursiivisuutta (*recursiveness*) eli itseensä palautumista. (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 20, 23–24.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että rakenteet muovaavat toimintaa, mutta vastavuoroisesti myös toiminta muovaa rakenteita (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 24; Giddens 1989, 256). Tämän kehämallin avulla Giddens pyrkii teke-

mään toiminnasta ja rakenteesta tasa-arvoisia yhteiskuntateoreettisia elementtejä asettamatta kumppaakaan ensisijaiseksi teoreettiseksi lähestymistavaksi (Ilmonen 1994, 329). Tämän periaatteen ymmärtämiseksi on perehdyttävä tarkemmin Giddensin rakenteita ja toimijuutta koskevaan teoreettiseen käsitteistöön.

Giddensin rakenteen käsite poikkeaa yhteiskuntatieteiden tavanomaisesta tavasta määrittellä rakenteet (Ikonen 2009, 50; Ilmonen 1990, 299; Ilmonen 1994, 322). Giddensin mukaan rakenteet eivät ole toimijoiden ulkopuolisia toimintaa ohjaavia tekijöitä, vaan ne muodostuvat säännöistä ja resursseista, jotka ovat olemassa toimijoiden muistijälkinä. Tämä määritelmä korostaa rakenteiden rekursiivista luonnetta, koska rakenne nähdään silloin erilaisten sosiaalisten käytäntöjen uusintamisen välineenä, mutta myös sen lopputuloksena. (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 23–25, 117–118.) Toisaalta tämä merkitsee myös sitä, että rakenteet ovat olemassa ainoastaan niin kauan kuin toimijat uusintavat niitä erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Sen vuoksi rakenteistumisteorian rakenteilla ei ole materialistista ilmenemismuotoa, vaan ne ovat olemassa ainoastaan toimintaa ohjaavina muistinvaraisina tekijöinä (Ilmonen 1994, 226; Ilmonen 1993, 3; Stones 2005, 21–24). Käytännössä se tarkoittaa sitä, että esimerkiksi työttömiin kohdistuvat lakisääteiset velvoitteet ohjaavat työttömien työnhakijoiden ja heidän parissaan työskentelevien työntekijöiden toimintaa, koska lakeihin liittyvät säännöt ovat tallentuneina heidän muistiinsa. Työttömiä ohjaavat lakisääteiset velvoitteet ovat olemassa myös konkreettisina lakiteksteinä, mutta tähän kysymykseen palataan tarkemmin luvussa 3.2.2.

Giddensin teoriassa toimintaa ohjaavilla säännöillä on kolme ilmenemismuotoa, jotka ovat normi, sanktio ja legitimaatio (Ilmonen 1994, 322). Näiden sääntöjen konkreettinen sisältö määrittyy merkityksenantoon ja valtasuhteisiin liittyvissä sosiaalisissa prosesseissa (Giddens 1984b, 135–145). Resurssit Giddens jakaa aineellisiin (*allocation*) ja inhimillisiin voimavaroihin (*authorisation*). Inhimilliset resurssit saavat aikaan käskyvaltaa muita ihmisiä kohtaan ja aineelliset resurssit liittyvät materialististen ilmiöiden ja kohteiden hallintaan. (Giddens 1984a, xxxi; Giddens 1984b, 163.) Toisin sanoen rakenteisiin liittyvät resurssit ovat toimintaan kiinteästi liittyviä tietoja ja taitoja, mutta myös valtaa (Jyrkämä 1999, 147). Tästä syystä Giddensin käsitteistössä rakenteet eivät ainoastaan rajoita toimintaa, vaan myös mahdollistavat sitä (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 118; Heiskala 2000, 187; Ilmonen 1994, 343; Jyrkämä 1995, 244).

Rakenteistumisteoriassa rakenteet erotetaan systeemin (*system*) ja rakenteistumisen (*structuration*) käsitteistä. Rakenteistumisella Giddens tarkoittaa vuorovaikutuksen aikaan saamia tilanteita, joiden seurauksena rakenteet joko säilyvät samanlaisina tai muuttuvat. Rakenteistumisella tarkoitetaan sitä, että ympäristöstään tietoiset toimijat uusintavat sosiaalisia systeemejä käyttämällä hyväkseen olemassa olevia sääntöjä ja resursseja. (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 112.) Sen sijaan systeemi tarkoittaa rakenteistumisteoriassa toimijoiden aikaan ja paikkaan sidottuja toimintoja ja sosiaalisia suhteita (Ilmonen 1994, 322). Näillä systeemeillä on rakenteellisia ominaisuuksia, mutta ne eivät ole rakenteita sanan varsinaisessa merkityksessä. (Giddens 1984a, 23–25; Giddens 1984b, 113.) Tämä on parhaiten ymmärrettävissä niin, että järjestelmät viittaavat yhteiskun-

nan institutionalisoituneisiin piirteisiin. Instituutiot muodostuvat rakenteista, koska niiden piiriin kuuluvia toimintoja ohjaavat kullekin instituutiolle tyypilliset säännöt ja resurssit. Esimerkiksi sosiaaliammatit ovat aikaan ja paikkaan vaikiintuneita instituutioita, joiden piiriin kuuluu paljon erilaisia sosiaalisia toimintoja ja niihin liittyviä sosiaalisia suhteita. Silti sosiaalitoimistot eivät ole itsessään yhteiskunnan rakenteita rakenteistumisteorian merkityksessä. Sen sijaan sosiaalitoimistojen toimintaa ohjaavat lukemattomat viralliset ja epäviralliset säännöt, jotka muodostavat yhdessä niiden valvonnassa olevien taloudellisten ja inhimillisten resurssien kanssa sosiaalitoimistojen toimintaan liittyvät rakenteet.

Giddensin toimijakäsitteestä voidaan tunnistaa kolme keskeistä tunnuspiirrettä. Niistä ensimmäinen on toimijan vahva muutosvoima (Ilmonen 1994, 337, 343). Käytännössä se tarkoittaa sitä, että toimijat pystyvät hyödyntämään yhteiskunnan rakenteita ja muokkaamaan niitä itselleen paremmin sopiviksi. Näin ollen ihmiset eivät ole olosuhteiden passiivisia uhreja, vaan ympäristöään tarkkaillevia olentoja, jotka kykenevät saamaan aikaan muutoksia toiminnallaan (Ilmonen 1994, 318–319). Giddens liittää toimijan muutosvoiman valtasuhteisiin, joita määrittävät toimijoiden käytössä olevat resurssit. Näin ollen toiminnan muutosvoiman voimakkuus on riippuvainen niistä resursseista, jotka toimija kykenee valjastamaan toimintansa tueksi. (Giddens 1984a, 14–16; Giddens 1984b, 151–152.) Giddensin (1984b, 150) valtakäsitys on lähellä hallinnan analytiikalle ominaista lähestymistapaa, koska hän pitää valtaa kaikelle toiminnalle kroonisena piirteenä. Tässä yhteydessä voidaan puhua myös mikrovallasta, koska valtasuhteet tunkeutuvat kaikkialle ja ovat läsnä kaikessa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Lisäksi rakenteistumisteorian käsitteistössä valta merkitsee rajoitteiden sijasta lähinnä toiminnan mahdollisuuksia lisääviä tekijöitä. Tästä syystä Giddensin teoriaa voidaan pitää myös valtateorian (Ilmonen 1990, 304; Ilmonen 1994, 338).

Toinen Giddensin toimijakäsitteelle tyypillinen piirre on valinnan mahdollisuuksien korostaminen. Rakenteistumisteorian mukaan toimijoilla on aina mahdollisuus toimia toisin (*act differently*). Ilman tätä valinnan mahdollisuutta kyse olisi vain pakon sanelemasta reagoimisesta tilanteeseen. (Giddens 1984a, 9, 14–16; Giddens 1984b, 150; Ilmonen 1994, 334.) Valinnalla tarkoitetaan kahden tai useamman vaihtoehdon välillä tehtyä ratkaisua ja mahdollisuutta toimia sen mukaisesti (Heiskala 2000, 25). Valinnan vastinparina ovat mahdollisuudet, joita Giddens käsittelee rakenteistumisteoriassaan lähinnä toiminnan rajoitteiden (*constraints*) näkökulmasta. Hänen mukaansa toiminnan rajoitteita on kolme päätyyppiä ja ne johtuvat materialistisista olosuhteista, sanktioista tai yhteiskunnan rakenteellisista tekijöistä. (Giddens 1984a, 174–179; Kotkas 2010, 102–103.) Materialistisista olosuhteista johtuvia toiminnan rajoitteet liittyvät aineellisen ympäristön olosuhteisiin ja kehon fyysisiin ominaisuuksiin. Näin ollen valinnanmahdollisuuksia rajoittavat esimerkiksi elinikä, terveydentila ja fyysiikan lait, jotka asettavat tiukkoja ehtoja sille, mikä on mahdollista ja mikä mahdotonta. Sanktiot puolestaan liittyvät valtasuhteisiin ja ne ovat vallan harjoittajan näkökulmasta ei-toivottuihin toimintamalleihin kohdistettuja rangaistuksia. Myös pelkkä sanktioiden uhka voi saada toimijan luopumaan tietyistä toimintamalleista. Rakenteelliset rajoitteet liittyvät siihen, että yhteiskunta on ollut olemassa

ennen toimijaa ja rajoittaa jo olemassaolollaan toimijalle avautuvia mahdollisuuksia. Ne voivat liittyä esimerkiksi tietoihin, taitoihin, tapoihin, valtasuhteisiin tai vaikkapa tarjolla oleviin työpaikkoihin, jotka ovat yhteiskunnan rakenteiden säätelemiä kokonaisuuksia.

Kolmas Giddensin toimijakäsitteen peruspiirre on tietoisuus. Giddens määrittelee toimijuuden ympäristön tapahtumiin vaikuttamiseksi ja siten määrättyjen, tietoisesti harkittujen seurausten tuottamiseksi. Näin ollen toiminnan tunnusmerkiksi nousee tavoitihakuisuus, joka kuvaa toimijan tekemisten tai tekemättä jättämisten harkittua ja tietoista luonnetta. (Giddens 1984a, 10; Giddens 1984b, 98, 146.) Tästä syystä toimijat ovat tiedostavia (*knowledgeable*) subjekteja siinä mielessä, että he tarkkailevat ympäristöään, minkä seurauksena heille muodostuu eräänlaista teoreettista tietoa muista samassa ympäristössä toimivista toimijoista ja toiminnan olosuhteista (Giddens 1984b, 4–5, 375; Ilmonen 1993, 5). Giddensin toimijakäsityksessä ja toimintateoreettisessa elämänhallinnassa voidaan havaita merkittävää yhteneväisyyttä, koska myös toimintateoreettinen elämänhallinta voidaan määritellä tietoiseksi ja tavoitteelliseksi toiminnaksi (ks. Artikkelit I, 297). Se mahdollistaa Giddensin rakenteistumisteorian luontevan yhdistämisen elämänhallinnan käsitteistöön.

Toimijuus liittyy rakenteistumisteoriassa läheisesti toimijakäytäntöjen käsitteeseen (*social practices*). Giddens (1984b, 97) tarkoittaa toimijakäytännöllä aikaan ja paikkaan vakiintuneita sosiaalisia vuorovaikutussuhteita, jotka ovat lähellä sitä, mitä rooleilla yleensä tarkoitetaan. Giddens välttelee roolin käsitettä, koska hänen mukaansa rooli ymmärretään helposti liian muuttomattomaksi toistokäyttäytymisen muodoksi. Tästä syystä hän nostaa toimijakäytännöt rakenteistumisteorian keskeiseksi käsitteeksi roolin sijasta (Giddens 1984b, 187). Toimijakäytännöt korostavat toimintaan liittyvien toistuvien piirteiden joustavaa ja jatkuvasti muuttuvaa luonnetta. Toimijakäytännöt sisältävät paljon rutiininomaisia ja automatisoituneita toimintoja, mutta myös refleksiivistä päätöksentekoa ja toimintaa. On siis tärkeää huomata, että rakenteistumisteoriassa myös tietoinen päätöksenteko voi noudattaa toistuvaa kaavaa. Tämä toiminnan piirre näkyy selkeästi viranomaispäätöksissä. Esimerkiksi täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemusten käsittelyssä sosiaalityöntekijöiden harkintavalta on merkittävä, minkä vuoksi toimeentulotukipäätösten tekeminen edellyttää aina tietoista harkintaa. Tästä huolimatta hakemusten käsittelyssä on merkittäviä toistuvia piirteitä, jotka ovat tulosta erilaisista toimeentulotukea koskevista ohjeistuksista ja säännöistä. Näin ollen täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen liittyvät päätökset sisältävät rutiininomaisia ja automatisoituneita työvaiheita, vaikka itse päätösten tekeminen on tietoista toimintaa.

Tietoista toimintaa ja rutiininomaista toistokäyttäytymistä ei ole mahdollista eikä myöskään tarkoituksenmukaista erottaa jyrkästi toisistaan. Ne esiintyvät yhtäaikaaisesti erilaisina painotuksina kaikissa toimijakäytännöissä, koska suurin osa toimijakäytännöistä ei ole suoraan tietoisia tai motivoituja. Giddens painottaa rakenteistumisteoriassaan erilaisten toimijoiden itsestään selvinä pitämien rutiinien merkitystä yksilön persoonan jatkuvuudelle ja instituutioiden säilyvyydelle. Giddens ajattelee, että toistokäyttäytyminen luo perustan perustur-

vallisuuden tunteelle (*ontological security*), koska kaikki, mikä on ennestään tuttua, on rauhoittavaa. (Giddens 1984a, 50, 64; Giddens 1984b, 204.) Samalla rutiininomaisesti toistuvat toiminnot luovat perustan erilaisten yhteiskunnallisten käytäntöjen jatkuvuudelle, mikä vuoksi niillä on keskeinen rooli yhteiskunnan rakenteistumisessa. Siksi rutiinit ovat yksi rakenteistumisteorian keskeisistä käsitteistä (Ilmonen 1994, 320).

Rakenteistumisteoriassa käsitellään suhteellisen paljon sosiaalisen vuorovaikutuksen sijoittumista (*situated*) tai asemoitumista (*positioning*) aikaan, paikkaan (*time and space*) ja sosiaaliseen kontekstiin. Käytän jatkossa yksinkertaisuuden vuoksi näistä molemmista käsitteistä nimitystä asemoituminen. Asemoitumisella tarkoitetaan rakenteistumisteoriassa aikaan ja paikkaan sekä sosiaaliseen kontekstiin sidottuja toimijakäytäntöjä. (Giddens 1984a, xxiv–xxv, Giddens 1984b, 187–191.) Asemoitumisen avulla erilaiset toimijakäytännöt yhdistyvät yhteiskunnalliseen ja historialliseen kontekstiin (ks. Ikonen 2009, 53; Stones 2005, 89–94), jolloin ne muodostavat erilaisia sosiaalisia asemia, identiteettejä ja rooleja. Näin syntyviin positioihin liittyy usein ristiriitaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sekä niitä koskevia normeja, jotka mahdollistavat sanktioiden soveltamisen tilanteeseen. (Giddens 1984a, 83–89; Giddens 1984b, 188.) Rakenteistumisteorian mukaan asemoituminen on kaksisuuntainen prosessi, koska toimijat asemoivat itsensä (*activity of positioning*), mutta tulevat myös asemoiduksi (*being positioned*) ulkoapäin fyysisten ja sosiaalisten olosuhteiden näkökulmasta (Schiller-Merkens 2007, 4). Asemoituminen voi olla ristiriitainen prosessi, koska toimijan oman tulkinnan ja hänen institutionaalisen ympäristönsä vaatimusten välillä voi ilmetä keskinäistä vastaamattomuutta (Giddens 1984b, 189).

3.2.2 Rakenteistumisteorian empiirinen soveltaminen

Tässä väitöskirjassa on tavoitteena yhdistää rakenteistumisteorian käsitteistöä ja elämänhallintaa koskevia teoretisointeja toisiinsa sekä hyödyntää näin syntyvää teoreettista mallia pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineiston analyysiin. Ennen sitä on kuitenkin syytä tarkastella kriittisesti rakenteistumisteorian empiiriseen soveltamiseen liittyviä kysymyksiä. Giddensin rakenteistumisteoriaa on kritisoitu sen soveltumattomuudesta empiiriseen tutkimukseen (Gregson 1989; Ilmonen 1994, 321; Stones 2005, 34–40), mikä näkyy myös rakenteistumisteoriaan perustuvien empiiristen tutkimusten suhteellisen vähäisenä määränä (ks. Phipps 2001). Todennäköisesti juuri tästä syystä mielenkiinto Giddensin rakenteistumisteoriaa kohtaan on vähentynyt huomattavasti 1990-luvun puolivälin jälkeen (Phipps 2001, 189). Tilannetta ei ole myöskään parantanut se, että Giddens on lähinnä tyytynyt torjumaan kevyimmän kritiikin ja sivuuttanut kaikkein kiusallisimmat vasta-argumentit (Ilmonen 1994, 345). Toisaalta rakenteistumisteoriaa kohtaan esitetyn kritiikin suuri määrä on osoitus sen osakseen saamasta poikkeuksellisen laajasta tieteellisestä mielenkiinnosta. Tämän kriittisen keskustelun monitahoisuuden ja laajuuden vuoksi sitä ei ole tarkoituksenmukaista käydä tässä yhteydessä kokonaisuudessaan läpi. Siksi keskitän huomioni väitöskirjatutkimuksen kannalta keskeisiin rakenteistumisteorian ongelma-kohtiin.

Giddensin rakenteistumisteorian keskeiset ongelmat liittyvät sen käsitteelliseen keskeneräisyyteen, minkä takia sitä on täydennettävä ja kehitettävä eteenpäin. Tämä ongelma johtuu siitä, että rakenteistumisteoria kuvaa yhteiskuntaa abstraktilla ja filosofisella tasolla keskittyen lähinnä yhteiskunnan ontologiseen analyysiin. (Ilmonen 1994, 321; Stones 2005, 12–13.) Yhteiskunnan ontologisiin kysymyksiin liittyvän vahvan korostuksen vuoksi Giddensin käsitteistöltä puuttuu suurimmaksi osaksi empiiriseen tutkimukseen tarvittava täsmällisyys (Gregson 1989, 240–241). Käsitteistön epätäsmällisyyden takia rakenteistumisteoriaan on jäänyt paljon epistemologisia ja metodologisia puutteita (Stones 2005, 32–34). Todennäköisesti siitä syystä rakenteistumisteoriaa on yleensä täydennetty empiirisissä tutkimuksissa muilla teorioilla (esim. Bone ym. 2018; Boonstra ym. 2016; Ikonen 2009; Lamba 2003; Lindh 2013; Warf 1988), jotka ovat helpottaneet rakenteistumisteorian käsitteistön soveltamista empiirisen aineiston tulkintaan. Lisäksi Giddensin teoria sisältää lukuisia heikosti perusteltuja käsitteellisiä jaotteluita (Bernstein 1989, 27), minkä seurauksena hänen käyttämänsä käsitteistö on paikka paikoin vaikeaselkoista. Erityisesti rakenteistumisteorian ymmärrettävyyttä heikentävät sen lukemattomat epätarkasti määritellyt ja keskenään samankaltaiset termit, jotka eivät ole vakiintuneet tieteelliseen käsitteistöön. Tätä kritiikkiä voidaan lähestyä myös toisesta suunnasta; Giddensin teorian käsitteistöltä puuttuu liian usein empiirisen tutkimusnäytön antama tuki (Stones 2005, 35).

Voidaan sanoa, että rakenteistumisteoria kuvaa lähinnä ihmisten toiminnan universaaleja piirteitä sen sijaan, että se tarkastelisi toiminnan konkreettista sisältöä empiirisellä tasolla (Gregson 1989, 245). Giddens on puolustautunut tätä kritiikkiä vastaan sanomalla, että hänen teoriansa on tarkoitettu sovellettavaksi empiirisiin tutkimukseen vain valikoivin osin (Giddens 1989, 294). Hän ei kuitenkaan täsmennä, miltä osin hänen teoriansa on tarkoitettu sovellettavaksi empiiriseen tutkimukseen (Ilmonen 1990, 299; Ilmonen 1994, 321) ja mitkä ovat sen käytännön sovellutukset.

Rakenteistumisteorian käsitteellinen horjuvuus näkyy myös rakenteen käsitteessä. Giddensin rakennekäsitettä on kritisoitu monesta eri näkökulmasta (esim. Bauman 1989, 42–46; Ilmonen 1994, 326–332; Stones 2005, 45–74; Thompson 1989, 62–66). Käsillä olevan väitöskirjatutkimuksen näkökulmasta kaikkein keskeisin Giddensin rakennekäsitteen ongelma on se, että hänen mukaansa rakenteet ja niihin liittyvät säännöt ja resurssit, ovat olemassa vain muistijälkinä toimijoiden mielessä (ks. Ilmonen 1994, 326; Stones 2005, 18). Tämä kritiikki voidaan jakaa edelleen sääntöjä ja resursseja koskevaan kritiikkiin. Sääntöjen osalta Giddensin ratkaisua on kritisoitu (Ilmonen 1994, 328–332), koska sääntöjen velvoittavuus ei ole kiinni pelkästään niiden muistamisesta. Sääntöjen velvoittavuus piilee ensisijaisesti siinä, että ne ovat tiettyssä sosiaalisessa ryhmässä yhteisesti jaettuja ja edeltävät toimintaa. Esimerkiksi edellisessä luvussa mainitut työttömiä koskevat lait ovat kirjoitettuja dokumentteja, jotka ovat olemassa niitä noudattavista tai rikkovista toimijoista riippumatta. Näin ollen on melko kyseenalaista väittää, että toimintaa ohjaavat rakenteelliset säännöt olisivat olemassa vain toimijoiden muistijälkinä.

Vielä vakavampia ongelmia Giddensin rakennekäsite tuottaa resurssien osalta. Esimerkiksi ihmiskeho, raha tai erilaiset tekniset apuvälineet ovat konkreettisesti olemassa materialistisessa ympäristössä, ja sen vuoksi on vaikeaa ymmärtää, miten ne voivat olla olemassa vain periaatteellisina muistijälkinä toimijoiden mielessä. Giddens paikkaa tätä ongelmaa kirjoittamalla, että allokatiivisilla resursseilla voi olla materialistisia rakenteellisia ominaisuuksia (*structural properties*), mutta niistä tulee toimintaa rakenteellisesti ohjaavia resursseja vasta ihmisten toiminnan seurauksena (Giddens 1984a, 33). Näin ollen Giddens ei tarkoita resursseilla reaalisesti olemassa olevia voimavaroja, vaan ihmistoimijoiden tietoja ja taitoja, joiden avulla ympäristön resursseja hyödynnetään omien päämäärien saavuttamiseksi. Tämä Giddensin tekemä käsitteellinen ratkaisu vaikuttaa väkinäiseltä ja epäkäytännölliseltä. Se ei myöskään vastaa konventionaalista tapaa käyttää rakenteen käsitettä tieteellisissä tutkimuksissa. Lisäksi Giddensin teoretisointien avulla ei ole mahdollista selittää kokonaisuudessaan esimerkiksi terveydentilan, asumisolosuhteiden tai ystävyysuhteiden vaikutuksia inhimilliseen toimintaan, koska niillä on myös yksilön muistista riippumattomia vaikutusmekanismeja yksilön toimintaan.

Tämän ongelman vuoksi Giddens on joutunut paikkaamaan rakenteen käsitettä useilla apukäsitteillä.³ Hänen käsitteistössään esimerkiksi rakenteelliset periaatteet ja sarjat eivät ole sama asia kuin itse rakenteet, jotka muodostuvat säännöistä ja resursseista, mutta siitä huolimatta ne rakenteistavat hänen mukaansa yhteiskuntaa ja toimivat sen rakenteellisina kulmakivinä (Ilmonen 1994, 327). Yleisellä tasolla yhteiskuntatieteissä ei tunnusteta tämän kaltaista jakoa rakenteiden ja rakenteellisten ominaisuuksien välillä, koska jälkimmäisen käsitteen kattama alue on sisällytetty rakenteen käsitteeseen. Giddensin tekemien ratkaisuiden seurauksena hänen rakennekäsitteestään on tullut ailahteleva ja sekava (Ilmonen 1994, 326–327), mikä heikentää merkittävästi hänen teoriansa sovellettavuutta empiiriseen tutkimukseen.

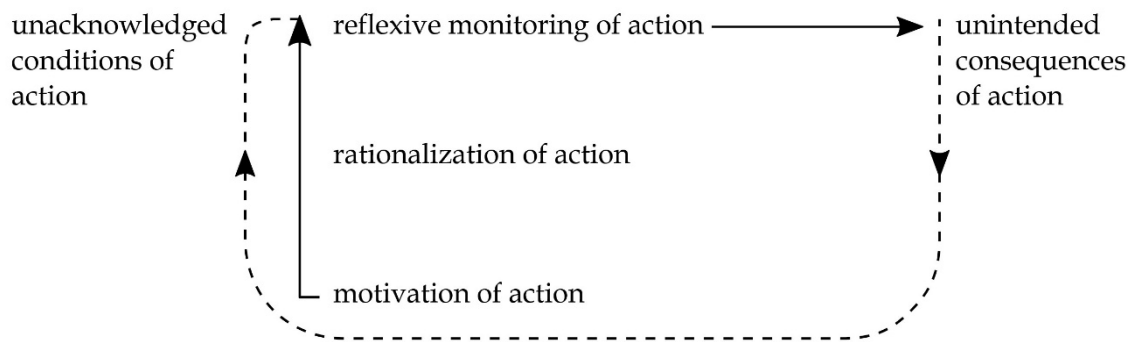
Giddensin rakennekäsitteen ongelmille on tarjottu useita ratkaisuita, joista todennäköisesti varteenotettavin on jako sisäisiin ja ulkoisiin rakenteisiin. Ulkoisilla rakenteilla tarkoitetaan toimijasta riippumattomia ja toiminnan kontekstiin liittyviä rakenteellisia piirteitä. Sisäiset rakenteet puolestaan ovat ulkoisia rakenteita koskevaa tietoa tai henkilön psyykkisiä taipumuksia (*dispositions*). (Stones 2005, 55–67, 84–85.) Tällä tavoin rakenteen käsite ulottuu toimijan psyykeen saakka ja voi muovata yksilön toimintaa sisältä käsin. Sisäiset rakenteet mahdollistavat rakenteiden olemassaolon toimijoiden mielessä olevina muistijälkinä, mutta toisaalta ulkoiset rakenteet eivät sulje pois esimerkiksi erilaisten aineellisten resurssien yksilöstä riippumatonta olemassaoloa. Näin ollen päästään eroon ongelmasta, joka liittyy Giddensin alkuperäiseen näkemykseen rakenteiden puhtaasti ihmismielen tai muistiin sidotusta luonteesta.

³ Giddens on täydentänyt rakenteen (*structure*) käsitettä muun muassa rakenteellisten ominaisuuksien (*structural properties*), rakenteellisten periaatteiden (*structural principles*), rakenteellisten sarjojen (*structural sets*) ja rakenteistumisen akselien (*axes of structuration*) kaltaisilla käsitteillä (Ilmonen 1994, 327; 1990, 301; Thompson 1989, 66).

Rakenteistumisteorian käsitteelliset ongelmat koskettavat myös toimijuuden käsitettä. Giddensin käsitteistössä tekijän (*actor*) ja toimijan (*agent*) välinen rajanveto on jäänyt varsin epäselväksi ja Giddens näyttää välillä käyttävän näitä kahta käsitettä lähes synonyymeina toisilleen. Saman ongelman on havainnut myös Risto Heiskala (2000, 189, 195), joka on sanonut, että Giddensin toimijakäsite on niin väljä, että se mahdollistaa tekijyyden analysoimisen ikään kuin se olisi päämääräsuuntautunutta toimintaa. Tekijyys ja toimijuus ovat siinä mielessä samankaltaisia, että niillä molemmilla on muutosvoimaa ja periaatteessa kummassakin tapauksessa yksilö voisi tehdä toisin. Varsinainen ero tekijyyden ja toimijuuden välillä on kuitenkin se, että ensin mainitulta puuttuu tekojen tietoinen ja pohtiva luonne, joka on jälkimmäisen käsitteen keskeisin tunnuspiirre. (Heiskala 2000, 189.) Todennäköisesti tämän käsitteellisen epäselvyyden vuoksi rakenteistumisteoria alipainottaa rakenteiden rajoittavuutta, jolloin toimijan kyky käyttää valtaa ja tehdä toisin korostuu liikaa (Ilmonen 1994, 337; Stones 2005, 109–110). Tätä ongelmaa voidaan yrittää ratkaista käyttämällä tekijyyden sijasta käyttäytymisen (*behaviour*) käsitettä toiminnan vastinparina. Käyttäytymisen ja toiminnan keskinäinen ero on nimenomaan toiminnan tietoinen ja tarkoituksellinen luonne, joka käyttäytymiseltä puuttuu (Heiskala 2000, 50–51).

3.3 Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli

Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisten valintojen ymmärtämiseksi on kyettävä ylittämään determinismin ja voluntarismin sekä toiminnan ja rakenteen väliset dualismit. Nähdäkseni parhaan lähtökohdan tähän tarkoitukseen tarjoaa Giddensin (1984a, 5; 1984b, 98) toiminnan kerrostuneisuuden malli (*stratification model of a agent*), jota voidaan pitää Giddensin rakenteistumisteorian yhtenä keskeisimmistä teoreettisista ideoista. Toiminnan kerrostuneisuuden malli kuvaa havainnollisesti inhimillisen toiminnan ja sen olosuhteiden välistä rekursiivista suhdetta. Lisäksi toiminnan kerrostuneisuuden mallin vahvuutena voidaan pitää sitä, että se on empiirisesti lähestyttävissä oleva käsittekokonaisuus. Sen vuoksi toiminnan kerrostuneisuuden malli helpottaa muutoin varsin abstraktin rakenteistumisteorian soveltamista empiiriseen tutkimukseen. Lisäksi toiminnan kerrostuneisuuden malli on käsitteellisesti yhtenevä elämänhallintaan liittyvien teoretisointien kanssa, jolloin se tarjoaa varsin hedelmällisen lähtökohdan elämänhallinnan ja rakenteistumisteorian väliselle synteetille. Tätä varten toiminnan kerrostuneisuuden malliin on tehtävät käsitteellisiä täydennyksiä, joita käsitellään tarkemmin tässä luvussa. Toiminnan kerrostuneisuuden malli on esitetty alkuperäisessä muodossaan kuviossa 6. Kuvio kuvaa yksilön päätöksenteon, sitä seuraavien tekojensa ja ympäristön välistä jatkuvaa vuorovaikutusta, joka mahdollistaa toiminnan voluntarististen ja determinististen piirteiden yhtäaikaisen tarkastelun.

KUVIO 6 Giddensin alkuperäinen toiminnan kerrostuneisuuden malli.

Giddensin toiminnan kerrostuneisuuden malli perustuu viidelle käsitteelle, jotka ovat refleksiivinen itsetarkkailu (*reflexive monitoring of action*), rationalisoinnit (*rationalization of action*), motivaatio (*motivation of action*), toiminnan tarkoittamattomat seuraukset (*unintended consequences of action*) ja toiminnan tiedostamattomat olosuhteet (*unacknowledged conditions of action*). Giddensin esittämä kuvio korostaa sitä, että kaikki tavoitteellinen toiminta on luonteeltaan prosessinomaista (Giddens 1984b, 98). Prosessimaisuus on yksi elämänhallinnan ja Giddensin rakenteistumisteorian välisistä yhtymäkohdista, koska toimintateoreettinen elämänhallinta on vahvasti prosessimainen ilmiö. Toimintateoreettisen elämänhallinnan prosessimaisuus ilmenee siinä, että inhimilliset tavoitteet ovat tyypillisesti niin laajoja, että niitä voi vain harvoin saavuttaa yksittäisten tekojen avulla (Artikkeli I, 297). Sen vuoksi tavoitteita joudutaan pilkkomaan osatavoitteisiin, joiden kautta varsinaiseen päämäärään pyritään. Giddensin toiminnan kerrostuneisuuden malli antaa hyvän lähtökohdan tämän kaltaisille tarkasteluille.

Giddens on erottanut toiminnan kerrostuneisuuden mallissa toiminnan refleksiivisen tarkkailun, toiminnan rationalisoinnit ja motivaation omaksi kokonaisuudekseen, jotka hän on asettanut kuvion keskelle. Giddensin käsitteistössä refleksiivinen toiminnan tarkkailu tarkoittaa henkilön oman toiminnan, mutta myös hänen toimintaympäristönsä jatkuvaa pohtivaa tarkkailua, joka on Giddensin mukaan kaiken toiminnan krooninen piirre. Tämän itsetarkkailun seurauksena toimijoille kertyy eräänlaista teoreettista ymmärrystä toimintansa ympäristöstä ja tekojensa seurauksista, joita Giddens nimittää toiminnan rationalisoinneiksi. Rationalisointien ansiosta toimijat pystyvät perustelemaan ja selittämään tekojaan kanssaihmisille. Toiminnan refleksiivinen tarkkailu ja rationalisoinnit osoittavat, että toimijat ovat tiedostavia subjekteja (*knowledgeable subjects*), jotka seuraavat jatkuvasti omaa ja kanssaihmissen toimintaa, arvioivat tekojensa seurauksia sekä perustelevat tekemisiään. Motivaatio puolestaan kuvaa Giddensin mallissa henkilön erilaisten tarpeiden järjestäytymistä ja niihin liittyvää toiminnan potentiaalia. Giddensin motivaatiokäsitys huomioi myös erilaisten alitaajuisten motiivien vaikutukset yksilön toimintaan. (Giddens 1984a, 3–6; Giddens 1984b, 98–101.)

Toiminnan kerrostuneisuuden mallin tavoite on hahmottaa toiminnan ja sen seurausten välistä suhdetta. Giddensin (1984b, 80–81) keskeisin idea on ollut

se, että kaikilla teoilla on väistämättä erilaisia ulkoisvaikutuksia, jotka karkaavat toimijoiden alkuperäisten tarkoitusten piiristä. Näitä seurauksia Giddens (1984a, 8; 1984b, 102) nimittää toiminnan tarkoittamattomiksi seurauksiksi, ja ne palaavat tulevien tekojen tiedostamattomiksi olosuhteiksi. Tällä tavoin syntyy toiminnan tarkoittamattomien seurausten ja tiedostamattomien olosuhteiden välinen palautekytkentä (Boonstra ym. 2016, 879; Giddens 1984a, 27; Giddens 1984b, 130), joka kuvaa mallissa toiminnan rekursiivista eli itseensä palautuvaa luonnetta. Malli havainnollistaa sitä, että tekojen seuraukset ehdollistavat tulevaa toimintaa. Koska Giddens korostaa mallissaan toiminnan tarkoittamattomia seurauksia ja tiedostamattomia olosuhteita, soveltuu se paremmin käyttäytymiseksi kutsuttujen automatisoituneiden ja rutiininomaisten toimintojen kuin tietoisien ja päämääräsuuntautuneen toiminnan kuvaukseksi. Sen vuoksi Giddensin mallin käsitteistöön on tehtävä tarkennuksia ja täydennyksiä. Nimitän tarkennusten ja täydennysten tuloksena syntyvää uutta teoreettista mallia laajennetuksi toiminnan kerrostuneisuuden malliksi.

Ensimmäiset Giddensin toiminnan kerrostuneisuuden malliin tarvittavat täydennykset liittyvät inhimilliseen päätöksentekoon. On epävarmaa, voiko Giddensin rationalisointien, refleksiivisen tarkkailun ja motivaation muodostaman kokonaisuuden varassa ymmärtää inhimillistä päätöksentekoa kattavasti. Inhimilliseen päätöksentekoon liittyvien psyykkisten prosessien kokonaisuutta voidaan hahmottaa vertaamalla Giddensin käsitteistöä esimerkiksi toiminnanohjauksen (*executive functioning*) käsitteeseen. Toiminnanohjaus sisältää muun muassa päämäärien ja keinojen valitsemiseen, ongelmien ratkaisemiseen, toimintaan valmistautumiseen sekä tilanteen arviointiin liittyviä kognitiivisia toimintoja. Lisäksi toiminnanohjaus sisältää erilaisia itsesäätelymekanismeja, jotka liittyvät huomion suuntaamiseen, havaintotiedon hyödyntämiseen ja tunteiden hallintaan. (Anderson 2002, 71; Carlson 2005, 595; Wade ym. 2018, 2119.) Näin ollen inhimillinen päätöksenteko on monimutkainen psyykinen kokonaisuus eikä Giddensin käsitteistö ole täysin riittävä sen hahmottamiseen empiirisellä tasolla. Tämän ongelman korjaamiseksi Giddensin alkuperäinen käsitteistö on liitetty laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa osaksi laajempaa inhimillisen päätöksenteon kokonaisuutta.

Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa päätöksenteko viittaa päämäärien ja keinojen valintaan sekä niihin liittyviin arviointiprosesseihin ja psyykkisiin itsesäätelymekanismeihin, jotka mahdollistavat päämääriin sitoutumisen. Tätä inhimilliseen päätöksentekoon liittyvää kokonaisuutta voidaan nimittää sisäiseksi elämänhallinnaksi. Tässä yhteydessä sisäinen elämänhallinta ei ole enää vain sopeutumiskykyä tai taitoa katsoa asioita parhain päin (ks. Roos 1987, 66), vaan se on kykyä tehdä harkittuja valintoja ja sitoutua niiden mukaisiin päämääriin. Tiedostamattomat psyykkiset prosessit eivät ole osa elämänhallintaa, koska toimintateoreettinen elämänhallinta kuvaa inhimillisen toiminnan tietoista kokonaisuutta (Artikkeli I, 297). Sen vuoksi toimintateoreettisen elämänhallinnan näkökulmasta psyyken tiedostamattomat prosessit voidaan ymmärtää yksilön sisäisiksi rakenteiksi, jotka ehdollistavat päätöksentekoa erilaisissa valintatilanteissa. Ne joko rajoittavat tai edesauttavat erilaisia toimintamalleja. Esi-

merkiksi ADHD (*Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder*) on neuropsykiatrinen oireyhtymä, joka voi vaikeuttaa nuoren koulunkäyntiä. Nuori voi kuitenkin tietoisesti pyrkiä kompensoimaan ADHD:n mukanaan tuomia rajoitteita. Siksi ADHD ei ole osa sisäistä elämänhallintaa, mutta nuoren käyttämät tietoiset keinot sen tuottamien rajoitteiden kompensoimiseksi ovat sitä.

Toinen alkuperäisen toiminnan kerrostuneisuuden mallin puute on se, että se ei ota kantaa toimintaa rajoittaviin ja mahdollistaviin voimavaroihin, vaikka resurssit ovat Giddensin rakennekäsitteen keskiössä. Kysymys on tämän väitöskirjatutkimuksen näkökulmasta erittäin tärkeä, koska erilaiset voimavarat ja niiden puute korostuvat tutkittaessa erityisen heikossa asemassa olevia ihmisryhmiä. Esimerkiksi aikuissosiaalityön asiakkaista huomattava osa kärsii erilaisista työ- ja toimintakyvyn vajeista ja suurin osa heistä on pitkäaikaistyöttömiä. Pitkäaikaistyöttömyys on yhdistetty lukemattomissa tutkimuksissa erilaisiin terveyden, mielenterveyden ja hyvinvoinnin ongelmiin (Henkel 2011; Heponiemi ym. 2008; Herbig ym. 2013; Jin ym. 1995; Kerätär 2016; Kim & von dem Knesebeck 2015; Kim & von dem Knesebeck 2016; McKee-Ryan ym. 2005; Milner ym. 2013, Milner ym. 2014; Murphy & Athanasou 1999; Paul & Moser 2006, Paul & Moser 2009; Roelfs ym. 2011). Myös nuorten osalta pitkittynyt työttömyys liittyy moninaisiin terveyden ja hyvinvoinnin ongelmiin (Notkola ym. 2013, 60–61; Paananen ym. 2019). Tätä taustaa vasten on helpompi ymmärtää, että voimavarojen puutetta ei voi sivuuttaa pitkäaikaistyöttömiä nuoria tutkittaessa. Voimavarat liittyvät myös sosiaaliseen (Simonen 2009), psyykkiseen (Heimonen 2009) ja fyysiseen toimintakykyyn (Pohjolainen 2009), jotka ehdollistavat sisältäpäin yksilön valinnan mahdollisuuksia. Näin ollen toimintakykyyn liittyvät piirteet määrittävät voimakkaasti sitä, mitkä ympäristön tarjoamista valinnan vaihtoehdoista ovat realistisesti saavutettavissa.

Edellisessä luvussa todettiin, että Giddensin tapaan käsitteellistää rakenteita liittyy vakavia ongelmia, joita on mahdollista ratkoa sisäisten ja ulkoisten rakenteiden käsitteiden avulla (ks. Stones 2005, 55–67, 84–85). Koska rakenteet koostuvat Giddensin käsitteistössä säännöistä ja resursseista, on myös säännöt ja resurssit mahdollista jakaa sisäiseen ja ulkoiseen ulottuvuuteen. Samanlainen jako sisäisiin ja ulkoisiin voimavaroihin on ollut käytössä myös yhteiskuntatieteellisissä elämänhallintatutkimuksissa (Honkinen 2009, 15; Raitasalo 1995, 21; Ruth 1998, 323–324). Ulkoisia voimavaroja ovat esimerkiksi sosiaaliset verkostot, taloudellinen omaisuus, teknologiset apuvälineet, erilaiset palvelut, kulttuurinen tietovaranto ja erilaiset muodolliset pätevyudet. Sisäisiä voimavaroja ovat kognitiiviset kyvyt, taidot, tiedot, elämäkokemus, mutta myös sellaiset keskeiset yksilön toimintakykyä määrittävät piirteet, kuten terveys ja älykkyys. Toiminnan muutosvoiman voimakkuus on täysin riippuvaista siitä, miten toimija kykenee hyödyntämään näitä erilaisia voimavaroja päämääriensä saavuttamiseksi (Giddens 1984a, 14–16; Giddens 1984b, 151–152). Ilman voimavaroja toimijalla ei ole mahdollisuuksia saada aikaan haluamiaan vaikutuksia ympäristöön. Sen vuoksi laajennettuun toiminnan kerrostuneisuuden malliin on lisätty voimavaroja kuvaava erillinen komponentti.

Kolmas Giddensin toiminnan kerrostuneisuuden malliin tehtävä täydennys liittyy inhimillistä päätöksentekoa seuraaviin konkreettisiin tekoihin. Giddensin alkuperäiseen toiminnan kerrostuneisuuden malliin ei ole sisällytetty toimintaan liittyviä tekoja erillisenä komponenttina. Todennäköisesti tämä puute johtuu Giddensin tavasta käsitteellistää toimintaa jatkuvana toisiinsa liittyvien toimintojen ja kognitioiden virtana (*durée of conduct*), joka ei ole toisistaan erillisten motiivien, syiden tai tarkoitusten muodostama kokonaisuus (Giddens 1984a, 3, 8; Giddens 1984b, 74, 97; Ilmonen 1994, 336). Tästä huolimatta inhimillisen toiminnan virrasta on mahdollista erottaa toisistaan erillisiä tekoja tai tekojen sarjoja, jotka tuottavat konkreettisesti tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia ympäristöön. Tätä toiminnan ulottuvuutta voidaan nimittää myös ulkoiseksi elämänhallinnaksi. Tässä yhteydessä ulkoisella elämänhallinnalla ei tarkoiteta ihmisyksilön itselleen asettamien tavoitteiden ja tarkoituserien katkeamatonta toteutumista (ks. Roos 1987, 65), vaan niitä konkreettisesti havaittavia tekoja, joiden avulla yksilö pyrkii itselleen asettamiin tavoitteisiin kohti. Nämä konkreettisesti havaittavissa olevat teot ovat päätöksentekoon liittyvistä psyykkisistä prosesseista erillinen kokonaisuus, joka on syytä huomioida myös toiminnan kerrostuneisuuden mallin erillisenä komponenttina. Samanlaisen huomion on tehnyt myös Kaj Ilmonen (1994, 319; 1990, 298) omassa rakenteistumisteorian tulkinnassaan.

Neljäs Giddensin alkuperäiseen toiminnan kerrostuneisuuden malliin välttämättä tehtävä täydennys liittyy toiminnan tarkoitettuihin seurauksiin ja tiedostettuihin olosuhteisiin. Giddensin (1984a, 303, 345, 347; 1984b, 181, 362) käsitteistössä esiintyy käsitepari toiminnan tarkoitettut ja tarkoittamattomat seuraukset (*intended and unintended consequences*), mutta jostain syystä hän on sisällyttänyt toiminnan kerrostuneisuuden malliin vain jälkimmäisen niistä. Toiminnan tarkoitetuilla seurauksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia toiminnan seurauksia, joihin toimija on tekoihin ryhtyessään alun perin pyrkinyt (Giddens 1984a, 212, 219, 303; Giddens 1984b, 181, 362). Tavoitteellinen toiminta tuottaa näitä tarkoituksellisia seurauksia, vaikka niiden rinnalla syntyisikin myös tarkoittamattomia seurauksia. Toisaalta tietoinen toiminta edellyttää myös toiminnan olosuhteiden tiedostamista ainakin jossain määrin. Sen vuoksi Giddensin toiminnan kerrostuneisuuden mallia on täydennettävä toiminnan tarkoitetuilla seurauksilla, jotka palautuvat toiminnan tiedostetuiksi olosuhteiksi. Samankaltaisiin tulkintoihin ovat päätyneet myös muut tutkijat (Ilmonen 1994, 319; Xiao ym. 2014, 5).

Toiminnan tarkoittamattomat ja tarkoitettut seuraukset ovat elämänhallinnan suhteellisuuden näkökulmasta tärkeä käsitepari. Elämänhallinnan suhteellisuus kuvaa sitä, missä määrin elämäntapahtumat ovat henkilön hallinnassa ja miten paljon niiden rinnalla tapahtuu hallitsemattomia asioita (Artikkeli I, 297). Myös muut tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että elämänhallinta on aina jossain määrin puutteellista (Poutanen 2000, 94; Raitasalo 2000, 109; Vuorio 1996, 87). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että elämänhallinta on sitä vahvempaa, mitä enemmän toimija saa teoillaan aikaiseksi haluamiaan seurauksia. Näin ollen toiminnan tarkoitettut ja tarkoittamattomat seuraukset sekoittuvat toi-

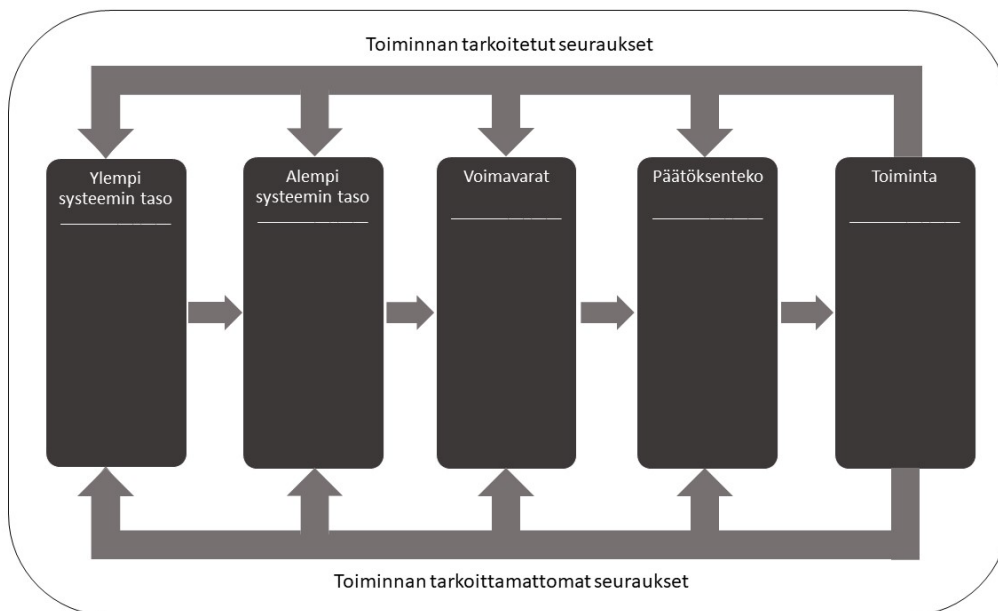
siinsa ja ilmenevät elämänhallintaa luonnehtivina painotuksina. Sama pätee myös toiminnan tiedostettuihin ja tiedostamattomiin olosuhteisiin. Toimijat eivät pysty tiedostamaan kaikkia toimintansa kannalta keskeisiä olosuhdetekijöitä, minkä vuoksi he eivät voi koskaan ennakoida täysin tekojensa kaikkia seurauksia. Siksi toiminnan tiedostetut ja tiedostamattomat olosuhteet sekoittuvat toisiinsa. Mitä heikommin toimija tiedostaa toiminnan olosuhteet, sitä vaikeampaa hänen on saavuttaa toimillaan haluamiaan päämääriä. Sama logiikka toimii myös toiseen suuntaan: mitä enemmän henkilön toiminta aiheuttaa tarkoitamatonta seurauksia, sitä vaikeampaa hänen on hahmottaa tulevan toiminnan olosuhteita.

Viides alkuperäisen toiminnan kerrostuneisuuden mallin merkittävä puute liittyy toiminnan olosuhteisiin. Giddensin alkuperäinen malli sisältää ainoastaan toiminnan tiedostamattomat olosuhteet, joka on riittämätön elämänhallinnan näkökulmasta toimintaympäristön teoreettiseksi jäsenyykseksi. Toimintaympäristö on elämänhallinnan näkökulmasta keskeinen teoreettinen kokonaisuus, koska elämänhallinta on itsessään tilannesidonnainen ilmiö (Lindroos 1993, 25; Poutanen 2000, 46; Artikkelit I, 297). Tilannesidonnaisuus tarkoittaa sitä, että inhimillinen elämä jakautuu useisiin suhteellisen itsenäisiin osa-alueisiin (Hieta-niemi 2004, 25), jotka vaikuttavat myös toisiinsa (Söderqvist 1990, 11). Tilannesidonnaisuus tarkoittaa myös sitä, että elämänhallintakyky voi vaihdella huomattavasti tilanteesta toiseen (Artikkeli I, 297). Giddensin rakenteistumisteorian käsitteistö mahdollistaa toimijoiden toimintaympäristön analysoimisen monitasoisena ja kerrostuneena kokonaisuutena, joka voi sisältää myös keskenään ristiriitaisia aineksia. Toimintaympäristö tarjoaa sen piirissä toimiville toimijoille erilaisia valinnanmahdollisuuksia, mutta samalla se myös ehdollistaa niihin liittyviä valintoja. Toimintaympäristöön liittyviä tekijöitä on mahdollista hahmottaa systeemin, integraation ja asemoitumisen käsitteiden avulla.

Löyhästi tulkittuna systeemillä tarkoitetaan rakenteistumisteoriassa yhteiskunnan institutionaalista kontekstia. Rakenteistumisteorian merkityksessä nämä systeemit eivät ole itsessään rakenteita, mutta niillä on vakiintuneita rakenteellisia ominaisuuksia, koska ne sisältävät runsaasti vakiintuneita ja järjestäytyneitä toimijakäytäntöjä. (Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 111–113.) Analyttisistä syistä on hyödyllistä jakaa systeemit ylempään ja alempaan tasoon, vaikka Giddens itse ei tämän kaltaista jakoa ole käsitteistönsä tehnyt. Perustelu tähän ratkaisuun löytyy Giddensin omasta käsitteistöstä. Giddensin (1984b, 112) mukaan systeemit kuvaavat yksilöiden ja ryhmien välisiä vakiintuneita suhteita. Näin ollen rakenteistumisteorian systeemikäsitys sisältää jo valmiiksi implisiittisen jaon yksilöiden ja ryhmien väliselle vastavuoroisuudelle. Tämän lisäksi Giddens on tehnyt samankaltaisen jaon integraation käsitteeseen. Hän kuvaa yhteiskunnallisen integraation käsitteellä kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja järjestelmäintegraatiolla ryhmien ja kollektiivien välistä vastavuoroisuutta. (Giddens 1984a, 28; 1984b, 128–129.) Tätä samaa logiikka seuraten on mahdollista tehdä jako ylempään ja alempaan systeemin tasoon. Alempi systeemin taso erottaa kasvokkaisen kanssakäymisen ylempään tasoon tapahtuvasta institutionaalista ja ryhmätason vuorovaikutuksesta. Ylempi systeemin taso ehdollistaa voimak-

kaasti alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta, koska se sisältää vakiintuneita toimijakäytäntöjä ja valtasuhteita.

Ylempi ja alempi systeemin taso sekä voimavarat, päätöksenteko, toiminta ja niiden seurauksena syntyvät tarkoitetut ja tarkoittamattomat seuraukset muodostavat laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin (Kuvio 7). Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on teoreettinen synteesi rakenteistumisteoriasta ja elämänhallintaan liittyvistä monitieteellisistä teoretisoinneista. Samalla laadittu malli vastaa väitöskirjan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja voidaan kuvata teoreettisesti. Malli on tarkoitettu inhimillisen toiminnan ja yhteiskunnan rakenteiden sekä toiminnan voluntarististen ja determinististen piirteiden yhtäaikaiseen tarkasteluun. Vaikka mallin eri komponentit on esitetty kuviossa 7 toisistaan erillisinä kokonaisuuksina, ne ovat todennäköisesti empiirisellä tasolla enemmän tai vähemmän limittäisiä toistensa kanssa. Kyseessä on Giddensin rakenteistumisteorian uusi sovellutus, mutta Giddensin alkuperäiseen malliin tehdyt keskeisimmät täydennykset ovat esiintyneet jo aiemmissa tutkimuksissa (esim. Boonstra ym. 2016; Ilmonen 1994; Xiao ym. 2014). Lisäksi kaikki alkuperäiseen toiminnan kerrostuneisuuden malliin lisätyt teoreettiset elementit ovat jo valmiiksi mukana Giddensin rakenteistumisteoriassa. Sen vuoksi laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on lähinnä alkuperäistä mallia laajempi graafinen kuvaus rakenteistumisteorian muodostamasta teoreettisesta kokonaisuudesta.

KUVIO 7 Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli.

Laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin keskeinen idea on kuvata inhimilliseen toimintaan väistämättä liittyviä palautemekanismeja, joiden kautta kaikki teot palautuvat tulevan toiminnan ehdoiksi. Palautemekanismissa on vahva taipumus muodostaa itseään ylläpi-

täviä kehiä tai tapahtumasarjoja. Palautemekanismeja ovat toiminnan tarkoitettut ja tarkoittamattomat seuraukset, jotka aiheuttavat muutoksia toimijan ympäristössä, mutta myös toimijassa itsessään. Toimijaan itseensä kohdistuvat palautemekanismit muovaavat toimijan voimavaroja ja vaikuttavat tulevaa toimintaa koskeviin päätöksiin. Nämä muutokset ilmenevät voimavarojen ehtymisenä tai karttumisenä sekä toimijan päätöksentekoon vaikuttavina asennemuutoksina. Lisäksi toimijalla on yleensä merkittäviä mahdollisuuksia vaikuttaa alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen, mutta ylemmällä systeemin tasolla yksittäisten toimijoiden muutosvoima on lähtökohtaisesti huomattavasti heikompaa. Tämä johtuu siitä, että kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa toimijat voivat neuvotella toistensa kanssa, mutta ylemmällä systeemin tasolla heidän äänensä hukkuvat suureen ihmismassaan.

Lisäksi laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on luonteeltaan hierarkkinen. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että mallin ylemmät tasot ehdollistavat alempia tasoja suoraan, mutta alempien tasojen vaikutus ylempiin tasoihin välittyy ainoastaan toimijoiden konkreettisten tekojen kautta. Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntilanteeseen sovellettuna huomio kiinnittyy ylemmällä systeemin tasolla erilaisiin institutionaalisiin kokonaisuuksiin, jotka kehystävät heidän työmarkkina-asemaansa. Ylempi systeemin taso puolestaan ehdollistaa alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta. Kasvokkainen vuorovaikutus jäsentää toimijan voimavaroja, koska sen seurauksena voimavarat joko ehtyvät tai karttavat. Voimavarat luovat pohjan päätöksenteolle ja lopulta toimintaa koskevat suunnitelmat muuttuvat konkreettisesti havaittaviksi teoiksi. Näitä nuorten työmarkkinoille suuntautuvia tekoja on mahdollista analysoida elämäntilanteen strategioina. Elämäntilanteen strategioiden konkreettinen sisältö määräytyy ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien, nuorten voimavarojen sekä heidän volunтарistisen päätöksenteon määrittelemässä viitekehityksessä. Tämän jälkeen nuorten toiminnan seuraukset palautuvat mallin ylempille tasolle tarkoittamattomien ja tarkoitettujen seurausten muodostamien palautemekanismin kautta. Näin ollen laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli kuvaa toiminnan rekursiivista luonnetta - yhteiskunnan rakenteelliset piirteet ovat olemassa vain toiminnan kautta, mutta toisaalta toiminta ohjautuu huomattavissa määrin yksilön ulkoisten ja sisäisten rakenteiden mukaisesti.

4 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa määritellään tutkimuksen kohderyhmä ja esitellään väitöstutkimuksen keskeiset metodiset ratkaisut sekä aineisto. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat nuoret, joiden työllistymiseen liittyvät ongelmat ovat monitahoisia ja vaikeaselkoisia. Heidän työttömyytensä on pitkittynyt ja he ovat monella tavalla yhteiskunnan vähäosaisia. Heidän elämänsä lähestytään tässä tutkimuksessa elämänkulun näkökulmasta. Elämänkulku (*life course*) ei ole teoreettinen viitekehys, vaan se on näkökulma tai lähestymistapa tieteellisiin aineistoihin (Bynner 2015, 27). Elämänkulku viittaa erilaisiin rooleihin ja sosiaalisiin tapahtumiin, joihin henkilö on elämänsä aikana osallistunut (Giele & Elder 1998, 22). Se mahdollistaa nuorten elämän dynaamisten piirteiden huomioimisen aineiston analyysissä, mikä auttaa välttämään liian staattisen mielikuvan syntymistä nuorten elämänvaiheista. Elämänkulku on vaikuttanut merkittäväällä tavalla aineiston keruuseen sekä tutkimustulosten esittämistapaan. Aineiston analyysi perustuu Derek Layderin (1998) adaptiiviseen teorianmuodostukseen, joka yhdistelee induktiivista ja deduktiivista päättelyä. Luvun lopussa esitellään väitöskirjan tutkimuskysymykset ja pohditaan tutkimuksen toteutukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

4.1 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat keskisuomalaiset pitkäaikaistyöttömät nuoret. Nuorten ja nuoruuden määrittäminen edellyttää kohderyhmän ikärajan tekemistä. Nuoruuden määrittämisen lähtökohtana voidaan pitää sitä, että nuoruus on lapsuuden ja aikuisuuden välissä oleva elämänvaihe (Cieslik & Simpson 2013, 3), jonka aikana nuori omaksuu aikuisen roolin. Lapsuuteen, nuoruuteen ja aikuisuuteen liittyvien siirtymien ajoituksessa on kuitenkin huomattavaa yksilöllistä vaihtelua. Siksi nuoruudelle ei ole olemassa yhtä oikeaa määrittelmää (Hoikkala 1991). Tällä hetkellä nuorten työelämään siirtyminen ja perheen perustaminen ovat siirtyneet lähemmäs kolmeakymmentä ikävuotta (Ar-

nett 2000, 478; Furlong 2012, 73). Sen vuoksi 29 ikävuotta on mielekkäämpi nuoruuden yläikäraja kuin esimerkiksi 24 vuotta (Green ym. 2001), joka on käytössä monissa nuorten palveluissa ja heitä koskevissa laeissa. Siksi tässä tutkimuksessa nuorilla tarkoitetaan nimenomaan 18–29-vuotiaita henkilöitä. Alaikärajan osalta raja on tehty 18 ikävuoteen, koska täysi-ikäistyminen on merkittävä aikuistumiseen liittyvä siirtymäriitti eikä yksikään haastatelluista nuorista ollut siirtynyt koulusta työmarkkinoille alaikäisenä.

Tutkimuksen aineisto on kerätty vuosina 2012–2013, jolloin haasteltavat nuoret olivat iältään 20–31-vuotiaita. Aineiston keruussa on sallittu kahden vuoden ylitys nuoruuden rajapyykkinä olevasta 29-vuoden iästä. Koska haastatteluiden aikana käyty keskustelu koskettaa haastateltujen henkilöiden nuoruusaikaa, aineistossa ei ole merkittäviä ikärajaukseen liittyviä ongelmia. Ikänsä puolesta kaikki haastatellut kuuluvat niin sanottuun Y-sukupolveen. Y-sukupolvelle on olemassa useita erilaisia määritelmiä. Karkeasti ottaen Y-sukupolveen kuuluviksi voidaan luokitella 1980-luvulla ja tämän jälkeen syntyneet henkilöt, jotka ovat siirtyneet työmarkkinoille 2000-luvulla (Pyöriä & Ojala 2016, 32). Y-sukupolvea edeltävää sukupolvea nimitetään X-sukupolveksi, jolla tarkoitetaan 1980-luvulla nuoruuttaan elänyttä ikäluokkaa ja Z-sukupolvi viittaa 1990-luvun puolen välin jälkeen syntyneeseen ryhmään. (Hoikkala & Paju 2002; Toivanen 2011, 84). Kaikki haastatellut kuuluvat Y-sukupolven eli 1980–1995 välillä syntyneiden ikäryhmään. Y-sukupolvi on aikaisempia ikäluokkia koulutetumpaa (Pyöriä & Ojala 2016, 32), mikä tarkoittaa, että juuri Y-sukupolven kuuluvat nuoret kärsivät kaikkein eniten koulutusinflaatiosta, joka heikentää erityisesti heikosti koulutettujen nuorten asemaa työmarkkinoilla.

Tässä tutkimuksessa huomio kohdistuu vain pieneen osaan Y-sukupolven nuorista. Tutkimuksen kohderyhmä kuuluu siihen noin neljän prosentin osuuteen suomalaisnuorista, joille kasautuu merkittävällä tavalla syrjäytymiseen liittyviä riskejä (Paananen ym. 2019, 123). Sen vuoksi haastateltujen nuorten elämäntilanne poikkeaa merkittävällä tavalla yleisestä Y-sukupolven nuorten tilanteesta. Pitkäaikaistyöttömyys on tämän väitöstutkimuksen kohderyhmänä olevien nuorten selkein yhteinen piirre. Pitkäaikaistyöttömyydellä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa työ- ja elinkeinoministeriön ja Tilastokeskuksen kriteerien mukaisesti työttömiä, joiden työttömyys on jatkunut yhtäjaksoisesti vähintään 12 kuukautta. Pitkäaikaistyöttömät nuoret ovat pääsääntöisesti salpautuneella työuralla, koska heidän elämäntilanteensa on täynnä työttömyysjaksoja ja työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta on vain vähän tai ei lainkaan (Nyyssölä & Pajala, 44; Sinisalo 1986). Lisäksi heidän elämäntilanteensa sisältyy niin sanottuja NEET-jaksoja, jolloin he eivät olleet töissä, koulussa tai työllistämistoimenpiteissä. Näin ollen tutkimuksen kohteena olevat nuoret eivät kuulu prekariaattiin, vaan he ovat suurimmaksi osaksi kokonaan syrjäytyneet avoimilta työmarkkinoilta. Prekariaatilla tarkoitetaan pääsääntöisesti määräaikaisissa tai vuokratyösuhteissa työsuhteissa työskenteleviä työntekijöitä, jotka ovat olleet työsopimusten välillä työttöminä (ks. Pyöriä & Ojala 2012, 175).

Tutkimuksen kohderyhmään kuuluvat nuoret ovat tyypillisesti työvoimaja sosiaalipalveluiden yhteisasiakkuudessa. Heitä voidaan luonnehtia työvoima-

palveluiden näkökulmasta myös utuisiksi asiakkaiksi. Sillä tarkoitetaan asiakkaita, joiden työllistymistä vaikeuttavat ongelmat ovat vaikeaselkoisia ja epämääräisiä eikä heidän työllistymiseensä liittyviä ongelmia ole mahdollista ratkaista pelkästään työn ja koulutuksen viitekehyksessä. Työllistymiseen nivoutuvien epämääräisten ongelmien selvittäminen edellyttää tarkastelun ulottamista välittömästi työllistymiseen liittyvien kysymysten lisäksi myös muille elämän osa-alueille. (Sepponen ym. 2012, 12.) Tutkimuksen kohderyhmän elämään onkin kasautunut paljon erilaisia syrjäytymiselle altistavia riskitekijöitä, joita ovat esimerkiksi alhainen koulutustaso, köyhyys, mielenterveyden ongelmat ja päihteiden ongelmakäyttö erilaisina vaikeasti hahmotettavina yhdistelminä. Lisäksi heidän toimeentulonsa on perustunut pääosin työttömille maksettaviin korvauksiin.

4.2 Elämänkulku tieteellisenä näkökulmana

Elämänkulututkimus perustuu suurelta osin Glen Elderin ja hänen kollegojensa tutkimustyöhön (Bynner 2015, 29). Heidän työnsä tuloksena elämänkulututkimuksesta on kehittynyt teoreettisesti ja metodologisesti hyvin monimuotoinen tutkimusala. Elämänkulku viittaa erilaisiin rooleihin ja sosiaalisiin tapahtumiin, joihin henkilö on elämänsä aikana osallistunut (Giele & Elder 1998, 22). Sen vuoksi elämänkulku on käsitteellisesti lähellä elämänsäkaarta (*life span*), jonka näkökulmasta ihmiselämä nähdään eri kehitysvaiheiden jatkumona, joka etenee lapsuudesta, nuoruuteen, aikuisuuteen ja lopulta vanhuuteen. Myös elämänkulku sisältää samanlaisen ajatuksen ihmisten kehitysvaiheista, mutta se ei ole elämänkulun pääsisältö. Elämänkulku korostaa ihmiselämän epäjatkuvuutta ja käännekohtia ja mahdollistaa myös elämänsäkaaren näkökulmasta poikkeavien ratkaisuiden huomioimisen tutkimuksessa (Heinz 1991 Bynner 2015 mukaan). Näin ollen elämänkulku ei rajoitu ainoastaan normaalibiografian mukaisiin siirtymiin, vaan elämänkulku kattaa myös normaalibiografiasta poikkeavat tapahtumat. Kerätyn haastatteluaineiston osalta tämä on tärkeä näkökulma, koska haastateltujen nuorten elämänkulku ei ollut edennyt normaalibiografian mukaisesti. Useiden nuorten koulutus oli päättynyt keskeytykseen eikä kiinnittyminen työmarkkinoille ollut onnistunut.

Metodisesti elämänkulku liittyy läheisesti elämänkertoihin, omaelämänkertoihin (Roos 1987, 12–47), elämänhistorioihin ja elämäntarinoihin (Clausen 1998, 192), jotka kaikki viittaavat kronologisesti eteneviin yksilöllisten elämäntapahtumien sarjoihin. Metodologisessa mielessä elämänkerralla ja elämänhistorialla tarkoitetaan yleensä monipuolisia yksilön elämää koskevia aineistoja, jotka sisältävät yksilön oman kertomuksen lisäksi myös muuta dokumentaatiota, kuten kirjeitä, päiväkirjoja, muiden ihmisten haastatteluita (Clausen 1998, 208–209), asiakirjoja tai historiallisia raportteja. Sen sijaan omaelämänkerta ja elämäntarina ovat yleensä ihmisten itsensä tuottamia kirjallisia tai suullisia aineistoja, jotka kuvaavat heidän elämäänsä. Myös erilaisia tilastollisia aineistoja, kuten kyselytutkimuksia ja rekisteritietoja on hyödynnetty elämänkulututkimuksessa (Bynner

2015). Näin ollen elämäntutkimuksessa voidaan käyttää hyvin monipuolisia aineistoja, mutta siinä voidaan myös pitäytyä elämäntutkimuksissa haastatteluaineistoissa. Erotuksena puhtaasti historiallisiin aineistoihin elämäntutkimus ottaa yleensä huomioon myös henkilön tulevaisuudensuunnitelmat (Scott & Alwin 1998).

Elämäntutkimukselle ominaista lähestymistapaa voidaan luonnehtia neljän perusperiaatteen avulla. Ensimmäinen ja eräällä tavalla kaikkein perustavin perusperiaate on se, että ihmisten yhteiskunnallinen ja historiallinen konteksti (*historical time and place*) vaikuttavat voimakkaasti heidän elämäntutkimuksensa (Elder 1998, 3–4; Giele & Elder 1998, 9–10). Käytännössä se tarkoittaa sitä, että eri sukupolvet ja ikäkohortit eivät vanhene keskenään samalla tavalla, koska myös yhteiskunta muuttuu aikojen saatossa (Riley 1998, 42). Myös erilaiset historialliset avaintapahtumat jättävät jälkensä ihmiselämään ja niistä voi muodostua sukupolvia toisistaan erottavia tunnusmerkkejä (Purhonen 2007, 16). Historialliset avaintapahtumat ja kehityskulut ovat yksilön elämäntutkimusta muovaavia ulkoisia tekijöitä, joihin ihmiset joutuvat mukautumaan (Elder 1998, 3). Kerätyssä pitkäaikaistyöttömien haastatteluaineistossa taloudelliset suhdanteet ovat merkittävässä roolissa, koska nuorten elämää tarkastellaan erityisesti suhteessa työmarkkinoihin. Haastateltujen nuorten työttömyyteen vaikuttavat muun muassa 1990-luvun lama sekä sitä seurannut nousukausi, joiden vaikutus ulottuu merkittäväällä tavalla aina nuorten haastatteluuhetkeen saakka. Kuitenkin konkreettisesti nuorten työmarkkina-asemaan on vaikuttanut kaksoistaantuma, jonka vuoksi Suomen BKT laski vuosina 2009 ja 2012–2014. Etenkin taantuman jälkimäisen osan aikana suomalaisnuorten työmarkkinoihin liittyvät epävarmuuden kokemukset lisääntyivät (Haikkola ym. 2023, 203), mikä on voinut vaikuttaa myös nuorten haastatteluiden sisältöön.

Toinen elämäntutkimuksen perusperiaate korostaa erilaisten elämäntapahtumien ajoittumisen (*timing*) merkitystä henkilön myöhemmälle elämälle. Ajoittuminen tarkoittaa sitä, minkä ikäisenä yksilön elämäntutkimuksen kannalta merkittävät tapahtumat ovat tapahtuneet. Erityisen merkittävä rooli on tässä suhteessa inhimilliseen elämään liittyvillä siirtymillä. (Elder 1998, 3–4; Giele & Elder 1998, 10.) Nämä siirtymät, kuten perheen perustaminen, työelämään siirtyminen ja vanhempien luota pois muuttaminen, voivat tapahtua yhteiskunnan normatiivisten odotusten näkökulmasta liian aikaisin, ajallaan tai liian myöhään. Sillä on puolestaan erilaisia seuraamuksia henkilön myöhemmälle elämäntutkimukselle. (Elder 1998, 3, 6.) Myös historiallisten avaintapahtumien ja muiden yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukset saavat erilaisia muotoja eri ikäryhmissä. Tämä johtuu siitä, että eri ikäryhmät reagoivat yhteiskunnallisiin ilmiöihin eri tavoin, johon myös kolmas elämäntutkimuksen perusperiaate liittyy. Sen mukaan erilaisten historiallisten ja yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukset välittyvät yksilön elämäntutkimukseen kanssaihminen (*linked lives*) kautta (Elder 1998, 4; Giele & Elder 1998, 9). Ihmiset eivät tee elämänsä koskevia valintoja sosiaalisessa tyhjiössä, koska muut ihmiset vaikuttavat yksilön elämän valintoihin merkittäväällä tavalla riippumatta siitä, ovatko he asioista ja niiden merkityksistä keskenään samaa

vaiko eri mieltä. (Giele & Elder 1998, 9.) Etenkin henkilön oma ikäryhmä muodostaa tärkeän elämäntapahtumiin vaikuttavan viiteryhmän.

Neljäs elämäntutkimuksen peruseriaate korostaa ihmisten toiminnan (*agency*) merkitystä elämäntapaa muovaavana voimana. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset muokkaavat itse aktiivisesti elämäntapaaan tekemällä itsenäisiä valintoja heidän yhteiskunnallisen kontekstinsa tarjoamien mahdollisuuksien rajaamissa puitteissa. (Elder 1998, 4; Giele & Elder 1998, 10.) Nämä neljä elämäntutkimuksen peruseriaatetta ovat hyvin yhdistettävissä elämäntapahtumien ja Giddensin rakenteistumisteoriaan. Myös Giddensin rakenteistumisteoria korostaa toiminnan aikaan ja paikkaan sidottua luonnetta, joka ei tarkoita vain toiminnan ympäristön määrittelyä, vaan sillä on suora vaikutus niihin ehtoihin, joiden mukaisesti ihmiset toimivat (Giddens 1984b, 297–348). Rakenteistumisteoria korostaa myös yksilön toimijuuden merkitystä yhteiskunnallisena muutosvoimana (Ilmonen 1994, 337–338), mikä soveltuu hyvin yhteen elämäntapaa yksilön omaa aktiivisuutta korostavan näkökulman kanssa. Myös elämäntapahtumien on yhdistetty toistuvasti elämäntapaa (Lindroos 1993; Poutanen 2000, 107; Saarenheimo & Suutama 2003, 457) ja elämäntapoihin (Roos 1987), koska myös niissä korostuu yksilön aktiivisuus elämää ohjaavana voimana.

4.3 Aineistona elämäntapahaastattelut

Väitöstutkimuksen laadullinen aineisto perustuu elämäntapahaastatteluihin, joiden tarkoituksena on ollut selvittää tutkimukseen osallistuneiden pitkäaikais-työttömien nuorten elämän keskeiset tapahtumat (ks. Karweit & Kertzer 1998, 82). Yleisimmät elämäntapahaastatteluiden päätyypit ovat kliininen ja strukturoitu haastattelu. Kliininen haastattelu noudattaa teemahaastattelun periaatteita, koska siinä kaikkien haastateltavien kanssa käydään läpi samat teemat, vaikka keskustelun annetaan edetä vapaamuotoisesti sen mukaisesti, mitä haastattelun osapuolet kokevat tärkeäksi. Lisäksi elämäntapahaastatteluissa voidaan käyttää strukturoituja haastatteluja, joissa noudatetaan tarkasti ennalta laadittuja kysymysmuotoja. (Clausen 1998, 198–200.)

Haastatteluaineisto kerättiin heinäkuun 2012 ja maaliskuun 2013 välisenä aikana ja haastattelut toteutettiin kliinisen haastattelumenetelmän periaatteiden mukaisesti. Haastattelurunko sisälsi kattavasti eri elämäntapavaiheisiin ja elämän osa-alueisiin liittyviä kysymyksiä (Liite 1). Haastatteluissa käytiin läpi lapsuuden aikaisia tapahtumia, peruskoulu-aikaa, peruskoulun jälkeisiä opintoja, vapaa-aikaa, sosiaalisia suhteita, työ- ja ammattiuraa, työttömyyttä, työttömille suunnattuja palveluita, toimeentuloa ja tulevaisuuden suunnitelmia. Näin ollen työttömyyteen ja työllistymiseen liittyvät teemat ovat vain pieni osa haastatteluiden sisällöstä. Aineisto kerättiin yhteistyössä Suomen Akatemian rahoittaman *Job-seeking Groups and the Restructuring of Opportunities in Finland Since the 1990s* -tutkimusprojektin kanssa. Nuoria haastattelivat YTM Sami Ylistö, YTT Päivi Kivelä ja professori Martti Siisiäinen. Haastatteluissa käytettiin paljon aikaa muun muassa nuorten lapsuuden ja kouluajan tapahtumien selvittämiseen sekä heidän

vapaa-aikaansa ja kansalaistoimintaan liittyviin kysymyksiin. Samasta aineistosta ovat julkaisseet artikkeleita Martti Siisiäinen (2014) sekä Hanna-Mari Husu ja Minna Ylilahti (2020). Väitöskirjan lisäksi olemme julkaisseet aineistosta Hanna-Mari Husun kanssa yhteisartikkelin, jossa käsitellään työvoimapolitiittisten toimenpiteiden emotionaalisesti vahingollisia piirteitä (Ylistö & Husu 2021).

Haastattelurunko sisälsi runsaasti apukysymyksiä, joita käytettiin tarvittaessa aktivoimaan keskustelua. Haastattelurungossa olevien kysymysten lisäksi haastateltaville esitettiin tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä, joiden avulla selvitettiin muutoin epäselväksi tai liian vähälle huomiolle jääneitä teemoja. Koottu haastatteluaineisto on erittäin perusteellinen läpileikkaus nuorten elämään, koska se ulottuu heidän lapsuudestaan aina haastatteluhetkeen saakka. Aineisto sisältää myös nuorten terveyteen, perhesuhteisiin, mielipiteisiin ja elämän tapahtumiin liittyvää sensitiivistä materiaalia. Haastatellut nuoret olivat tottuneet asiomaan erilaisissa sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluissa, minkä vuoksi he kertoivat elämänsä tapahtumista luontevasti myös haastatteluja tehneille tutkijoille.

Kerätty haastatteluaineisto sisältää kaikkiaan 28 haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia. Kaikki haastateltavat ovat syntyperäisiä suomalaisnuoria, jotka asuivat haastatteluhetkellä Jyväskylän seudulla. Haastateltujen keski-ikä oli 25 vuotta nuorimman ollessa haastatteluhetkellä 19-vuotias ja vanhin haastateluihin osallistunut oli juuri täyttänyt 31 vuotta. Minimiehto haastateltavaksi valitsemiselle oli 12 kuukauden työttömyyskertymä alle 30-vuotiaana. Työttömyyskertymä on laskettu laajennetun työttömyyden määritelmän mukaisesti (Montén & Tuomala 2003, 20), jolloin aktivointitoimenpiteet eivät katkaise työttömyyttä. Sen sijaan opiskelua, sairauspäivärahaajaksia ja muita selkeästi työvoiman ulkopuolisia elämänvaiheita ei ole sisällytetty työttömyysaikaan. Tarkkaa tietoa nuorten työttömyyden kestosta ei ole mahdollista muodostaa haastatteluiden perusteella, koska nuorten haastattelupuhe sisältää tässä suhteessa merkittäviä epätarkkuuksia. Haastateltujen nuorten työttömyyskertymät ovat lyhimillään juuri ja juuri ylittäneet vuoden minimikriteerin ja pisimmillään työttömyyttä on ollut noin 10 vuotta. Haastateltujen nuorten keskimääräinen työttömyyskertymä on arviolta noin 4 vuotta. Lyhimmät työttömyyskertymät olivat kaikkein nuorimmilla haastatelluilla, koska he olivat valmistuneet oppilaitoksista vain hieman yli vuosi ennen haastattelun ajankohtaa.

Aineistossa on mukana lukuisia nuoria, joilta puuttui toisen asteen tutkinto ja yleisesti ottaen heidän koulutustasonsa oli varsin alhainen. Tutkinnon suorittaneista nuorista muutama oli käynyt lukion, mutta suurimmalla osalla oli ammattikoulututkinto. Korkeakoulututkintoa ei ollut haastatteluhetkellä yhdelläkään nuorella, mutta ainakin kaksi nuorista oli suorittanut ammattikorkeakoulutai yliopisto-opintoja. Suurimmalla osalla haastatteluista nuorista on ollut mielenterveysongelmia elämänkulkunsa aikana. Lisäksi erittäin vakavia päihdeongelmia on ollut ainakin kolmella haastatellulla ja kolmella nuorella oli liikuntakykyyn vaikuttavia neurologisia tai somaattisia rajoitteita. Haastatteluhetkellä nuorista 1 oli työkyvyttömyyseläkkeellä, 1 työllistynyt avoimille työmarkkinoille, 2 oppisopimuskoulutuksessa, 10 työttömänä ja 14 erilaisissa työllistymistä edistävissä toimenpiteissä. Työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olevien nuorten

suuri määrä selittyy sillä, että nuoria tavoiteltiin haastatteluihin Jyväskylän alueella työttömiä kuntouttavien ja työllistävien organisaatioiden kautta. Nuorten anonymiteetin turvaamiseksi organisaatioiden nimiä ei julkaista. Pitkäaikaistyöttömiä nuoria rekrytoitiin tutkimukseen myös lumipallomenetelmällä työttömien sosiaalisten verkostojen kautta.

Aineiston erityinen vahvuus on se, että haastatellut nuoret kuuluvat ryhmään, joka ei yleensä osallistu tutkimuksiin. Sen vuoksi heidän ongelmansa jäävät usein tunnistamatta tutkimuksissa. (Siisiäinen 2014, 92.) Erityisesti tämä ongelma koskettaa palveluista kadonneita nuoria, joista on vaikeaa saada tietoa. Oikeastaan ainoa keino katoamisten aikaisten elämäntapahtumien selvittämiseksi on haastatella näitä nuoria myöhemmin ja kuunnella heidän tulkintaansa menneistä tapahtumista. Toisaalta tutkimukseen osallistui useita nuoria, jotka olivat haastatteluhetkellä päässeet elämässään eteenpäin vuosien työttömyyskierteen jälkeen. Erityisesti palveluista kadonneiden ja työttömyydestä eteenpäin päässeiden pitkäaikaistyöttömien nuorten kertomukset tuovat arvokasta syvyyttä aineistoon. Nuoret kertovat haastatelussa elämäntapahtumistaan ja niihin liittyvistä tunnoistaan yksityiskohtaisesti, mikä edesauttaa ymmärtämään heidän tekemiään valintoja työmarkkinoilla.

4.4 Aineiston analyysi ja tutkimuskysymykset

Aineiston analyysin perusyksikkönä on käytetty episodiat. Tässä yhteydessä episodilla tarkoitetaan tapahtumien sarjaa, joka muodostaa jonkinlaisen yhtenäisen elämän kokonaisuuden. Episodilla on alku ja loppu ja se muodostaa alueellisesti sekä ajallisesti rajatun kokonaisuuden. Episodi ei ota kantaa käsitteellisesti tapahtumien merkityksellisyyteen, koska se voi kuvata yhtä hyvin yksilön elämän kannalta merkittäviä tai täysin sattumanvaraisia tapahtumia. (Ylijoki 2001, 229–231.) Tämä tarkoittaa sitä, että aineiston analyysissä haastateltuja nuoria ei ole yritetty luokitella erilaisiin ryhmiin, vaan luokittelut perustuvat nuorten elämäkulun erilaisiin episodeihin. Aineiston analyysissä episodien tunnusmerkkeinä on käytetty nuorten päämääriä ja niiden tavoitteluun käytettyjä keinoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nuorten elämäkulun episodien tulkitaan vaihtuvan, kun nuori valitsee itselleen uuden päämäärän tai vaihtaa päämäärän tavoitteluun käytettäviä keinoja. Episodia ei ole yleensä sovellettu sellaisenaan elämäntapahtumien tutkimukseen, koska elämäntapahtumissa huomio kiinnitetään usein erityisen merkityksellisiin elämän tapahtumiin. Sellaisia ovat elämän käännekohtat (*turning-points*), joiden seurauksena yksilön elämäntapahtumien suunta on muuttunut (Clausen 1998, 202–203) tai historialliset avaintapahtumat (*events*), jotka muovavat yksilöiden ja erilaisten ryhmien elämää (Giele & Elder 1998, 10). Silti elämäntapahtumien tutkimus mahdollistaa tarvittaessa myös nuorten elämäntapahtumien pikkutarkan analyysin.

Metodologisesti episodien käsite soveltuu hyvin haastatteluaineistojen analysointiin. Erilaisia elämän episodeja on mahdollista tutkia pyytämällä haastateltavia antamaan episodeihin liittyviä selontekoja, joissa he kuvaavat episodiin liit-

tyviä tapahtumia ja niiden merkitystä itselleen sekä selittävät omia tekojaan (Yl-joki 2001, 233). Elämänkulkututkimukseen yhdistettynä episodit mahdollistavat pitkäaikaistyöttömien kuvaamien elämäntapahtumien analysoimisen suurella tarkkuudella. Samalla se ei sulje analyysin ulkopuolelle nuorten elämässä tapahtuneita merkittäviä käännekohtia. Analyysin painotus on kuitenkin hieman erilainen väitöskirjan yhteenvedossa ja sen osatutkimuksissa. Osatutkimuksissa analysoidaan pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuhetta melko suppeiden kokonaisuuksien kautta, joita ovat työnhaku, työvoimapolitiittiset toimenpiteet ja työttömiä koskevat lakisääteiset velvoitteet. Tämä ratkaisu on sopusoinnussa elämänkulkututkimuksen periaatteiden kanssa, koska elämäkulusta on mahdollista valita elämän osa-alueita erillisen tarkastelun kohteeksi (Karweit & Kertzer 1998, 82, 93). Siksi väitöskirjan osatutkimuksissa on huomioitu pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäkulusta vain suhteellisen lyhyt ja rajattu jakso. Tämä ratkaisu johtuu suurimmaksi osaksi tieteellisten artikkelien rajatusta ohjeittuudesta. Tästä aiheutuvat rajoitteen ylittämiseksi väitöskirjan yhteenvedossa nuorten elämäkulku on huomioitu laajemmin. Väitöskirjan yhteenvedon empiirisessä osiossa on huomioitu myös haastateltujen nuorten lapsuuden ja koulu-aikojen kokemuksia, jotka osoittautuivat merkittäviksi nuorten myöhempiä elämäntapahtumia selittäviksi tekijöiksi.

Elämäkulku on tuonut aineiston analyysiin arvokkaan lisän, koska ilman sitä syntyisi helposti liian staattinen kuva pitkäaikaistyöttömien nuorten elämästä. Elämäkulku on auttanut ratkaisevalla tavalla hahmottamaan nuorten elämäntapahtumien nopeitempoina muutoksia ja niihin liittyviä erilaisia elämän episodeja. Väitöskirjan osajulkaisuissa aineiston analyysissä on hyödynnetty voimakkaasti strukturoituja laadullisia analyysimenetelmiä, joiden avulla on pyritty varmistamaan aineiston analyysin systemaattisuus. Analyysimenetelmän struktuurilla viitataan analyysin tekniseen suorittamiseen liittyvään ohjeistukseen. Väitöskirjan osajulkaisuissa hyödynnettiin induktiivista sisällönanalyysiä (Cavanagh 1997; Elo & Kyngäs 2007; Miles & Huberman 1994, 183; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91–124), juonirakennanalyysiä (Apo 1990; Propp 1968; van Dijk 1980a; van Dijk 1980b) ja käsittekartta-analyysiä (Novak 2002; Åhlberg 1992, 36–50; Åhlberg 2002; Åhlberg 2018). Ne ovat eräänlaisia laadullisen aineiston analyysin yleismenetelmiä, joihin ei liity voimakkaita teoreettisia taustasitoumuksia. Ne soveltuvat yhteen myös elämäntapahtumien ja giddensiläisen rakenteistumisteorian kanssa.

Väitöskirjan tutkimuskysymykset ovat: 1) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntapahtumien valintoja voidaan kuvata teoreettisesti, 2) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäkulku määrittää heidän elämäntapahtumien strategioitaan työmarkkinoilla ja 3) mikä on nuorten elämäntapahtumien valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Näin ollen väitöskirjan tutkimuskysymykset liittyvät kiinteästi toisiinsa teoreettisesti ja empiirisesti. Väitöskirjan yhteenvedon ja osajulkaisuita yhdistävä metodinen ratkaisu perustuu Derek Layderin (1998) adaptiivisen teorianmuodostuksen periaatteisiin. Adaptiivisen teorian lähtöoletus on se, että teorianmuodostus on koko tutkimusprosessin läpi jatkuva prosessi eikä se rajoitu mihinkään tiettyyn tutkimuksen vaiheeseen. Näin ollen aineiston ja teorian välinen suhde on vuorovaikutteinen,

jolloin teorialla on vaikutusta kerättävään aineistoon, mutta aineisto myös vaikuttaa teoriaan. (Layder 1998, 41–42.) Adaptiivinen teoria hyödyntää induktiivista ja deduktiivista päättelyä tarpeen mukaan tutkimuksen eri vaiheissa (Layder 1998, 134–136). Teorian ja aineiston sekä induktiivisen ja deduktiivisen päättelyn vuoropuhelu on ollut keskeinen osa koko väitöskirjan kirjoittamisprosessia.

Adaptiivisen teorianmuodostuksen ominaispiirteet näkyvät väitöskirjan kehityskaassa selkeästi. Väitöskirjan ensimmäisen vuonna 2009 julkaistun artikkelin keskeisin tavoite oli selkiyttää elämänhallinnan teoreettista sisältöä. Se vaikutti omalta osaltaan aineiston keruuseen, joka toteutettiin vuosina 2012 ja 2013. Empiiriset artikkelit julkaistiin vuosina 2018, 2022 ja viimeinen tullaan julkaisemaan 2024. Empiiristen artikkelien yhteydessä tehdyt havainnot pakottivat muokkaamaan väitöskirjan teoreettista viitekehystä, koska elämänhallinnan käsite osoittautui yksinään liian hajanaiseksi teoreettiseksi lähtökohdaksi tutkimukselle. Tässä yhteydessä elämänhallinnan käsite yhdistettiin Giddensin rakenteistumisteorian toiminnan kerrostuneisuuden malliin, joka tuotti hedelmälliset lähtökohdat aineiston empiiriselle tulkinnalle. Tämän teoreettisen synteessin tuloksena syntyi laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on näin ollen syntynyt empirian ja teorian välisessä vuorovaikutuksessa, jossa induktiivisen ja deduktiivisen päättelyn vaiheet ovat vuorotelleet toisiaan.

Layderin (1998, 27) adaptiivinen teoria on suunniteltu erityisesti tutkimuksiin, joissa yhdistellään mikro- ja makrotason näkökulmia sekä rakenteita ja toimijuutta toisiinsa. Tästä näkökulmasta ihmisten elämismailma ja yhteiskunnan systemiset piirteet ovat tiukasti toisiinsa sidonnaisia, mutta samaan aikaan osittain itsenäisiä kokonaisuuksia (Layder, 41–42). Kun tutkitaan työttömyyden tai elämänhallinnan kaltaisia ilmiöitä, ei ole mahdollista välttää rakenteen ja toiminnan tai yksilön elämismailman ja yhteiskunnan systemisen tason välistä vaikeasti ratkaistavaa rajanvetoa. Esimerkiksi työttömyys on yhteiskunnan rakenteellinen ongelma, mutta siitä huolimatta se vaikuttaa merkittävästi työttömiksi joutuneiden ihmisten elämänkohtaloihin. Sen vuoksi adaptiivinen teorianmuodostus on ollut luonnollinen osa väitöstutkimusta.

Kaikkien haastatteluaineistojen tulkintaan liittyy tiettyjä ongelmia, jotka vaikuttavat tutkimustulosten tulkintaan. Keskeinen haastattelututkimuksia koskeva ongelma on se, että eletty elämä (*life as lived*) ja kerrottu elämä (*life as told*) eivät ole koskaan täysin sama asia (Thomson 2007, 77). Aineiston tulkinnan lähtökohta on ollut haastattelupuheen tulkitseminen pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänvalintoja koskeviksi rationalisoinneiksi (ks. Giddens 1984a, 5–6; Giddens 1984b, 99), joiden avulla nuoret tekevät elämänsä tapahtumista ymmärrettäviä sekä itselleen sekä kanssaihmisille. Sen vuoksi nuorten haastattelupuhetta ei voida pitää yksi yhteen -kuvauksina tapahtumien kulusta, vaan haastattelupuhe muodostuu elämän tapahtumia kuvaavista rekonstruktioista (Hänninen 1991, 349), jotka sisältävät erilaisia virhelähteitä. Elämänkulkuhaastatteluissa nuoret muistelevat erilaisia elämän tapahtumia osana heidän omaa elämänsä historiaansa. Tapahtumien merkitys muuttuu yleensä ajan myötä henkilölle itselleen, mutta myös muistin toimintamekanismit ovat puutteellisia ja valikoivia (Dex 1995, 61;

Harré & Langenhove 2003, 8–9). Myöhemmillä elämän tapahtumilla on taipumus vaikuttaa siihen, miten menneitä tapahtumia muistellaan ja millaisia merkityksiä niihin jälkikäteen liitetään. Lisäksi pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa on syytä ottaa huomioon, että haastatteluiden lähtökohtana on ollut haastateltaville ulkopäin annettu kielteisiä merkityksiä sisältävä pitkäaikaistyöttömän kategoria (Välimaa 2011, 51–52). Sen vuoksi haastateltavat nuoret saattavat joutua oikeuttamaan ja puolustamaan tilannettaan, mikä vaikuttaa väistämättä myös haastattelupuheen sisältöön ja näkökulmiin.

Kerrotulla ja eletyllä elämällä on kiinteä yhteys toisiinsa. Elämänkerrallisten aineistojen analyysissä on yleensä lähdettävä liikkeelle oletuksesta, että haastattelupuhe kuvaa haastateltavan elämänsä tapahtumia (Hänninen 1999, 32). Tästä huolimatta nuorten haastattelupuheessaan tuottamat tarinat eivät ole vain kuvausta eletystä elämästä, vaan myös tapa ymmärtää ja tulkita sitä. Näin ollen nämä tarinat ohjaavat myös henkilön valintoja ja päätöksentekoa. (Hänninen 1996, 20.) Silloin kyse on henkilön sisäisestä tarinasta (*inner narrative/self narrative*), mikä on ihmisen tajunnallinen tulkintamalli, jonka avulla elämän tapahtumia jäsennetään ja määritellään omaa identiteettiä, arvovalintoja, tavoitteita sekä asemaa suhteessa muihin ihmisiin (Hänninen 1996, 20; Hänninen 1999, 30). Näin tulkittuna haastattelupuhe tarjoaa eräänlaisen ikkunan yksilön mielen maailmaan, joka auttaa ymmärtämään hänen intentioitaan (Hänninen 1999, 31) ja elämäntilanteensa valintojaan. Näin ollen haastatteluaineiston analyysissä yhdistyy vahva pyrkimys nuorten elämänsä tapahtumien ymmärtämiseen nuorten omasta näkökulmasta, mutta myös pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvien yhteiskunnallisten ilmiöiden selittämiseen.

Tulosluvuissa tutkimustuloksia havainnollistetaan nuorten haastattelupuheesta tehdyillä lainauksilla. Käytetyissä sitaateissa on noudatettu mahdollisimman tarkasti nuorten alkuperäisiä sanavalintoja. Sitaaateista on poistettu ainoastaan ylimääräisiä täytesanoja ja joissakin tapauksissa sanajärjestystä on muutettu luettavuuden parantamiseksi. Osa sitaateista on sisältänyt organisaatioiden nimiä tai muita tunnistellisia tietoja, jotka on poistettu tai korvattu ei-tunnisteellisilla ilmaisuilla. Nämä sitaateihin tehdyt muutokset on merkitty hakasulkeilla. Lisäksi kolmeen sitaattiin olen tehnyt pieniä ymmärrettävyyttä parantavia lisäyksiä, jotka on merkitty sitaateihin kaarisuluilla. Muilta osin nuorten käyttämät ilmaisut ovat sitaateissa alkuperäisessä muodossaan eikä nuorten puhekielisiä sanamuotoja ole muutettu. Lisäksi aineiston keruuajankohta vaikuttaa nuorten työvoimapalveluita koskevaan terminologiaan. Aineisto on kerätty suurimaksi osaksi ennen vuoden 2013 alussa voimaan astunutta työvoimapalveluiden organisaatiouudistusta. Sen seurauksena työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin tehtiin muutoksia ja työvoimatoimistoista tuli TE-toimistoja (TEM 2016, 45–48). Sen vuoksi nuoret käyttävät haastatteluissa työvoimapalveluista vielä vanhaa terminologiaa, joka on säilytetty alkuperäisessä muodossaan nuorten haastattelusta tehdyissä lainauksissa ja niitä koskevissa tulkinnoissa.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen toteutuksessa on huomioitu haastattelututkimuksen eettiset periaatteet, jotka liittyvät tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuuteen, tutkittavien yksityisyyden suojaan ja haastatteluiden toteutukseen (Kainulainen & Honkatukia 2021, 115). Aineiston keruussa, säilytyksessä, analyysissä ja raportoinnissa on noudatettu Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019) antamaa ohjeistusta tutkimuksen eettisistä periaatteista. Haastatteluihin osallistuminen oli nuorille vapaaehtoista ja heiltä edellytettiin tietoon perustuvaa suostumusta ennen haastatteluiden aloittamista. Tutkimukseen osallistuneille nuorille tarjottiin mahdollisuutta saada A4-mittainen lyhyt informointikirje, jossa esiteltiin lyhyesti tutkimushanke, sen pitkäaikaistyttömiin nuoriin liittyvä osatutkimus sekä perustiedot haastatteluiden toteutuksesta ja sisällöstä. Lisäksi nuoria informoitiin suullisesti tutkimuksesta ja sen tarkoituksesta sekä haastatteluiden toteutuksesta ennen haastatteluiden aloittamista. Tämän jälkeen nuorilta pyydettiin suullinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta. Haastatteluihin osallistuneille nuorille annettiin myös tutkimusryhmän jäsenten yhteystiedot informointikirjeen mukana, jotta he saattoivat ottaa jälkikäteen yhteyttä tutkijoihin. Nuorilla oli mahdollisuus peruuttaa osallistuminen tutkimukseen myös haastatteluiden jälkeen ilman kielteisiä jälkiseuraamuksia, mutta yhtään yhteydenottoa tai peruutusta ei tullut. Kaikki haastatellut nuoret olivat täysi-ikäisiä ja täysivaltaisia Suomen kansalaisia.

Henkilötietojen ja haastatteluaineiston säilytyksessä on noudatettu henkilötietolain mukaista ohjeistusta. Kaikki hankkeessa työskennelleet tutkijat ovat vaitiolovelvollisia tutkimukseen osallistuneiden nuorten henkilöllisyydestä ja haastatteluiden sisältämistä tunnisteellisista tiedoista. Haastattelutallenteita ja haastattelulitteraatteja on säilytetty Jyväskylän yliopiston verkkoasemalla salasana suojatussa kansiossa. Haastateltujen henkilö- ja yhteystietoja on säilytetty kirjallisessa muodossa Sami Ylistön kotona lukitussa kaapissa. Haastateltujen yhteystiedot tuhotaan väitöskirjan valmistuessa. Haastateltujen nuorten henkilötietoja ei ole luovutettu tutkijaryhmän ulkopuolisille tahoille. Litteroiduista haastatteluista on poistettu suorat henkilötunnisteet ja yksityisyyden suoja on varmistettu aineistosta tehdyissä julkaisuissa. Kaikissa julkaisuissa käytetyt henkilönimet ovat pseudonyymejä ja kaikki suorat sekä epäsuorat tunnisteet on poistettu tekstistä haastateltujen nuorten anonyymiteetin turvaamiseksi. Aineistosta poistettuja epäsuoria tunnistetietoja ovat muun muassa paikkakuntien ja organisaatioiden nimet sekä tietyt tapahtumat, joiden perusteella haastatellun henkilön olisi voinut tunnistaa.

Haastattelututkimuksen eettisten periaatteiden mukaan tutkimus ei saa vahingoittaa tutkimukseen osallistuneita henkilöitä. Erityisen suuri vaara kielteisiin seuraamuksiin on silloin, kun haastatteluissa keskustellaan sensitiivisistä ja yhteiskunnallisesti jännitteisistä aihepiireistä tai haastatteluiden kohderyhmä on heikossa tai alisteisessa valta-asemassa. Keskeinen tavoite on ollut kohdata kunnioittavasti nuorten kertoma elämäntarina, vaikka se sisältäisi merkittäviä epä-

onnistumisia ja elämän kriisejä. (Kainulainen & Honkatukia 2021, 116, 123–126.) Tässä suhteessa haastatteluiden toteutukseen liittyy kaksi erityistä eettistä kysymystä. Ensimmäinen niistä liittyy nuorten heikentyneisiin vaikutusmahdollisuuksiin, minkä vuoksi heillä on ollut merkittäviä vaikeuksia täyttää heille asetettuja institutionaalisia odotuksia. Siksi nuoret ovat usein turvautuneet työttömiä koskevista institutionaalisista odotuksista poikkeaviin toimintamalleihin. Nämä nuorten tekemät valinnat voivat vaikuttaa ulkopuolisten näkökulmasta moraalisesti tuomittavilta teoilta. Tämän ongelman välttämiseksi tutkimuksen raportoinnissa on kiinnitetty erityistä huomiota nuorten tekemien valintojen taustalla olevien elämän realiteettien kuvaukseen. Sen avulla pyritään tarjoamaan lukijalle syvälinen ymmärrys nuorten valintojen takana olevista vaikuttimista, mikä ennaltaehkäisee heidän toimintamalleihinsa liittyviä virheellisiä ja moralisoivia tulkintoja.

Toinen haastattelumenetelmän käyttöön liittyvä potentiaalinen eettinen ongelma liittyy itse haastattelutilanteisiin. Haastatteluiden aikana on pyritty varmistamaan, että haastattelu ei aiheuta liiallista kuormitusta haastateltavalle (Kainulainen & Honkatukia 2021, 125). Monet nuorten haastatteluissa käsitellyistä aiheista voivat kuormittaa nuoria emotionaalisesti. Erityisen sensitiivisten aiheiden yhteydessä nuorilta on aina varmistettu erikseen haluavatko he kertoa kyseistä tapahtumista, jolloin heille on annettu luonteva mahdollisuus myös kieltäytyä vaikeiden tapahtumien käsittelemisestä. Yleensä nuoret olivat sinut kertomiensa tapahtumien kanssa ja vain yhden kerran nuori halusi olla kertomatta tarkemmin häntä kohdanneista traumaattisista tapahtumista. Toisaalta haastattelut olivat kestoaltaan pitkiä, jolloin ne saattoivat aiheuttaa erityisesti neuropsykiatrisista oireista kärsiville nuorille liiallista kognitiivista rasitusta. Kognitiivisen rasituksen vähentämiseksi osassa haastatteluista pidettiin noin puolivälissä tauko ja joitakin haastatteluita jatkettiin myöhemmin erikseen sovittuna ajankohdana. Näin ollen tutkimuksen toteutukseen ei liity erityisiä ratkaisemattomia eettisiä ongelmia, koska haastattelututkimuksen toteutukseen liittyvät eettiset periaatteet on huomioitu tutkimuksen kaikissa vaiheissa.

5 PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN NUORTEN ELÄMÄNHALLINNALLISET VALINNAT

Väitöskirjan empiiriset tutkimustulokset perustuvat osajulkaisuihin II, III ja IV. Osajulkaisu II käsittelee pitkäaikaistyöttömien nuorten työhaun esteitä. Tutkimuksessa pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta tunnistettiin rationaalisia, emotionaalisia ja arvoihin liittyviä työhaun esteitä. Rationaaliset työhaun esteet liittyivät siihen, että kaikissa tilanteissa työnhaku ei ollut nuorten näkökulmasta mahdollista tai järkevää. Lisäksi rationaalisia työhaun esteitä muodostivat työelämätiedon, urasuunnitelmien ja työttömien palvelujärjestelmää koskevan tiedon puute, jotka estivät nuorten päämääräsuuntauneen toiminnan työmarkkinoilla. Emotionaaliset työhaun esteet liittyivät voimakkaan kielteisiin tunnereaktioihin. Kielteisiä tunnereaktioita herättivät vaikeat elämäntilanteet, joiden aikana nuorilla ei riittänyt voimavaroja työnhakuun sekä toistuvat työnhakuun liittyvät pettymykset. Arvoihin liittyvät työhaun esteet ilmenivät nuorten haastatteluissa vaihtoehtoisena suuntautumisena ja työn sisältöön liittyvinä kysymyksinä. Vaihtoehtoisessa suuntautumisessa nuoret eivät pitäneet työtä tärkeänä elämänarvona, vaan suuntautuivat palkkatyölle vaihtoehtoisiin vapaaajan aktiviteetteihin. Vaihtoehtoinen suuntautuminen esiintyi haastattelupuheessa harvinaisina ja lyhytkestoisina episodeina. Työn sisältökysymykset liittyivät siihen, että nuoret halusivat työtä, jossa voivat toteuttaa itseään ja joka vastasi heidän koulutustaan. Nuorten työnhaku saattoi keskeytyä, mikäli sisällöllisesti sopivia työpaikkoja ei ollut tarjolla. (Artikkeli II.)

Osatutkimuksessa III tutkittiin pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumista heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin lakisääteisiin velvoitteisiin. Tutkimuksessa tunnistettiin nuorten haastattelupuheesta viisi erilaista lakisääteisiin velvoitteisiin liittyvää asemoitumisen tapaa. Ensimmäinen asemoitumisen tapa oli velvoitteiden mukainen toimintamalli, jossa nuoret pyrkivät itse oma-aloitteisesti täyttämään heitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. Työttömyyteen sopeutuminen oli toinen nuorten haastattelupuheesta tunnistettu työttömien asemoitumista kuvaava toimintamalli. Silloin nuoret eivät pyrkineet oma-aloitteisesti täyttämään heitä koskevia lakisääteisiä velvoitteita, mutta pystyivät silti välttämään työvoimapolittiset sanktiot. Työttömyyteen so-

peutuessaan nuoret panostivat itselleen mielekkäisiin aikaa vieviin vapaa-ajan aktiviteetteihin. Työvoimasta vetäytyminen oli kolmas nuorten asemoitumiseen liittyvä ratkaisu, jolloin nuoret pyrkivät välttämään työttömiä koskevat lakisääteiset velvoitteet. Työvoimasta vetäytyviin toimintamalleihin turvautuvilla nuorilla oli usein vakavia työ- ja toimintakyvyn vajeita. Työvoimasta syrjäytyvät toimintamallit olivat neljäs nuorten asemoitumista kuvaava ratkaisu, johon turvautuneet nuoret eivät pystyneet tai halunneet toimia heitä koskevien velvoitteiden mukaisesti. He laiminlöivät työttömiä koskevia lakisääteisiä velvoitteita tahallisesti tai sen vuoksi, että eivät pystyneet toimimaan niiden mukaisesti. Työvoimasta syrjäytyville toimintamalleille oli tyypillistä myös se, että nuoret eivät pyrkineet korjaamaan tilannetta jälkikäteen. Viides nuorten asemoitumisen tapa oli eksyksissä oleva toimintamalli. Siinä nuoret rikkoivat heitä koskevia lakisääteisiä velvoitteita tahattomasti, mutta yrittivät heti sen jälkeen korjata tilannetta. (Artikkeli III.)

Väitöskirjan viimeisessä, eli neljännessä osajulkaisussa, pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineistoa analysoitiin työllistämistoimenpiteisiin osallistumisen näkökulmasta. Nuorten haastattelupuheesta löydettiin kolme aktivointitoimenpiteisiin osallistumista kuvaavaa tarinatyyppiä, joita nimitettiin aktivoinnin liukuportaiksi, karuselliksi ja kummitusjunaksi. Aktivoinnin liukuportaat olivat haastattelupuheen tarinatyyppi, joka kuvasi aktivointitoimenpiteitä, jotka muodostivat nuorten elämänkulussa etenevän jatkumon. Tarinatyyppin etenevä logiikka ilmensi aktivoinnin aikana työllistymismahdollisuuksiin ja hyvinvointiin liittyviä positiivisia muutoksia. Osoituksena positiivisesta kehityksestä nuoret kuvasivat tilannettaan toimenpiteiden jälkeen paremmaksi kuin ennen aktivointitoimenpiteisiin osallistumista. Aktivoinnin karuselli oli nuorten haastattelupuheen tarinatyyppi, jossa aktivointitoimenpiteet seuraavat kehämäistä logiikkaa. Tarinoiden kehämäisyys tarkoittaa sitä, että nuorten tilanteessa ei tapahtunut pysyviä muutoksia aktivointitoimenpiteisiin osallistumisen seurauksena. Lisäksi nuoret liittivät kehämäisiin aktivointitoimenpiteisiin huomattavan määrän kielteisiä lieveilmiöitä, jotka rapauttivat aktivointitoimenpiteiden myönteisiä vaikutuksia. Aktivoinnin kummitusjuna kuvaa nuorten tarinoita, joissa aktivointitoimenpiteet epäonnistuvat. Niiden seurauksena nuorten tilanne heikentyi. Erityisen tuhoisa vaikutus nuorten hyvinvointiin oli toimenpiteiden hallitsemattomilla keskeytyksillä. (Artikkeli IV.)

Väitöskirjan yhteenvedossa näitä tuloksia pyritään syventämään ja asettamaan osaksi laajempaa nuorten elämänkulun kokonaisuutta. Väitöskirjan yhteenvedon tavoitteena on vastata kahteen tutkimuskysymykseen: miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänkulku määrittää heidän elämänhallinnallisia strategioitaan työmarkkinoilla ja mikä on nuorten elämänhallinnallisten valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Tutkimuskysymyksiin vastataan soveltamalla aineiston tulkintaan laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia. Tehtyjä tulkintoja havainnollistetaan pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineistosta poimittujen esimerkkien avulla. Väitöskirjan empiiriset tutkimustulokset esitellään kolmessa osassa, joista ensimmäisessä jäsennetään pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöä (luvut 5.1.1–5.1.5). Nuorten

toimintaympäristöä lähestytään työmarkkinoiden näkökulmasta, koska tavoitteena on ymmärtää nuorten työllistymiseen liittyviä elämän realiteetteja. Tuloslukujen toisessa osassa huomio siirretään nuorten toimintaympäristöstä nuoriin itseensä. Tässä osassa käsitellään pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja voimavarojen, päätöksenteon ja konkreettisesti havaittavien tekojen näkökulmista (luvut 5.2.1–5.2.4). Tavoitteena on hahmottaa nuorten toiminnan logiikkaa työmarkkinoilla. Tulosluvun kolmannessa osassa huomio siirretään nuorten elämänhallinnallisten valintojen seurauksiin (luvut 5.3.1–5.3.4). Tarkastelun tavoitteena on hahmottaa nuorten elämänhallinnallisten valintojen merkitystä heille itselleen, työttömien palveluille sekä aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle.

5.1 Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö

Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöä jäsennetään ylemmän ja alemman systeemin tason näkökulmasta. Ylempi systeemin taso kuvaa ryhmien ja kollektiivien välistä vastavuoroisuutta, jolloin huomio kiinnittyy pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristön ryhmätasoiin ilmiöihin ja niiden historiallisiin kehityslinjoihin. Sen sijaan alempi systeemin taso kuvaa toimintaympäristöä kasvokkaisen vuorovaikutuksen tasolla. Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa ylemmällä systeemin tasolla syntyvät rakenteelliset kehityskulut jäsentävät alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineiston perusteella työnantajat, julkinen sektori, oppilaitokset ja sosiaaliset viiteryhmittä muodostavat nuorten työmarkkina-asemaa voimakkaasti määritteleviä yhteiskunnallisia ryhmiä (ks. Artikkelit II; Artikkelit III; Artikkelit IV), joihin nuoret joutuvat tavalla tai toisella reagoimaan. Tätä jaottelua ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi listaukseksi nuorten työmarkkina-asemaan määrittävistä viiteryhmittä, vaan kyse on pikemminkin siitä, että juuri niiden rooli korostui toistuvasti pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheissa. Väitöskirjan toinen osatutkimus on antanut pohjaa erityisesti työnantajiin liittyville tarkasteluille, ja osatutkimukset kolme ja neljä liittyvät erityisesti työttömille suunnattuihin palveluihin. Oppilaitoksiin ja sosiaalisiin viiteryhmittä liittyvät pohdinnat ovat valmistuneet vasta väitöskirjan yhteenvetoon.

5.1.1 Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja työnantajat

Työnantajat ovat ensimmäinen haastatteluaineistossa toistuvasti esiintyvä pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaa määrittävä viiteryhmittä. Työntekijien keskeinen asema on tulosta siitä, että he toimivat työmarkkinoilla portinvartijoina palkkatyöhön pääsulle. Samalla työnantajat säätelevät voimakkaasti nuorten mahdollisuuksia saavuttaa palkkatyön tarjoamia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia voimavaroja, joita ovat esimerkiksi palkka, työyhteisön sosiaaliset verkostot ja työkokemus. Lisäksi työnantajat vaikuttavat voimakkaasti työpaik-

kojen ja yleisesti työelämän vaatimustasoon, koska he määrittävät merkittäväällä tavalla työntekijöiden työmäärää, työtahtia, osaamisvaatimuksia ja muita ehtoja. Tästä huolimatta työnantajien päätösvalta työmarkkinoilla ei ole rajatonta, koska he eivät ole ainoa työmarkkinoilla toimiva työmarkkinaosapuoli. Työnantajien lisäksi työmarkkinoiden olosuhteita ylemmällä systeemin tasolla määrittävät muun muassa työnhakijat sekä julkinen valta. Lisäksi työnantajien toimintaympäristöä muovaavat voimakkaasti muun muassa teknologiaan, työn tuottavuuteen (Pohjola 2017, 277) ja osaamiseen (Kiander 2001, 61) liittyvät yleiset yhteiskunnalliset kehityskulut, jotka ovat muovanneet, ja tulevat jatkossakin muovaamaan työelämää voimakkaasti.

Työnantajien on mukauduttava markkinatalouden suhdanteisiin sekä tuotannossa ja työelämässä tapahtuneisiin yleisiin kehityskulkuihin. Nämä muutokset heijastuvat myös tarjolla oleviin työpaikkoihin ja niiden vaatimuksiin. Suomalaisen työelämän keskeinen kehitystrendi on ollut työhön liittyvien oppimis- ja osaamisvaatimusten lisääntyminen ja työtahdin kiristyminen (ks. Hartikainen ym. 2010, 31, 39). Työelämä on tämän vuoksi muuttunut psyykkisesti vaativammaksi. Tästä huolimatta suomalaiset työmarkkinat tarjoavat hyvät mahdollisuudet hyvin palkattuun, arvostettuun sekä sisällöllisesti mielekkääseen palkkatyöhön. Työmarkkinoilla avoimena olevat mahdollisuudet eivät kuitenkaan ole kaikkien saavutettavissa, mikä johtuu kahdesta länsimaisille työmarkkinoille tyypillisestä ylemmän systeemin tason piirteestä. Ensinnäkin työmarkkinoita vaivaa krooninen työvoiman alikysyntä. Aineiston keruu ajoittui vuosien 2012–2014 taantumaa, jolloin työttömyys kohosi (Larja & Peltonen 2023, 11). Taantuma asetti työttömät työnhakijat kovaan kilpailuasetelmaan, koska työtä oli tarjolla aiempaa vähemmän. Etenkin vuosien 2012–2014 taantumaa havaittiin lisänneen suomalaisnuorten työmarkkinoihin liittyviä epävarmuuden kokemuksia (Haikkola ym. 2023, 203), mikä heijastelee tuolloin työmarkkinoilla vallinnutta tilannetta. Toiseksi suomalaisia työmarkkinoita rasittaa vaikea kohtaanto-ongelma, jolla tarkoitetaan sitä, että tarjolla olevat työnhakijat eivät täytä avoimena olevien työpaikkojen vaatimuksia. Kohtaanto-ongelman takia työttömyys saa ylemmällä systeemin tasolla rakenteellisia piirteitä, joiden vuoksi työttömyysriskit eivät jakaudu tasaisesti kaikkien työnhakijaryhmien kesken.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten työttömyysriskejä on mahdollista ymmärtää paremmin luonnehtimalla heitä ylemmällä systeemin tasolla toimivana työnhakijaryhmänä. Tästä näkökulmasta on ratkaisevaa, miten hyvin nuoret kykenevät täyttämään työnantajien rekrytointivaatimukset. Keskeinen haastateltujen nuorten työllistymismahdollisuuksia heikentävä tekijä oli se, että heidän koulutustasonsa oli yleisesti ottaen matala ja osalta ammatillinen koulutus puuttui kokonaan. Matalasta tai puuttuvasta koulutuksesta saattaa tulla vaikeasti ratkaistava työllistymisen este, koska työnantajat rekrytoivat mieluummin koulutettua työvoimaa. Esimerkiksi Maija (28 v.) kertoi seuraavasti: *”minulla on semmoinen ammatti, että ei oo ihan hirveesti oman alan hommia ja tarviis lisäkoulutusta. Sit se, että on taloudellinen taantuma menossa”*. Lisäksi Maija kertoi myöhemmin haastattelussa, että *”tuntuu siltä, että semmosiin paikkoihin, joihin hakee, niin hakee 200 muutakin ihmistä, niin se vähän vaikuttaa asiaan”*. Maija osoittaa, että hän tunnistaa työmark-

kinoiden toimintaympäristöstä useita hänen työllistymistään vaikeuttavia tekijöitä. Ensinnäkin hän on kouluttautunut alalle, jolla on paljon hakijoita ja vähän tarjolla olevia työpaikkoja, minkä vuoksi hänen on vaikeaa pärjätä työpaikoista käytävässä kovassa kilpailussa. Lisäksi taloudellinen taantuma kiristää tilannetta entisestään eikä hänen koulutustasonsa ole välttämättä riittävä työnantajille. Näin ollen hänen on vaikeaa päästä töihin avoimille työmarkkinoille.

Samanlaisia pohdintoja löytyi myös muiden nuorten haastatteluista. Esimerkiksi Timo (20 v.) arvioi, että hänellä on *"huonot mahdollisuudet saada (työtä), koska minulla ei ole ammatillista koulutusta"* ja Jorma (29 v.) pohti, että *"olen edelleen kouluttamaton niin mahdollisuudet päästä (töihin) on minimaaliset"*. Näiden kaltaisia mainintoja löytyi neljältä muultakin haastattelulta nuorelta, jolta puuttui ammatillinen tutkinto. Lisäksi kuusi nuorta puhui haastatteluissa työkokemuksen puutteesta ja sen vaikutuksista heidän työllistymismahdollisuuksiinsa. Esimerkiksi Jaakko (30 v.) kertoi, että *"Oisin mä voinut olla aktiivisempikin, mutta kun siinä oli se, että aika moneen paikkaan kun haki, niin hirveetä työkokemusta vaadittiin. Varsinkin jos halus [oman alan hommiin], ni sinne vaadittiin vähintään kaks vuotta alan kokemusta."* Näin ollen Jaakon työnhaku näyttää tyssäävän siihen, että häneltä puuttuu työntajien edellyttämä työkokemus. Toisaalta hänen on vaikeaa saada työkokemusta, koska hän ei pääse töihin ja työttömyyttä ylläpitävä tapahtumaketju saa alkunsa.

Matala koulutustaso tai puuttuva työkokemus eivät ole ainoita nuorten työllistymismahdollisuuksia heikentäviä tekijöitä. Haastattelut sisälsivät runsaasti mainintoja jaksamiseen, mielenterveyteen, päihteisiin sekä neurologisiin ja somaattisiin vaivoihin, joilla on nuorten työ- ja toimintakykyä heikentävä vaikutus (Artikkeli II; Artikkeli III). Pitkän työttömyyden vuoksi nuorten työkyky saattoi olla heille itselleenkin arvoitus. Esimerkiksi Petri (26 v.) pohti työssäkäyntiä sanomalla, että *"jotenkin se tuntuu tällä hetkellä niin kaukaselta haaveelta, että pääsis johonkin. Oon ollu niin pitkään työttömänä, niin oonko mä edes työkykyinen. Tai pystynkö mä enää siihen, että mä olisin joka päivä jossain töissä."* Petri kärsi mielenterveyden ongelmista eikä hän ole ollut koko elämänsä aikana koskaan töissä. Vastaavia työkykyyn liittyviä pohdintoja oli neljällä muullakin nuorella. Terveysten ja osaamiseen liittyvien ongelmien lisäksi nuorten houkuttelevuutta työnantajien silmissä voi heikentää myös heidän edustamansa nuorisokulttuuriset suuntaukset. Nämä kysymykset nousivat esiin kolmessa haastattelussa, joissa nuoret kertoivat, että he olivat kohdanneet esimerkiksi voimakkaaseen meikkaamiseen, näkyviin lävistyksiin tai pukeutumiseen liittyviä työntajien ennakkoluuloja.

Haastatteluaineisto osoittaa selkeästi, että haastatellut nuoret edustavat vaikeasti työllistyvää työnhakijaryhmää, koska heille on kasaantunut merkittäviä työllistymismahdollisuuksia kaventavia riskejä. Nykyaikaisilla työmarkkinoilla on kysyntää lähinnä osaavalle ja täysin työkykyiselle työvoimalle ja muut työnhakijaryhmät ovat vaarassa syrjäytyä työmarkkinoilta kokonaan. Sen vuoksi jo lievä vajaakuntoisuus voi merkittävästi vaikeuttaa nuorten työllistymistä etenkin, kun se yhdistyy matalaan koulutustasoon ja työkokemuksen puutteeseen. Nämä työelämän realiteetit näyttävät suodattuvan pitkäaikaistyöttömien nuor-

ten elämäkokemuksiksi alemmalla systeemin tasolla työnhaun ja työkokemusten kautta.

Työnhaku on merkittävä osa pitkäaikaistyöttömien nuorten vuorovaikutusta työnantajien kanssa. Osa haastatelluista nuorista oli hakenut aktiivisesti työtä, mutta heidän kanssakäymisensä työnantajien kanssa on ollut varsin tylyä, koska työnantajat eivät välttämättä reagoi heidän hakemuksiinsa mitenkään. Esimerkiksi Risto (25 v.) kertoi, että häntä *”turhauttaa tosi paljon, kun (työ)hakemuksia laittaa, kun niihin ei tule vastausta. Se on niin ärsyttävää. Joo tässä on kymmenen työhakemusta laitettu, mutta en tiedä onko niitä edes katsottu”*. Yhteensä kuusi nuorta mainitsi haastatteluiden aikana vastaavia kokemuksia. Myös työnhakuun liittyvät pettymykset olivat aineistossa tyypillisiä. Esimerkiksi Lauri (31 v.) kertoi työnhausta seuraavaa:

Lauri: Alkuaikoina kirjoittelin ties kuinka paljon hakemuksia ties minne ja hain joka paikkaan, vaikka ei ois välttämättä ollu hirveesti edellytyksiäkään.

Tutkija: Eli olit aktiivinen työnhakija?

Lauri: Niin, mutta kyllähän siihen tympääntyy. Sekin rupee käymään semmoisesta vittumaisesta työnteosta, se työn hakeminen, ja jatkuva juokseminen ja jatkuva epäonnistuminen. Se vie mehut. Et miks hakee, kun kuitenkin tulee, se että olitte maailman paras hakija, mutta valitettavasti emme palkkaa sua, vaan otettiin tää yks toinen tosukka. Sen tietää, kun on ollu paljon tekemisissä firmojen kanssa, hakenut töitä ja soitellut. Sen oppii, että jokaisen firman puhelinkäyttäytyminen on melkein samanlainen. Jos sieltä tulee takasi jotain, että me soitellaan sulle, niin siinä vaiheessa voi melkein sanoa, että kiitoksia kun annoitte yrittää. Se on kauniisti sanottuna, että et ainakaan sinä.

Lauri kuvaa itsensä alun perin innokkaaksi ja tarmokkaaksi työnhakijaksi, mutta jatkuvat pettymykset työnhaussa muuttavat työnhaun henkisesti raskaaksi sarjaksi epäonnistumisia. Tämän kaltainen kerronta on tyypillistä pitkäaikaistyöttömille nuorille. Palkkatyötä hakiessaan pitkäaikaistyöttömät nuoret törmäävät työnantajien rekrytointikynnykseen, joka muuttaa työttömyysriskit työhakemus kerrallaan työttömien työnhakijoiden elämäkokemuksiksi. Tästä syystä pitkäaikaistyöttömien nuorten työnhaku oli jaksottaista ja osa nuorista ei hakenut töitä lainkaan, koska he arvioivat omat mahdollisuutensa saada töitä minimaalisiksi. Ylipäänsä työnhaku näyttäytyy pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa henkisesti kuluttavana prosessina (Artikkeli II, 36–37). Se ei ole suora seuraus työpaikkojen vähäisestä määrästä tai matalan osaamisen työpaikkojen katoamisesta suomalaisilta työmarkkinoilta. Sen sijaan kyse on ennemminkin työnantajien ja pitkäaikaistyöttömien nuorten tarpeiden kohtaamattomuudesta. Työpaikkoja ja jopa matalan osaamisen työpaikkoja on edelleen tarjolla suomalaisilla työmarkkinoilla, mutta pitkäaikaistyöttömien nuorten on vaikeaa täyttää työnantajien rekrytointivaatimuksia. Toisin sanoen huippuunsa viritetty työmarkkinakilpailu tuottaa automaattisesti niitä, jotka eivät pysy mukana (Poutanen 2000, 15), koska kilpailukykyisempi työvoima syrjäyttää heidät.

Toinen alemman systeemin tason kasvokkaisen vuorovaikutuksen muoto työnantajien ja nuorten välillä olivat konkreettiset työkokemukset. Osalle haas-

tatelluista nuorista oli kertynyt jonkin verran työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Parhaimmillaan nuorten kokemukset olivat erittäin rohkaisevia, mutta haastatteluaineistossa oli mukana myös synkempiä tarinoita. Osalle nuorista työelämä näyttäytyi suorastaan pelottavana paikkana (Tuohinen 2010, 38). Esimerkiksi masennuksesta kärsivä ja aiemmassa työpaikassaan uupunut Antti (24 v.) kertoi:

Mää en jaksanut tehdä sitä työtä, nii mää heijastin sen siihen et mä en jaksa tehdä enää töitä ollenkaan. Sit mua pelotti työnhaku ja pelotti lähtee tekemään mitään, koska mää mietin että jaksanko mää sitäkään ja mitä jos mää palan puhki heti. En mää viitti ottaa vastuuta ja en mää halua pettää ketään ja en mää halua antaa lupauksia, mitä mä en voi pitää.

Antti osoittaa haastattelussa, että hän on selkeästi huolissaan siitä, pystyykö hän täyttämään hektisen työelämän hänelle asettamat vaatimukset, koska oli joutunut lopettamaan edellisen työnsä työuupumuksen vuoksi. Antin kertoman mukaan uupumus johtui masennuksesta, jota hän oli yrittänyt lääkittää päihteillä. Päihteet kuitenkin heikensivät tilannetta entisestään. Tämän kielteisen kokemuksen vuoksi hän oli alkanut pohtia, kykeneekö hän tekemään ylipäänsä mitään työtä. Sama huoli yhdisti useita haastateltuja nuoria, vaikka heillä ei välttämättä ollut lainkaan aiempaa työkokemusta. Uupumiseen ja työssäjaksamiseen liittyvät huolet ovat osoitus siitä, että monilla haastatelluista nuorista oli merkittäviä vaikeuksia vastata työelämän vaatimuksiin.

Erittäin vaikeasta työmarkkina-asetmasta huolimatta suurin osa haastatelluista nuorista ilmoitti haluavansa töitä ja pitävänsä palkkatyötä tärkeänä elämän sisältönä (Artikkeli II, 42). Havaintoni saa tukea myös muista tutkimuksista (Pyöriä & Ojala 2016; Tuohinen 1990, 89–91; Tuohinen 2010, 34–36; Tuppurainen 2010, 19). Sen vuoksi on virheellistä selittää pitkäaikaistyöttömien nuorten työttömyyttä työn vieroksumisella tai heikolla työmoraalilla, koska ne ovat marginaalisia ilmiöitä (Tuohinen 1990, 18; Tuppurainen 2010, 19; Artikkeli II, 42), jopa pitkäaikaistyöttömien nuorten joukossa. Esimerkiksi Viljo (24 v.) kertoi yksiselitteisesti, että palkkatyö on hänelle tärkeä päämäärä, koska *”hyvään elämän kannalta pitää olla töissä ja se on ihan fakta”*. Viljon vastaus on hieman yllättävä, kun sitä tarkastellaan osana hänen elämäntilannettaan. Viljolta puuttui ammatillinen tutkinto, koska opinnot olivat useista yrityksistä huolimatta päättyneet keskeytykseen eikä hänellä ollut lainkaan työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Hän kärsi myös vakavasta masennuksesta ja ahdistusoireista. Vaikuttaakin siltä, että pitkäaikaistyöttömien nuorten on hyväksyttävä työttömyys olosuhteiden pakosta (Danielbacka & Tanskanen 2009, 54), koska työnhakijoilla ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa työnantajien työpaikoille asettamiin pätevyysvaatimuksiin (Fugate ym. 2004, 16). Toisaalta myös työnantajien mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseen ovat rajalliset, koska heidän rekrytointivaatimuksiaan kiristävät kehityskulut ovat sedimentoituneet syvälle työn tuottavuutta ja osaamista korostaviin kansantaloudellisiin olosuhteisiin. Sen vuoksi heikossa työmarkkina-ase-

massa olevien nuorten työllistymiseen liittyvien ongelmien ratkaiseminen on vaikeaa.

5.1.2 Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja työttömien palvelut

Työttömille suunnatut palvelut ovat toinen haastatteluaineistossa toistuvasti esiintyvä pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaa määrittävä ylemmän systeemin tason kokonaisuus. Tästä näkökulmasta julkinen sektori toimii portinvartijana pitkäaikaistyöttömien nuorten tarvitsemille palveluille ja tulonsiirroille ja se määrittää vahvasti myös niihin liittyviä ehtoja. Työttömien palveluiden näkökulmasta poliittisen päätöksenteon merkitystä ei voi sivuuttaa. Työttömiä koskevaan poliittiseen päätöksentekoon vaikuttavat voimakkaasti uusliberalistiset markkinatalous-, aktivointi- ja kannustinparadigmat, jotka ovat hallinneet poliittista päätöksentekoa 1990-luvulta lähtien. Näiden uusliberalististen poliittisten paradigmojen mukaiset uudistukset ovat vuosikymmenien aikana kasautuneet merkittäviksi muutoksiksi pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristössä. Muutokset näkyvät sekä ylemmällä että alemmalla systeemin tasolla. Poliittiset linjaukset suodattuvat nuorten elämään erityisesti työvoima- ja sosiaalitoimistojen kautta, koska ne ovat keskeisimpiä työttömille suunnattuja palveluita. Nuorten haastattelupuheesta on tunnistettavissa kolme aktiiviseen työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan liittyvää ylemmän systeemin tason ongelmaa, jotka vaikeuttavat pitkäaikaistyöttömien nuorten arkea. Nämä ongelmat ovat tuloksettomat aktivointitoimenpiteet, työvoimapolitiittiset sanktiot ja palveluiden väliinputoaminen.

Toistuvat aktivointitoimenpiteet ovat pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheessa toistuva teema. Aktivoinnilla tarkoitetaan työvoimapolitiittisessa viitekehyksessä erilaisia työllistämistä edistäviä toimenpiteitä ja niihin liittyviä velvoitteita. Suomessa aktivointia on kohdennettu erityisen vahvasti ilman ammatillista tutkintoa oleviin nuoriin (Haikkola 2019, 335–336; Haikkola 2020, 252; Haikkola ym. 2017, 58). Näiden poliittisten painotusten vuoksi lähes kaikki haastatellut nuoret olivat heikosta työmarkkina-asemastaan huolimatta osallistuneet erilaisiin aktivointitoimenpiteisiin toistuvasti (Artikkeli IV). Haastateltujen nuorten mielestä aktivoinnin keskeinen ongelma on se, että aktivointitoimenpiteet eivät johda työllistymiseen avoimille työmarkkinoille. Tämä ongelma ilmenee haavoittavasti Jaanan (29 v.) haastattelussa. Hän kertoi:

Nää paikat mihin palkkatukityöläisiä otetaan, tai työelämävalmennustyyppisiä, niin ne vaan kierrättää niitä ja se on ihan yleisesti työkkärillä tiedossa. Alkuperäinen tarkoitus vissiin on se, että otetaan ensin palkkatuella töihin ja sitten työllistetään oikeesti, mutta ku hyvin harvoin se näin menee. En oo koskaan ainakaan ite semmoseen törmänny ... on ollu paljon kavereita, jotka ovat olleet palkkatuella tai työharjoitteluhommissa, mutta ne (paikat) on ollu vaan niitä kierrättäjiä.

Jaana kritisoi katkelmassa sitä, että työnantajat eivät palkkaa työttömiä erilaisten harjoittelu- ja palkkatukityöjaksojen jälkeen, vaan ottavat tilalle uuden harjoittelijan. Jaana korostaa, että kyseessä ei ole ainoastaan hänen oma kokemuksensa,

vaan se koskettaa koko hänen tuttavapiiriään. Samankaltaisia havaintoja oli Jaanan lisäksi tehnyt kahdeksan haastateltua nuorta. Tästä syystä pitkäaikaistyöttömien nuorten aktivointi johtaa yleensä avoimille työmarkkinoille työllistymisen sijasta toistuviin aktivointitoimenpiteisiin (Aho ym. 2018; Elonen ym. 2017, 292; Haikkola ym. 2017, 73–74; Perttula 2021, 86; Ylistö & Husu 2021; Artikkelit IV). Tämä johtuu siitä, että nuorten on aktivoinnista huolimatta vaikeaa täyttää työntekijöiden rekrytointivaatimuksia, minkä vuoksi heille tarjoutuu työllistymismahdollisuuksia lähinnä erilaisten työllistämistoimenpiteiden kautta. Haastatteluaineisto osoittaa, että toistuva aktivointi sisältää pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta riskejä, mutta myös mahdollisuuksia. Merkittävimmät aktivointiin liittyvät riskit liittyvät työllistämistoimenpiteiden keskeytyksiin, jotka voivat vakavasti vahingoittaa niihin osallistuvia nuoria. (Ylistö & Husu 2021; Artikkelit III, 37; Artikkelit IV.) Näistä riskeistä huolimatta aktivointitoimenpiteet voivat parhaassa tapauksessa muodostaa eteneviä palvelukokonaisuuksia, jotka edistävät nuorten hyvinvointia ja parantavat heidän työllistymismahdollisuuksiaan (Artikkelit IV). Näin ollen aktivointitoimenpiteet voivat avata nuorille myös uusia mahdollisuuksia.

Työvoimapolitiittiset sanktiot liittyvät uusliberalistiseen kannustinparadigmaan. Kannustamisen nimissä on heikennetty työttömille tärkeitä tulonsiirtoja, purettu kannustinloukkuja ja otettu käyttöön tulonsiirtoihin liittyviä taloudellisia sanktioita (Björklund 2008, 281–297). Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kannustimien keskeinen tavoite on ohjata työttömiä parantamaan aktiivisesti omia työllistymismahdollisuuksiaan ja välttämään työvoimapolitiikan näkökulmasta ei-toivottuja toimintamalleja. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineistossa kaikkein näkyvin kannusteiden tyyppi on työvoimapolitiittiset sanktiot, jotka ovat erilaisia toimeentulotukeen ja työttömyyskorvauksiin liittyviä taloudellisia rangaistuksia. Huomattava enemmistö haastatelluista nuorista kertoi joutuneensa jossain vaiheessa työttömyyttään sanktioiden kohteeksi, mutta joidenkin nuorten kohdalla sanktioiduksi joutuminen oli toistuvaa. Näissä tilanteissa osa nuorista pyrki toimimaan kannustinparadigman mukaisesti ja korjaamaan tilannettaan sanktioiden jälkeen. Huolestuttavaa on kuitenkin se, että osa pitkäaikaistyöttömistä nuorista kertoi sanktioiden seurauksena tilapäisesti vetäytyneensä kaikkien palveluiden piiristä. (Artikkelit III, 37.)

Kerätty haastatteluaineisto osoittaa myös, että työvoimapolitiittisten palveluiden rajapinnoille syntyy väliinpuotoajaryhmiä. Eryteisesti markkinatalousparadigman mukaiset julkisen sektorin säästöt ovat merkinneet leikkauksia hyvinvointivaltion tarjoamiin tulonsiirtoihin ja palveluihin. Säästöpainee vaikuttavat myös työttömien palveluihin, koska ne ovat jo ennestään asiakasmääriin verrattuna aliresursoituja. Haastattelut osuivat ajankohtaan, jolloin TE-palveluiden henkilöstöresurssit vähennettiin voimakkaasti, vaikka työttömien määrä kasvoi samaan aikaan (TEM 2016, 50). Säästöjen seurauksena työttömien palvelujärjestelmään on syntynyt erilaisia aukkoja ja katvealueita. Sen vuoksi työvoimapolitiittisten palveluiden rajapinnoille on syntynyt erilaisia väliinpuotoajaryhmiä.

Selkein pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluista tunnistettava väliinpuotoajaryhmä ovat työkyvyttömät nuoret, jotka eivät pääse työkyvyttömyys-

eläkkeelle. Haastatteluista nuorista kolme kertoi hakeneensa työkyvyttömyyseläkettä, mutta vain yksi oli saanut myönteisen eläkepäätöksen. Heidän lisäksi haastatteluihin osallistui sellaisia nuoria, jotka eivät olleet hakeneet työkyvyttömyyseläkettä selkeistä työ- ja toimintakyvyn vajeista huolimatta. Esimerkiksi Riitta (21 v.) kertoi, että kassakoneen käyttö ei onnistu häneltä, koska on *"tosi huono matematiikassa"*. Lisäksi Eveliina (20 v.) kertoi, että *"selkä ja niska ja kaikki tempuaa"* ja työttömänä *"lähinnä keskityin sairasteluun"*. Selkeistä työkykyyn vaikuttavista ongelmista huolimatta Riitta ja Eveliina olivat molemmat haastatteluhetkellä työttömiä työnhakijoita. Työkyvyttömiä työttömien väliinputoajaryhmä on seurausta työkyvyttömyyseläkkeen myöntökriteerien kiristämisestä (Aho & Mäkiäho 2016, 41; Määttä 2012; Karjalainen 2014, 131) ja samaan aikaan lisääntyneistä palkkatyön tuottavuusvaatimuksista. Näiden kehityssuuntien vuoksi työkyvyn vajeista kärsivien nuorten on aiempaa vaikeampaa saada töitä, mutta siitä huolimatta he eivät välttämättä pääse eläkkeellekään.

Ylemmällä systeemin tasolla määritellyt poliittiset ja hallinnolliset linjaukset jäsentävät alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta pitkäaikaistyöttömien nuorten ja heidän parissaan työskentelevien työvoima- ja sosiaalipalveluiden ammattilaisten välillä. Samalla erilaiset hallinnolliset ja poliittiset linjaukset muuntuvat osaksi nuorten elämäntilanteiden elämäntilanteiden kanssa (Ylistö & Husu 2021; Artikkelit III). Tässä tilanteessa pitkäaikaistyöttömien nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten vaikeaksi tehtäväksi jää poliittisten ja hallinnollisten linjausten yhteensovittaminen asiakkaiden elämän realiteettien kanssa. Lisäksi työvoima- ja sosiaalipalveluille myönnettyt resurssit ovat usein riittämättömiä asiakasmääriin ja asiakastyölle asetettuihin tavoitteisiin verrattuna (Aho ym. 2018; Tuomaala 2019; Tuominen 2021, 116; Ylistö & Husu 2021, 12). Se lisää työntekijöiden kiirettä ja työhyvinvointiin liittyviä ongelmia, mikä puolestaan voi heikentää nuorten saamien palveluiden laatua.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluista on tunnistettavissa myös palveluista poiskäännyttämiseen (Hänninen & Karjalainen 2007; Määttä 2012; Uusikangas & Hiilamo 2020) liittyviä piirteitä. Poiskäännyttäminen eroaa väliinputoamisesta, koska väliinputoaminen tapahtuu, mutta poiskäännyttäminen viittaa aktiiviseen toimintaan (Määttä 2012, 33). Poiskäännyttäminen tarkoittaa tilannetta, jossa poiskäännyttämisen tuloksena avuntarvitsija suljetaan palvelujärjestelmän toimesta hänen tarvitsemansa avun ulkopuolelle (Hänninen & Karjalainen 2007, 169–171). Tutkimusten mukaan poiskäännyttämisen riski on suurin tämänkin väitöstutkimuksen kohderyhmänä olevilla matalasti koulutetuilla nuorilla, joiden etäisyys työmarkkinoille on huomattavan suuri (Uusikangas & Hiilamo 2020, 133). Esimerkiksi Jaana kertoi haastattelussa, että oli asioinut aiemmin työtarjoajia vaikeasti työllistyville työnhakija-asiakkaille välittävässä toimipisteessä. Jaanalle oli sen kautta tarjottu töitä, mutta hänellä oli tullut erimielisyyksiä tarjotun lyhyen keikkatyön palkkauksesta. Jaana kertoi, että *"mun asiakuusi siellä päätty siihen ... vaikka mä en ite ois halunnu että se päättyy. Oisin edelleen halun-*

nut siihen [toiseen työhön]. Mä en ikinä kuullut siitäkään mitään.” Jaana kertoi, että hänelle oli kaavailtu keikkatyön jälkeen pitempää työskentelymahdollisuutta, johon tekstissä viitataan ilmaisulla *”toiseen työhön”*. Erimielisyyksien vuoksi myös tämä mahdollisuus jäi toteutumatta. Jaanan kokemus on konkreettinen osoitus palveluista poiskäännyttämisestä. Yksi mahdollinen selitys työntekijän toiminnalle on se, että hän on arvioinut Jaanan motivoitumattomaksi (ks. Tarkiainen 2020, 7) kyseiseen palveluun. Haastattelun perusteella tätä oletusta ei kuitenkaan ole mahdollista varmentaa.

Lisäksi haastattelut osoittavat, että monet pitkäaikaistyöttömistä nuorista pitivät heitä koskevia lakisääteisiä velvoitteita suorastaan epärealistisina (Artikkeli III, 40). Esimerkiksi Juuso (24 v.) kertoi työhakemuksista, että *”Niitäkään ei tullu laitettua, kun taas kerran tulee vastaan tää mun masennus. Sitä ajattelee aina, että mä oon niin huono, että ei ne kuitenkaan ota ja se pistää niin paljon hanttiin, että sitä hakemusta ei yksinkertaisesti saa lähetettyä”*. Näin ollen työnhakua koskevat velvoitteet eivät olleet hänen osaltaan järkeviä. Tämä asetelma voi johtaa Tuija Kotirannan (2008, 72) väitöskirjassaan kuvaamaan tilanteeseen, jossa työvoimaviranomaiset ovat *”välittävinaan asiakkaalle työtä ja työtön työnhakija on hakevinaan työtä ilman, että kumpikaan uskoo sen onnistuvan”*. Kotirannan kuvaama toimintamalli ei ole nuorten itsensä tai heidän parissaan työskentelevien viranomaisten näkökulmasta järkevä. Siitä huolimatta tätä käytäntöä on äärimmäisen vaikeaa muuttaa, koska sen perusta on sedimentoitunut syvälle ylemmän systemin tason lakisääteisiin ja institutionaalisiin rakenteisiin.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntilanteiden ja heidän institutionaalisen ympäristönsä välillä on merkittävää keskinäistä vastaamattomuutta (ks. Giddens 1984b, 189). Osoituksena pitkäaikaistyöttömien nuorten ja heitä ympäröivän palvelujärjestelmän välisistä ristiriidoista ovat lukemattomat työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin liittyvät epäkohdat, joista pitkäaikaistyöttömät nuoret kertoivat haastatteluissa (Artikkeli III; Artikkeli IV; Ylistö & Husu 2021). Haastattelut osoittivat myös sen, että nuorilla ei ole oikeastaan keinoja havaitsemiinsa epäkohtiin vaikuttamiseksi, mikä havainnollistaa nuorten ja heidän palvelujärjestelmänsä välistä vallan epäsymmetriaa. Aktivointipolitiikan keskeinen ongelma näyttää olevan, että kaikki eivät pysty täyttämään työttömille asetettuja aktivointiin liittyviä vaatimuksia (Saastamoinen 2010, 245), mutta silti heitä yritetään velvoittaa toimimaan niiden mukaisesti. Erilaisista epäkohdista ja puutteista huolimatta työvoimapalvelut voivat oikein ajoitettuina ja kohdennettuina auttaa pitkäaikaistyttömiä nuoria murtamaan työttömyyteen liittyvän noidankehän. Se on kuitenkin yleensä tulosta pitkästä ja polveilevasta prosessista, jossa työllistymisen esteitä kyetään tunnistamaan ja poistamaan vähitellen. Tätä aihepiiriä käsitellään tarkemmin luvussa 5.3.2.

5.1.3 Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja oppilaitokset

Oppilaitokset ovat kolmas haastatteluaineistossa toistuvasti esiintyvä pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaa voimakkaasti määrittävä institutionaalinen kokonaisuus. Oppilaitokset toimivat portinvartijoina työmarkkinoilla tarvittaville tiedoille, taidoille ja ammattipätevyyksille. Oppilaitosten tar-

joamaan koulutukseen vaikuttavat ylemmällä systeemin tasolla voimakkaasti muun muassa työelämän vaatimukset sekä erilaiset koulutuspoliittiset linjaukset. Ehkä merkittävin koulutuksen yhteiskunnallista merkitystä lisännyt ylemmän systeemin tason kehityskulku liittyy Suomen osaamiskeskiseen kilpailustrategiaan kansainvälistyvässä taloudessa. Suomessa on sen vuoksi tehty suuria panostuksia koulutukseen ja sen seurauksena suomalaisten koulutustaso on vuosikymmenten saatossa noussut kansainvälisesti korkeaksi. Lisäksi Suomen koulutusjärjestelmä tarjoaa edelleen kansainvälisesti kilpailukykyistä koulutusta, vaikka oppilaiden välisten osaamiserojen on havaittu lisääntyneen (Leino ym. 2019). Sen seurauksena huippuosajista on tullut vieläkin parempia, mutta samaan aikaan kasvava joukko nuoria uhkaa pudota kyydistä jo peruskoulussa. Samalla on tapahtunut myös koulutusinflaatiota (Aro 2013), jonka seurauksena etenkin alempien ammatillisten tutkintojen työmarkkina-arvo on muuttunut vähäiseksi.

Haastatellut pitkäaikaistyöttömät nuoret kuuluvat enimmäkseen heikosti koulutettuun työmarkkinoiden riskiryhmään. Suurin osa nuorista oli suorittanut vain ammatillisen perustutkinnon, jonka työmarkkina-arvo on koulutusinflaation vuoksi heikentynyt. Osalta nuorista puuttui peruskoulun päättötodistus ja vain yksi haastatelluista nuorista ilmoitti opiskelevansa korkeakoulututkintoa. Lisäksi noin puolet haastatelluista nuorista ilmoitti keskeyttäneensä ammatilliset opintonsa vähintään kerran. Kuitenkaan opintojen keskeyttämistä ei voida pitää kategorisesti ongelmana (Haapakorva ym. 2018, 167), koska keskeyttäminen voi liittyä esimerkiksi alan vaihtamiseen. Opintojen keskeyttämisestä tulee ongelmallista silloin, kun se ei johda mihinkään vaihtoehtoiseen ratkaisuun. Erityisen kielteinen vaikutus on perusasteen ja toisen asteen opintojen välisillä loppuvuosilla, koska ne laskevat merkittävästi ammatillisen tutkinnon suorittamisen todennäköisyyttä (Myrskylä 2012, 2).

Haastateltujen nuorten opintojen keskeyttämisistä selittivät merkittävällä tavalla alemmalla systeemin tasolla ilmenevät vastoinkäymiset. Esimerkiksi Jaana (29 v.) kertoi, että oli päätenyt peruskoulun jälkeen opiskelemaan alaa, joka *”oli vähä kyseenalainen oliko se, mitä mä haluan tehdä”*. Jaana ei siis alun perin päässyt opiskelemaan haluamaansa tutkintoa ja hän oli epävarma sen alan soveltuvuudesta, jota oli päätenyt opiskelemaan. Jaana jatkoi, että *”mä lopetin sen kesken – mä olin kaksi vuotta siellä”*. Keskeyttämisen syyksi Jaana kertoi, että *”ihmissuhteet meni luokassa vähä ristiin ja sitten rupes ahistamaan kaikki siellä koulussa”*. Jaanalla oli ristiriitoja opiskelutovereidensa kanssa, mutta hän ei haastattelussa tarkentanut, millaisista ristiriidoista oli kyse. Opintojen päättymisen jälkeen Jaana muutti toiselle paikkakunnalle työttömäksi työnhakijaksi vailla sen tarkempia jatkosuunnitelmia. Jaanan opintojen keskeytys tapahtui kahden vuoden opintojen jälkeen, mutta tyypillisesti haastatellut nuoret olivat keskeyttäneet opintonsa heti niiden alettua. Esimerkiksi Risto (25 v.) kertoi, että *”Koulun lopetin heti syksyllä kuukauden jälkeen, mutta pari viikkoo mä oikeesti kävin siinä. Koulusta erosin jouluna. Vuoden verran sen koulun jälkeen en tehnyt yhtään mitään. Siis olin päivät pitkät vaan kämpillä tai jossakin kaupungilla tai jotain vastaavaa.”* Jaanan ja Riston kohdalla opintojen kes-

keytyminen ei johtanut mihinkään uuteen ratkaisuun, mitä voidaan aineiston perusteella pitää työttömyyden pitkittymisen riskitekijänä.

Haastatelluille nuorille oli tyypillisesti kasaantunut jo peruskouluaikana koulunkäyntiin liittyviä vastoinkäymisiä, jotka ilmenevät alemmalla systeemin tasolla vuorovaikutuksessa opiskelutovereiden tai opettajien kanssa. Esimerkiksi Ismon (22 v.) haastattelusta ilmenee kouluaikaista häiriökäyttäytymistä, yksinäisyyttä, huonoa koulumenestystä, luokalle jäänti ja koulukiusaamista. Nuoret kertoivat myös opintoja vaikeuttavista mielenterveysongelmista ja oppimisvaikeuksista, jotka olivat haastatteluissa toistuvia teemoja.

Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että nuoret päätyvät harvoin pitkäaikaistyöttömiksi ilman työttömyysaikaa edeltäneitä ongelmia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkien haastateltujen nuorten kouluaika olisi sujunut poikkeuksellisen huonosti. Esimerkiksi Liisa (20 v.) ja Pertti (21 v.) olivat molemmat päättäneet peruskoulun hyvin arvosanoin. Haastatteluhetkellä Liisa oli suorittanut ammattikoulun ja Pertti oli valmistunut ylioppilaaksi. Liisan ja Pertin työttömyyden pitkittymistä selittävät alavalintaan liittyvät ongelmat. Pertti oli hakenut lukion jälkeen opiskelemaan, mutta hän ei päässyt yhteenkään hakemistaan oppilaitoksista. Tämän jälkeen Pertti jäi pitämään välivuotta, jonka hän sanoi haastatteluhetkellä venähtäneen parin vuoden mittaiseksi. Liisa puolestaan kertoi, että oli huomannut opiskeluiden aikana, että ei halua tehdä kyseisen alan töitä, mutta suoritti silti opintonsa loppuun saakka. Haastatteluhetkellä Liisa suunnitteli hakevansa johonkin toiseen oppilaitokseen. Moni haastatelluista nuorista suunnitteli paluuta opintojen pariin (Artikkeli III, 30, 33), ja lähempänä 30 ikävuotta olevista haastatelluista vähintään kolme oli suorittanut kaksi tai useamman ammatillisen tutkinnon.

Toinen ääripää haastatelluista nuorista ei halunnut missään nimessä opiskelemaan, koska heidän elämänsä oli kasautunut huomattava määrä koulunkäyntiin liittyviä vastoinkäymisiä. Nuorten mainitsemat vastoinkäymiset liittyivät huonoon koulumenestykseen, opintojen keskeytyksiin, kiusaamiseen ja motivaation puutteeseen. Esimerkiksi Viljo (24 v.) sanoi, että *”Opiskelu on liian ahistavaa. Tuntuu vielä vaikeammalta kuin töihin hakeminen”*. Viljo oli keskeyttänyt ammatilliset opintonsa useita kertoja, vaikka oli keskeytysten välillä vaihtanut oppilaitosta ja alaa. Tästä huolimatta Viljo oli työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädetyn opintopaikkoja koskevan velvoitteen piirissä. Se velvoittaa alle 25-vuotiaita ilman ammatillista tutkintoa olevia nuoria hakemaan yhteishaussa vähintään kahta opiskelupaikkaa. Viljon kaltaisille nuorille tämä velvoite näyttäytyi epätarkoituksenmukaisena pakkona. Mikäli nuorella ei ole konkreettisia urasuunnitelmia (Artikkeli II, 34–35) tai he eivät halua ylipäänsä opiskella, on koulutuspaikkojen hakuun liittyvä velvoite vaikea elämänhallinnallinen haaste. Tästä syystä koulutukseen hakemiseen liittyvät velvoitteet olivat toistuvasti haastateltujen nuorten kritiikin kohteena (Ylistö & Husu 2021, 8). Osa haastatelluista nuorista oli oppinut kiertämään heitä koskevia lakisäätteisiä velvoitteita. Esimerkiksi Daniel (23 v.) kertoi opiskelupaikkojen hakemisesta seuraavaa:

Daniel: Ja sit joku kouluhaku ni se ei oo mulle yhtään semmonen prosessi et tekis mieli hakee vaan hovin vuoksi, jos mä en tiedä yhtään mitä mä haluun tehdä. Mun kouluhaku on tähän asti elämää ollut pelkästään työkkäriä varte (nauraa).

Tutkija: Vähän niinku pakosta?

Daniel: Vähän niinku pakosta ihan suoraan sanottuna.

Daniel kertoi hakeneensa opiskelupaikkoja tähän saakka ainoastaan sen vuoksi, että hän täytti sillä tavalla häntä koskevan lakisääteisen velvoitteen. Danielilta puuttui haastatteluhetkellä ammatillinen tutkinto ja hänen urasuunnitelmansa olivat hajanaiset. Daniel ei ollut vielä löytänyt alaa, jolle haluaisi suuntautua, minkä vuoksi opiskelupaikkojen hakeminen lakisääteisen velvoitteen nojalla oli hänelle lähinnä turhauttavaa. Daniel pystyi kuitenkin taktikoimaan velvoitteiden noudattamisen ja niiden laiminlyömisien välimaastossa hakemalla sellaisia opiskelupaikkoja, joihin hänen sisäänpääsymahdollisuutensa olivat minimaaliset. Näin menetellessään nuoret täyttävät heitä koskevan lakisääteisen velvoitteen, mutta eivät todennäköisesti joudu opiskelemaan. Käytäntö muistuttaa josain määrin edellisessä luvussa kuvattua tilannetta, jossa työttömät ovat hakeviina töitä ja työvoimaviranomaiset ovat välittävinaan heille työtä. Myöskään tämä toimintamalli ei ole mielekäs sen paremmin nuorten kuin heidän parissaan työskentelevien työvoima- ja sosiaalipalveluiden työntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi Silja Uusikangas ja Lotta Haikkola havaitsivat tutkimuksessaan, että hakuvelvoitteen kielteiset vaikutukset kasautuvat erityisesti kuntoutumassa, työttömänä ja sairauslomalla oleville nuorille, jotka ovat jo valmiiksi heikossa asemassa. Heidän osaltaan koulutukseen liittyvät hakuvelvoitteet voivat lisätä stressiä, heikentää mielenterveyttä ja aiheuttaa taloudellisia ongelmia. (Uusikangas & Haikkola 2022, 97, 102.)

5.1.4 Pitkäaikaistyöttömät nuoret ja sosiaaliset viiteryhmät

Sosiaaliset viiteryhmät ovat neljäs haastatteluaineistossa toistuvasti esiin nouseva pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaa määrittävä kokonaisuus. Sosiaalisilla viiteryhmillä tarkoitetaan perheen, sukulaisten, ystävien ja tuttavien kaltaisia epävirallisia sosiaalisia yhteenliittymiä. Sosiaaliset viiteryhmät toimivat portinvartijoina erilaisille verkostomaisille voimavaroille ja vapaaajan aktiviteeteille. Suurin osa sosiaalisten viiteryhmien merkityksestä pitkäaikaistyöttömille nuorille ilmenee alemmalla systeemin tasolle asemoituvissa kasvokkaisissa vuorovaikutussuhteissa. Ylemmällä systeemin tasolla kaikkein merkittävin sosiaalista kanssakäymistä jäsentävä kehityskulku liittyy moderneille yhteiskunnille tyypilliseen yksilöllistymiskehitykseen. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että palkkatyön ja markkinatalouden kehittymisellä on ollut syvälinen vaikutus myös yhteiskunnan sosiaaliseen järjestykseen. Koulutus ja palkkatyö edellyttävät kansalaisten liikkuvuutta, jonka seurauksena varsinkin nuoret muuttavat paikkakunnalta toiselle. Se heikentää paikallisten yhteisöiden mahdollisuuksia tarjota turvaa elämän riskejä vastaan, minkä vuoksi julkisen sektorin palveluja tulonsiirtojärjestelmät on ylipäänsä kehitetty (Urponen 1994, 240). Samalla pai-

kallisten ja välittömien sosiaalisuuden muotojen rinnalle ja tilalle ovat tulleet verkostomaiset ja episodimaiset ihmisten yhteenliittymät (Saastamoinen 2011, 63).

Sosiaalisista viiteryhmistä kaikkein merkittävin vaikutus nuorten myöhempään elämäntapaan on lapsuuden ajan perheellä. Haastatellut nuoret erosivat toisistaan perhetaustojensa osalta. Kahden nuoren vanhemmista vähintään toinen oli akateemisesti koulutettu ja muutama nuori oli lähtöisin keskiluokkaisista perheistä, jotka tulivat hyvin toimeen. Osa nuorista ei maininnut haastattelun aikana lainkaan perheeseen tai lapsuuden aikaan liittyviä ongelmia. Esimerkiksi Liisa (20 v.) ja Pertti (21 v.) kuvasivat lapsuuttaan onnelliseksi ja huolettomaksi ajaksi. Heillä oli lämpimät välit vanhempiinsa ja lähisukulaisiinsa sekä paljon läheisiä ystäviä. Pertti ja Liisa edustavat haastatteluaineistossa pientä vähemmistöä, koska tyypillisesti haastatelluilla nuorilla oli takanaan vaikea lapsuus, joka varjosti heidän myöhempää elämäänsä. Samaa aineistoa tutkineet Husu ja Ylilahti havaitsivat, että suurin osa haastatelluista nuorista oli lähtöisin köyhistä perheistä ja heidän vanhempiansa koulutustaso oli tyypillisesti alhainen. Vanhemmat olivat usein työttömiä tai pätkätöissä ja usein nuorten vanhemmilla oli taloudellisia vaikeuksia. Monet haastatelluista nuorista olivat kärsineet varhaislapsuudessaan vanhempien huolenpidon puutteesta. (Husu & Ylilahti 2020, 1168.) Osalla haastatelluista nuorista lapsuuden tapahtumat olivat olleet rajuja. Niihin liittyi vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia, vanhempien tai muiden läheisten kuolemia, köyhyyttä, epävarmuutta, yksinäisyyttä ja jopa henkirikos. Kaikkein vaikeimmissa tilanteissa tapahtumat olivat johtaneet kiireelliseen huostaanottoon ennen kouluikää.

Perhetaustan vaikutus pitkäaikaistyöttömien nuorten myöhempään elämäntapaan on parhaiten mahdollista hahmottaa ylemmällä systeemin tasolla havaittavissa olevina sukupolvelta toiselle periytyvinä syrjäytymisriskeinä. Erityisesti lastensuojelun sijoitukseen johtavat lapsuudenajan ongelmat lisäävät merkittävästi huono-osaisuuden periytymiseen liittyviä riskejä (Myrskylä 2011, 77; Myrskylä 2012, 7–8; Paananen ym. 2019, 119; Rönkä 1992, 37). Myös vanhempien kouluttamattomuudella, työttömyysriskillä ja toimeentulotukiasiakkuudella on vahvoja taipumuksia periytyä vanhemmilta lapsille (Myrskylä 2012, 7; Vauhkonen ym. 2017, 47–49; Virmasalo 2002, 74–93). Perhetaustan on havaittu vaikuttavan nuorten koulumenestykseen, koska heikko sosioekonominen asema on merkittäväällä tavalla yhteydessä heikkoon koulumenestykseen (Leino ym. 2019, 124–125, 127–131). Näin ollen pitkäaikaistyöttömien nuorten perhetausta sisältää huomattavan riskikuorman, joka tuottaa merkittäviä elämäntapaolosuhteellisia haasteita nuorten myöhempään elämään ja heikentää heidän työmarkkina-asemaansa.

Haastatellut nuoret poikkesivat toisistaan huomattavasti myös muiden sosiaalisten voimavarojen osalta, mikä tuli selkeästi esiin alemmalla systeemin tasolla tapahtuvan kasvokkaisen vuorovaikutuksen yhteydessä. Osalla nuorista vaikutti olevan laaja ja aktiivinen tuttavapiiri, joka auttoi kompensoimaan palkkatyön puutetta tarjoamalla nuorille mielekkäitä arkea jäsentäviä aktiviteetteja (Artikkeli II, 38–40; Artikkeli III, 32). Esimerkiksi Daniel (23 v.) kertoi, että hän treenaa, tekee vapaaehtoistyötä ja keikkoja sekä osallistuu yhdistystoimintaan ja muihin sosiaalisiin aktiviteetteihin. Hän kuvaa ajankäyttöään työttömyydestä

huolimatta ilmaisulla *"ylibuukattu"*, joka kuvastaa hänen vilkasta sosiaalista elämänsä. Toisaalta osa haastatelluista nuorista koki olleensa yksinäisiä koko elämänsä ajan. Esimerkiksi Ilkka (28 v.) kertoi, että hänellä *"ei muuta ookkaan ku (nauraa) yksinäisyyden kokemuksia"* osoittaen sosiaaliseen elämäänsä liittyvää tyhjiötä. Koko elämän mittainen yksinäisyys on haastatteluaineistossa harvakseltaan toistuva teema, joka koskettaa muutamia haastatelluista nuorista. Toisaalta esimerkiksi Leena (22 v.) kertoi *"viihtyvänsä yksin"*, koska hänellä on siitä huolimatta jotain puuhaa. Yksin viihtyminen voi olla myös merkki sopeutumisesta pakon sanelemaan tilanteeseen, jossa tuttavien on vähän.

Perhetaustan lisäksi köyhyyden (ks. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 178) ja huono-osaisuuden kasautuminen pitkäaikaistyöttömien nuorten lähipiiriin heikentää heidän mahdollisuuksiaan saada apua sosiaalisista verkostoistaan. Köyhyys on vahvasti läsnä nuorten haastatteluaineistossa. Toimeentulotukiasiakkuus on enemmän sääntö kuin poikkeus ja useat nuoret kertoivat olevansa merkittävässä määrin velkaantuneita. Nuoret puhuivat haastatteluissa paljon siitä, miten he olivat joutuneet sopeuttamaan toimintaansa niukkoihin taloudellisiin resursseihin. Esimerkiksi Urho (30 v.) kertoi, että *"en mä hyvin tullut toimeen, mutta mä oon aina elänyt hyvin niukasta. Ei mulla oo autoo ja elän vuokralla. Enhän mä nyt mitään uutta sähkökitaraa tai tietokonetta olis voinu mennä ostaan, mutta en mä osannut niitä toivoakaan ... Vaikka se köyhyys otti päähän ja edelleen ottaa päähän, mutta oon aina pärjänny."* Urho osoittaa hyviä elämönhallintataitoja, koska hän kertoo, että on tullut aina toimeen köyhyydestään huolimatta ja on osannut sopeuttaa oman kulutuksensa tulotasoonsa nähden sopivaksi. Köyhyys kaventaa myös nuorten vapaa-ajan viettomahdollisuuksia ja rajoittaa heidän osallistumistaan nuorille tyypillisiin sosiaalisiin aktiviteetteihin.

Nuorten haastatteluiden sisältämän ongelmapuheen suuri määrä on osoitus nuorten tuttavapiiriin kasautuvasta huono-osaisuudesta. Ongelmapuhe viittaa muun muassa rikkoutuneisiin ihmissuhteisiin, parisuhdeongelmiin, päihteisiin, taloudellisiin ongelmiin, kodittomuuteen, ulkopuolisuuden tunteeseen, nöyryytyksiin ja erilaisiin uhkatilanteisiin liittyviin mainintoihin (Artikkeli II, 37–38; Artikkeli III, 37). Esimerkiksi kymmenen vuotta päihteitä käyttäneen Teron (31 v.) haastattelu sisältää paljon ongelmapuhetta:

Tero: Elämäs on tapahtunut kaikenlaista, mikä on välillä hajottanu välejä muihin suuntiin, mut et siskon kans on aina oltu samalla aaltopituudella, et se on silleen ymmärtäny.

Tutkija: Aivan haluaisitko kertoa jotain näistä elämän tapahtumista, mitkä on hajottanu välejä näihin muihin ihmisiin?

Tero: No tommonen vähän rankempi päihteiden käyttäminen ni se on ihan selkee homma, että se ihmissuhteisiin vaikuttaa.

Tero: Muutin kaupunginosasta toiseen ja siinä välissä oli semmonen kaheksan kuu-kautta kadulla tyyppinen ratkaisu. Aika nopeesti, kun [kaupunginosa] muutin ni se kämppä lähti alta. Sitten asuin kavereitten nurkissa enimmäkseen. Ja joskus rappukäytävissä (nauraa), mutta onneks enimmäkseen kavereitten nurkissa, mut on sitä tullut jonkun verran tuolla rapuissaki yövyttyä.

Tutkija: Aivan, eli sulla meni asunto alta ja mikä siinä oli syynä?

Tero: Päihteet

Tutkija: Millä tavalla sä pystyit rahottaan päihteitten käyttöä?

Tero: No mites sitä rahotetaan. Pikkuvilppiä silloin tällön, kakskytviistuhatta ulosottoo. Sillä lailla sen on saanut (nauraa) rahotettua.

Tutkija: Onko tällä velalla ollut mitään merkitystä työllistymiselle?

Tero: On sillä ... on sillä ollut ... pitkään oli semmonen fiilis, että mistä revin motivaatioo työntekoon ... ja mulla itse asiassa se velkojen maksaminen alkaa kesällä ... ni oon nyttänkin miettinyt, että mistä mää niinku revin sen motivaation työntekoon, kun mulle jää käteen saman verran kuin työttömänä.

Kolme edellä kuvattua Teron haastattelukatkelmaa ovat esimerkkejä nuorten ongelmapuheesta. Ensimmäinen esimerkki kuvaa sitä, että Teron päihteiden käytön vuoksi hänellä katkesi välit kaikkiin muihin perheenjäseniinsä paitsi sisukoonsa. Se kuvastaa päihteiden käytön ihmissuhteisiin liittyviä haittavaikutuksia. Toisessa katkelmassa kuvataan tilannetta, jossa Tero joutui kodittomaksi. Myös kodittomuuteen keskeinen syy olivat päihteet. Kolmannessa katkelmassa Tero kertoo päihdeongelman vakavista taloudellisista seurauksista. Hän mainitsee haastattelussa rahoittaneensa päihteiden käyttöä ”pikkuvilpillä”, jota voidaan pitää viittauksena laittomasta tai rikollisesta toiminnasta. Tämän kaltainen runsas ongelmapuhe osoittaa, että Tero on ajautunut toistuvasti vakaviin ristiriitoihin sosiaalisen toimintaympäristönsä kanssa. Niillä voi olla myös kauaskantoisia seurauksia, kuten Teron mainitsema velkaongelma osoittaa. Velkojen ulosoton vuoksi hänen on vaikeaa löytää motivaatiota työntekoon, koska mahdolliset palkkatulot menisivät velkojen lyhentämiseen. Teron haastattelu osoittaa myös, että nuorten sosiaaliset verkostot voivat muodostaa heille elämänhallinnallisia rasitteita, koska ne voivat vaikeuttaa esimerkiksi päihteistä tai rikollisesti elämäntavasta irti pääsemistä. Tero kertoo haastattelussa:

Tutkija: Vaikuttaako ne millään tavalla sun elämään nykyisin?

Tero: Kyllä niihin on kaikkiin välit poikki et joitain näkee silloin tällön kaupungilla ja voin mä niitten kanssa jäähä rupatteleen, mutta kyllä mää silloin pistin aikoinani kaikki välit siihen porukkaa poikki. Ei kiinnosta se et, mitä siellä maailmassa tapahtuu.

Tutkija: Okei, mites nykyellään sitte?

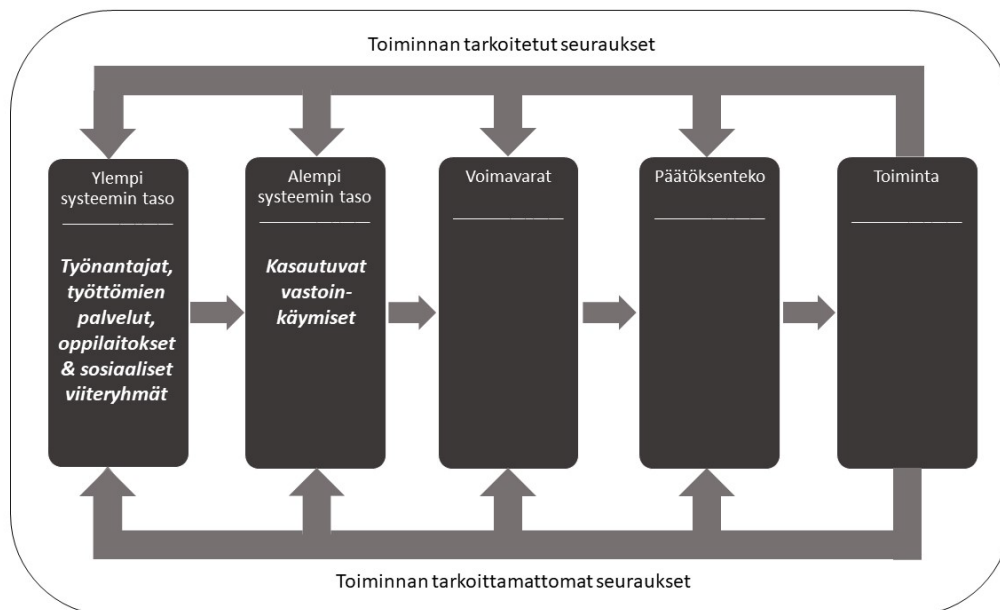
Tero: Nykyään hyvät sosiaaliset verkostot. Oon tosiaan noissa urheiluporukoissa mukana ja sitä kautta tullut paljo uusia kavereita. Yhdistystoiminnan kautta oon tutustunut paljo ihmisiin, että on kyllä paljo hyviä ihmisiä mukana kuvioissa.

Tero kertoi, että välien katkaisu päihteidenkäyttäjiin oli hänelle ainoa keino päihteistä eroon pääsemiseksi. Päihdetuttujen tilalle Tero kertoi löytäneensä uusia ystäviä liikuntaharrastusten ja yhdistystoiminnan kautta. Lisäksi Tero sanoi haas-

tattelussa, että hän on alkanut pitää uudelleen yhteyttä lapsuudenaikaisiin ystäviinsä. Näin ollen Teron sosiaaliset verkostot ovat uusiutuneet hänen elämäntapamuutoksensa seurauksena, mikä on keskeinen edellytys päihteettömälle elämäntavalle. Päihteetön elämäntapa on puolestaan välttämätön ennakkoehto siihen, että Tero ylipäänsä pystyy suuntautumaan elämässään työmarkkinoille.

5.1.5 Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöstä

Kerätyn aineiston perusteella pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaa määrittävät ylemmällä ja alemmalla systeemin tasolla työnantajat, työttömille suunnatut palvelut, oppilaitokset sekä sosiaaliset viiteryhvät. Lisäksi pitkäaikaistyöttömillä nuorilla on ollut ongelmia useilla eri elämän osa-alueilla, joiden seurauksena heidän elämänkulkuaan ovat värittäneet kasautuvat vastoinkäymiset (Kuvio 8). Nuoret kuvasivat työnhakuaan ja työkokemuksiaan pääsääntöisesti lannistaviksi, ja niissä oli havaittavissa myös nöyryyttäviä piirteitä. Ne muodostavat merkittävän ristiriidan nuorten elämään, koska haastatellut nuoret olisivat vaikeuksistaan huolimatta halunneet kovasti töihin. Lisäksi nuoret tunnistivat työttömien palvelujärjestelmään liittyviä epäkohtia, jotka ovat osoitus nuorten ja heille suunnattujen palveluiden välisistä ristiriidoista. Nuorten vastoinkäymiset värittivät myös heidän koulunkäyntiään, koska heidän koulumenestyksensä oli keskimäärin varsin heikko ja heillä oli ollut kouluaikanaan erilaisia kaverisuhteisiin liittyviä ongelmia. Lisäksi haastattelut osoittivat, että nuorten sosiaalisiin viiteryhtiin ja perheoloihin oli kasautunut runsaasti huono-osaisuutta ja erilaisia syrjäytymisriskejä, mitkä heikensivät nuorten mahdollisuuksia pärjätä koulussa tai työelämässä.

KUVIO 8 Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettynä.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten useille eri elämän osa-alueille kasautuvat vastoinkäymiset ovat merkittävä havainto. Yhdellä elämän osa-alueella esiintyvät vaikeudet eivät yleensä horjuta elämänhallintaa vakavasti, mutta useilla elämän osa-alueilla olevat yhtäaikaiset vaikeudet voivat merkittäväällä tavalla heikentää sitä (Berg ym. 2011, 168). Näin ollen haastateltujen nuorten elämään kasautuvat vastoinkäymiset ovat osoitus elämänhallinnallisista kriiseistä, joiden keskellä kamppaileville nuorille työllistymiseen liittyvät kysymykset eivät ole ensisijaisia. Nuorten elämän perusedellytysten on oltava kunnossa, ennen kuin he voivat vakavissaan suuntautua työmarkkinoille. Tämä havainto on erittäin tärkeä myös nuorten aikuisten parissa työskenteleville sosiaalityön ammattilaisille, koska aikuissosiaalityöhön ohjautuvat yleensä juuri ne nuoret, joiden tilanne on erityisen vaikea. Siksi aikuissosiaalityön asiakkaina olevia nuoria ei ole yleensä tarkoituksenmukaista ohjata suoraan työelämään tai koulutukseen (Perttula 2021, 88), vaan heidän parissaan työskentely alkaa usein luottamuksen rakentamisesta (Tuominen 2021, 113) ja elämän perusasioiden kuntoon saattamisesta.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämään kasautuvat vastoinkäymiset eivät ole seurausta siitä, että työnantajat, oppilaitokset, työttömien parissa työskentelevät viranomaiset tai nuorten sosiaaliset viiteryhmät yrittäisivät tahallisesti vaikeuttaa nuorten elämää. On tärkeää ymmärtää, että nämä nuoriin nähden vaikutusvaltaisemmat ja voimakkaammat toimijat eivät ole itsekään täysin vapaita tekemään mitä tahansa, koska heidän toimintaympäristönsä ehdollistaa myös heidän valintojaan. Se johtuu siitä, että heidän toimintaansa vaikuttavat moninaiset keskinäisriippuvuudet, joita esiintyy sekä ylemmällä että alemmalla systeemin tasolla. Sen vuoksi tilanne ei ole täysin kenenkään hallinnassa. Poliittiset päätökset, taloussuhdanteet, tuotannon kehittyminen, muut työelämässä tapahtuvat muutokset sekä koulutuksen ja työttömien palvelujärjestelmän uudistukset sisältävät vaikeasti hahmotettavia keskinäisriippuvuuksia. Lisäksi pitkäaikaistyöttömien nuorten elämän realiteetit rajaavat merkittäväällä tavalla sitä, mikä on heille ylipäänsä mahdollista. Näin ollen nuorten elämäntilanteet ovat tulosta moninaisista ja toisiinsa liittyvistä tekijöistä, joiden seurauksena haastateltujen nuorten mahdollisuudet edetä työelämään ovat merkittäväällä tavalla heikentyneet.

5.2 Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinta

Edellisessä luvussa jäsennettiin pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöä ylemmän ja alemman systeemin tasojen näkökulmasta. Laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin keskeinen idea on, että ylemmälle systeemin tasolle sijoittuvat ryhmätason ilmiöt ehdollistavat alemmalla systeemin tasolla tapahtuvaa kasvokkaista vuorovaikutusta, jonka kautta yhteiskunnan rakenteelliset piirteet muuntuvat nuorten elämänkohtaloiksi. Edellisissä luvuissa havaittiin, että pitkäaikaistyöttömien nuorten vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa luonnehtivat kasautuvat vastoinkäymiset. Pitkäaikaistyöttömät nuoret eivät ole kuitenkaan yhteiskunnan olosuhteiden passiivisia uhreja, vaan he pyrkivät omilla toimillaan vaikuttamaan tapahtumien kulkuun. Nuorten tekemät valinnat ja hei-

dän elämäkokemuksensa muuttavat myös heitä itseään ja heidän käytössään olevia voimavaroja. Voimavarat ovat elämäntunneiden keskiössä, koska ne mahdollistavat sisäisen ja ulkoisen elämäntunneiden. Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa sisäinen elämäntunneiden hallinta kuvaa päätöksentekoon liittyviä psyykkisiä prosesseja ja ulkoinen elämäntunneiden hallinta päätösten mukaisia konkreettisesti havaittavia tekoja. Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa voimavarat ja sisäinen sekä ulkoinen elämäntunneiden hallinta muodostavat nuorten omaa aktiivisuutta kuvaavan kokonaisuuden. Sisäisen elämäntunneiden hallinnan osalta tutkimustulokset perustuvat suurimmaksi osaksi väitöskirjan toiseen osajulkaisuun ja ulkoista elämäntunneiden hallintaa on käsitelty kolmannessa osajulkaisussa. Voimavaroihin liittyvät tutkimustulokset ovat valmistuneet suurimmaksi osaksi väitöskirjan yhteenvedon.

5.2.1 Pitkäaikaistyöttömien nuorten voimavarat

Giddensin rakenteistumisteoriassa toimijan keskeinen ominaisuus on vahva muutosvoima (Ilmonen 1994, 337, 343), jonka voimakkuus on riippuvaista toimijan käytössä olevista voimavaroista (Giddens 1984a, 14–16; Giddens 1984b, 151–152). Näin ollen inhimilliset voimavarat määrittävät voimakkaasti myös yksilön elämäntunneiden hallinnallisia mahdollisuuksia, koska voimavarojen puute lisää elämän determinististen kehityskulkujen pakottavaa voimaa ja vastaavasti runsaat voimavarat vahvistavat elämäntunneiden voluntaristisia piirteitä. Lisäksi valituilla elämäntunneiden hallinnan strategioilla on vaikutusta voimavaroihin, koska onnistunut elämäntunneiden hallinta johtaa todennäköisesti voimavarojen kumuloitumiseen, mutta epäonnistunut elämäntunneiden hallinta voi johtaa niiden heikkenemiseen. Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa voimavaroja käsitteellistetään sisäisten ja ulkoisten voimavarojen avulla. Sisäisillä voimavaroilla tarkoitetaan yksilössä itsessään olevia resursseja ja ulkoisilla voimavaroilla ympäristössä tai yhteiskunnassa olevia resursseja (Honkinen 2009, 15). Sisäisiä voimavaroja ovat esimerkiksi erilaiset toimintakykyä määrittelevät tekijät, kuten terveys, kognitiiviset kyvyt sekä erilaiset tiedot ja taidot. Sisäiset voimavarat muodostavat valmiuksia hyödyntää yhteiskunnan tuottamia ulkoisia voimavaroja (Raitasalo 1995, 21). Ulkoisia voimavaroja ovat esimerkiksi omaisuus, raha, sosiaaliset verkostot, koulutus, teknologiset apuvälineet ja yhteiskunnan palvelut.

Sisäisen elämäntunneiden hallinnan näkökulmasta ihminen on mitä suurimmassa määrin oman elämäntunneiden tulos. Myös Giddens (1991, 81) on myöhäistutkimuksissaan korostanut, että valinnoissa ei ole kyse ainoastaan siitä, mitä kukin on päättänyt tehdä, vaan kyse on myös siitä, keitä me olemme. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nuorten elämäntunneiden kokemukset ja niihin liittyvät valinnat muovaavat oppimisen kautta myös heidän neurologisia ja kognitiivisia rakenteitaan, mikä ilmenee muun muassa erilaisten tietojen ja taitojen omaksumisena. Erityisesti lapsuus on tästä näkökulmasta keskeinen elämäntunneiden vaihe, koska se luo perustan koko myöhemmälle psyykkiselle kehitykselle. Lapsuuden kasvuolosuhteet vaikuttavat esimerkiksi elämäntunneiden hallinnan tunteen (Honkinen 2009, 26) ja elämäntunneiden hallintataitojen kehittymiseen, koska vaikeissa oloissa kasvaneiden nuorten elämäntunneiden hallintataidot näyttävät jäävän heidän ikätovereitaan heikommiksi (Kuusi-

nen-Laukkala 2019, 123). Lapsuuden kokemukset vaikuttavat myös merkittävästi siihen, miten paljon tai vähän kuormitusta nuori kykenee sietämään (Kobasa 1982) ja miten hyvin hän pystyy hyödyntämään erilaisia voimavaroja (Honkinen 2009, 15).

Haastatteluaineisto osoittaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntilannetta luonnehtivat usein jo lapsuudesta lähtien kasautuvat vastoinkäymiset, jotka antavat huonot lähtökohdat elämännhallintataitojen kehittymiselle. Haastateltujen nuorten lapsuuden kasvuolosuhteet olivat usein epävakaat ja turvattomat (Husu & Ylilahti 2020) ja samankaltainen epävakaas ja turvattomuus leimasi merkittävässä määrin myös heidän myöhempää elämäänsä. Esimerkiksi Ismon (22 v.) elämäntilanteeseen erilaisia stressaavia vastoinkäymisiä on kasautunut poikkeuksellisen paljon.

Ismo kertoo, että *"no mulla oli tosi hankala lapsuus itsessään et vanhemmat ryyp-päs tosi paljon"*. Ismon vanhempien alkoholi-ongelmat olivat niin vakavia, että ne johtivat isän itsemurhaan ja äiti kuoli alkoholista johtuviin terveysongelmiin muutamia vuosia myöhemmin. Ismo sijoitettiin kiireellisesti lastenkotiin, kun hän oli kolmannella luokalla. Myöhemmin Ismo sijoitettiin uudelleen useita kertoja ja hän oli välillä psykiatrian osastolla hoidettavana voimakkaiden psyykkisten oireiden vuoksi. Vaikea elämäntilanne heijastui myös Ismon koulunkäyntiin. Häneltä jäi kolmas luokka kesken ja koulumenestys oli heikko. Peruskoulun jälkeen hän siirtyi ammattikouluun, jossa hänellä oli paljon konflikteja oppilaitoksen henkilökunnan kanssa. Lopulta Ismo keskeytti opintonsa, koska hänellä *"ei ollut mielenkiintoa"* opiskelua kohtaan. Ismo muutti omaan asuntoon heti täysi-ikäistyttyään, minkä jälkeen asiat *"lähti vetää överiksi"* tai *"käsistä"*, kuten hän itse asian ilmaisee. Ismo kertoo, että hänen oli *"omaa jääräpäisyyttäni pakko päästä kantapäähän kautta kokeilemaan kaikki asiat"*, millä hän viittaa päihteykseen, talousongelmiin ja muihin sosiaalisen elämän hankaluuksiin. Ismolla on ollut vastoinkäymisiä myös työelämässä. Hän kertoo, että oli ammattikoulun päättymisen jälkeen jonkin aikaa töissä, minkä hän kuvasi *"raskaaksi"*, koska hänellä oli samaan aikaan myös runsasta alkoholin käyttöä. Ismo kertoo, että *"se vei sitten voimia ja sitten vaan palo loppuun"*, jonka jälkeen hän oli *"melkein kaksi vuotta työttömänä"*.

Ismon elämäntilanteessa erilaiset vastoinkäymiset kasautuvat useille elämän osa-alueille. Hänen vastoinkäymisensä liittyvät läheissuhteisiin, opintoihin, työelämään ja yhteiskunnan palvelujärjestelmään. Ismon elämäntilannetta voidaan pitää poikkeuksellisen raskaana, mutta siitä huolimatta hän ei ole ainoa tämän tyyppinen nuori haastatteluaineistossa. Myös Riitan (21 v.) lapsuuden ajan tapahtumat olivat traumaattisia ja hänet sijoitettiin kiireellisesti lastenkotiin ala-asteikäisenä. Sijoituksesta alkoi kierre, jota luonnehtivat useat karkaamiset, psykiatrisen osaston hoitajaksot sekä uudelleensijoitukset lastenkodista toiseen. Riitan koulumenestys oli huono, ammattikoulu jäi kesken ja hän käytti täysi-ikäistyttyään runsaasti alkoholia. Haastatteluiden perusteella on helppoa ymmärtää, että Ismon ja Riitan lähtökohdista on vaikeaa ponnistaa kilpailukyky-yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi. Lapsuuden ajan raskaat tapahtumat aiheuttivat pysyviä psyykkisiä vaurioita, jotka heikensivät myös heidän henkisiä voimavarojaan.

Kuormittava ympäristö voi heikentää mielenterveyttä (Yliruka ym. 2020, 20), mikä selittää nuorten mielenterveysongelmien suurta määrää haastatteluaineistossa: kahta poikkeusta lukuun ottamatta haastatellut nuoret kertoivat, että heillä on ollut mielenterveyden ongelmia jossain vaiheessa elämäänsä. Nuorten haastatteluissa kuvaamat mielenterveysongelmat liittyivät ahdistukseen, masennukseen, paniikkihäiriöihin, traumoihin ja vakavimmillaan päihdeongelmiin tai psykoottisiin häiriötiloihin. Esimerkiksi Ismon ja Riitan elämänkuluissa on mielenterveyden ongelmille altistavia traumaattisia piirteitä, jotka liittyvät vanhempien päihdeongelmiin, läheisten ihmisten kuolemiin ja lapsuuden yleiseen turvattuuteen. Mielenterveysongelmien lisäksi useilla haastatelluilla nuorilla oli ADHD-diagnoosi, oppimisvaikeuksia tai jokin muu neuropsykiatrisen oireyhtymä, joka vaikeutti etenkin heidän opiskeluaan. Suurin osa neuropsykiatrisista ongelmista on perinnöllisiä, mutta kuormittava ympäristö lisää niiden aiheuttamia haittoja (Yliruka ym. 2020, 51–52).

Mielenterveysongelmat ja neuropsykiatrisen oireilu voivat yhdessä kasautuvien vastoinikäymisten kanssa heikentää nuorten kykyä hallita fysiologisia ja emotionaalisia impulsseja, mikä näkyy myös nuorten haastatteluaineistossa heidän toimintansa impulsiivisten piirteiden korostumisena. Impulsiivisuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä harkinnan ja pitkäjänteisyyden puutetta, joka viittaa nuorten henkisten voimavarojen haurauteen. Nuorten psyykkisten voimavarojen hauraus selittää sitä, minkä vuoksi osa haastatelluista nuorista näyttää luovuttavan helposti kohdatessaan vastoinikäymiä. Esimerkiksi Ismo kertoi, että *”tosi helposti alko jossain vaiheessa luovuttaanki, ku ei lähteny onnistumaan, ni sitten heitti sen läskiksi, että ei kiinnosta, että en jaksa”*. Toisaalta Risto (25 v.) kertoi, että *”oon huono suunnittelemaan, kun on niin paljon muuttujia, niin ei kiinnosta suunnitellakkaan”*, mikä viittaa hänen toimintansa epäsuunnitelmallisiin piirteisiin. Ismon ja Riston puheessa korostuu heidän toimintansa lyhytjänteisyys, joka on tyypillistä impulsiiviselle toiminnalle. Kaikkein kärjistyneemmässä muodossa nuorten päämääräsuuntauneen toiminnan ongelmien ilmenivät vakavien päihdeongelmien yhteydessä. Esimerkiksi Niko (24 v.) kertoi:

Mä päätin katkolla, että mä haluan jotain muutosta, että en mä voi lähteä taas tohon rundiin. Et tää [paikkakunta] on ihan perseestä ja mä olin niin monta kertaa retkahtanu sillai typerästi sen takia et kaverit on soiteltu tai sit on nähty. Ei se oo heidän syy, mut ku siinä se kynnyks laskee niin paljon, ku tarjotaan tai se mahdollisuus annetaan. Sit ku mä oon ollu niin mukaan menevä aina ni... Et omaa syytä se on, en mä syytä siitä ketään muuta ku itteeni.

Niko kuvaa haastattelukatkelmassa kamppailuaan päihderiippuvuutta vastaan ja siihen liittyviä retkahtamisia. Retkahtamisilla nuoret tarkoittavat tilanteita, joissa he päätyvät käyttämään päihteitä, vaikka heillä olisi hetkeä aikaisemmin ollut vahva tahtotila päihteiden käytön lopettamiseen. Nuorten henkiset voimavarat eivät aina näytä riittävän päihteisiin liittyvän vahvan psyykkisen ja fyysisen riippuvuuden vastustamiseen. Esimerkiksi Tero (31 v.) kertoo, että *”Se pakkomielteelle käyttämiseen oli nii vahva, että olin tyytyväinen siihen, että sitä sai sitten harastaa ...”*, mikä kuvastaa päihteisiin liittyvää vahvaa psyykkistä riippuvuutta.

Nikon ja Teron päihteiden käyttö oli ollut niin vakavaa, että se oli johtanut asunnottomuuteen ja muiden perustarpeiden laiminlyömiseen, mikä osoittaa päihdeongelman pakottavan psyykkisen voiman. Haastatteluhetkellä Tero oli ollut noin kuusi ja Niko kaksi vuotta ilman päihteitä. Päihteiden ongelmakäytön vuoksi Nikon lisäksi yksi nuorista kertoi olleensa päihdekuntoutuksessa ja Tero kertoi onnistuneensa lopettamaan käytön vertaistukiryhmien avulla.

Haastateltujen nuorten lapsuuden perheiden epävakaat olosuhteet sekä nuoruudessa sosiaaliin verkostoihin kasautuva huono-osaisuus eivät anna parhaita mahdollisia lähtökohtia sosiaalisten taitojen kehittymiselle. Esimerkiksi Husu ja Ylilahti havaitsivat samasta aineistosta tehdyssä analyysissään, että haastateltujen nuorten lapsuuden ajan turvattomat ja rikkonaiset olosuhteet heikensivät heidän emotionaalisia taitojaan ja tunnesiteitään kanssaihmiin. Se näkyi haastateltujen nuorten läheisten ihmissuhteiden vähäisenä määränä ja epäluottamuksena kanssaihmiin. (Husu & Ylilahti 2020, 1168, 1175.) Lisäksi nuorten myöhemmässä elämässä tapahtuneet vastoinkäymiset voivat lisätä sosiaalista epäluottamusta (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 56), mikä selkeästi heikentää heidän mahdollisuuksiaan suoriutua arkipäiväisistä sosiaalisista vuorovaikutustilanteista. Esimerkiksi Riitta kertoi, että hän oli ennen *”paljon sosiaalisempi ja juttelin ihmisten kanssa. En mä oo enää semmonen”*. Hieman myöhemmin haastattelussa hän sanoi, että *”on tapahtunut niin paljon kaikkee ... ja niin hirveen moni ihminen on pettänyt luottamuksen”*. Luottamuksen pettäminen on haastatteluaineistossa yleinen teema, mikä viittaa nuorten sosiaaliin viiteryhmiin kasautuvaan huono-osaisuuteen. Ongelman ydin ei välttämättä ole nuorissa itsessään, vaan heidän epävakaissa sosiaalisissa suhteissaan. Epävakaa sosiaalinen ympäristö vaikuttaa takaisin nuoriin ja muovaa sitä kautta heitä myös psyykkisesti.

Lisäksi fyysinen terveydentila on tärkeä nuorten sisäinen voimavara, joka määrittää merkittävällä tavalla heidän työ- ja toimintakykyään. Nuoresta iästään huolimatta haastatelluilla oli yllättävän paljon erilaisia työkykyyn vaikuttavia kroonisia terveysongelmia, vammoja, sairauksia sekä muita fyysisen toimintakyvyn rajoitteita, jotka he joutuivat huomioimaan elämänhallinnallisia valintoja tehdessään. Joissakin tapauksissa terveysongelmat olivat synnynnäisiä, mutta usein ne olivat puhjenneet vasta aikuisiässä tai lähellä sitä. Esimerkiksi Ulla (21 v.) pohti ammatinvalintaa seuraavasti:

Mää joskus halusin pintakäsittelyalalle, mutta mun hengityselimet ei tykkää voimakkaista hajuista. Sit määh halusin yhdessä vaiheessa parturiksi, mutta ku sielläki käytetään kaiken maailman kemikaaleja. Sit mulla on atooppinen iho niin mä en vois lähteä hoitolalle tai ruokapuolelle ollenkaan.

Ullan tapauksessa erilaiset terveysongelmat kavensivat hänelle soveliaiden alojen valikoimaa merkittävästi, mutta haastatteluhetkellä Ulla oli löytänyt itselleen soveltuvan alan ja oli kuntouttavassa työtoiminnassa hankkiakseen tarvitsemaansa työkokemusta. Ullan terveydelliset rajoitteet ovat merkittäviä, mutta ainakin haastatteluhetkellä niihin liittyvät oireet olivat lieviä. Muutamilla haastatelluista nuorista oli vakavia terveysongelmia, jotka liittyivät esimerkiksi selkä-

kipuihin, neurologisiin oireyhtymiin tai loukkaantumisiin. Ne rajoittivat merkittävästi heidän päivittäistä elämäänsä.

Erilaiset psyykkiset, sosiaaliset ja fyysiset toimintakyvyn vajeet osoittavat, että haastatellut nuoret eivät ole täysin työkykyisiä, mikä rajoittaa merkittävästi heidän mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla. Lisäksi nuorten elämänhistoria heijastuu voimakkaasti myös heidän käytössään oleviin ulkoisiin voimavaroihinsa. Nuorten koulutustaso oli matala ja heiltä puuttui usein ammatillinen tutkinto kokonaan, mikä juontaa juurensa huonoon koulumenestykseen. Toisaalta nuorilla oli vain vähän kokemusta avoimilla työmarkkinoilla työskentelemisestä, minkä seurauksena he olivat eläneet suurimman osan elämäänsä julkisen sektorin niukkojen tulonsiirtojen varassa. Lisäksi nuoret olivat pääosin lähtöisin köyhistä perheoloista, jolloin heidän oli vaikeaa saada vanhemmiltakaan taloudellista tukea. Sen vuoksi rahan puute, velkaongelmat ja suoranainen köyhyys olivat vahvasti läsnä nuorten haastattelupuheessa, mikä osoittaa heidän taloudellisten voimavarojen olevan niukkoja. Lisäksi nuorten sosiaalisiin verkostoihin oli kasautunut merkittävässä määrin huono-osaisuutta, joka heikensi heidän sosiaalisia voimavarojaan. Nuorten sosiaalisiin verkostoihin oli kertynyt tavallista enemmän köyhyyttä, epäluottamusta, rikollista toimintaa ja esimerkiksi päihdeongelmia, mikä heikensi heidän mahdollisuuksiaan saada sosiaalista tukea tai muuta apua niiden kautta.

Huomattavalla enemmistöllä haastatelluista pitkäaikaistyöttömistä nuorista oli havaittavissa merkittäviä sisäisten ja ulkoisten voimavarojen puutteita. Kuitenkin tämä havainto luonnehtii vain pääpiirteissään kerättyä aineistoa ja sen vuoksi on tärkeää korostaa, että haastatellut nuoret ovat heterogeeninen ryhmä myös tässä suhteessa. Esimerkiksi Liisan (20 v.) ja Pertin (21 v.) lapsuus oli turvattu ja onnellinen (luku 5.1.4), minkä vuoksi heillä on ollut huomattavasti paremmat lähtökohdat elää elämäänsä kuin Ismon ja Riitan kaltaisilla nuorilla, joiden lapsuus on ollut täynnä traumaattisia tapahtumia. Lisäksi on syytä korostaa, että kasautuvista vastoinkäymisistä huolimatta nuoret olivat kyenneet kartuttamaan merkittäviä voimavaroja elämänsä aikana, mitkä ilmenivät haastatteluissa nuorten erilaisina vahvuuksina. Osalla haastatelluista nuorista oli merkittäviä sosiaalisia voimavaroja, osa oli liikunnallisesti, taiteellisesti tai musikaalisesti lahjakkaita ja muutamat heistä olivat menestyneet harrastus- ja järjestötoiminnassa. Esimerkiksi Daniel (23 v.) ohjasi liikuntaharrastuksiin liittyviä tunteja ja Antti (24 v.) opetti valokuvausta. Useampikin haastatelluista nuorista soitti bändissä tai harrasti joukkueurheilua. Kolme haastatelluista nuorista ilmoitti suorittaneensa peruskoulun lähes ”ysin keskiarvolla”, mutta ajautuneensa sen jälkeen vaikeuksiin elämässään. Vaikuttaakin siltä, että monilla näistä nuorista olisi paljon annettavaa yhteiskunnalle, mutta kasautuvien vastoinkäymisten vuoksi heidän mahdollisuutensa kykyjensä täysipainoiseen hyödyntämiseen ovat merkittävällä tavalla heikentyneet.

Lisäksi kerätty haastatteluaineisto osoittaa, että nuorten sisäiset ja ulkoiset voimavarat eivät ole muuttumattomia suureita, vaan niissä voi tapahtua nopeita episodimaisia muutoksia. Esimerkiksi vaikeat elämäntilanteet, joissa nuoret kohtaavat äkillisiä menetyksiä tai shokkeja, voivat hetkellisesti estää päämääräsuun-

tautuneen toiminnan, koska silloin kaikki nuorten voimavarat kuluvat arjessa selviytymiseen (Artikkeli II, 37–38). Aineistossa on myös muutamia esimerkkejä siitä, että lääkehoito, työvoimapolitiittiset toimenpiteet tai jokin muu ulkopuolinen taho (Artikkeli II, 35, 37; Artikkeli IV) voi käynnistää positiivisia kehityskulkuja nuorten elämässä. Esimerkiksi Jaana (29 v.) kertoi, että *”hain masennukseen lääkitystä ja lääkäri passitti minut kilpirauhaskokeisiin ja sieltä löytyi sitten, että mulla on vajaatoiminta ja sain siihen sitten lääkityksen ja se muutti mielialaa”*. Jaana jatkoi sanomalla: *”masennus oli suuri syy, että en halunnut töitä”* ja lääkityksen seurauksena hänen asenteensa on muuttunut eikä hän *”halua olla työttömänä enää”*. Vastaavia esimerkkejä ovat Tommin (31 v.) paniikkihäiriö ja Jorman (29 v.) vakava masennus, joissa hoidon saaminen avasi mahdollisuuksia täysipainoiselle elämälle. Näin ollen nuorten työ- ja toimintakyvyn vajeet eivät yksiselitteisesti tee heistä työkyvyttömiä, koska monet heistä voivat kuntoutua oikeanlaisen hoidon avulla.

5.2.2 Pitkäaikaistyöttömien nuorten sisäinen elämänhallinta

Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa sisäinen elämänhallinta tarkoittaa kykyä tehdä harkittuja valintoja ja sitoutua niiden mukaisiin päämääriin. Näin määriteltynä sisäinen elämänhallinta sisältää ympäristön havainnointiin, tilanteen arviointiin sekä päämäärien ja keinojen valintaan liittyviä tietoisia päätöksiä. Sisäisen elämänhallinnan keskiössä ovat henkilöön itseensä, kanssaihmissiin ja toiminnan ympäristöön kohdistuva pohtiva havainnointi, josta voidaan käyttää myös rakenteistumisteorian mukaisesti nimitystä refleksiivinen itsetarkkailu (Giddens 1984a, 5; Giddens 1984b, 99). Refleksiivinen itsetarkkailu ja siihen liittyvät arviointiprosessit ovat sisäisen elämänhallinnan keskiössä, koska ne tuottavat toimintaympäristöä ja toimijoita itseään koskevan tietovarannon, joka on kaiken päämääräsuuntautuneen suunnittelun ja päätöksenteon perusta. Itsetarkkailu muodostaa eräänlaisen toiminnan olosuhteita koskevan teoreettisen ymmärryksen (Giddens 1984a, 5), jonka varassa toimijat valitsevat itselleen sopivalta tuntuvia päämääriä sekä keinoja, joilla näitä tavoitteita pyritään saavuttamaan. Sisäinen elämänhallinta on luonteeltaan voimakkaan episodimaista, koska siitä on erotettavissa toisistaan poikkeavia ajatteluun, tunteisiin, tarkoituksiin ja toiminnan suunnitteluun liittyviä vaiheita (ks. Harré & Langenhove 2003, 4–5), joiden konkreettinen sisältö vaihtelee elämäntilanteiden mukaisesti.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto osoittaa, että nuorten toiminta ei ohjaudu suoraan heitä ympäröivien olosuhteiden perusteella, vaan ratkaisevaa on todellisuudesta tehdyt tulkinnat. Näitä pitkäaikaistyöttömien nuorten päätöksenteon kannalta keskeisiä tulkintoja on mahdollista hahmottaa päätöksenteko-orientaatioiden näkökulmasta. Päätöksenteko-orientaatiot ovat eräänlaisia rationalisointeja (Giddens 1984a, 6; Giddens 1984b, 99), joiden avulla nuoret selittävät tekemiään valintoja. Keskeisimmät päätöksenteko-orientaatioihin liittyvät tutkimustulokset perustuvat väitöskirjan toiseen osajulkaisuun, jossa tutkittiin pitkäaikaistyöttömien nuorten työnhaun esteitä (Artikkeli II). Artikkelissa todetaan, että pitkäaikaistyöttömien haastattelupuheesta voitiin tunnistaa rationaalisia, emotionaalisia ja elämänarvoihin liittyviä työnhaun esteitä.

Vaikka tämä typologia kuvaa alun perin pitkäaikaistyöttömien nuorten työnhakua, sen avulla on mahdollista jäsentää lakisääteisiin velvoitteisiin (Artikkeli III), työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin (Artikkeli IV) ja muihin elämäntilanteisiin liittyviä valintoja. Nuoret käyttivät haastattelupuheessaan erilaisia päätöksenteko-orientaatioita yleensä yhdistelminä ja ne olivat luonteeltaan voimakkaan episodimaisia. Käytän tästä eteenpäin rationaalisuuden sijasta ratkaisukeskeisyyden käsitettä, koska haluan välttää rationaalisuuteen liittyviä taloustieteellisiä konnotaatioita.

Nuorten ratkaisukeskeinen puhetapa viittaa ongelmasuuntautuneisiin elämäntilanteiden hallintastrategioihin (ks. Folkman ym. 1986, 993, 1000; Folkman & Lazarus 1985, 152; Lazarus 1993a, 238; Lazarus 1993b, 8; Saarenheimo & Suutama 2003, 456). Ongelmasuuntautuneet elämäntilanteiden hallintastrategiat ovat toimintatapoja, joiden tarkoitus on ratkaista ongelmallinen tilanne. Sen vuoksi ongelmasuuntautunut elämäntilanteiden hallintastrategia on lähes synonyymi ratkaisukeskeiselle päätöksenteko-orientaatiolle. Ratkaisukeskeiset toimintamallit ovat vaativia, koska ne edellyttävät tilanteen herättämien tunteiden ja muiden psyykkisten ja fyysisten impulssien hyvää hallintaa, sillä ne voivat muutoin häiritä päämääräsuuntautunutta toimintaa. Ratkaisukeskeinen puhetapa viittaa siihen, että nuori on arvioinut kykenevänsä vaikuttamaan tilanteeseen omalla toiminnallaan. Samalla se tarkoittaa, että nuori on arvioinut käytössään olevien voimavarojen riittävän ongelman ratkaisemiseen. Ratkaisukeskeinen päätöksenteko-orientaatio viittaa vahvaan elämäntilanteiden hallintaan, joka edellyttää hyvää itsetuntemusta ja toimintaympäristöä koskevaa tietämystä (ks. Heikkilä 2006, 79). Onnistuneen ratkaisukeskeisen päätöksenteon keskeinen edellytys ovat oikeaan osuneet tilannearvioinnit.

Työmarkkinoiden näkökulmasta nuorten käyttämät ratkaisukeskeiset orientaatiot näkyivät työnhakuun, koulutukseen tai työkokemuksen hankkimiseen liittyvinä tavoitteina. Toisaalta nuorten haastattelupuheessa oli havaittavissa vähäisissä määrin talousrationaalista ajattelua, koska nuoret tunnistivat toimintaympäristöstään byrokratia- ja kannustinloukkuja ja kertoivat hankkivansa itselleen lisäansioita esimerkiksi osallistumalla työllistämistoimenpiteisiin. Lisäksi nuoret saattoivat pyrkiä ratkaisemaan työttömyyteen liittyviä ongelmiaan suuntautumalla elämässään palkkatyön sijasta muihin aikaa vieviin aktiviteetteihin. Silloin työllistymistavoitteet voivat korvautua erilaisilla vapaa-aikaan, kaveriporukoihin, vapaaehtoistyöhön ja harrasteisiin liittyvillä tavoitteilla. (Artikkeli II, 38–40; Artikkeli III, 32–34.) Näin ollen ratkaisukeskeinen orientaatio ei ilmene nuorten haastattelupuheessa ainoastaan työllistymistavoitteina, vaan nuoret saattavat etsiä työttömyyteen luovia ja kekseliäitä ratkaisuita. Sen vuoksi työttömien haluttomuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ei voi automaattisesti tulkita elämäntilanteiden hallintataitojen puutteeksi (Poutanen 2000, 44). Päinvastoin se voi olla joissakin tilanteissa varsin hyvin perusteltu päätös.

Ratkaisukeskeisen päätöksenteon keskeisin haaste on se, että valitut keinot auttavat saavuttamaan halutut päämäärät vain silloin, kun tehdyt valinnat perustuvat ympäristön kanssa sopuossuudessa oleviin tietoihin ja havaintoihin. Aineiston perusteella nuorten päätöksenteossa on ratkaisevaa se, miten he hahmottavat erilaisiin valintoihin liittyviä riskejä ja mahdollisuuksia tai ovatko he yli-

päänsä tietoisia niistä. Objektiivisesti tarkasteltuna pitkäaikaistyöttömät nuoret ovat voineet jättää käyttämättä lukemattomia ympäristön heille tarjoamia mahdollisuuksia, koska he eivät ole havainneet, pystyneet tai osanneet hyödyntää niitä. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelut osoittivat, että nuorilla ei läheskään aina ollut tarpeeksi tietoa tarjolla olevista työpaikoista, niiden pätevyysvaatimuksista, työvoimapalveluiden byrokraattisista käytänteistä (Artikkeli II, 34–35) tai heitä koskevista lakisääteisistä velvoitteista (Artikkeli III, 37–39). Lisäksi nuorten haastattelut osoittivat, että osa heidän valinnoistaan oli perustunut virheellisille tiedoille. Esimerkiksi Urho (30 v.) kertoi seuraavaa:

Ruvettiin kattoo [harjoittelu] paikkoja ja eihän siellä ollu mitään minua kiinnostavaa. Sitten tuli puheeksi, että olis mahdollista työskennellä lasten kanssa. Olin joskus aikaisemmin aatellu, en missään nimessä kauheen tosissani, että tykkäisin tehdä sitä työtä. Mulla oli semmonen käsitys, että siihen tarvitaan korkeakoulututkinto. No mä sanoin, että lähetään kokeileen sinne. Mä menin haastatteluun [työnantaja] ja menin sinne hommiin ja sillä sain karenssin vältettyä. Siinä vaiheessa ajattelin aidosti, että tämä vois olla hyvä juttu ja pääsen ekaa kertaa kokeileen semmosta alaa, mikä vois kiinnostakkin.

Haastattelussa Urho kuvaa tilannetta, jossa hän oli laiminlyönyt epähuomiossa häneen kohdistuvia työvoimapolitiittisia velvoitteita. Laiminlyönti johtui siitä, että hän ei tuntenut työvoimatoimiston toimintamalleja riittävän hyvin. Hänelle oli sen seurauksena määrätty karenssi, jonka välttämiseksi hän oli mennyt tapamaan työvoimatoimiston työntekijää. Lisäksi Urhon työllistymistä vaikeuttivat työelämä tietouden ja urasuunnitelmien puutteet (Artikkeli II, 34–35). Urhon keskeinen ongelma oli se, ettei hän ei tiennyt millaista työtä hän voisi tehdä. Hänellä oli ajatus siitä, että hän haluaisi työskennellä lasten parissa, mutta luuli, että sellaisiin työtehtäviin olisi liian korkeat pätevyysvaatimukset. Pätevyysvaatimuksiin liittyvät virheelliset käsitykset estivät Urhoa suuntautumasta itseään kiinnostavalle alalle. Tilanne muuttui vasta, kun työvoimatoimiston työntekijä korjasi Urhon työllistymistä haittaavat virheelliset käsitykset.

Emotionaalinen päätöksenteko-orientaatio on kaikkein yleisin nuorten työllistymiseen ja työvoimapalveluihin liittyviä valintoja selittävä sisäisen elämänhallinnan piirre. Emotionaalisisessa päätöksenteko-orientaatiossa nuorten päätökset perustuvat tilanteen herättämiin tunteisiin; nuoret haluavat tavoitella positiivisia ja välttää negatiivisia tunteita herättäviä tilanteita. Haastateltujen nuorten suhdetta työllistymiseen ja työmarkkinoihin hallitsivat voimakkaan kielteiset tunteet (Artikkeli II, 35–38; Artikkeli IV; Ylistö & Husu 2021), jotka viittaavat heidän vaikutusmahdollisuuksiensa vähäisyyteen. Haastatelluilla nuorilla oli vahva taipumus arvioida omaa tilannettaan korostuneen pessimistisesti, mikä on heidän elämänsä kasautuvien vastoinkäymisten seurauksena opittu toimintamalli. Turvaton ja stressaava ympäristö muokkaa nuorten autonomista hermostoa, jonka tuloksena nuorilla voi olla taipumusta tulkita neutraalikin tilanne uhkaavaksi (Yliruka ym. 2020, 24). Haastateltujen nuorten pessimistisyys korostui etenkin opiskeluun ja työllistymiseen liittyvien tavoitteiden osalta. Esimerkiksi Viljo (24 v.) kertoi työnhausta seuraavaa: *”En mä pysty, kun ei mulla*

oo koulutusta, mulla on huono kunto, eikä mulla ole mitään edellytyksiä työn saamiseen.” Viljo perusteli lisää näkemyksiään sanomalla, että *”mä en usko, että mä pystyn semmosta aikataulua noudattamaan ja saamaan tehtyä työn aikataulussa. Mä en vaan usko siihen.”* Viljon haastattelussa käyttämät ilmaisut kuvastavat sitä, että hän arvioi työelämän vaatimusten ylittävän merkittäväällä tavalla hänen omat vaikutusmahdollisuutensa.

Jos nuori uskoo, että hän ei pysty tai onnistu löytämään työtä tai saamaan haluamaansa opintopaikkaa, hänen on vaikea motivoitua sellaista tavoittelemaan (Wrede-Jäntti 2003, 86). Mikäli nuoria yritetään tästä huolimatta pakottaa työnhakuun tai opiskelemaan, nostaa se pintaan voimakkaan kielteisiä tunnereaktioita. Esimerkiksi Viljo kuvaili haastattelussa työnhakuun liittyviä tuntejaan sanomalla, että *”Se tuntuu aika mahottomalta ... mahasta ottaa ja oksettaa ... tuntuu ettei se kuiteskaan onnistuis ... semmosia tunteita tulee automaattisesti. Pelkää sitä epäonnistumista ja hyljeksintää ja semmosta”*. Viljon kuvailemat työnhakuun liittyvät kielteiset tunnereaktiot ovat erittäin voimakkaita, mikä havainnollistaa työhaun laukaisemia vahvoja stressireaktioita. Usein kyvyttömyys ja haluttomuus asioiden hoitamiseen liittyvät alentuneeseen toimintakykyyn (Artikkeli III, 36), jotka muodostavat yhdessä tilanteen vaatimusten kanssa ylitsepääsemättömiä emotionaalaisia toiminnan esteitä. Voimakkaan kielteiset tunteet voivat estää ratkaisukeskeisen päätöksenteon ja johtavat tilanteesta vetäytymiseen. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto osoittaa, että emotionaaliset toiminnan esteet ovat keskeinen nuorten toiminnan logiikkaa selittävä tekijä. Emotionaaliset toiminnan esteet selittävät huomattavan osan haastatteluaineistossa kuvatuista tilanteista, joissa nuoret eivät halua hakea työtä tai opiskelupaikkoja (Artikkeli II, 35–38; Ylistö & Husu 2021, 8), toimenpiteiden keskeyttämisistä ja palveluista katoamisista (Artikkeli IV) sekä epärealistisilta tuntuvien lakisääteisten velvoitteiden välttelemisestä (Artikkeli III). Lisäksi ratkaisemattomiin tilanteisiin liittyvä epätietoisuus voi vahvistaa nuorten kielteisiä tunnereaktioita (Ylistö & Husu 2021, 8).

Nuorten haastattelupuheen emotionaaliset päätöksenteko-orientaatiot auttavat ymmärtämään myös sitä, minkä vuoksi nuoret eivät useinkaan ryhdy omaaloitteisesti muutokseen tähtäävään toimintaan, vaikka he olisivatkin tilanteeseensa tyytymättömiä. Muutoksen tavoittelu voi olla henkisesti raskas prosessi, koska se häiritsee elämän vakiintuneita rutiineja, joiden häiriintyminen aiheuttaa helposti ahdistusta, tuskaisuutta ja pelkoa (Giddens 1984a, 50; Giddens 1984b, 201; Giddens 1991, 167). Tästä huolimatta muutosprosessi voi muuttua henkiseksi voimavaraksi, koska kasautuessaan onnistumisen kokemukset vahvistavat tilanteeseen liittyviä optimistisia arviointeja ja myönteisiä tunnereaktioita. Erityisesti aidot onnistumisen kokemukset (Artikkeli IV) voivat muuttaa työmarkkinoilla passiivisen työttömän suhteellisen nopeasti ahkeraksi työnhakijaksi (Artikkeli II, 34–35). Urho kuvaa haastattelussa myös tämän kaltaista muutosta. Hän oli aloittanut työelämävalmennuksen, josta hän kertoi:

Kun menin sinne, niin huomas, että tähän menee aika hyvin. Ja sitten kun sitä työtä teki niin huomas heti, että tässä on joku semmonen svengi, mikä sopii mulle tosi hyvin. Huomas, että asiakkaat tykkäs ja osa työntekijöistä ... ei ehkä ihan vaikuttuneita ollu

ainakaan siinä vaiheessa, mutta huomaa, että ne otti mut ihan heti tosissaan. Mä haluaisin ainakin uskoa, että se johtuu siitä, että mä osasin tehdä sitä hommaa ihan hyvin eikä siitä, että ne muuten vaan teki niin. Siinä sitten rupes olemaan, että ei hitsi, katoaan tää kortti nyt loppuun asti.

Urhon onnistunut harjoittelukokemus johti siihen, että Urho haki alan koulutukseen ja sai opiskelupaikan. Pian opintojensa jälkeen hän työllistyi avoimille työmarkkinoille valitsemansa alan työtehtäviin. Samalla työllistyminen merkitsi Urhon pitkän työttömyyden päättymistä. Urho teki haastattelupuheessaan eroa tavan vuoksi kehumisen ja aidon positiivisen palautteen välillä, koska kollegoiden aito positiivinen palaute oli merkittävä tekijä muutosprosessin käynnistymiselle. Urhon saama aito positiivinen palaute sai aikaan onnistumisen kokemuksia, jotka kannustivat häntä jatkamaan eteenpäin valitsemallaan alalla. Erityisesti työllistämistoimenpiteisiin liittyvät etenevät palveluketjut ovat osoitus siitä, että myönteiset tunnereaktiot ovat yhteydessä onnistuneeseen ongelmanratkaisuun ja vahvaan elämänhallinnan tunteeseen. Näin ollen tunteilla on keskeinen rooli inhimillisen toiminnan selittämisessä, koska ne osoittavat merkityssuhteet, jotka luonnehtivat henkilön tavoitteiden ja hänen ympäristönsä välistä vuorovaikutusta (Lazarus 1993b, 13).

Elämänarvoihin perustuvassa orientaatiossa on havaittavissa yhtä aikaa sekä rationaalisia että emotionaalisia piirteitä. Arvoihin liittyvät orientaatiot ohjaavat nuoria suuntautumaan elämässään siihen, mitä pitävät tärkeänä tai arvokkaana. Sen vuoksi heidän toimintansa voi olla hyvin vaikeasti ymmärrettävää ulkopuolisten näkökulmasta. (Artikkeli II, 38.) Työmarkkinoiden näkökulmasta huomion keskiöön nousee työn arvostus. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto paljastaa, että jopa erittäin vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat nuoret pitävät palkkatyötä yleensä arvokkaana tavoitteena (Artikkeli II, 42; Artikkeli III, 29–32), mikä on mielekkään elämän tärkeä edellytys. Siitä huolimatta nuorten arvot saattavat muuttua nopeasti heidän elämänkokemustensa mukana. Esimerkiksi työnhakuun liittyvät pettymykset ja työnantajien tyly rekrytointikäyttäytyminen muodostavat merkittäviä paineita työn arvostuksen heikkeneemiselle. Työhakuun liittyvät pettymykset lisäävät myös todennäköisesti nuorten yrityksiä etsiä palkkatyölle vaihtoehtoisia elämän sisältöjä. Kyse on periaatteessa psyykkisten turvamekanismien toiminnasta, koska työn arvostuksen lasku tekee työttömyydestä henkisesti helpommin kestettävää. Näin ollen työn arvostuksen väheneminen voidaan tulkita sopeutumiseksi pakon sanelemaan tilanteeseen. Tästä huolimatta se tulkitaan helposti nyky-yhteiskunnassa työn vieroksumiseksi tai laiskuudeksi, joista rangaistaan.

Elämänarvoihin liittyvä päätöksenteko-orientaatio näkyy pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheessa myös toisella tavalla. Aineisto osoittaa, että nuorten tekemiä valintoja työmarkkinoilla ohjaavat työn sisältöön liittyvät arvot. Se on ymmärrettävää, koska nuoret ovat panostaneet vuosia tietyn ammattipätevyuden saavuttamiseen, jolloin on luonnollista, että he haluavat koulutustaan vastaavaa työtä. Työn sisältöön liittyvät kysymykset voivat kaventaa nuorten hakemien työpaikkojen valikoimaa, mikä voi sopivien työpaikkojen puuttuessa estää työnhauksen kokonaan. (Artikkeli II, 40–41.) Esimerkiksi nuorten käyttämät il-

maisut *"hanttihommat"*, *"paskaduuni"* ja *"huonompi työ"* kuvasivat työpaikkoja, joihin nuoret eivät halunneet. Tämä on ymmärrettävää, koska työn mielenkiintoisuus on voimakkaasti sisäänkirjoitettuna suomalaisiin koulutus- ohjausideologioihin (Tuohinen 1996, 81), jotka korostavat työn sisällön merkitystä alavalinnan osalta. Lisäksi pidentyneiden opintojen vuoksi on luonnollista, että nuoret toivovat koulutustaan vastaavaa työtä (Tuppurainen 2010, 18), koska ovat satsanneet vuosia elämästään ammattipätevyyksien hankkimiseen.

5.2.3 Pitkäaikaistyöttömien nuorten ulkoinen elämänhallinta

Laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa sisäisen elämänhallinnan päätöksenteko- ja arviointiprosessit luovat pohjan ulkoiselle elämänhallinnalle. Ulkoinen elämänhallinta määritellään tässä yhteydessä konkreettisesti havaittaviksi teoiksi, joiden avulla yksilö pyrkii kohti itselleen asettamiaan päämääriä. Analyttisesti tästä toiminnan virrasta on hyödyllistä erottaa toisistaan aikaa ja paikkaan sidottuja episodeja, joilla on alku ja loppu (Ylijoki 2001, 229–231). Episodien keskeinen tunnusmerkki on nuoren päämäärien tai niiden tavoittelemiseen käytettävien keinojen vaihtuminen. Elämänkulun episodimaisuus on luonteenomaista pitkäaikaistyöttömille nuorille, minkä vuoksi heidän elämänsä dynaamisten piirteiden hahmottaminen on tärkeää. Nuorten ulkoisen elämänhallinnan episodimaisuus ilmenee pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineistossa erityisen selkeästi työnhaun jaksoittaisuutena (Artikkeli II, 37) sekä nopeatahtisina muutoksina nuorten asemoitumisessa heitä koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin (Artikkeli III, 29). Keskeisimmät pitkäaikaistyöttömien nuorten ulkoista elämänhallintaa koskevat tutkimustulokset liittyvät väitöskirjan kolmannen osajulkaisuun, jossa käsiteltiin pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumista heitä koskeviin työvoimapolitiisiin velvoitteisiin. Tutkimuksen perusteella nuorten haastattelupuheesta paikannettiin viisi asemoitumisen tapaa, jotka ovat velvoitteiden mukaisesti toimiva, työttömyyteen sopeutunut, työvoimasta vetäytynyt, työvoimasta syrjäytynyt ja eksyksissä oleva työtön (Artikkeli III).

Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumisen tavat voidaan tulkita erilaisiksi ulkoisen elämänhallinnan strategioiksi, joiden avulla nuoret pyrkivät ratkaisemaan varsin rajallisten valinnanmahdollisuuksiensa ja yhteiskunnan heihin kohdistamien vaatimusten välisen merkittävän ristiriidan. Pitkäaikaistyöttömät nuoret näyttävät päätyvän toistuvasti tilanteisiin, joissa vapaa valinta jää illuusioksi, koska huonoista vaihtoehtoista on valittava vähiten huono (Pohjola 1994a, 62). Pitkäaikaistyöttömien nuorten tekemät päätökset ovat vain nimeksi voluntaristisia, koska heistä riippumattomat deterministiset tekijät määrittävät suurimmaksi osaksi heidän valinnanmahdollisuutensa.

Velvoitteiden mukaisesti toimiva työtön kuvaa tottelevaista elämänhallintastrategiaa. Tottelevaisuus viittaa hallinnan analytiikalle ominaiseen lähestymistapaan. Hallinnan analytiikan mukaan valtasuhde on vahvimmillaan silloin, kun yksilöt päättävät omasta tahdostaan noudattaa heihin kohdistuvan valtasuhteen mukaisia toimintamalleja (Silvennoinen 2014, 135). Se on myös haastatteluaineistosta tunnistettavissa oleva toimintamalli, koska pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänkulusta on löydettävissä vaihtelevan pituisia episodeja, joiden ai-

kana he ovat yrittäneet oma-aloitteisesti täyttää heihin kohdistuvat lakisääteiset ja hallinnolliset velvoitteet. Velvoitteiden mukaisesti toimivat pitkäaikaistyöttömät nuoret hakevat aktiivisesti töitä ja osallistuvat koulutukseen tai erilaisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan (Artikkeli III, 29–32). Tästä voi seurata ylivirittynyt toimijuus (Lähteenmaa 2011), jolloin nuori uskoo, että hän voi saavuttaa unelmiensa työpaikan, kunhan vain yrittää tarpeeksi (Haikkola ym. 2017, 73). Kuitenkaan kovakaan yrittäminen ei takaa haluttua lopputulosta heikossa työmarkkina-asemassa oleville nuorille. Aineistossa on useita esimerkkejä tarmokkaista työnhakijoista, jotka eivät ole työllistyneet lukemattomista työhakemuksista huolimatta (Artikkeli II, 36–37; Artikkeli III, 30–31). Esimerkiksi Maija (28 v.) kertoi työnhaustaan:

Mulla oli tavoite, että vähintään yks hakemus pitää viikossa jonnekin lähettää. Se on lähinnä ollut turhauttavaa, kun ei onnistu löytämään töitä, vaikka tekee hakemukset parhaansa mukaan. Ja ainakin neljä eri henkilöä on neuvonut ceeveen kanssa. Ja sitten työkkärin kurseilla olen ollut ja kuunnellut työnhakuohjeita. Alussahan se tuntu siltä, että kyllä mä löydän työpaikan, kun tarpeeksi yritän. Ja periaatteessa uskon siihen edelleenkin, mutta se usko on vähä hiipunut.

Maija kuvaa katkelmassa aktiivista pyrkimystään löytää itselleen työtä avoimilta työmarkkinoilta. Aktiivinen työnhaku ja erilaisten neuvojen kuunteleminen ei ole tuottanut tulosta, minkä vuoksi Maijan työnhausta on tullut lähinnä pitkä sarja vastoinkäymisiä. Sen vuoksi tottelevainen elämänhallintastrategia voi olla pitkäaikaistyöttömille nuorille henkisesti raskas valinta (Artikkeli III, 29–32). Myös muissa tutkimuksissa on havaittu aktiivisen, mutta tuloksettoman työnhaun olevan yhteydessä henkiseen pahoinvointiin (Bolinder 1999, 56; Herbig ym. 2013, 416; McKee-Ryan ym. 2005, 68; Song ym. 2009, 1186–1187; Vuori & Tervahartiala 1995, 47). Maijan käyttämät ilmaisut ”uskon hiipuminen” ja ”turhauttava” viittaavat pikkuhiljaa voimistuviin kielteisiin tunnereaktioihin, jotka liittyvät emotionaalisiin toiminnan esteisiin. Juuri henkisen rasittavuuden vuoksi suurin osa haastatelluista pitkäaikaistyöttömistä nuorista oli hylännyt tottelevaisen elämänhallinnan strategian ja omaksunut itselleen muita vähemmän henkisesti rasittavia toimintastrategioita (Artikkeli II; Artikkeli III, 31). Samalla tavalla myös opiskeluun liittyvät kielteiset kokemukset voivat tehdä opiskelusta mahdotonta (Artikkeli III, 34) ja työllistämistoimenpiteisiin liittyvät vastoinkäymiset voivat johtaa toimenpiteen keskeytymiseen (Ylistö & Husu 2021, 9). Nämä valinnat aikaansaavat uuden ongelman, koska vaihtoehtoiset toimintamallit aiheuttavat helposti ristiriitoja työttömien ja heidän parissaan työskentelevien viranomaisten välillä (Burman 1988, 76).

Työttömyyteen sopeutuneet työttömät ovat enimmäkseen hyväksyneet työttömyyden olosuhteiden pakosta, koska he kertovat lähes poikkeuksetta haluavansa palkkatöihin (Artikkeli III, 32). Työttömyyteen sopeutuneet työttömät eivät työhalustaan huolimatta yleensä hae töitä, koska he eivät usko työllistymismahdollisuuksiinsa tai ovat kokeneet työnhaun henkisesti liian raskaaksi. Tässä tilanteessa on ymmärrettävää, että nuoret turvautuvat elämänarvoihin liittyviin päätöksenteko-orientaatioihin, joiden tuloksena palkkatyön merkitys vähenee ja

muiden elämän osa-alueiden merkitys kasvaa. Samalla nuoret etsivät itselleen tekemistä, joka kompensoi palkkatyön puutetta (ks. Poutanen 2000, 50). Sen vuoksi he kertoivat keskittyvänsä erilaisiin harrasteisiin, projekteihin, vapaaehtoistyöhön, lasten hoitoon tai mihin tahansa aktiviteettiin, joka tuo heidän elämänsä sisältöä. Vastaavalla tavalla toimivia työttömien ryhmiä on löydetty myös muissa tutkimuksissa (Elonen ym. 2017; Pultz & Mørch 2015; Välimaa 2008; Välimaa 2011; Wrede-Jäntti 2003, 106–110; Wrede-Jäntti 2010, 109–110). Esimerkiksi Ilkka (28 v.) kertoi, että työttömyysaikana hänellä on aikaa omille ”*ikuisuusprojekteilleen*”:

On aikaa toteuttaa omia asioita ja kehittää omia kiinnostuksen kohteita. Ei mulla sinänsä ollut työttömyydestä valitettavaa muuta, kun se, että taloudellisten tilanteitten hoitaminen on pikkusen vaikeempaa.

Ilkka kertoi, että hän sai käytettyä riittävästi aikaa omiin pikku taideprojekteihinsa, joita olivat maalaaminen, käsityöt ja hän oli myös ”*yrittänyt säveltää biisejä*”. Työn puute ei juurikaan häirinnyt Ilkkaa, koska mielekästä elämän sisältöä oli löytynyt muualta. Äärimmillään vapaa-ajan aktiviteetteihin suuntautuneet nuoret eivät pitäneet palkkatyötä lainkaan tärkeänä elämän sisältönä, koska he suuntautuivat elämässään täysin itseään kiinnostaviin vapaa-ajan aktiviteetteihin (Artikkeli II, 38–40). Tämän kaltaisessa toimintamallissa on nähtävissä työn vieroksuntaan liittyviä piirteitä, mutta ne esiintyivät haastateltujen nuorten elämänsäkulussa harvinaisina ja lyhytkestoisina episodeina. Työn vieroksunta on haastatteluaineiston muodostamassa kokonaisuudessa marginaalinen ilmiö nuorten erittäin vaikeasta työmarkkina-asemasta huolimatta.

Erilaisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin keskittyminen on työttömille myös riski, koska sen kaltainen omaehtoinen aktiivisuus voi johtaa työvoimapolitiisiin sanktioihin (Näre & Näre 2022, 99). Työttömyyteen sopeutuneet nuoret ovat tietoisia näistä riskeistä ja osaavat toimia aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan muodostamassa byrokratiaviidakossa taitavasti. He pystyvät pääsääntöisesti välttämään työvoimapolitiiset sanktiot, vaikka he eivät sitoudu työttömiä koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin (Pultz & Mørch 2015, 1394; Artikkeli III, 32–34). He käyttävät useita toimintamalleja, joiden avulla he kiertävät henkisesti kuluttavia velvoitteita ja tekevät samalla elämästään itselleen mahdollisimman mielekäästä. Tästä syystä työttömyyteen sopeutuneet nuoret eivät osallistu työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin tai koulutukseen parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan. Sen sijaan he osallistuvat niihin torjuakseen työttömyyteen liittyvää epämiellyttävää toimettomuutta tai hankkiakseen lisäansioita (Artikkeli III, 32–34). He ovat sopeutuneet myös aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan aikaansaamaan toimenpidekaruselliin (Haikkola ym. 2017, 73–74; Perttula 2021, 86), johon heidän on lähes pakko joka tapauksessa osallistua. Toimenpidekaruselli aiheuttaa huomattavasti vähemmän henkistä räsytystä, jos sillä ei tavoitella mahdolltomalta tuntuvaa työpaikkaa avoimilta työmarkkinoilta. Näin toimivat nuoret todennäköisesti haaveilevat työpaikoista, mutta työllistymismahdollisuuk-

sien puuttuessa he ovat ikään kuin vastentahtoisesti laitostuneet aktivointitoimenpiteisiin (Artikkeli III, 33–34; Artikkeli IV).

Työvoimasta vetäytyminen on pitkäaikaistyöttömien nuorten käyttämä elämönhallinnan strategia, jossa nuori pyrkii välttämään työttömiä koskevat velvoitteet ja kieltäytymään aktivointitoimenpiteistä työvoimapoliittisesti hyväksyttävällä tavalla. Työvoimasta vetäytyneet nuoret kertoivat yleensä hyväksyvänsä palkkatyöhön liittyvät arvot, mutta he ovat hylänneet siihen liittyvät tavoitteet erilaisten työ- ja toimintakyvyn vajeiden vuoksi. He kuvasivat haastattelupuheessaan myös vapaa-ajankäyttöään varsin passiiviseksi. (Artikkeli III, 34–35.) Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäkalkuhaastattelut osoittavat, että nuoret kokevat pääsääntöisesti työttömyyteen liittyvän passiivisen joutenolon henkisesti rasittavaksi (Artikkeli III, 32). Sama havainto on tehty myös muissa tutkimuksissa (esim. Aho & Vehviläinen 1997, 235; Tuominen 2021, 112). Nuoret kuvasivat työttömyyteen liittyvää epämiellyttävää joutilaisuutta muun muassa ilmaisuilla *”työttömyys hajottaa päätä”*, *toimettomuus ”käy mielen päälle”*, *”tulee mökkihöperöksi”* tai *”alkaa tylsistyttää”*. Sen vuoksi nuorten passivoituminen on yleisimmin tulosta vakavista psyykkisen tai fyysisen toimintakyvyn vajeista (Rintala & Karvonen 2003, 457–458), jotka passivoivat nuoria kotioloihinsa.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa on esimerkkejä siitä, miten toimintakyvyn vajeisiin liittyvät vaikeat elämäntilanteet voivat sitoa kaikki nuorten käytössä olevat voimavarat. Esimerkiksi Jorma (29 v.) kuvasi haastattelussa vakavaa masennusta:

Mun kohalla se on ollut semmosta, että minä en tee käytännössä mitään. Joko katson ruutuu tai saatan maata pedillä koko päivän. Ei ees tee mieli nousta pediltä saati pukee päälle tai lähtee ulos tai nähä ketään tai tehdä mitään. Ja pahimmassa tapauksessa tuommoista voi jatkua viikkotolkulla ja sitten se alkaa hellittämään jossain vaiheessa.

Vakavat mielenterveysongelmat voivat heikentää merkittävästi nuorten psyykkistä toimintakykyä, jolloin kaikki nuorten voimavarat kuluvat arjessa selviytymiseen. Silloin nuorilla ei riitä voimavaroja työnhakuun (Artikkeli II, 37–38), aktivointitoimenpiteisiin osallistumiseen (Artikkeli IV) tai vapaa-ajan aktiviteetteihin (Artikkeli III, 34). Vaikeisiin elämäntilanteisiin liittyy tyypillisesti merkittäviä emotionaalisia toiminnan esteitä (Artikkeli II, 37–38). Työvoimasta vetäytyessään nuoret saattavat hakea sairauslomaa, kuntoutustukea tai työkyvyttömyyseläkettä (Artikkeli III, 35). Tästä huolimatta suurin osa heistä kertoi olleensa työttömiä työnhakijoita, vaikka heillä oli vakavia terveysongelmia. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että pitkäaikaistyöttömien nuorten arkisen elämän näkökulmasta työttömyys, eläke ja sairausloma ovat täysin sama asia. Esimerkiksi Lauri (31 v.) kertoi haastattelussa, että *”Kai se on sama millä nimikkeellä kotona makkaa, kun kukaan ei tarjoo kuitenkaan sulle töitä kotia. Se on sama oonko mä tässä tittelillä työtön vai eläkkeellä”*. Lauri osoittaa yksiselitteisesti, että hänen kannustimensa tilanteen muuttamiseksi ovat vähäiset ja eläkkeen hakemiseen liittyvä byrokraattinen prosessi voi olla henkisesti raskas. Toisaalta myös sairausloman hakeminen voi tuntua nuorista turhalta, koska se ei muuta heidän tilannettaan kotona mi-

tenkään. Tämä toimintamalli todennäköisesti ylläpitää suomalaisilla työmarkkinoilla olevaa ongelmaa, jonka tuloksena työttömien työnhakijoiden joukkoon on kertynyt huomattava määrä työkyvyttömiä työttömiä (Aho & Mäkiäho 2016, 41).

Syrjäytyvä elämänhallinnan strategia kuvaa eräänlaista pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallista kriisiryhmää. Syrjäytyvää elämänhallinnan strategiaa kuvaava nuorten haastattelupuhe sisälsi paljon emotionaalisia ja impulsiivisia piirteitä. Huomattava osa heidän kuvaamistaan teoista oli luonteeltaan harkitsemattomia ja niiden välittömät seuraukset olivat yleensä kielteisiä. Syrjäytyvälle elämänhallinnalle on tyypillistä velvoitteiden tietoinen laiminlyöminen, koska nuori ei joko halua tai pysty toimimaan niiden mukaisesti. Nuorten haastattelupuheessa käyttämät ilmaisut osoittivat, että yleensä nämä kaksi syytä ovat lähes synonyymeja toisilleen. Esimerkiksi Kaisa (24 v.) oli sopinut työvoimatoimiston työntekijän kanssa aloittavansa työharjoittelun. Haastattelussa hän kuitenkin kertoi kieltäytyneensä tarjotusta harjoittelupaikasta, koska *"en vaan halunnut"*. Heti tämän jälkeen hän kuitenkin jatkoi, että *"ja oli toinenkin paikka ja sit siinä tais olla jotain muita [paikkoja] ja en sitten vaan pystynyt soittamaan"*, jolloin hän viittaa heikentyneeseen toimintakykyynsä. Näin ollen haluttomuus ja toimintakyvyn vajeet liittyvät Kaisan puheessa kiinteästi toisiinsa. Syrjäytyville elämänhallinnan strategioille on tyypillistä myös se, että nuoret eivät pyri korjaamaan tilannetta (Artikkeli III, 37). Tyypillisesti korjausyritykset tyrehtyvät voimakkaiden kielteisten tunteiden aiheuttamiin toiminnan esteisiin. Näissä tilanteissa nuoret saattavat turvautua myös haitallisiin elämänhallinnan strategioihin (Kauppila 1999, 64; Rauhala & Uusitalo 1998, 61; Rönkä 1992, 20), koska he voivat yrittää tukahduttaa tilanteen aiheuttamia kielteisiä tunteita päihteillä tai välttelemällä viranomaisten yhteydenottoja.

Aktivointitoimenpiteiden hallitsemattomat keskeytykset ovat suoraa seurausta syrjäytyvistä elämänhallinnan strategioista. Silloin nuori keskeyttää työvoimapolitiittisen toimenpiteen ilman työvoimapolitiittisesti hyväksyttävää syytä. Toimenpiteitä hallitsemattomasti keskeyttäneet nuoret eivät pysty tai vaivaudu ilmoittamaan tilanteestaan viranomaisille tai harjoittelupaikkaan. Esimerkiksi Niko (24 v.) kertoo haastattelussa seuraavaa: *"Alotin sen työpajan ja siellä meni hyvin, mut sit mul tuli flunssa ja mul oli tosi paha hammaskipu ... Mä en vaan kyenny menee lääkäriin, ni sit vaan veny se tilanne. Sit mä en vaan päässy lähtee. Et mua kyl harmittaa tosi paljon et se keskeyty."* Niko kuvaa tilannetta, jossa hän oli aloittanut työpajan, mutta se päättyi sairastumisen vuoksi. Periaatteessa Niko olisi voinut ilmoittaa harjoittelupaikkaan ja käydä lääkärissä, mutta ei pystynyt tekemään niin tilanteen herättämien voimakkaiden kielteisten tunteiden vuoksi. Jälkikäteen Nikoa on harmittanut, että harjoittelu päättyi keskeytykseen. Hallitsemattomien keskeytysten vuoksi nuorten tilanne yleensä heikentyy merkittävästi, koska niiden seurauksena nuori joutuu lähes väistämättä työvoimapolitiittisten sanktioiden kohteeksi. (Ylistö & Husu 2021; Artikkeli III, 37; Artikkeli IV.)

Korjaava elämänhallinnan strategia liittyy erilaisiin tahattomiin virheisiin, joita nuoret tekevät työmarkkinoilla (Artikkeli III, 37-39). Korjaavaan elämänhallinnan strategiaan turvautuessaan nuoret pyrkivät korjaamaan tekemänsä virheet heti, kun he havaitsevat vahingon tapahtuneen. Näissä tilanteissa nuoret

toimivat ainakin jossain määrin aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan odotusten mukaisesti, koska sanktioiden keskeinen tarkoitus on ehkäistä ei-toivuttuja toimintamalleja ja kannustaa kohderyhmiä poliittisten intressien mukaisiin valintoihin. Nuorten haastattelupuheen perusteella korjaavissa elämänhallinnan strategioissa näyttää tapahtuvan juuri niin, koska useimmiten tilannetta korjaavan toiminnan laukaisevat työvoimapoliittiset sanktiot. Urho (30 v.) kertoi työhönoituksesta seuraavaa:

Urho: Ne laitto mulle työhönoituksen [yritys]. Mää en ollut perehtynyt tähän asiaan niin mää ajattelin, että mä en sinne mene. En sitten mennyt. Sitten kävikin ilmi luonnollisesti, että siitähän tulee karenssia.

Tutkija: Et tienny sitä?

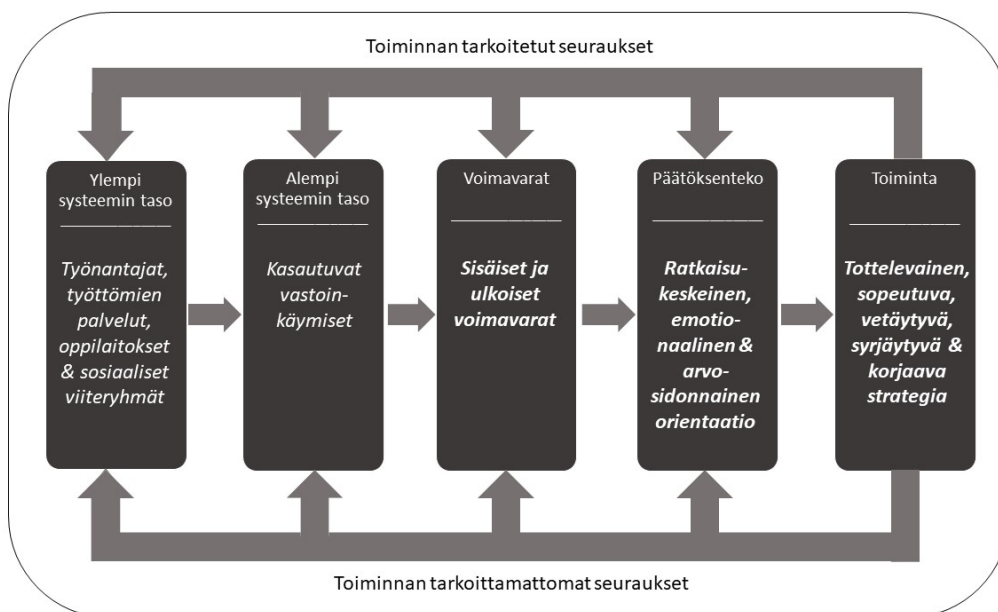
Urho: En tienny. Tai siis kyllä mä tiesin sen systeemin, mutta mä luulin, että se koskettaa ihan jotain muita asioita. Sit mä menin työkkäriin kyseleä, että mitäs mä teen. Tai ne otti eka työkkäristä minuun yhteyttä, kun en ollut mennyt sinne [yritys] haastatteluun. Sitten mä menin luonnollisesti aivan liian myöhään sinne, kun yritin paikkailla tilannetta. No eihän siitä enää mitään tullut. Karenssi oli jo määrätty. Mä lähin sitten työkkäriin selvittämään asiaa. Siellä ruvettiin jutteleen, että miten mä voisin tämän karenssin välttää, niin sanottiin, että ainut tapa olisi tuo te-valmennus.

Urhon tarinasta on selkeästi havaittavissa, että hänen laiminlyöntinsä johtui siitä, että hän ei tuntenut tuolloin riittävän hyvin työvoimapalveluihin liittyviä sääntöjä. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että nuorilla voi olla merkittäviä vaikeuksia hahmottaa itsenäisesti heitä koskevia työllistymiseen ja koulutukseen tähtääviä palveluita tai niihin liittyviä ehtoja (Määttä ym. 2016, 24; Uusikangas & Haikkola 2022, 106–108). Karenssin seurauksena Urho turvautui korjaavaan elämänhallinnan strategiaan, koska yritti välttää häntä uhkaavan karenssin käymällä myöhemmin työhaastattelussa. Tämä korjausyritys ei tuottanut kuitenkaan tulosta, koska karenssia ei voi sillä tavalla välttää. Lopulta hän meni työvoimatoimistoon, jossa hänen väärinymmärryksensä korjattiin. Tapahtumien seurauksena Urho aloitti harjoitteluun, jonka avulla hän vältti karenssin. Tämän kaltaisiin väärinymmärryksiin ei välttämättä liity merkittäviä toimintakyvyn vajeita, koska virheitä voi sattua kaikille. Siitä huolimatta toimintakyvyn vajeiden lisääntyessä riski erilaisiin arviointivirheisiin lisääntyy, koska ne heikentävät ympäristön havainnointiin ja tilanteen arviointiin liittyviä sisäisen elämänhallinnan prosesseja.

5.2.4 Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisista valinnoista

Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto osoittaa havainnollisesti, että haastateltujen nuorten elämänkulun tapahtumat jättivät jälkensä nuoriin. Nuorten haastattelupuheessa korostuivat kasautuvat vastoinkäymiset, joilla oli merkittävä vaikutus nuorten elämänhallinnallisiin valintoihin. Erityisen suuri merkitys nuorten myöhempään elämään oli heidän lapsuutensa epävakailta ja turvattomilta kasvuolosuhteilla, koska ne myötävaikuttivat muun muassa läheis-

suhteisiin, koulunkäyntiin ja työllistymismahdollisuuksiin liittyvien ongelmien syntymiseen. Kasautuvat vastoinkäymiset heikensivät nuorten sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja sekä muovasivat heidän päätöksenteko-orientaatioitaan ja toimintastrategioita (Kuvio 9). Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelut osoittivat, että nuorten voimavaroissa, päätöksenteko-orientaatioissa ja elämänhallinnan strategioissa tapahtui runsaasti nopeatahtisia ja episodimaisia muutoksia. Sen vuoksi niitä ei voi pitää nuorten pysyvinä ominaisuuksina. Nuorten toiminnan logiikan episodimaisuus ilmeni heidän haastattelupuheessaan etenkin työnhaun jaksottaisuutena (Artikkeli II) ja muutoksina heidän suhtautumisessaan työttömiä koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin (Artikkeli III).

KUVIO 9 Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristö ja elämänhallinta laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettyinä.

Kasautuvat vastoinkäymiset ovat yhteydessä kasautuvaan huono-osaisuuteen, koska ne heikentävät nuorten sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja. Nuorten voimavarojen heikkous ilmeni nuorten haastatteluissa mielenterveyden ongelmina, neuropsykiatrisena oireiluna, päihteiden runsaana käyttönä, toiminnan impulsiivisuutena sekä taloudenhallinnan, työllistymisen, opiskelun ja sosiaalisten suhteiden ongelmina. Nämä ongelmat ovat tyypillisiä sosiaalityön asiakkaina oleville nuorille aikuisille (Yliruka ym. 2020), mihin oikeastaan kaikki heidän parissaan työskentelevät sosiaalityöntekijät jossain vaiheessa törmäävät. Toisaalta se tarkoittaa aikuissosiaalityön näkökulmasta myös sitä, että nuoria ei ole mahdollista auttaa pelkästään tukemalla heidän ulkoisia voimavarojaan. Sen lisäksi tarvitaan asiakkaiden toimintakykyä tukevaa kuntouttavaa työtä (Karjalainen ym. 2008, 47–54; Karjalainen ym. 2021, 12, 19; Liukko 2006; Nummela 2011, 26; Tuusa 2005).

Kasautuvat vastoinkäymiset ja huono-osaisuus aiheuttavat myös pysyviä käyttäytymismuutoksia, joita voidaan hahmottaa nuorten sisäisen elämänhallin-

nan päätöksenteko-orientaatioiden näkökulmasta. Aineistosta tunnistettiin ratkaisukeskeisiä, emotionaalisia ja arvoihin liittyviä päätöksenteko-orientaatioita. Ratkaisukeskeiset päätöksenteko-orientaatiot ovat usein tehokkaimpia ongelmallisen tilanteen ratkaisemiseksi, mutta ne vaativat paljon voimavaroja, joista nuorilla on usein pulaa. Sen vuoksi nuorten työllistymistä koskevassa haastattelupuheessa korostuivat kielteisiin tunteisiin liittyvät emotionaaliset päätöksenteko-orientaatiot. Kielteisten tunneilmalsuiden suuri määrä heijastelee nuorten rajallisia vaikutusmahdollisuuksia ja pessimististä suhtautumista tilanteisiin. Voimakkaan kielteiset tunteet voivat johtaa myös emotionaalisten toiminnan esteiden syntymiseen, jotka olivat merkittävä pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminnan logiikkaa selittävä tekijä haastatteluaineistossa. Lisäksi nuorten palkkatyöhön liittyvät arvovalinnat näyttäytyvät nuorten haastattelupuheessa psyykkisenä turvamekanismina – mikäli työllistyminen vaikuttaa mahdottomalta, on työttömyyttä henkisesti huomattavasti helpompi kestää, jos palkkatyötä ei pidä kovinkaan keskeisenä elämän päämääränä.

Lisäksi pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta tunnistettiin viisi ulkoisen elämänhallinnan strategiaa, joista ainoastaan tottelevainen elämänhallinnanstrategia oli yhtenevä työttömiä koskevien institutionaalisten velvoitteiden kanssa. Tottelevainen elämänhallinnan strategia oli kuitenkin pitkäaikaisyöttömille nuorille pidemmän päälle henkisesti raskas, mikä muodosti heille merkittävän kannustimen henkisesti vähemmän rasittavien toimintamallien omaksumiselle. Arviolta vain noin neljäsosa haastelluista 28:sta pitkäaikaistyöttömästä nuoresta kuvasi haastattelupuheessaan tottelevaisia elämänhallinnan strategioita. Tämä lukema on karkea arvio, koska tarkkaa lukemaa ei ole mahdollista antaa haastatteluaineiston perusteella. Loput nuorista turvautuivat aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kontekstista poikkeaviin toimintamalleihin, jotka ilmenivät nuorten haastattelupuheessa sopeutuvina, vetäytyvinä, korjaavina tai syrjäytyvinä elämänhallinnan strategioina (Artikkeli III). Näin ollen pitkäaikaistyöttömien nuorten toimijuus työmarkkinoilla on monitahoista eikä sitä voi kuvata aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle ominaisen aktiivinenpassiivinen dikotomian avulla (Elonen ym. 2017, 281).

5.3 Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan seuraukset

Tähän saakka pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaan liittyviä elämänhallinnallisia kysymyksiä on tarkasteltu nuorten toimintaympäristön, voimavarojen sekä sisäisen ja ulkoisen elämänhallinnan näkökulmista. Tässä luvussa tarkastelua laajennetaan nuorten valitsemien elämänhallinnan strategioiden tarkoitettuihin ja tarkoittamattomiin seurauksiin. Tarkoitettut ja tarkoittamattomat seuraukset kuvaavat laajennetussa toiminnan kerrostuneisuuden mallissa toiminnan rekursiivisuutta eli itseensä palautuvaa luonnetta (ks. Giddens 1984a, 25; Giddens 1984b, 24; Ilmonen 1994, 319). Tarkoittamattomat seuraukset palautuvat tulevan toiminnan tiedostamattomiksi (Giddens 1984a, 8; Giddens 1984b, 102–103) ja tarkoitettut seuraukset tiedostetuiksi olosuhteiksi. Toiminnan

tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia nuorten itsensä, työttömille suunnattujen palveluiden sekä aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan näkökulmista. Työttömiin itseensä ja työttömien palveluihin kohdistuvia seurauksia on käsitelty erityisesti väitöskirjan neljännessä osajulkaisussa. Aktiivista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa koskevat tulokset ovat valmistuneet väitöskirjan yhteenveetoon.

5.3.1 Elämänhallinnan merkitys pitkäaikaistyöttömille nuorille

Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan strategiat tuottavat aina yhtäaikaaisesti sekä tarkoitettuja että tarkoittamattomia seurauksia, jotka mahdollistavat heidän tulevaa toimintaansa. Nuorten tekemien valintojen tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia muovaavat tulevan toiminnan olosuhteita, mutta myös nuorta itseään. Näitä kysymyksiä on käsitelty erityisesti väitöskirjan neljännessä osajulkaisussa, jossa tutkittiin pitkäaikaistyöttömien nuorten aktivointitoimenpiteisiin osallistumista. Osajulkaisussa havaittiin, että nuorten haastattelupuheessa heidän tekojensa tarkoitettuja seurauksia ovat yleensä myönteisiä ja tarkoittamattomia seurauksia kielteisiä (Artikkeli IV). Myönteisyys tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että teot ovat johtaneet nuorten tavoitteiden mukaisiin tuloksiin ja kielteiset seuraukset puolestaan ovat erilaisia epäonnistumisia. Tarkoittamattomien seurausten kielteinen luonne voi korostua analysoidussa haastatteluaineistossa sen vuoksi, että pitkäaikaistyöttömien nuorten sisäiset ja ulkoiset voimavarat olivat merkittäväällä tavalla heikentyneet. Toimintaympäristön havainnointiin ja päätöksentekoon liittyvät ongelmat sekä ratkaisukeskeisten toimintamallien edellyttämien voimavarojen puute altistaa pitkäaikaistyöttömiä nuoria erilaisilla vastoinkäymisillä. Tilanne saattaisi näyttää hyvin erilaiselta, jos tutkimuskohdeena olisivat olleet keskiluokkaiset nuoret, joilla on käytettävissään paljon enemmän valinnanmahdollisuuksia kuin työmarkkinoilta marginalisoituneilla nuorilla.

Aineisto osoittaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnalliset valinnat vaikuttavat kaikkein välittömimmin ja voimakkaimmin nuoriin itseensä. Tämä ilmiö johtuu siitä, että sisäiseen elämänhallintaan liittyvä refleksiivinen itsetarkkailu kohdistuu myös henkilöön itseensä ja hänen omiin tekoihinsa. Väitöskirjaa varten kerätystä haastatteluaineistosta on paikannettavissa neljä mekanismia, jotka auttavat ymmärtämään, miten nuorten elämänhallinnalliset valinnat mahdollistavat nuorten tulevaa toimintaa. Nämä mekanismit liittyvät asennoitumiseen, toiminnan selkeyteen, terveydentilaan ja ulkoisiin voimavaroihin. Tätä jaottelua ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi esitykseksi nuorten toimintaa mahdollistavista mekanismeista, vaan kyse on jälleen kerran siitä, että juuri niiden merkitys korostui tähän tutkimukseen kerättyssä haastatteluaineistossa. Nuorten tulevaa toimintaa mahdollistavat mekanismit voidaan tulkita nuorten tekemien valintojen ja tulevan toiminnan ehtojen väliseksi palautekytkennöiksi (Boonstra ym.

2016, 879), jotka kuvaavat konkreettisella tavalla toiminnan itseensä palautuvaa eli rekursiivista luonnetta (Giddens 1984a, 25, 375; Giddens 1984b, 130). Lisäksi aineisto osoittaa, että nuorten toiminnan ja heidän tulevan toiminnan ehtojen väliset palautekytkennät muodostavat tyypillisesti kasautuvia prosesseja.

Ensimmäinen nuorten elämänhallinnallisten valintojen ja heidän tulevan toimintansa ehtojen välinen palautekytkentä liittyy asennoitumiseen. Viitataan asennoitumisella nuorten omaa tilannettaan koskeviin pessimistisiin tai optimistisiin uskomuksiin. Nuorten haastattelupuhe osoittaa, että haastateltujen nuorten käsitykset omista vaikutusmahdollisuuksistaan ja ylipäänsä itsestään olivat korostuneen pessimistisiä. Pessimistinen asennoituminen liittyy nuorten aiempiin elämäkokemuksiin, joita luonnehtivat kasautuvat vastoinkäymiset. Nuorten haastattelupuheesta on tunnistettavissa huomattavasti vähemmän kasautuvia onnistumisen kokemuksia. Juuri tämä haastatteluaineiston painotus kasautuvien vastoinkäymisten suuntaan auttaa ymmärtämään nuorten pessimistisiä asenteita. Se kuvastaa nuorten elämäkulkua, jossa onnistumisen kokemukset ovat olleet vähissä, mutta epäonnistumiset hyvinkin yleisiä (Yliruka ym. 2020, 25). Esimerkiksi Riitta (21 v.) kertoi seuraavaa:

Tutkija: Mites koulutukseen hakeminen?

Riitta: Kyl mä sitä mietin, kun olin [paikkakunta] munhan piti mennä sinne kouluunkin. Mä kävin siellä tutustumassakin.

Tutkija: Kerrotko vähän lisää siitä?

Riitta: No se oli se sama linja, mikä jäi kesken täällä ja menin tutustumaan siihen kouluun. Sitten kävin kiertään ne luokat ja ne tilat. Vaikutti se ihan mukavalta, mutta sit ku se oli niin iso se koulu. Se oli tosi iso. Ja sit minusta tuntu, että ei minusta ole enää koulunkäyntiin.

Tutkija: Miksi sinusta tuntui siltä, että sinusta ei ole kouluun?

Riitta: Nokun oli niin paljon kaikkia omia asioita.

Tutkija: Niin niitä mieltä rassaavia juttuja?

Riitta: Niin. Alukseen mä mietin, että pidän ensin välivuoden ja sitten alotan sen, mutta en mä siltikään menny. Tuntu niin mahdottomalta mennä kouluun.

Riitta kuvasi haastattelussa tuntojaan opiskelua kohtaan. Hänen lapsuuttaan varjostivat traumaattiset tapahtumat, hänen koulumenestyksensä oli heikko ja hänen ammatilliset opintonsa olivat jääneet kesken. Riitta sanoi, että hänestä tuntuu mahdottomalta mennä kouluun, mikä kuvastaa hänen pessimististä suhtautumistaan opiskeluun. Riitan haastattelupuheessa on paljon samanlaisia piirteitä kuin aiemmin käsitellyssä Viljon tilanteessa (luku 5.2.2). Viljo arveli, että hänellä ei ollut mitään mahdollisuuksia saada työpaikkaa tai pärjätä työelämän vaatimuksissa. Myöskään Viljo ei halunnut hakea kouluun aiempien huonojen kokemustensa vuoksi. Näin ollen Viljon ja Riitan pessimistiset asenteet ovat yksi osatekijä, joka ylläpitää heidän heikkoa työmarkkina-asemaansa. Viljon ja Riitan heikko usko omiin mahdollisuuksiinsa on vähentänyt heidän ponnistelujaan ti-

lanteensa muuttamiseksi (ks. Seligman 1975, 46–47), mikä on johtanut välttämiskäyttäytymiseen (Bandura 1992). Välttämiskäyttäytymiseen turvautuessaan nuori ei pyri ratkaisemaan mahdolltomalta tuntuvaa ongelmaa, vaan hän yrittää karta sitä. Se puolestaan johtaa helposti ongelmien kasautumiseen.

Toinen nuorten elämänhallinnan strategioiden ja heidän tulevan toimintansa ehtojen välinen välitön palautekytkentä liittyy toiminnan selkeyteen. Toiminnan selkeydellä (*opacity*) tarkoitetaan toimijan ymmärrystä toiminnan ehdoista, asemasta ja merkityksestä (Giddens 1984b, 225). Toiminnan selkeys lisääntyy, jos toiminnan tiedostetut olosuhteet valtaavat alaa tiedostamattomilta olosuhteilta. Näin tapahtuu, kun toimija kykenee tuottamaan teoillaan merkittävässä määrin tarkoitettuja seurauksia, jotka palautuvat tulevan toiminnan tiedostetuiksi olosuhteiksi. Toiminnan tiedostetut olosuhteet vahvistavat päämääräsuuntautunutta toimintaa, mikä vahvistaa edelleen nuorten toimijuutta ja kykyä saada aikaan uusia tarkoitettuja seurauksia. Näin ollen toiminnan tarkoitettujen seuraukset voivat saada aikaan kehän, jossa toiminnan olosuhteiden tiedostaminen helpottuu ja ratkaisukeskeiset päätöksenteko-orientaatiot vahvistuvat. Myös toiminnan tarkoittamattomat seuraukset voivat aiheuttaa samankaltaisia kehäisiä tapahtumakulkuja. Tarkoittamattomat seuraukset voivat heikentää nuorten kykyä hahmottaa toimintansa ympäristöä, mikä lisää nuorten ja heidän toimintaympäristönsä välisiä ristiriitoja. Nuorten ja heidän toimintaympäristönsä väliset ristiriidat ovat puolestaan otollinen lähtökohta uusien tarkoittamattomien seurausten syntyemiselle ja näin noidankehä saa alkunsa.

Toiminnan selkeys vahvistaa ratkaisukeskeisiä päätöksenteko-orientaatioita, koska silloin toimija tiedostaa oman ympäristönsä olosuhteet ja omat realistiset mahdollisuutensa. Sen vuoksi toiminnan selkeys on vahvan elämänhallinnan merkki. Toisaalta toiminnan alhainen selkeys viittaa heikkoon elämänhallintaan ja kielteisten tunteiden hallitsemiin emotionaalisiin päätöksenteko-orientaatioihin. Toiminnan heikko selkeys ilmenee haastattelupuheessa nuorten vaikeuksina selittää tapahtumien kulkua jälkikäteen. Esimerkiksi Niko (24 v.) kuvasi haastattelussa elämässään toistuvaa työpajajaksoon liittyvää tapahtumaketjua seuraavalla tavalla:

Niko: Pari viikkoo meni tosi hyvin. Myöhästyin yhtenä päivänä ja se ei ollut hirveesti. Mut sit mä sairastuin, sit mä en menny lääkäriin ja sit se jotenki jäi päälle. Vaikka mä olin terveenä, ni mä en päässy vaan lähtemään. Et en tiä sitten. Sitä me lähetään kyllä tutkimaan [työntekijän] kanssa, kun aina käy samalla tavalla.

Tutkija: Nii, justiin että sulla tavallaan se kynnyks jotenki ...

Niko: Joo, mä en tiä et mikä siinä on.

Nikon kertomus havainnollistaa, että haastatelluilla nuorilla on ajoittain merkittäviä vaikeuksia kuvata jälkikäteen tapahtumien kulkua tai niihin liittyviä päämääriä ja motiiveja (Artikkeli III, 37). Työllistämisyksikön keskeyttämisen perimmäinen syy näyttää jäävän Nikolle itselleenkin epäselväksi. Niko olisi periaatteessa halunnut jatkaa pajalla, mutta oli syystä tai toisesta estynyt tekemään niin.

Todennäköisesti Niko viittaa emotionaaliseen toiminnan esteeseen, joka on laimauttanut hänen päämääräsuuntautuneen toiminnan väliaikaisesti. Tässä suhteessa Niko ei ole yksittäistapaus, koska samanlainen kerronnan logiikka toistuu esimerkiksi Viljolla opintojen toistuvien keskeytysten kanssa ja Riitalla työvoiman palvelukeskukseen sovittujen tapaamisten osalta. Sama ilmiö on havaittu myös muissa tutkimuksissa (esim. Palola ym. 2012, 7). Tämän kaltaiset nuorten haastattelupuheen piirteet viittaavat heikentyneeseen elämäntapahtumiaan, joka ilmenee nuorten vaikeuksina hahmottaa ja selittää omia elämäntapahtumiaan.

Kolmas pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäntapahtumallisia valintoja ja heidän tulevan toimintansa ehtoja yhdistävä palautekytkentä liittyy terveyteen. Vahva elämäntapahtumallisuus edistää hyvinvointia (Kantola 2014, 47–52; Artikkelit I, 297) ja terveyttä (Vuorio 1996, 84), koska se vähentää stressitekijöiden määrää (Bäckman & Söderqvist 1990, 10). Elämäntapahtumallisuus mahdollistaa stressaavien tilanteiden onnistuneen ratkaisemisen, jolloin myös stressitekijät vähenevät. Sitä vastoin ratkaisemattomat ja pitkäkestoiset elämän ristiriitatilanteet voivat johtaa merkittävien stressioireiden kehittymiseen (ks. Söderqvist & Bäckman 1990, 7), mikä puolestaan altistaa mielenterveyden ongelmille (Antonovsky 1991, 74; Bandura 1992; Kobasa 1982) ja monille kroonisille somaattisille sairauksille (Nolen-Hoeksema ym. 2014, 476–484). Haastatteluaineiston avulla ei ole mahdollista todentaa nuorten elämäntapahtumien ja heidän somaattisen terveydentilansa välisiä yhteyksiä (ks. Näre & Näre 2022, 228; Kortteinen & Tuomikoski 1998, 44). Sen sijaan nuorten elämäntapahtumien vaikutukset mielenterveys- ja päihdeongelmiin tulevat nuorten haastattelupuheessa selkeästi esille. Tyypillisesti haastateltujen nuorten elämäntapahtumien oli kasautunut jo lapsuudesta lähtien huomattava määrä vastoinkäymisiä ja niiden kasautuminen jatkui yleensä myös heidän nuoruudessaan. Pitkäkestoiset kasautuvat vastoinkäymiset näyttävät lisäävän nuorten alttiutta masennukselle, ahdistuneisuushäiriölle ja niihin liittyville päihdeongelmille. Lisäksi erilaisilla traumailla on suora vaikutus nuorten myöhempään mielenterveyteen.

Selkein haastattelupuheessa ilmenevä nuorten elämäntapahtumallisten valintojen ja terveyden välinen linkki olivat päihteet. Nuoret puhuvat toistuvasti siitä, että he ovat käyttäneet päihteitä *”lääkitäkseen”* pahaa oloaan. Esimerkiksi Tero (31 v.) kertoi haastattelussa päihteiden käytön aloittamisesta seuraavaa: *”Yksi syy on mielenterveydelliset häiriöt. Selvästi oli jotain ahdistuneisuutta ja jonkinlaista masennusta. Täällästä mihin sitten lähti helpottamaan sitä oloa.”* Tero kertoi, että jo ennen lukioikää hänellä oli hoitamattomia mielenterveydellisiä ongelmia, joita hän oppi lievittämään päihteillä. Näin ollen Teron päihteiden käyttöä voidaan pitää eräänlaisena haitallisena elämäntapahtumallisuuden strategiana, jonka tarkoituksellisesti seurauksena syntyi vakava päihderiippuvuus, joka hallitsi hänen elämänsä noin kymmenen vuotta. Päihteiden ongelmakäyttö johti monenlaisten ongelmien kasautumiseen, mutta se vaikutti häneen myös neurologisesti. Tero kertoi, että *”Pää ei esimerkiksi toimi sillä lailla ku joskus. Ei mul ois mitään jakoja enää lähtee opiskelemaan koulun penkille.”* Näin sanoessaan Tero viittasi rankan päihteiden käytön aiheuttamiin pysyviin kognitiivisiin vaurioihin, jotka tuottavat Terolle muun muassa oppimiseen liittyviä ongelmia. Näin ollen nuoruudenaikainen runsas

päihteiden käyttö on vahingoittanut pysyvästi hänen kognitiivisia kykyjään, mikä heikentää myös hänen mahdollisuuksiaan opiskella ja käydä töissä.

Neljäs nuorten elämänhallinnallisten valintojen ja heidän tulevan toiminnan ehtojen välinen palautekytkentä liittyy ulkoisiin voimavaroihin. Yleensä nuorten haastattelupuheessa ulkoisten ja sisäisten voimavarojen puute yhdistyvät toisiinsa. Pessimistiset asenteet, toiminnan selkeyden puute ja erilaiset mielenterveyden ongelmat heikentävät merkittäväällä tavalla nuorten mahdollisuuksia kartuttaa ulkoisia voimavaroja. Tätä kautta nuorten elämänselkään kasautuvat vastoinkäymiset yhdistyvät kasautuvaan huono-osaisuuteen, joka on yksi syrjäytymisen merkittävistä tunnusmerkeistä. Tämä kehityskulku näkyy esimerkiksi siinä, että heikon koulumenestyksen vuoksi nuorten koulutustaso on jäänyt matalaksi tai ammatillinen tutkinto puuttuu kokonaan. Toisaalta haastatetuille nuorille ei ollut kertynyt työkokemusta avoimilta työmarkkinoilta juuri lainkaan. Lisäksi nuoret elivät yleensä julkisen sektorin niukkojen tulonsiirtojen varassa, jolloin heidän taloudellinen tilanteensa oli varsin tiukka. Huono-osaisuus näyttää kasautuvan myös nuorten sosiaalisiin verkostoihin, jolloin heidän mahdollisuutensa saada tukea tai apua sukulaisilta tai kavereilta ovat merkittäväällä tavalla heikentyneet. Nuorten ulkoisten voimavarojen puute heikentää heidän mahdollisuuksiaan turvautua ratkaisukeskeisiin toimintamalleihin, jotka vaativat yleensä paljon voimavaroja. Ratkaisukeskeisten toimintamallien hauraus puolestaan heikentää nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa jatkossa suotuisasti omaan tilanteeseensa, mikä saattaa vahvistaa syrjäytymistä ylläpitävää tapahtumaketjua.

5.3.2 Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan merkitys työttömien palveluille

Nuorten elämänhallinnallisten valintojen tarkoituksellisuus ja tarkoittamattomuus on myös riippuvaista siitä, kenen näkökulmasta tapahtumia tarkastellaan (vrt. Schiller-Merkens 2007, 4). Se, mikä voi olla pitkäaikaistyöttömän nuoren itsensä näkökulmasta tarkoituksellista, ei ole välttämättä sitä työttömille suunnattujen palveluiden institutionaalisesta kontekstista tarkasteltuna. Tässä tutkimuksessa nämä ongelmat tulevat korostuneesti esiin, koska haastatteluiden kohderyhmänä ovat erityisen vaikeassa työmarkkina-asemassa olevat nuoret. Vain noin neljäsosa haastatelluista nuorista oli omaksunut tottelevaisen elämänhallinnan strategian, eli he pyrkivät oma-aloitteisesti toimimaan aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan heihin kohdistamien velvoitteiden mukaisesti. Näin ollen haastateltujen nuorten toiminnan logiikka poikkeaa merkittävästi työttömille suunnattujen palveluiden odotuksista. Sen vuoksi nuorten parissa työskentelevien työvoima- ja sosiaalipalveluiden työntekijöiden vaikea tehtävä on sovittaa yhteen nuorten elämän realiteetit ja työttömiä koskevat velvoitteet.

Väitöskirjan neljäs osajulkaisu tarkastelee pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistämistoimenpiteisiin osallistumisen tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta oli tunnistettavissa kolme toisistaan poikkeavaa tarinatyyppeä, jotka kuvasivat eteneviä, kehämäisiä tai regressiivisiä aktivointitoimenpiteitä. Etenevät aktivointitoimenpiteet autta-

vat nuoria pääsemään heidän itselleen asettamiaan tavoitteita kohti ja niiden aikana nuorten työ- ja toimintakyky sekä heidän työllistymismahdollisuutensa kohentuvat. Tyypillistä tälle tarinatyypille on se, että nuoret kuvaavat lopputilannettaan aktivointitoimenpiteiden jälkeen jollakin tavalla paremmaksi kuin mikä oli heidän lähtötilanteensa ennen aktivointitoimenpiteisiin osallistumista. (Artikkeli IV.)

Etenevissä palveluketjuissa nuoret olivat omaksuneet tottelevaisen elämänhallinnan strategian ja heidän tavoitteensa olivat yhteneviä työllistämistoimenpiteitä järjestävän palvelujärjestelmän kanssa. Nuorten itselleen asettamat tavoitteet ovat yleensä alkuvaiheessa melko vaatimattomia ja niihin liittyi vahvoja kuntouttavia piirteitä. Esimerkiksi päihdeongelmasta toipuva Tero (31 v.) kertoi, että *"Työllistämisjuttuja oli ja kävin pikkuhiljaa tutustumassa taas siihen, mitä on tää tämmönen arjen eläminen"*. Paniikkihäiriöstä kärsivät Tommi (31 v.) puolestaan kertoi, että *"ittelle se tärkein juttu oli että huomaa, että pystyy taas oleen töissä. Se oli se tärkein juttu siinä. Kyllä se autto eteenpäin paljon"*. Tommi ja Tero ovat selkeitä esimerkkejä siitä, että työllistämistoimenpiteet voivat oikein ajoitettuna ja kohdennettuina auttaa nuoria kuntoutumaan. Työllistämistoimenpiteet eivät yksin muuta nuorten elämää, mutta voivat olla merkittävä osa heidän elämäänsä koskevaa muutosprosessia. Haastatteluhetkellä Tommi ja Tero olivat edenneet oppisopimuskoulutukseen. Tommin oppisopimuskoulutus oli lopuillaan ja hänen työnantajansa oli tarjonnut hänelle työtä, joka alkaisi heti opintojen päätyttyä. Vaikuttaa siltä, että positiiviset työllistymis- ja hyvinvointivaikutukset ovat voimakkaasti yhteydessä toisiinsa (Artikkeli IV). Etenevät palveluketjut tuottavat suurimmaksi osaksi tarkoitettuja seurauksia niin nuorten itsensä kuin palveluita järjestävien tahojenkin näkökulmasta. Keskeistä pitkäaikaistyöttömien nuorten aktivointitoimenpiteiden onnistumiselle näyttää olevan niiden kyky tuottaa kumuloituvia onnistumisen kokemuksia, koska ne auttavat nuoria voittamaan kasautuvien vastoinkäymisten aiheuttamat pessimistiset asenteet, lisäävät toiminnan selkeyttä ja mahdollistavat voimavarojen kartuttamisen.

Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden muodostamien etenevien palveluketjujen vaikutus nuorten asenteisiin ilmeni heidän haastattelupuheessaan positiivisina tunneilmaisuuksina. Esimerkiksi Risto (25 v.) kuvasi meneillään olevaa harjoittelua sanomalla *"aivan mahtavaa hommaa, mitä on ollu tuolla harjoittelussa"*, koska oli päässyt tekemään itseään kiinnostavia työtehtäviä. Myös Antti (24 v.) kuvasi tuntojaan sanoilla *"aika huikeee fiilis"* saadessaan avoimilta työmarkkinoilta parin viikon mittaisen työtarjouksen harjoittelujakson lopulla. Antin ja Riston käyttämät positiiviset tunneilmaisut viittaavat mielekkääseen tekemiseen ja onnistumisen kokemuksiin, jotka ovat auttaneet heitä muuttamaan tilannettaan koskevat pessimistiset asenteet. Lisäksi onnistuneiden aktivointitoimenpiteiden tuottamat tarkoitetut seuraukset näyttävät lisäävän nuorten toiminnan selkeyttä, mikä ilmenee nuorten haastattelupuheessa muun muassa heidän urasuunnitelmiansa täsmentymisenä. Esimerkiksi Daniel (23 v.) kertoi, että harjoittelun aikana *"On paljon fokuoitunut, että mitä tässä nyt haluais tehdä. En ois vuos sitten osannut yhtään näin selkeästi sanoo"*. Näin ollen erilaiset työllistämistoimenpiteet voivat tarjota nuorille urasuunnitteluun tarvittavaa kokemustietoa, joka auttaa heitä

suuntautumaan työmarkkinoille. Vastaavia mainintoja löytyi neljältä muultakin haastattelulta nuorelta. Työllistämistoimenpiteet voivat auttaa nuoria kartuttamaan myös heidän ulkoisia voimavarojaan, koska nuoret kertoivat, että he olivat saaneet työkokemusta, tutustuneet uusiin ihmisiin ja saaneet pieniä lisätuloja.

Yhdeksän haastattelun nuoren haastattelupuheesta oli tunnistettavissa etenevien palveluketjujen piirteitä. Kaikkein yleisin nuorten työvoimapolitiittisia toimenpiteitä kuvaava tarinatyyppi oli kehämäiset työllistämistoimenpiteet, jotka olivat tunnistettavissa 18 nuoren haastatteluista. Kehämäiset työllistämistoimenpiteet kuvaavat nuorten haastattelupuheessa toistuvaa aktivointitoimenpiteisiin osallistumista, joiden tuloksena nuorten tilanteessa ei tapahdu juurikaan muutoksia. Kehämäisissä aktivointitoimenpiteissä työllistämisyksöt jäävät toisistaan erillisiksi nuorten elämänsäkulun saarekkeiksi eivätkä ne saa aikaan kumuloituvia onnistumisen kokemuksia. Kehämäisessä aktivoinnissa nuorten tilanne on aktivoinnin jälkeen jotakuinkin sama kuin ennen sitä. (Artikkeli IV.) Kehämäinen aktivointi tuottaa suuren määrän tarkoitettuja, mutta myös tarkoittamattomia seurauksia, niin aktivointiin osallistuvien nuorten kuin palveluita järjestävien tahojen näkökulmista.

Osa nuorista osallistui aktivointitoimenpiteisiin mielellään, koska se tarjosi heille mielekästä tekemistä ja lisäansioita (Artikkeli III, 32–34; Artikkeli IV). Nämä haastattelupuheen piirteet voidaan tulkita niin, että työtä sisältävät aktivointitoimenpiteet voivat sisältää ainakin jossain määrin samoja latentteja funktioita kuin palkkatyö. Työn latentit funktiot viittaavat psykososiaalisiin tarpeisiin, joita työttömien on vaikea tyydyttää ilman palkkatyötä. Työn latentteja funktioita ovat arkirytmii, sosiaaliset kontaktit, yhteisön päämääriin osallistuminen, arvostus ja mielekäs tekeminen (Jahoda 1979). Näin ollen kehämäiset aktivointitoimenpiteet auttavat nuoria lähinnä ylläpitämään hyvinvointiaan. Haastattelujen perusteella osa nuorista näyttää laitostuvan työllistämistoimenpiteisiin, jolloin etenkin kuntouttavasta työtoiminnasta ja palkkatukityöstä tulee heille pysyväisluontoinen ratkaisu. Esimerkiksi Outi (27 v.) kertoi:

Se on ihan tiedossa, että ei siinä auta itkeekään, että voi ku olis voinut jatkaa. Sit ollaan taas vähä aikaa työttömänä, et päästään taas palkkatuelle. Tosi moni on tommosia paikkoja, että pienillä yrittäjillä ei oo varaa palkata ja mihkään kauheen isoihin firmoihin en ees halua.

Outi kertoi haastattelussa selkeästi, että hän odotti palkkatukioikeutensa täyttymistä, jotta hän pääsisi uudelleen töihin palkkatuelle. Hänen motiivinsa työllistämistoimenpiteisiin osallistumiselle olivat siitä saatavat lisäansiot sekä mielekäs tekeminen, joka auttoi häntä torjumaan työttömyyteen liittyvää epämielilyttävää toimeettomuutta. Tämän kaltainen toimintamalli on nuoren itsensä näkökulmasta tarkoituksenmukainen, mutta palvelujärjestelmän näkökulmasta se on ongelmallinen. Aktivointitoimenpiteitä ei ole tarkoitettu pysyväisluontoiseksi ratkaisuksi nuorten ajankäytön ongelmiin, vaan niiden perimmäinen tarkoitus on työllistää työttömiä avoimille työmarkkinoille.

Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kontekstissa aktivointiasteesta voi tulla toiminnan itseisarvo (Riipinen ym. 2014), koska hallinnollisten päätösten avulla työttömien aktivoinnille on asetettu määrällisiä tavoitteita (Ylistö & Husu 2021, 12). Koska nuorille suunnatut työvoimapolitiittiset toimenpiteet johtavat harvoin avoimille työmarkkinoille työllistymiseen (Card ym. 2017; Kluge 2010; Tuomaala 2019, 17), tulee toistuvasta työllistämistoimenpiteisiin osallistumisesta institutionaalisen ympäristön nuorille sanelema pakko, jota on vaikeaa välttää. Toistuva työllistämistoimenpiteisiin osallistuminen voi olla nuorille omaehtoinen valinta, kuten Outin tapauksessa, mutta pahimmillaan siitä tulee nöyryyttävää kujanjuoksua toimenpiteestä toiseen (Julkunen 2006, 56; Saastamoinen 2010, 245; Näre & Näre 2022, 99–112). Pitkäaikaistyöttömät nuoret mainitsivat haastatteluissa lukuisia työttömien palveluihin liittyviä epäkohtia, jotka ovat osoitus palveluiden tuottamista tarkoittamattomista seurauksista. Nuorten esittämä kritiikki on syytä ottaa vakavasti, koska epäsovivat toimenpiteet voivat aiheuttaa nuorille turhautumista ja stressiä sekä pahentaa nuorten syrjäytymistä (Haikkola ym. 2017, 68). Aktivointitoimenpiteiden tuottamiin kielteisiin vaikutuksiin johtavat syyt ovat edelleen suurimmaksi osaksi epäselviä (Raffass 2017), mutta pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto voi auttaa ymmärtämään tätä ongelmaa. Haastatellut nuoret kritisoivat erityisesti aktivointiin liittyviä epäoikeudenmukaisia piirteitä, vaikutusmahdollisuuksien puutetta sekä toimenpiteitä, jotka eivät vastanneet heidän tarpeitaan (Ylistö & Husu 2021).

Nuorten tarpeita vastaamattomat toimenpiteet ilmenivät pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa erilaisina ristiriitoina heidän parissaan työskentelevien työntekijöiden kanssa sekä erilaisina palveluiden kohdentamisesta johtuvina sisällöllisinä ongelmina (Ylistö & Husu 2021, 9–11). Nuorten ja heidän parissaan työskentelevien viranomaisten välisessä kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa on jo lähtökohtaisesti paljon jännitteitä, mikä korostuu silloin, kun nuoret ovat omaksuneet palveluiden institutionaalista kontekstista poikkeavia toimintastrategioita. Silloin pitkäaikaistyöttömien nuorten parissa työskentelevien työntekijöiden on vaikeaa sovittaa aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan voimakkaita velvoitteita yhteen nuorten kanssa tehtävän asiakastyön kanssa. Näin ollen aineistossa esiintyvät ristiriidat eivät johdu siitä, että nuorten parissa työskentelevät eri alojen ammattilaiset olisivat huonoja työntekijöitä. Ennemmin kyse on siitä, että pitkäaikaistyöttömät nuoret ovat vaativa asiakasryhmä ja heidän kanssaan lakisääteisten ja hallinnollisten linjausten mukainen työskentely on haasteellista.

Nuorten palvelujärjestelmän institutionaalista kontekstista poikkeavat elämänhallinnan strategiat voivat johtaa nuorten tarpeiden väärään tunnistamiseen. Väärin tunnistaminen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että nuoren oma käsitys itsestään ei vastaa sitä tapaa, jolla hänet tunnistetaan hänen kanssaan työskentelevien työntekijöiden toimesta (ks. Haikkola ym. 2017, 61). Se puolestaan vaikeuttaa aktivointitoimenpiteiden ajoittamista ja kohdentamista. Erityisen paljon nuoret näyttivät kritisoivan työvoimatoimistojen työnhakukoulutuksia, joita nuoret kuvasivat esimerkiksi ilmaisuilla *"jonninjoutavaa lörinää"*, *"pakkopulla"* ja *"turhan tuntuinen"*. Toisaalta osa nuorista oli ohjattu selkeästi heille sopimatto-

miin toimenpiteisiin. Esimerkiksi Ilkka (28 v.) kertoi osallistuneensa kurssille, jonka tarkoituksena oli etsiä oppisopimuspaikkaa. Ilkalla ei ollut kuitenkaan mitään oppisopimuskoulutukseen liittyviä suunnitelmia ja hän keskeytti kurssin. Lisäksi nuoret kritisoivat sitä, että he ovat joskus kohdanneet työllistämistoimenpiteiden yhteydessä tekemisen puutetta, mikä voi olla myös merkki toimenpiteiden heikosta resurssoinnista (Ylistö & Husu 2021, 10–11).

Työvoimapoliittisten toimenpiteiden tarkoittamattomana seurauksena näytti syntyvän myös epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia, jotka herättivät haastatelluissa nuorissa kielteisiä tunnereaktioita. Nuoret kiinnittivät huomiota siihen, että heillä ei ollut samoja oikeuksia kuin vakinaisilla työntekijöillä, he eivät saaneet yleensä työskentelystään palkkaa, tunsivat arvostuksen puutetta sekä ajattelivat, että työnantajat käyttävän heitä vain ilmaisena työvoimana. (Ylistö & Husu 2021, 6–8.) Esimerkiksi Maija (28 v.) kuvasi työelämävalmennusta seuraavasti: *”No se vähä masens, kun teki kolmekertaa enemmän töitä, kuin ne sinne palkatut ihmiset, ja saat viis kertaa huonompaa palkkaa kuin he. Se ei oikein tuntunu mukavalta.”* Maija viittaa katkelmassa siihen, että hän sai työelämävalmennuksen ajalta ainoastaan ylläpitokorvauksen, joka oli tuohon aikaan 8 € päivässä, mutta teki siitä huolimatta enemmän töitä kuin muut. Lisäksi nuoret nostivat esiin toistuvasti, että työnantajat käyttävät heitä hyväkseen, koska harjoittelijat ovat työnantajille ilmaista työvoimaa. Esimerkiksi Petri (26 v.) kertoi, että *”Moni työharjoittelupaikka on ollu just sellasia et ne kierrättää hetken sitä työntekijää... ne ottaa työntekijän, mutta ne ei ole edes aikeissa palkata. Et heti kun sopimus loppuu niin ne ottaa vaan uuden työntekijän.”* Kaikkiaan kahdeksan haastateltua nuorta otti haastatteluiden aikana oma-aloitteisesti puheeksi tämän ongelman.

Lisäksi nuoret kritisoivat työllistämistoimenpiteisiin liittyvien vaikutusmahdollisuuksien puutetta. Vaikutusmahdollisuuksien puute liittyy pitkäaikaisyöttömien nuorten haastattelupuheessa sanktioiden uhkaan, painostukseen ja ylipäänsä siihen, että heidän on vaikeaa vaikuttaa havaitsemiinsa palveluiden epäkohtiin. (Ylistö & Husu 2021, 8–9.) Nämä nuorten kokemukset eivät välttämättä tarkoita sitä, että työttömien parissa työskentelevät työntekijät painostaisivat tarkoituksellisesti nuoria osallistumaan aktivointitoimenpiteisiin, mutta heidän työnkuvaansa vaikuttavat lukemattomat hallinnolliset tavoitteet ja lakisääteiset velvoitteet. Nämä paineet voivat lisätä työntekijöiden ponnistuksia työttömien aktivoimiseksi. Lisäksi työntekijöiden voi olla mahdotonta tietää, että nuori kokee tulleen painostetuksi, koska nuoret eivät välttämättä ilmaise sitä millään tavalla asiakastapaamisten yhteydessä. Painostuksen vuoksi nuoret saattavat osallistua toimienpiteisiin, joihin he eivät ole vielä valmiita (ks. Yates & Payne 2006, 331), mikä puolestaan kasvattaa erityisesti työ- ja toimintakyvyn vajeista kärsivien nuorten keskeyttämisriskiä. Toimenpiteiden keskeytykset olivat tyypillisiä nuorten haastattelupuheessaan kuvaamille regressiivisille tarinoille. Regressiivistä logiikkaa noudattavia aktivointitoimenpiteitä oli tunnistettavissa kuu-den nuoren haastattelupuheesta (Artikkeli IV).

Pitkäaikaistyöttömien nuorten regressiivisiä aktivointitoimenpiteitä kuvaaville tarinoille oli ominaista se, että heidän tilanteensa oli parempi ennen työllistämistoimenpidettä kuin sen jälkeen (Artikkeli IV). Regressiivisissä tarinoissa

työllistämistoimenpiteiden aiheuttamat seuraukset ovat sekä nuorten että palveluita järjestävien tahojen näkökulmasta tarkoituksettomia ja haitallisia. Ne ovat osoitus tapahtumaketjuista, joiden lopputulos ei ole tarkoituksenmukainen kenenkään näkökulmasta (Jyrkämä 1999, 139; Kotkas 2010, 98). Suurin osa regressiivisistä tarinoista liittyy työllistämistoimenpiteiden keskeytyksiin. Osa nuorista oli pystynyt keskeyttämään toimenpiteet yhteisymmärryksessä palveluita järjestävien tahojen kanssa, jolloin nuori pystyy antamaan työllistämistoimenpiteen keskeytykselle työvoimapoliittisesti hyväksyttävän syyn (Artikkeli III, 35). Näissä tilanteissa nuori voi esittää esimerkiksi lääkärintodistuksen keskeyttämissen perusteeksi.

Huomattavasti voimakkaampia kielteisiä vaikutuksia oli havaittavissa aktivointitoimenpiteiden hallitsemattomien keskeytysten yhteydessä. Hallitsemattomat keskeytykset tarkoittavat tilanteita, joissa nuoret keskeyttävät palvelun, mutta eivät ilmoita siitä palvelun tuottajille tai viranomaisille ja katoavat ainakin tilapäisesti palveluiden piiristä. Hallitsemattomat keskeytykset ovat tyypillisiä kaikkein heikoimmassa asemassa oleville nuorille, jotka ovat omaksuneet syrjäytyvän toimintastrategian työmarkkinoilla (Artikkeli III, 36–37). Hallitsemattomiin keskeytyksiin liittyy emotionaalisia toiminnan esteitä, minkä vuoksi nuoret eivät yleensä vastaa yhteydenottopyyntöihin. Siksi hallitsematon keskeytys johtaa yleensä työvoimapoliittisiin sanktioihin, joilla on merkittävä palvelun päättymiseen liittyviä haittavaikutuksia vahvistava vaikutus. Sanktiot johtavat taloudellisten ongelmien lisääntymiseen, mikä lisää nuorten ahdinkoa (Karjalainen & Karjalainen 2010, 12). Juuri tästä syystä merkittävässä syrjäytymisvaarassa olevia nuoria tulisi aktivoida työmarkkinoille sanktioiden uhalla ainoastaan erityistä harkintaa käyttäen. Etenkin nuorten aktivointi toimeentulotuen perusosaa alentamalla on erittäin ongelmallista (Palola 2014, 106), koska heidän osaltaan sanktiot johtavat todennäköisesti ongelmien kasautumiseen. Samalla se on osoitus, että työttömille suunnatut aktivointitoimenpiteet voivat olla seurauksiltaan vahingollisia (Carter & Witworth 2016; Russell ym. 2012; Ylistö & Husu 2021; Artikkeli IV).

Todennäköisesti kaikkein seikkaperäisin aineistosta löytyvä esimerkki työvoimapoliittisten toimenpiteiden hallitsemattomista keskeytyksistä on luvuissa 5.2.3 ja 5.3.1 kuvattu Nikon (24 v.) kertomus. Niko kertoi, että hän oli aloittanut päihdekuntoutuksen jälkeen työpajan ja kaikki oli alkanut hyvin. Sitten Niko sairastui flunssaan ja hammassärkyyn, mutta ei pystynyt menemään lääkäriin. Hän ei myöskään ilmoittanut tilanteestaan työpajalle, josta hän oli jättäytynyt pois. Jälkikäteen Niko ei osannut selittää, miksi hän oli toiminut tällä tavalla. Keskeyttämisen seurauksena Nikon työmarkkinatuen maksu katkaistiin. Toisaalta työpajan keskeyttäminen näyttää aiheuttaneen Nikolle pitkäkestoisia kielteisiä emotionaalisia seurauksia. Niko kertoi haastattelussa, että *”Mä oon pelannu viime aikoina paljon ja varmaan hukuttanu jotain ongelmiani ja häpeetä siihen, et se paja keskeyty. Et vähän pitää nyt skarpata.”* Niko tarkoitti pelaamisella erilaisia tietokonepelejä, joihin hän kertoi pakenevansa kielteisiä tunteita. Lisäksi hän mainitsi edelleen häpeävänsä pajajakson keskeytymistä, vaikka keskeytyksestä on aikaa jo noin kolme kuukautta. Näin ollen keskeyttäminen on ollut hänelle henkilökohtainen

epäonnistuminen, jonka jälkeensä jättämä emotionaalinen varjo on ollut varsin pitkä. Samankaltaisia kertomuksia löytyy myös muilta nuorilta, mutta suurin osa niistä liittyy opintojen keskeyttämisiin.

Tämän tutkimuksen aktivointitoimenpiteiden myönteisiin ja kielteisiin vaikutuksiin liittyvät tutkimustulokset saavat tukea myös muista tutkimuksista (Parkkila-Puranen 2015; Sandelin 2014). Näyttää siltä, että toimenpiteen onnistunut loppuun saattaminen on eräänlainen vähimmäisehto sille, että työllistämistoimenpiteellä voi olla positiivisia vaikutuksia (Kirjavainen 2016, 61) pitkäaikaistyöttömän nuoren elämään. Sen sijaan toimenpiteen keskeytys näyttää sisältävän aina jonkinlaisen epäonnistumisen kokemuksen, jonka jälkeensä jättämä emotionaalinen vaurio voi olla pitkäkestoinen. Lisäksi erilaiset aktivointitoimenpiteisiin liittyvät epäkohdat ovat huolestuttavia, koska ne voivat tuottaa pitkäaikaistyöttömille nuorille ylimääräistä räsitusta ja kannustaa heitä turvautumaan työvoimasta vetäytyviin ja syrjäytyviin toimintastrategioihin. Myös toistuva toimenpiteisiin osallistuminen, mikä on työttömille tyypillistä (Aho ym. 2018), vahvistaa aktiivisuuden hättävyyksiä, koska sen vuoksi nuoret joutuvat toistuvasti alttiiksi aktiivisuuden haitallisille lieveilmiöille.

5.3.3 Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan merkitys aktivointipolitiikalle

Aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka muovaa pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintaympäristöä erityisesti työttömille suunnattujen palveluiden ja tulonsiirtojen kautta. Tätä tutkimusta varten kerätty pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineisto osoittaa, että haastatelluilta nuorilta puuttuvat keinot ja voimavarat poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamiseksi. Tähän johtopäätökseen päätyi samaa aineistoa analysoinut Siisiäinen (2014, 116), joka totesi, että haastatellut nuoret eivät ole juurikaan kiinnostuneita puoluepolitiikasta ja heillä on merkittäviä vaikeuksia tunnistaa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuutta tuottavia rakenteita. Toisaalta pitkäaikaistyöttömille nuorille tyypillisissä vaikeissa elämäntilanteissa heidän voimavaransa ovat sidottuina arjessa selviytymiseen (Artikkeli II, 37–38), jolloin niitä ei ole riittävästi yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön. Voimavarojen puutteen ja kasautuvien vastoinkäymisten heikentämän elämänhallinnan vuoksi nuorten vaikuttamisyrietykset rajoittuvat yleensä heidän arkisen elämänsä välittömään ympäristöön. Palveluiden näkökulmasta se tarkoittaa sitä, että nuoret pyrkivät lähinnä vaikuttamaan suotuisalla tavalla heidän kanssaan kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa olevien työvoima- ja sosiaalipalveluiden ammattilaisten toimintaan. Sitä laajempia vaikutusyrietyksiä nuorten haastatteluissa ei oikeastaan esiinny.

Haastatellut nuoret eivät yritä oma-aloitteisesti vaikuttaa heitä koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Toisaalta päättäjät ovat huonoja kuulemaan tähän tutkimukseen haastateltujen nuorten kaltaisia syrjäytymisvaarassa olevia erityisryhmiä. Näin ollen nuorten elämänhallinnallisten valintojen tarkoitettut seuraukset eivät yllä poliittisen päätöksenteon tasolle. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nuoret eivät toimillaan ja olemassaolollaan vaikuttaisi poliittiseen päätöksentekoon. Itse asiassa tilanne on päinvastainen, koska nuorten omien vaikutusyrietyk-

mysten puuttuessa muut yhteiskunnalliset intressiryhmät tekevät heitä koskevat päätökset omista lähtökohdistaan käsin. Tämä johtuu siitä, että pitkäaikaistyöttömien nuorten elämään liittyvät erilaiset yhteiskunnalliset lieveilmiöt tuottavat valtavan määrän tarkoittamattomia seurauksia, joihin reagoidaan poliittisen päätöksenteon tasolla. Se tarkoittaa sitä, että pitkäaikaistyöttömyyden sekä päihde- ja mielenterveysongelmien kaltaiset ilmiöt nousevat väistämättä yhteiskuntapolitiittisten toimenpideohjelmien keskiöön riippumatta siitä, osallistuvatko kohde-ryhmien edustajat itse ongelmien määrittämiseen tai niihin liittyvien toimenpiteiden suunnitteluun. Lisäksi haastatelluilta nuorilta puuttuvat vaikutusvaltaiset liittolaiset, jotka puolustaisivat heidän oikeuksiaan. Sen vuoksi nuorten pitkäaikaistyöttömyyteen liittyvät poliittiset toimenpideohjelmat määritellään suurimmaksi osaksi nuoria kuulematta, minkä vuoksi poliittinen päätöksenteko vie-raantuu nuorten elämän realiteeteista.

Tämän tutkimuksen empiiristen tulosten perusteella on mahdollista paikantaa muutamia aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmallisia piirteitä pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta. Ensimmäinen ongelma liittyy siihen, että poliittiset ja hallinnolliset ohjelmat huomioivat heikosti työnhakijaryhmien välisiä eroja (Hänninen & Karjalainen 2012, 81). Aktiivista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa koskevia toimenpideohjelmaa tehdään keskiluokkaisista ja elitistisistä lähtökohdista ja niiden taustalla vaikuttavat vahvat uusklassisen taloustieteen lähtöoletukset (ks. Patomäki 2007, 28). Uusklassinen taloustiede perustuu rationaalisen valinnan teorialle, minkä vuoksi kansalaisten oletetaan pyrkivän taloudellisen hyödyn maksimoimiseen (Patomäki 2007, 26, 28). Uusklassisesta talousteoriasta johdetut politiikkaohjelmat voivat periaatteessa toimia ainakin jossain määrin niin sanottujen normaalikansalaisten parissa, joilla ei ole merkittäviä elämäntilanteisiin tai työ- ja toimintakykyyn liittyviä ongelmia. Sen sijaan ne eivät toimi läheskään yhtä hyvin pitkäaikaistyöttömien nuorten ja muiden työvoimasta marginalisoituneiden ryhmien kohdalla. Pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan keskeisin ongelma on se, että nuorilta puuttuvat realistiset mahdollisuudet täyttää heihin kohdistuvia työvoimapolitiittisia odotuksia. Sen vuoksi tähänkin tutkimukseen haastatellut nuoret joutuvat turvautumaan erilaisiin poikkeaviin toimintamalleihin selviytyäkseen heihin kohdistuvien voimakkaiden velvoitteiden ja puuttuvien mahdollisuuksien ristipaineessa.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta toinen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelma on sen vahva taipumus työttömyysongelman yksilöllistämiseen (Keskitalo 2008, 13–15, 103–106). Sen seurauksena työttömyydenhoidon poliittiset ohjelmat kohdennetaan usein työttömiin yksilöihin ja työttömyyden rakenteelliset syyt sivuutetaan. Oikeastaan ainoa Suomessa yleisesti käytössä ollut työvoiman kysyntää lisäävä poliittinen periaate on ollut markkinatalousparadigman mukaiset talouskasvua tukevat toimenpiteet, joiden on toivottu lisäävän myös työpaikkojen määrää. Tämä strategia voi toimia työkykyiseen ja koulutettuun työvoimaan, mutta pitkäaikaistyöttömiä se ei näytä juurikaan auttavan (Alasalmi ym. 2022a, 21). Samaan aikaan osaamis-, tuottavuus- ja oppimisvaatimukset ovat lisääntyneet työmarkkinoilla, mikä on merkittäväällä tavalla

nostanut työnantajien rekrytointivaatimuksia. Pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta tämä kehityskulku tarkoittaa sitä, että heidän mahdollisuutensa työllistyä avoimille työmarkkinoille ovat kaventuneet entisestään, koska työnantajat eivät rekrytoi osatyökykyistä tai heikosti osaavaa työvoimaa. Tästä huolimatta viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana on toteutettu osatyökykyisen työvoiman kysyntää lisääviä toimenpiteitä erittäin harvoin. 1990-luvun alusta lähtien tehdyistä työvoimapolitiittisista uudistuksista ainoastaan palkkatukea koskevat lakiuudistukset, laki sosiaalisista yrityksistä (1351/2003), työolosuhteiden järjestelytuki ja Työkanava Oy:n⁴ perustaminen voidaan nähdä tämän kaltaisina toimenpiteinä. Nämä toimenpiteet ovat olleet riittämättömiä, koska pitkäaikaistyöttömyydestä on tullut viime vuosina suomalaisilla työmarkkinoilla entistäkin kiperämpi pulma (Alasalmi ym. 2022a, 21).

Kolmas pitkäaikaistyöttömien näkökulmasta ongelmallinen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan piirre liittyy työttömiin kohdistuviin ennakkoluuloihin. Ne ilmenevät työttömiä syyllistävinä kannanottoina, joissa työttömyyden ja etenkin pitkäaikaistyöttömyyden keskeisenä syynä pidetään nuorten laiskuutta ja heikkoa työmoraalia. Sen vuoksi aktiivisuuden yksi päätavoitteista on työttömien työmoraalin ja työhalukkuuden lujittaminen (Dean 1998, 89; Hvinden 1999, 29; Kotiranta 2008, 155; Nybom 2013, 47). Tämä poliittinen toimintamalli sivuuttaa täysin sen vuosikymmenien aikana kertyneen tutkimustiedon, jonka perusteella voidaan varmuudella todeta, että nuorten työllistymisen ongelmat eivät liity työhalukuuteen (Pyöriä & Ojala 2016; Tuohinen 1990, 89–91; Tuohinen 2010, 34–36; Tuppurainen 2010, 19) ja tämä sama tulos on toistettu jälleen kerran myös tässä tutkimuksessa (Artikkeli II; Artikkeli III). Työhalukuuteen tai työmoraaliin liittyvät nuorten työllistämisen ongelmat ovat marginaalisia, koska jopa erittäin heikossa työmarkkina-asemassa olevat nuoret pitävät palkkatyötä arvokkaana ja tavoiteltavana päämääränä. Sen sijaan nuorten työllistymistä vaikeuttavat heidän elämäänsä voimakkaasti kasautuvat vastoinkäymiset, realististen mahdollisuuksien puuttuminen sekä erilaiset työ- ja toimintakyvyn vajeet. Poliittisella päätöksentekotasolla näitä realiteetteja ei ole ymmärretty, vaan kaikilta vaaditaan samanlaista pärjäämistä (Tuominen 2021, 116).

Neljäs pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta ongelmallinen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan piirre liittyy työvoimapolitiittisiin sanktioihin. Työvoimapolitiittiset sanktiot ovat merkittävä osa uusliberalistisen kannustinparadigman mukaisia poliittisia ohjelmia, koska niiden avulla yritetään vähentää poliittisen vallankäytön näkökulmasta ei-toivottuja toimintamalleja. Kerätyn aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että työvoimapolitiittiset sanktiot eivät läheskään aina toimi toivotulla tavalla pitkäaikaistyöttömien nuorten osalta. Pitkäaikaistyöttömät nuoret poikkeavat merkittävästi keskivertotyönhakijasta, mutta siitä huolimatta heitä koskeva aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka ei yleensä anna heille myönnytyksiä, vaan päinvastoin heihin kohdistetut velvoitteet ovat muita tiukempia (Haikkola 2019, 336; Haikkola 2020, 252–253; Haikkola ym. 2017, 58; Uusikangas & Hiilamo 2020, 122–124). Tätä painotusta voidaan pi-

⁴ Laki Työkanava Oy -nimisestä osakeyhtiöstä (242/2022) astui voimaan 1.7.2022. Laissa vahvistetaan yhtiön perustaminen sekä sen työvoimapolitiittiset tehtävät.

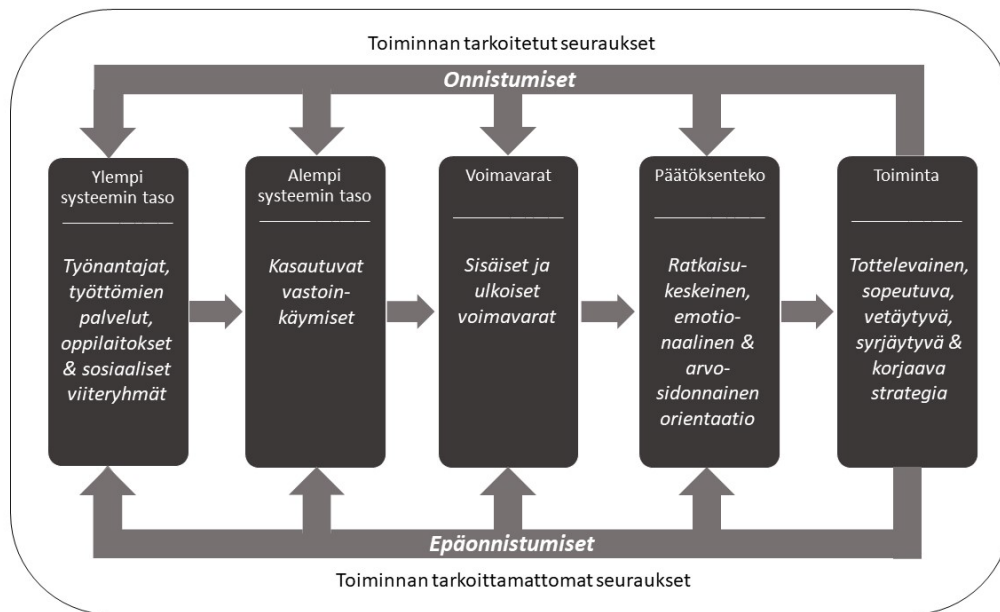
tää erityisen ongelmallisena, koska se ei edistä pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymistä, vaan pikemminkin näyttää lisäävän erilaisia ei-toivottuja toimintamalleja (ks. Caliendo & Schmidl 2016, 10; Mäki & Autio 2011, 39–40; Stephens 2012, 112). Lisäksi taloudellisten sanktioiden uhalla tapahtuvan työttömien aktiivoinnin on havaittu jopa heikentävän heidän tilannettaan (Carter & Witworth 2016; Wright & Patrick 2019; Yates & Payne 2006, 331). Tämän tutkimuksen tulokset ovat linjassa näiden havaintojen kanssa, koska haastateltujen nuorten elämässä työvoimapolitiittisten sanktioiden ei-toivotut haittavaikutukset olivat varsin yleisiä. Sanktioiden havaittiin olevan voimakas aktivointitoimenpiteiden kielteisiä vaikutuksia välittävä tekijä (Ylistö & Husu 2021, 12; Artikkelin IV).

Aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmallisten piirteiden vuoksi pitkäaikaistyöttömiin kohdistuvat työllistämistoimenpiteet eivät johda kovinkaan usein toivottuihin tuloksiin. Sen sijaan toistuva tulokseton aktivointi voi johtaa nuorten aktivointitoimenpiteisiin laitostumiseen (Artikkeli III, 33; Artikkelin IV), mikä ei ole aktivoinnin päätarkoituksen näkökulmasta lainkaan toivottava lopputulos. Lisäksi aktivoinnin pakotelinja voi toimia keskiluokkaisilla nuorilla, mutta pienituloisten ja tulottomien nuorten osalta tulokset ovat heikkoja (Palola ym. 2012, 8). Erityisessä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aktivointi sanktioiden uhalla voi johtaa työllistymisen tai palveluihin hakeutumisen sijasta elämännhallinnallisten ongelmien kärjistymiseen ja kasvattaa heidän syrjäytymisriskiään entisestään (Mäki & Autio 2011, 40; Palola ym. 2012, 43; Vastamäki 2010, 22). Kerätty aineisto osoittaa myös, että työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä voi olla merkittävä rooli pitkäaikaistyöttömien nuorten kuntoutumisessa työmarkkinoille (Artikkeli IV), mutta se edellyttää, että toimenpiteet suunnitellaan ja toteutetaan nuorten kanssa yhteistyössä. Pakotelinja ei toimi, koska se perustuu väärin lähtöoletuksiin työttömyyden syistä ja sen hoitoon tarvittavista keinoista. Lisäksi työttömiin yksilöihin kohdistuvat toimenpiteet edellyttävät vastapainoksi myös vajaakuntoisten ja muiden työmarkkinoiden marginaaliin ajautuneiden työnhakijoiden työllistymismahdollisuuksia lisääviä toimenpiteitä. Muutoin aktivointi ei voi saavuttaa työttömien työllistämiseen liittyviä tavoitteita.

5.3.4 Yhteenveto pitkäaikaistyöttömien nuorten elämännhallinnan seurauksista

Väitöskirjan tuloslukujen viimeisessä osiossa tarkasteltiin pitkäaikaistyöttömien nuorten elämännhallinnan strategioiden tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineiston perusteella nuorten tekemien valintojen tarkoittamattomat seuraukset ilmenivät pääosin erilaisina epäonnistumisina ja tarkoitetut seuraukset onnistumisina, jotka ajan myötä muodostivat kumuloituvia tapahtumaketjuja (Kuvio 10). Epäonnistumiset muodostavat kumuloituessaan kasautuvia vastoinkäymisiä, jotka ovat keskeinen nuorten elämännkulkua kuvaava haastattelupuheen piirre. Toisaalta aineistossa havaittiin myös kasautuvia onnistumisen kokemuksia, mutta nuorten työmarkkinoihin liittyvässä haastattelupuheessa painotus on merkittäväällä tavalla kasautuvien vastoinkäymisten suuntaan. Tämä painotus heijastelee nuorten elämän

yleistilannetta, jossa heidän toimijuutensa on kaventunut mahdollisuuksien puutteen ja heihin kohdistuvien erilaisten velvoitteiden ristipaineessa.

KUVIO 10 Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnan kokonaisuus laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla jäsennettyinä.

Nuorten elämänhallinnallisten valintojen kaikkein voimakkaimmat ja välittömimmät palautemekanismit kohdistuvat nuoriin itseensä, koska heidän tekojensa seuraukset vaikuttavat suoraan heidän tulevaa toimintaansa koskevaan päätöksentekoon. Tämän palautekytkennän kautta nuorten valitsemat elämänhallinnan strategiat tuottivat asennoitumiseen, toiminnan selkeyteen ja terveyteen liittyviä muutoksia. Lisäksi nuorten elämänhallinnalliset ratkaisut vaikuttivat heidän mahdollisuuksiinsa kartuttaa sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja. Haastatteluiden perusteella havaittiin, että nuorten elämälle tyypilliset kasautuvat vastoinkäymiset lisäsivät nuorten pessimististä asennoitumista, heikensivät toiminnan selkeyttä ja altistivat heidät neuropsykiatriselle oireilulle sekä mielenterveysongelmille. Ne heikensivät nuorten mahdollisuuksia sitoutua päämääräsuuntautuneeseen toimintaan.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnalliset valinnat tuottivat tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia myös alemman ja ylemmän systeemin tason näkökulmista. Alemman systeemin tason kysymyksiä lähestyttiin tässä tutkimuksessa työttömien palveluihin osallistumisen näkökulmasta. Haastattelut osoittivat, että parhaimmillaan pitkäaikaistyöttömille nuorille tarjotut työllistämistoimenpiteet voivat auttaa nuoria katkaisemaan pitkittyneeseen työttömyyteen liittyvät kielteiset tapahtumakulut. Tästä olivat osoituksena etenevät palveluprosessit, jotka paransivat nuorten hyvinvointia ja työllistymismahdollisuuksia. Etenevät palveluprosessit edellyttävät sitä, että toimenpiteet on suunniteltu nuorten kanssa yhteistyössä ja toteutettu laadukkaasti. Eteneviä palveluketjuja tyypillisempiä olivat kehämäiset aktivointitoimenpiteet, jotka eivät johtaneet

pysyviin ratkaisuihin nuorten elämäntilanteessa. Toistuva ja tulokseton aktiivointi näyttää muuttavan nuorten toiminnan logiikkaa, koska sen seurauksena nuoret omaksuvat heidän institutionaalista kontekstistaan poikkeavia toimintamalleja, joiden seurauksena osa nuorista voi laitostua toimenpiteisiin. Lisäksi nuoret olivat havainneet huomattavan paljon erilaisia työttömien palveluihin liittyviä epäkohtia, jotka saattoivat rapauttaa toimenpiteiden positiivisia vaikutuksia. Kaikkein selkeimmin kielteiset vaikutukset ilmenivät regressiivisten aktiivointitoimenpiteiden yhteydessä. Regressiiviset aktiivointitoimenpiteet tuottivat lähes yksinomaan kielteisiä tarkoittamattomia seurauksia ja päättyivät yleensä toimenpiteiden hallitsemattomiin keskeytyksiin. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että hallitsemattomat keskeytykset ja niitä seuraavat työvoimapolitiittiset sanktiot voivat vahingoittaa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria merkittäväällä tavalla.

Nuorten elämäkokemuksilla on merkitystä myös aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Aineisto osoittaa, että nuoret eivät pysty vaikuttamaan ylemmällä systeemin tasolla tapahtuvaan työttömiä koskevaan poliittiseen päätöksentekoon. Sen vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminta vaikuttaa poliittisiin päätöksiin ainoastaan heidän toimintansa tarkoittamattomien seurausten kautta. Silloin nuoria vahvemmat intressiryhmät tekevät nuoria koskevat päätökset yleensä ilman, että he kuulevat nuoria. Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineiston perusteella on määriteltävissä ainakin neljä aktiivointipolitiikan ongelmallista piirrettä: se huomioi huonosti nuorten erityistarpeet, työllistymismahdollisuuksia lisäävät toimenpiteet ovat riittämättömiä, työvoimapolitiittiset sanktiot eivät toimi kannustimina ja aktivoinnilla pyritään nuorten työhalukkuuden vahvistamiseen, vaikka se ei ole heidän työttömyytensä varsinainen syy. Näin ollen aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka näyttää poliittisen päätöksenteon tasolla sivuuttavan sen, että vastavalmistuneet, hyvin koulutetut ja hyvin toimeentulevat nuoret reagoivat poliittisiin toimenpiteisiin eri tavalla kuin vastoinikäymisten lannistamat, kouluttamattomat ja köyhät nuoret. Sen vuoksi pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevat poliittiset toimenpiteet ja niiden tavoitteet näyttäytyvät niiden kohteena oleville nuorille usein epärealistisina ja jopa epäoikeudenmukaisina pakotteina.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän väitöskirjan keskeinen tavoite on ollut ymmärtää teoreettisesti sekä empiirisesti pitkäaikaistyöttömien nuorten elämännhallinnallisia valintoja työmarkkinoilla. Empirian ja teorian vahva vuoropuhelu on ollut lähtökohtana väitöskirjan neljälle osajulkaisulle sekä yhteenvedolle. Ensimmäisessä osajulkaisussa pohdittiin elämännhallinnan määrittelyyn liittyviä kysymyksiä (Artikkeli I). Kolme seuraavaa osajulkaisua perustuivat empiiriseen haastatteluaineistoon ja ne käsittelivät pitkäaikaistyöttömien nuorten työnhakua (Artikkeli II), heidän asemoitumistaan työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin (Artikkeli III) ja aktivointitoimenpiteisiin osallistumista (Artikkeli IV). Väitöskirjan yhteenvedossa näiden osajulkaisuiden keskeisimpiä tutkimustuloksia on pyritty syventämään ja käsittelemään laajemmin kuin yksittäisissä artikkelijulkaisuissa on ollut mahdollista. Väitöskirjan johtopäätösluku on jaettu kahteen osioon. Niistä ensimmäisessä esitellään vastaukset väitöskirjan tutkimuskysymyksiin ja jälkimmäisessä osassa pohditaan tulosten yleistettävyyden ja jatkotutkimustarpeisiin liittyviä kysymyksiä.

6.1 Keskeiset tutkimustulokset ja johtopäätökset

Tämän väitöskirjan tavoitteena on ollut vastata kolmeen tutkimuskysymykseen, jotka liittyvät pitkäaikaistyöttömien nuorten elämännhallintaan. Ensimmäinen tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämännhallinnallisia valintoja voidaan kuvata teoreettisesti. Tähän on vastattu väitöskirjassa laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla. Malli on syntynyt adaptiivisen teorianmuodostuksen periaatteiden mukaisesti, jossa induktiivinen ja deduktiivinen päättely vuorottelevat (Layder 1998, 134–136). Teorianmuodostuksen ensimmäisessä vaiheessa vuonna 2009 julkaistussa artikkelissa tavoitteena oli hahmottaa elämännhallintaan liittyvän tieteellisen tutkimuksen kokonaisuutta ja luoda selvyyttä elämännhallinnan hajanaiseen käsitteistöön (Artikkeli I). Tällöin tehty jäsenitys osoittautui myöhemmin riittämättömäksi empiirisen tutkimuksen

alkumetreillä. Se johtui siitä, että työttömyys ja lopulta myös elämänhallinta osoittautuivat käsitteiksi, joita ei voida ymmärtää ilman toimijuutta ja rakennetta yhdistävää teoreettista viitekehystä. Sen vuoksi tutkimuksen teoreettista viitekehystä täydennettiin Giddensin (1984a; 1984b) rakenteistumisteorialla, joka auttoi hahmottamaan toiminnan ja rakenteen välisiä suhteita. Empiirisissä osajulkaisuissa olen yhdistänyt rakenteistumisteorian ja elämänhallinnan käsitteistöä vielä melko valikoivasti, koska systemaattinen teoreettinen synteesi on tehty vasta väitöskirjan yhteenvedossa.

Rakenteistumisteorian ja elämänhallinnan välisen teoreettisen synteessin tuloksena syntyi laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli. Se perustuu Giddensin (1984a, 5; 1984b, 98) toiminnan kerrostuneisuuden malliin, joka tarjosi toimivan lähtökohdan monitieteellisen elämänhallinnan käsitteistön ja rakenteistumisteorian väliselle synteesille. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on tarkoitettu yleiseksi yhteiskuntateoreettiseksi viitekehyyksi, joka jäsentää voluntarismia ja determinismia, toiminnan ja rakenteen, yksilön ja yhteiskunnan sekä subjektin ja objektin välisiä suhteita. Sen voidaan tulkita myös kuvaavan elämänhallintaan liittyvien prosessien kokonaisuutta, koska elämänhallinta kuvaa yhteiskunnan rakenteiden ja yksilöllisen toiminnan sekä tapahtumien tahdonalaisten ja tahdosta riippumattomien tekijöiden välistä rajanvetoa. Tässä väitöskirjassa laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia on sovellettu pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisten strategioiden tutkimiseen. Sen lisäksi laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli soveltuu yhteen monenlaisen empiiristen kysymysten kanssa, joiden ratkaisemiseen tarvitaan rakennetta ja toimijuutta yhdistävää näkökulmaa. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on tarkoitettu joustavaksi teoreettiseksi työkaluksi, jota voidaan soveltaa tutkimukseen myös valikoiduin osin. Näiden mahdollisuuksien selvittäminen on jatkotutkimusten tehtävä.

Laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin soveltaminen empiiriseen tutkimukseen onnistui hyvin. Mallin hierarkkinen rakenne ei tuottanut empiirisessä tutkimuksessa suurempia ongelmia, koska muutokset yksilön päätöksenteossa, voimavaroissa ja toiminnan ympäristössä on mielekästä jäsentää yksilön tekojen kautta. Lisäksi laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin palautemekanismit osoittivat, että erilaiset toiminnan voluntaristiset ja deterministiset piirteet sekoittuvat toisiinsa. Sen vuoksi haastateltujen nuorten elämän deterministiset kehityskulut ovat harvoin täysin pakottavia, mutta toisaalta heidän valintansa eivät ole koskaan luonteeltaan puhtaasti voluntaristisia. Ennenminkin toiminnan deterministiset ja voluntaristiset piirteet ilmenevät yksilöiden toiminnassa erilaisina painotuseroina, mikä johtuu siitä, että kaikilla valinnoilla on aina väistämättä tarkoitettuja ja tarkoittamattomia seurauksia. Toisaalta toimintaympäristön rakenteelliset kehityskulut ovat läsnä kaikessa voluntaristisessa toiminnassa jo pelkästään siksi, että toiminnan ympäristö ei tarjoa loputtomasti valinnanmahdollisuuksia. Aineiston perusteella näyttääkin siltä, että inhimillisen elämän deterministiset kehityskulut toteutuvat erilaisina todennäköisyyksinä, jotka ovat voimakkaasti riippuvaisia vallitsevista olosuhteista ja henkilön aiemmista elämäntapahtumista. Tästä syystä rakenteiden sallivuus ja pakotta-

vuus eivät ole puhtaasti teoreettisia kysymyksiä, vaan ne edellyttävät empiiristä tutkimusta. Tässä mielessä Giddensin rakenteistumisteorian osakseen saama rakenteiden sallivuuteen liittyvä teoreettinen kritiikki (ks. Ilmonen 1994, 324–325, 331) vaikuttaa jossain määrin kohtuuttomalta.

Soveltamalla laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia on mahdollista vastata myös väitöskirjan empiirisiin tutkimuskysymyksiin. Väitöskirjan toinen tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänselämä määrittää heidän elämänselännällisiä strategioitaan työmarkkinoilla. Vastaus tähän kysymykseen voidaan kiteyttää kahteen toisiinsa linkittyvään tekijään; kasautuviin vastoinkäymisiin ja realististen mahdollisuuksien puutteeseen. Kasautuvat vastoinkäymiset ovat kasautuvan huono-osaisuuden (ks. Raunio 2006, 28–33) käsitteellinen vastinpari, ja yhdessä niitä voidaan pitää keskeisinä syrjäytymisen tunnusmerkkeinä. Kasautuva huono-osaisuus tarkoittaa esimerkiksi erilaisten työttömyyteen, terveyteen ja köyhyyteen liittyvien riskien yhtäaikaista toteutumista yksilön elämässä. Kasautuvat vastoinkäymiset lähestyvät näitä samoja riskejä yksilön elämänselännällisen näkökulmasta, koska silloin huono-osaisuuteen liittyviä ongelmia tarkastellaan yksilön tavoitteiden ja niihin liittyvien elämänselännällisten valintojen kautta. Tämä asetelma auttaa ymmärtämään, millaisia käyttäytymismuutoksia ja elämänselännällisiä ratkaisuita kasautuva huono-osaisuus tuottaa.

Vastoinikäymisten suuri määrä ja onnistumisen kokemusten vähäisyys muovaavat nuoria myös psyykkisesti, mikä aiheuttaa pysyviä käyttäytymismuutoksia. Lisäksi kasautuvat vastoinkäymiset heikentävät sisäisiä ja ulkoisia voimavaroja, joita nuoret tarvitsisivat päämääräsuuntautuneeseen toimintaan. Kasautuvat vastoinkäymiset murentavat nuorten toiminnan mahdollisuuksia sisältäpäin, koska ne heikentävät toiminnan selkeyttä, lisäävät pessimististä asennoitumista ja altistavat heidät mielenterveysongelmille sekä neuropsykiatriselle oireilulle. Kasautuvat vastoinkäymiset aiheuttavat myös pysyviä neurologisia ja kognitiivisia muutoksia, jotka lisäävät nuorten taipumuksia turvautua poikkeaviin käyttäytymismalleihin, joihin heidän toimintaympäristönsä yleensä reagoi kielteisesti. Näin ollen epäonnistumiset voivat saada aikaan itseään ruokkivia kehii, joissa aiemmat epäonnistumiset ehdollistavat tulevaa toimintaa lisäten uusien epäonnistumisten riskiä. Nämä tapahtumaketjut muovaavat yhtäaikaaisesti sekä nuoria itseään että heidän välitöntä toimintaympäristöään.

Myös realististen mahdollisuuksien puuttuminen vaikuttaa nuorten elämänselännällisiin valintoihin työmarkkinoilla. Työmarkkinoilla nuorten elämässä näyttää toteutuvan pakotettujen valintojen kehä, jossa tosiasiallinen liikumavara on pieni (Pohjola 1994a, 62). Toisin sanoen työmarkkinat tai työttömille suunnatut palvelut tarjoavat haastatelluille nuorille vain vähän realistisia mahdollisuuksia. Matalan osaamisen työpaikat eivät ole kadonneet suomalaisilta työmarkkinoilta mihinkään, mutta työelämän kohoava vaatimustaso ja työnantajien rekrytointivaatimukset näyttävät syrjäyttävän osan nuorista avoimilta työmarkkinoilta. Näissä olosuhteissa kovakaan yrittäminen ei välttämättä johda työllistymiseen, koska varsinkin osatyökykyisten nuorten on lähes mahdotonta pärjätä työpaikoista käytävässä kilpailussa. Puuttuvien mahdollisuuksien

sien vuoksi aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan mukainen toimintamalli on nuorille henkisesti erittäin raskas ja herättää heissä voimakkaita kielteisiä tunteita. Siksi juuri kielteiset tunnereaktiot ja niiden aiheuttamat emotionaaliset toiminnan esteet ovat merkittävä pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkinoilla tekemiä elämännhallinnallisia valintoja selittävä tekijä. Sen vuoksi nuoret joutuvat toistuvasti turvautumaan sosiaali- ja työvoimapalveluiden institutionaalisesta kontekstista poikkeaviin toimintamalleihin, jotka voivat aiheuttaa erilaisia ristiiriitoja nuorten ja heidän toimintaympäristönsä välille.

Näillä tutkimustuloksilla on kaksi keskeistä viestiä pitkäaikaistyöttömien nuorten parissa työskenteleville työvoima- ja sosiaalipalveluiden työntekijöille. Ensinnäkin erityisesti koulupudokkaiden ja toimeentulotukiasiakkaana olevien nuorten suora työllistyminen on yleensä epärealistinen työskentelyn lähtötavoite. Nuorten elämän perusedellytysten on oltava kunnossa, ennen kuin suuntautuminen työmarkkinoille on mahdollista. Sen vuoksi etenkin aikuissosiaalityössä kuntouttavan työotteen tarve on merkittävä (ks. Karjalainen ym. 2008, 47–54; Karjalainen ym. 2021, 12, 19; Liukko 2006; Nummela 2011, 26; Tuusa 2005). Toinen keskeinen viesti nuorten parissa työskenteleville työntekijöille liittyy nuorten elämään kasautuviin vastoinkäymisiin. Tästä näkökulmasta työvoima- ja sosiaalipalveluiden keskeinen tehtävä on tunnistaa ja lievittää nuorten elämään kasautuvia vastoinkäymisiä. Aineiston perusteella näyttää siltä, että työllistämistoimenpiteet voivat saada aikaan positiivisen käänteen nuorten elämässä, jos niiden tuloksena nuorelle kasautuu onnistumisen kokemuksia. Se edellyttää toimenpiteiden suunnittelua yhteisymmärryksessä nuorten kanssa sekä palveluiden oikea-aikaisuutta ja laadukasta toteutusta. Silloin työllistämistoimenpiteet voivat saada aikaan kasautuvia onnistumisen kokemuksia, jotka voivat auttaa nuoria pääsemään kohti omia tavoitteitaan. Aineisto sisältää kuitenkin myös varoituksen sanan. Mikäli työllistämistoimenpiteet toteutetaan hätiköiden tai ne kohdennetaan tai ajoitetaan väärin, voivat ne vahingoittaa nuoria asiakkaita. Etenkin toimenpiteiden hallitsemattomilla keskeytyksillä on kauaskantoisia haittavaikutuksia nuorten elämään.

Väitöskirjan kolmas tutkimuskysymys on, mikä on nuorten elämännhallinnallisten valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Keskeinen ongelma vaikuttaa olevan se, että nuorten omien yhteiskunnallisten vaikutuspyrkimysten puuttuessa muut yhteiskunnalliset intressiryhmät tekevät heitä koskevat päätöksen omista lähtökohdistaan käsin. Tästä syystä aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka sisältävät pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta varsin ongelmallisia painotuksia. Kyse on siitä ikäaikaisesta työvoimapolitiittisesta ongelmasta, joka liittyy vaikeuteen ymmärtää ja tulkita työmarkkinoiden todellisuutta (Kalela 1989, 214; Palola ym. 2012,7; Wright 2012, 311). Pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluiden avulla tunnistettiin neljä aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmallista piirrettä.

Ensimmäinen uusliberalistiseen aktivointipolitiikkaan liittyvä ongelmallinen piirre on se, että sitä tehdään keskiluokkaisista ja elitistisistä lähtökohdista, jotka ovat varsin etäällä pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymiseen liittyvistä realiteeteista. Keskeinen ongelma on, että kaikki työttömät eivät reagoi poliitti-

siin toimenpideohjelmiin aktivointipolitiikan olettamalla tavalla. Erityisen merkittävästi siitä poikkeavat pitkäaikaistyöttömien nuorten kaltaiset työttömyyden kovaan ytimeen kuuluvat työnhakijaryhmät. Sen vuoksi poliittisten ratkaisuiden tulisi huomioida eri tavoilla toimivat kohderyhmät ja heidän elämänsä realiteetit nykyistä paremmin poliittisessa päätöksenteossa (Boonstra ym. 2016, 886). Siksi pitkäaikaistyöttömiä nuoria varten tarvitaan erikseen räätälöityjä toimenpiteitä, jotka ottavat huomioon heidän elämäntilanteensa kokonaisvaltaisesti. Se edellyttää kuitenkin poliittisten päättäjien ja aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kohderyhmien välisen yhteisymmärryksen nopeaa syventämistä. Pahimmillaan aktivointipolitiikan uudistuksista tämä yhteisymmärrys on puuttunut kokonaan ja parhaimmillaankin yhteisymmärrys on ollut varsin vaillinaista. Se on huono lähtökohta poliittisten toimenpideohjelmien suunnittelulle.

Toinen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmallinen piirre on sen voimakas taipumus työttömyysongelman yksilöllistämiseen. Sen vuoksi poliittisessa päätöksenteossa ei ole viime vuosikymmeninä juurikaan kiinnitetty huomiota työttömyyden rakenteellisiin piirteisiin. Aineiston perusteella pitkäaikaistyöttömien nuorten keskeisimmät työllistymisen esteet liittyvät työelämän vaatimustason nousuun ja työnantajien rekrytointivaatimusten tiukentumiseen. Tämä kehitys johtaa väistämättä siihen, että yhä kasvava osa työkäisistä putoaa avointen työmarkkinoiden ulkopuolelle erilaisten osaamisen ja työkyvyn vajaiden vuoksi. Näistä työmarkkinoiden muutoksista huolimatta työvoiman marginaaliin ajautuneen työvoiman kysyntää lisääviä poliittisia toimenpiteitä ei ole tehty viime vuosikymmeninä juuri lainkaan. Niiden sijasta aktiivisessa työvoima- ja sosiaalipolitiikassa on keskitytty suurimmaksi osaksi kiristämään työttömiin kohdistuvia velvoitteita ja niiden valvontaa. Velvoitteiden ja valvonnan yksipuolinen kiristäminen on pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta erittäin ongelmallista, mikäli niiden rinnalla ei toteuteta osatyökykyisen työvoiman kysyntää edistäviä poliittisia toimenpiteitä. Näin ollen erilaisten osatyökykyisten ja heikosti koulutetun työvoiman kysyntää lisäävien ratkaisuiden kehittäminen on suuri tulevaisuuden yhteiskuntapoliittinen haaste, joka on tähän saakka suurimmaksi osaksi sivuutettu aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan linjauksissa. Mikäli sitä ei saada ratkaistuksi, joudumme hyväksymään, että yhä suurempi osa työkäisistä kansalaisista syrjäytyy työelämästä pysyvästi.

Kolmas ongelmallinen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan painotus on sanktioiden uhallalla tapahtuvan aktivoinnin kohdentaminen huomattavassa syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin. Haastattelut osoittavat, että epätarkoituksenmukainen aktivointi lisää toimenpiteisiin liittyviä epäkohtia ja toimenpiteiden keskeyttämisen riskiä. Erityisen suuria ongelmia liittyy sellaisiin työvoimapolitiisiin sanktioihin, jotka on kohdennettu tämän tutkimuksen kohderyhmänä oleviin toimeentulotukiasiakkaisiin (Palola 2014; Palola ym. 2012) ja koulupudokkaisiin. Nuorten haastatteluiden keskeinen sanoma on, että heihin kohdistuvia sanktioita tulisi välttää. Sanktioiden osalta keskeinen ongelma ovat syrjäytyvät elämänhallinnan strategiat ja toimenpiteiden hallitsemattomat keskeytykset, koska silloin nuoret katoavat ainakin tilapäisesti palveluiden piiristä. Tämä havainto havainnollistaa sitä riisiä, että sanktiot toimivat tarkoitustaan vastaan

kaikkein heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien nuorten kohdalla. Sanktiot eivät aktivoi heitä töihin, opiskelemaan tai työllistämistä edistäviin toimenpiteisiin, vaan ne kannustavat heitä vetäytymään yhteiskunnan marginaaleihin, mikä voi entisestään syventää heidän syrjäytymisriskiään. Lisäksi sanktiot ovat toimenpiteiden keskeytysten haittavaikutuksia voimakkaasti lisäävä mekanismi, koska ne lisäävät nuorten taloudellista ahdinkoa.

Neljäs aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kyseenalainen piirre pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta on ollut työttömien työhalukkuutta ja työmoraalia vahvistavat piirteet. Kyse on oikeastaan siitä ikivanhasta köyhäinhoidollisesta keskustelusta, jonka tavoite on erottaa tukia todella tarvitsevat kansalaiset laiskureista (Pulma 1994, 41; Urponen 1994, 182). Uusliberalistinen aktiivinen työvoima- ja sosiaalipolitiikka näyttää omaksuneen uudelleen tämän köyhäinhoidollisen asenteen työttömiä kohtaan. Tämä painotus uhkaa tehdä aktiivointiasteen kaltaisista määrällisistä tavoitteista ensisijaisia verrattuna työttömille suunnattujen palveluiden laadullisiin tavoitteisiin. Keskeinen uhkakuva on silloin se, että työvoimapolitiittisten toimenpiteiden laatu kärsii, mikä puolestaan lisää erilaisia aktiivointiin liittyviä ei-toivottuja lieveilmiöitä. Lisäksi työmoraalia ja työhalukkuutta vahvistavat poliittiset painotukset ikään kuin määrittelevät väärin pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymiseen liittyvät ongelmat. Haastateltujen nuorten työllistymisen esteet eivät johtuneet työhaluttomuudesta, vaan realististen työllistymismahdollisuuksien puutteesta. Samalla aineisto osoittaa, että työn arvostukseen liittyvät muutokset ovat nuorille usein psyykinen turvamekanismi: jos työllistyminen vaikuttaa mahdottomalta tehtävältä, on palkkatyön merkityksen väheneminen luonnollinen reaktio, koska työttömyyttä on silloin helpompaa sietää.

Nämä empiiriset havainnot korostavat poliittisen vaikuttamistyön tarvetta, koska pitkäaikaistyöttömien nuorten aktiivointiin liittyy useita uusliberalistisista poliittisista painotuksista johtuvia ongelmia. Sen vuoksi näiden nuorten parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tulisi pyrkiä vaikuttamaan myös poliittiseen päätöksentekoon. Tämä on keskeinen viesti kaikille rakenteellista sosiaalityötä tekeville sosiaalityöntekijöille. Perinteisessä merkityksessä suomalainen rakenteellinen sosiaalityö on tarkoittanut lähinnä palvelujärjestelmän sisällä tapahtuvaa kehittämistyötä poliittisen vaikuttamisen sijasta (Kokkonen 2023, 60; Närhi 2023, 47–48). Kuitenkaan palvelujärjestelmän sisällä tapahtuvalla kehittämisellä ei voida vaikuttaa niihin eriarvoisuutta tuottaviin rakenteisiin, jotka saavat alkunsa jo poliittisen päätöksenteon tasolla. Erityisesti osatyökykyisen työvoiman kysyntää lisäävien toimenpiteiden akuutti tarve sekä työttömyyskorvausten ja toimeentulotuen sanktioiden haittavaikutukset tulisi tuoda esiin nykyistä voimakkaammin julkisessa keskustelussa. Sillä tavalla olisi mahdollista auttaa työvoiman marginaaliin ajautuneita pitkäaikaistyöttömiä nuoria rakenteellisen sosiaalityön keinoin.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimustarpeet

Tutkimuksen lopuksi on syytä pohtia tutkimuksen toteutukseen ja sen tulosten tulkintaan liittyviä rajoituksia sekä jatkotutkimustarpeita. Tutkimuksen haastatteluaineisto on kerätty toukokuun 2012 ja maaliskuun 2013 välisenä aikana, minkä vuoksi aineiston ikä tuottaa tiettyjä rajoituksia tutkimustulosten tulkintaan. Aineiston avulla ei ole mahdollista arvioida esimerkiksi COVID-19-pandemian vaikutuksia heikossa työmarkkina-asemassa oleviin nuoriin. Pandemian on arvioitu lisänneen erityisesti lasten ja nuorten psyykkistä oireilua ja kielteiset vaikutukset ovat kohdentuneet voimakkaimmin juuri niihin nuoriin, joilla on ollut lähtökohtaisesti muita vaikeampaa (THL 2022, 32). Näin ollen pandemialla tulee todennäköisesti olemaan lähitulevaisuudessa merkittävä vaikutus erityisessä syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin, mutta näitä vaikutuksia ei tässä tutkimuksessa ole mahdollista arvioida. Ylipäänsä pandemian vaikutuksista nuoriin tiedetään tällä hetkellä varsin vähän ja todennäköisesti suurin osa sen seurauksista tulee näkyviin vasta vuosien päästä.

Myös kansantaloudessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Vuosien 2009 ja 2012–2014 kaksoistaantuma sai lopulta seurakseen myös koronapandemian aiheuttaman pienemmän ja lyhytkestoisemman taantuman vuonna 2020. Tämän jälkeen talous on kasvanut nopeasti ja sen seurauksena myös työllisyysaste on kohentunut Suomessa merkittävästi. Tämänhetkinen työmarkkinatilanne on melko erilainen kuin aineiston keräämisen aikoihin. Vuosina 2012 ja 2013 työttömyys kasvoi, mikä heijastui myös nuorten epävarmuuden kokemusten lisääntymiseen työmarkkinoilla (Haikkola ym. 2023, 203). Tällä hetkellä suomalaisilla työmarkkinoilla vallitsee ennemminkin työvoimapula (Alasalmi ym. 2022a, 22) ja siksi työmarkkinoiden olosuhteet ovat yleispiirteiltään melko erilaiset kuin pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluiden aikaan. Tästä huolimatta työvoiman marginaaliin ajautuneiden nuorten työllistymiseen liittyvät ongelmat ovat edelleen samat kuin noin kymmenen vuotta sitten. Työnantajien rekrytointivaatimusten ja työelämän yleisen vaatimustason kohoamisen vuoksi osa työikäisistä näyttää jääneen pysyvästi palkkatyön ulkopuolelle. On arveltu, että talouskasvusta huolimatta pitkäaikaistyöttömien työllistyminen on muuttunut aiempaakin vaikeammaksi (Alasalmi 2022a, 31). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että työvoiman marginaaliin ajautuneet työnhakijaryhmät kohtaavat edelleen samanlaisia haasteita työmarkkinoilla kuin tähän tutkimukseen haastatellut nuoret. Siksi tämän tutkimuksen empiiriset tulokset ja niihin liittyvät johtopäätökset eivät ole vanhentuneet vuosikymmenessä.

Myös työttömille suunnatut palvelut ovat muuttuneet vuosikymmenen aikana erilaisten uudistusten tuloksena. Merkittävimpiä työvoimapolitiittisia uudistuksia ovat vuoden 2013 työvoimapolitiittisten organisaatiouudistus ja nuorisotakuu, vuonna 2017 toteutettu työttömien määräaikaishaastatteluiden uudistus sekä vuonna 2022 käyttöön otettu uusi työvoiman asiakaspalvelumalli. Vuoden 2013 työvoimapolitiittisten organisaatiouudistus näkyy aineistossa vanhahtavana työvoimapolitiittisistä palveluista koskevana terminologiana. Vuoden 2013 työvoimapolitiittisten

veluiden organisaatiouudistuksen yhteydessä työvoimapalveluiden työntekijöiden määrää supistettiin ja henkilökohtaisten tapaamisten sijasta panostettiin sähköisiin palveluihin ja asiakkaiden kontaktoimiseen puhelimitse aiempaa enemmän (TEM 2016, 50, 64–67). Lisäksi syrjäytymisvaarassa olevien nuorten näkökulmasta merkittävä työvoimapolitiittinen uudistus oli vuoden 2013 alussa voimaan tullut nuorisotakuu. Nuorisotakuu on luonteeltaan palvelulupaus, jonka perusteella alle 25-vuotialle ja alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille tarjotaan koulutus-, harjoittelu-, kuntoutus- tai työpaikka kolmen kuukauden kuluessa työttömyyden alkamisesta (Tuusa ym. 2013). Nuorisotakuun seurauksena Suomessa aloitettiin muun muassa Nuorten aikuisten osaamisohjelma (NAO), käynnistettiin Ohjaamo-toiminta ja määrärahoja satsattiin nuorten työllistämiseen sekä ammatilliseen kuntoutukseen. On arvioitu, että nuorisotakuun ansiosta palveluiden ulkopuolelle jääneiden nuorten osuus kaikista nuorisotyöttömistä vähentyi. (Savolainen ym. 2015, 15–41.)

Vuonna 2017 toteutettiin työttömien määrärahaishaastatteluihin liittyvä uudistus. Uudistus on tiivistänyt työvoimaviranomaisten ja työttömien välistä yhteydenpitoa varsinkin työttömyyden alkuvaiheessa. Sen seurauksena työllistymissuunnitelmia tehdään ja päivitetään huomattavasti useammin kuin ennen uudistusta. Samalla TE-toimistojen henkilöstöresursseja lisättiin merkittävästi. (Valtakari ym. 2019, 38, 47.) Tämän kehityksen seurauksena työttömiin kohdistuva valvonta on lisääntynyt. Myös karenssien määrä on lisääntynyt huomattavasti (Sundvall & Meyer 2018, 29) haastatteluiden ajankohtaan verrattuna. Lisäksi vuonna 2022 käyttöön otettu uusi työvoiman asiakaspalvelumalli lisäsi työttömien työnhakuun liittyviä velvoitteita ja niiden seurantaa, mutta samalla esimerkiksi karenssien kestoa on lyhennetty.

Edellä mainittujen suurempien uudistusten rinnalla on toteutettu myös pienempiä työvoimapolitiittisia uudistuksia, joiden seurauksena työttömien palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmiin on kumuloitunut erilaisia hienovaraisia muutoksia. Näiden uudistusten merkitystä ei ole mahdollista suoraan arvioida tällä aineistolla. Muutoksista huolimatta aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan sekä työttömien palvelujärjestelmän peruseriaatteet ovat pysyneet viimeiset kymmenen vuotta muuttumattomina. Elämme tulkintani mukaan yhä uusliberalistisen työvoimapolitiikan aikakautta, jonka seurauksena markkinatalous-, aktivointi- ja kannustinparadigmat vaikuttavat edelleen vahvasti työttömien toimintaympäristöön. Aineiston keruun jälkeen tehtyjen työvoimapalvelu-uudistusten tuloksena työttömien odotetaan pitävän tiiviimmin yhteyttä työvoimaviranomaisiin ja työttömien aktivointia on entisestään tehostettu. Sen vuoksi tässä tutkimuksessa todetut aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmalliset painotukset vaikuttavat jopa ajankohtaisemmilta kuin aineiston keräämisen aikaan. On syytä olettaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänselviin kasautuvat vastoin käymiset ja realististen työllistymismahdollisuuksien puute aiheuttavat edelleen samanlaisia ongelmia kuin kymmenen vuotta sitten.

Aineiston iän lisäksi tulosten luotettavuuteen vaikuttavat aineiston valikoitumiseen liittyvät kysymykset. Aineiston valikoitumiseen kaikkein selkeimmin vaikuttavat tekijät ovat aineiston keruussa tehdyt rajaukset. Ikärajoituksen lisäksi

aineiston keruussa on keskitytty ainoastaan syntyperäisiin suomalaisiin, ja kaikki tutkimukseen osallistuneet nuoret asuivat haastatteluiden aikaan Jyväskylän alueella. Näin ollen kerätyn aineiston perusteella ei ole mahdollista arvioida esimerkiksi maahanmuuttajien työllistymiseen liittyvää problematiikkaa, joka voisi näyttäytyä varsin erilaisena kantaväestöön verrattuna. Toisaalta aineiston kerääminen Jyväskylästä tarkoittaa sitä, että aineistosta esiin nousevat teemat ovat tyypillisiä nimenomaan kaupunkiympäristölle. Sen vuoksi esimerkiksi maaseudun erityiskysymykset jäävät tämän tutkimuksen katveeseen. Lisäksi Keski-Suomessa työttömyys on ollut valtakunnallisesti korkeaa (TEM 2023), mikä todennäköisesti heikentää nuorten työmarkkina-asemaa muihin Suomen suuriin kasvukeskuksiin verrattuna. Koska aineiston keruun aikaan Suomessa oli meneillään taantuma, saattoi se yhdessä Keski-Suomen korkean työttömyyden kanssa kärjistää nuorten työllistymiseen liittyviä vaikeuksia. Toisaalta haastatellut nuoret kuuluvat suurimmaksi osaksi sellaiseen työnhakijoiden ryhmään, joiden työllistyminen on todennäköisesti hankalaa yleisestä työllisyys- ja suhdannetilanteesta riippumatta. Sen vuoksi yleisessä työllisyyskehityksessä tapahtuneet muutokset eivät ole ratkaisevia tämän tutkimuksen tulosten näkökulmasta.

Lisäksi nuorten motivaatio saattaa vaikuttaa aineiston luonteeseen. On oletettavaa, että työttömyyttä koskeviin tutkimuksiin osallistuvat nuoret ovat motivoituneempia työelämään kuin sellaiset nuoret, jotka eivät halua lainkaan mukaan tutkimuksiin. Tätä kaikkiin tieteellisiin tutkimuksiin liittyvää yleistä ongelmaa ei ole mahdollista välttää kokonaan myöskään tässä tutkimuksessa, vaikka haastatteluihin onnistuttiin tavoittamaan erittäin vaikeissa elämäntilanteissa eläviä nuoria. Nuorten motivaatio vaikuttaa erityisesti nuorten työhalukkuutta koskeviin johtopäätöksiin. Yhtäkään haastatelluista nuorista ei ollut mahdollista luokitella työhaluttomaksi, koska kaikki kertoivat ainakin tutkijoille pitävänsä palkkatyötä tärkeänä osana elämää. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö sellaisiakin nuoria olisi olemassa, joita palkkatyö ei kiinnosta. Heitä ei vain tavoitettu tähän tutkimukseen.

Aineiston valikoitumiseen liittyvien tekijöiden vaikutusta tutkimukseen ja siitä tehtäviin johtopäätöksiin on loppujen lopuksi mahdotonta arvioida täysin tyhjentävästi. Aineiston ja tutkimustulosten mahdollisiin vinoumiin onkin mielekkäintä vastata osoittamalla jatkotutkimustarpeita. Ensimmäkin tämän tutkimuksen pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja jäsentävät luokittelut eivät ole kaikenkattavia. Sen vuoksi jatkotutkimuksissa on mahdollista selvittää tarkemmin työttömien erilaisissa tilanteissa käyttämiä toimintamalleja sekä niihin liittyviä kielteisiä ja myönteisiä vaikutusmekanismeja. Tällä tavalla on mahdollista saada tarkempi kuva työttömien omasta aktiivisuudesta sekä sen merkityksestä työttömille itselleen ja työttömien palveluille. Tämänkaltaisen tutkimus on jatkoa työttömien toimintamalleja koskevalle tutkimukselle (esim. Elonen ym. 2017; Pultz & Mørch 2015; Wrede-Jäntti 2003, 106–110; Wrede-Jäntti 2010, 109–110), jonka keskeinen tavoite on kuvata ja tehdä ymmärrettäväksi työttömien erilaisia valintoja työmarkkinoilla. Työttömien ja heidän palvelujärjestelmänsä välisen yhteisymmärryksen syventäminen on myös työttömille

suunnattujen palveluiden kehittämisen näkökulmasta tärkeää, koska se avaa mahdollisuuksia nykyistä tehokkaampien palveluiden käyttöön otolle.

Toiseksi tämän tutkimuksen tulokset avaavat uudenlaisia näkökulmia aktivointitoimenpiteiden positiivisiin ja kielteisiin seurauksiin. Erityisesti kasautuvat vastoin käymiset ja onnistumisen kokemukset tarjoavat potentiaalisen lähtökohdan aktivointitoimenpiteiden seurausten arviointiin. Jatkotutkimuksissa olisi tärkeää selvittää nykyistä tarkemmin aktivointitoimenpiteiden tuottamia kielteisiä seurauksia, koska ne voivat kasautuessaan vahingoittaa merkittäväällä tavalla niihin osallistuvia työttömiä. Kyseessä on tärkeä tutkimusaihepiiri, koska aktivointitoimenpiteiden ei-toivotuista (Heponiemi ym. 2008, 61) ja kielteisistä (Ylistö & Husu 2021) seurauksista on ylipäänsä saatavilla vain niukasti tutkimustietoa. Aktivoinnin kielteisten vaikutusten näkökulmasta erityisen keskeinen tutkimuskohde näyttävät olevan toimenpiteiden hallitsemattomat keskeytykset, koska niiden haittavaikutukset ovat erityisen voimakkaita. Tässä tutkimuksessa emotionaaliset toiminnan esteet olivat keskeisin toimenpiteiden hallitsemattomille keskeytyksille altistava tekijä, mutta se ei todennäköisesti ole niiden ainoa syy. Sen vuoksi olisi tärkeää tutkia tarkemmin toimenpiteiden hallitsemattomiin keskeytyksiin johtavia syitä, koska se mahdollistaa niiden ennaltaehkäisyä nykyistä paremmin.

Aktivointitoimenpiteiden positiivisten seurausten näkökulmasta olisi jatkossa syytä tutkia tarkemmin niitä tekijöitä, jotka mahdollistavat kasautuvia onnistumisen kokemuksia työvoimapolitiittisten toimenpiteiden aikana. Tässä tutkimuksessa havaittiin, että ainakin aito positiivinen palaute on tärkeä kasautuvien onnistumisen kokemusten osatekijä. Lisäksi kasautuvat onnistumisen kokemukset näyttivät edellyttävän toimenpiteiden suunnittelua yhdessä nuorten kanssa sekä toimenpiteiden oikea-aikaisuutta ja laadukasta toteutusta. Todennäköisesti kasautuvia onnistumisen kokemuksia edesauttavia tekijöitä on myös muita, minkä vuoksi niiden selvittäminen on tärkeä jatkotutkimusten aihe. Toisaalta on oletettavaa, että työllistämistoimenpiteet eivät ole ainoa keino kasautuvien onnistumisen kokemusten aikaansaamiseksi. Siksi olisi syytä myös selvittää, millaisilla muilla interventioilla kasautuvia onnistumisen kokemuksia on mahdollista saada aikaan esimerkiksi tilanteissa, joissa nuoret eivät pysty osallistumaan työllistämistoimenpiteisiin.

Kolmas jatkotutkimusten näkökulmasta merkittävä aihepiiri liittyy työttömien kielteisiin tunnereaktioihin. Erityisesti emotionaalisilla toiminnan esteillä näyttää olevan merkittävä rooli pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisten valintojen näkökulmasta. Emotionaalisissa toiminnan esteissä on kyse mahdolliselta tuntuvan tilanteen pintaan nostamista voimakkaan kielteisistä tunnereaktioista, jotka voivat lamauttaa päämääräsuuntautuneen toiminnan. Jatkotutkimuksissa tulisi selvittää tarkemmin, millaisissa tilanteissa emotionaalisia toiminnan esteitä voi syntyä ja mitä työvoima- ja sosiaalipalveluissa olisi mahdollista tehdä niiden ennaltaehkäisemiseksi. Toisaalta olisi myös syytä tutkia, miten emotionaalisia toiminnan esteitä olisi mahdollista lievittää tehokkaasti. Lisäksi aktivointitoimenpiteiden aiheuttamat kielteiset tunnereaktiot herättävät kysymyksiä, jotka liittyvät työllistämistoimenpiteiden aiheuttamaan stressiin.

Tässä väitöskirjassa ja muissa tutkimuksissa havaitut aktivointitoimenpiteiden aiheuttamat kielteiset tunnereaktiot (esim. Näre & Näre 2022, 99–112, 220–270; Ylistö & Husu 2021) ovat läheisessä yhteydessä stressiin, joka voi pidemmän päälle pahentaa erityisessä syrjäytymisvaarassa olevien työttömien työnhakijoiden psyykkisiä ongelmia. Koska toistuva aktivointitoimenpiteisiin osallistuminen on tyypillistä työttömille (ks. Aho ym. 2018), voivat myös niiden haittavaikutukset kasautua vuosien aikana. Tästä huolimatta aktivointitoimenpiteiden aiheuttamien kielteisten vaikutusten laajuudesta tai vakavuudesta ei ole tällä hetkellä saatavilla luotettavaa tietoa. Niiden selvittämistä voidaan pitää merkittävänä jatkotutkimusten tavoitteena.

Lopuksi voidaan sanoa, että laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia tulisi koetella empiirisesti soveltamalla sitä työttömyyden lisäksi myös muunlaisiin kysymyksenasetteluihin. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli soveltuu todennäköisesti esimerkiksi lastensuojelulle tyypillisten ilmiöiden tarkastelemiseen, koska myös tässä tutkimuksessa sivuttiin lastensuojelulle tyypillisiä aihepiirejä kasautuvien vastoinikäymisten näkökulmasta. Tämän kaltainen tutkimus olisi laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin jatkokehittelyn näkökulmasta tärkeää, koska se edellyttää empiirisen tutkimuksen ja teoreettisen ajattelun vuoropuhelua. Lisäksi teoreettisesti mielenkiintoisia mahdollisuuksia laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin jatkokehittelyyn avautuu, jos se yhdistetään mahdollisuusrakenteisiin (*opportunity structures*). Mahdollisuusrakenteet ovat Robert Mertonin käsite (Marwah & Deflem 2006), joka soveltuu hyvin yhteen laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin kanssa. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa pitkäaikaistyöttömien nuorten mahdollisuuksien puute osoittautui merkittäväksi heidän toimintaansa ohjaavaksi tekijäksi. Sen vuoksi mahdollisuuksilla on itsessään inhimillistä toimintaa ohjaavia rakenteellisia piirteitä. Tässä tutkimuksessa mahdollisuusrakenteita ei yhdistetty laajennettuun toiminnan kerrostuneisuuden malliin, koska tutkimuksen pääpaino oli mallin lähtökohtien kuvaamisessa. Sen vuoksi toivon, että tässä väitöskirjassa tehdyt tutkimukselliset avaukset tarjoavat uusia näköaloja yksilön toimijuutta ja yhteiskunnan rakenteita yhdistävälle tieteelliselle tutkimukselle.

SUMMARY

Unemployment and ways of understanding unemployment have changed significantly over the decades. The problem of unemployment lies in the development of the market economy, as a result of which paid work has become almost the only acceptable source of income for a large proportion of citizens. In a modern market economy, the main source of income is paid employment or meagre public sector transfers. At the same time, unemployment has become one of the main problems facing society, which has not been solved despite strong political will to do so. Youth unemployment has been a particular cause for fears because it might lead to the permanent exclusion of some young people from the labour market. Moreover, youth unemployment has far-reaching consequences for young people's future career development, economic position, and well-being. For these reasons, young people are one of the key target groups for active labour market and social policies in Finland.

This dissertation in social work examines active labour market and social policies from the perspective of young people with a particularly weak labour market position. The target group of this study is faced with a considerable accumulation of various risk factors related to exclusion and is at risk of being permanently excluded from the open labour market. The employment of the young people in the study is complicated by a wide range of social problems, lack of skills and education, and deficits in functioning and work ability. As a result, the realities of their lives differ significantly from those of most young Finns, and this is reflected in the coping strategies they apply in the open labour market. The logic of action of young people in vulnerable labour market situations is often very different from the expectations of labour market policy, which makes working with them difficult. The central aim of this social work dissertation is therefore to better understand the coping strategies of young people in vulnerable employment situations, which arise from the interplay between the strict obligations and limited opportunities they face.

The research questions of the dissertation are threefold: (1) how to describe theoretically the coping strategies of long-term unemployed youth, (2) how the life course of long-term unemployed youth determines their coping strategies in the labour market, and (3) what the influence of youth coping strategies is for active labour market and social policies. The dissertation data are based on life-course interviews with 28 long-term unemployed young people from the city of Jyväskylä, Finland, conducted from 2012 to 2013. The analysis of the data follows the principles of Derek Layder's adaptive theory. The value of the interview data collected is that the young people interviewed for the study represent groups of young people who are not usually included in research.

The theoretical premise of the dissertation is that it is not possible to explain the choices young people make in the labour market by focusing only on unemployed individuals, but an understanding of the environmental conditions is also needed. Therefore, the theoretical framework of the dissertation links structures and agency as well as deterministic and voluntaristic aspects of action. The theo-

retical foundations of the study are coping and Giddens' theory of structuration, which has been synthesised into an extended model of the stratification of agent. The extended model of the stratification of agent describes the feedback loops between action and its environment. The extended stratification model of agent is intended as a general theoretical model of goal-directed action and is one of the key results of the study. In this study, the extended stratification model of agent has been applied to the interpretation of interview data of long-term unemployed young people.

Empirical research suggests that the coping strategies of long-term unemployed young people in the labour market are explained by the accumulation of adversity in their lives and the lack of realistic opportunities. Cumulative adversity describes the processes of exclusion from the perspective of young people's lifeworld. In many cases, the life course of the young people had accumulated a considerable amount of adversity since childhood. Often their childhood upbringing had been unsafe, and their schooling had been associated with a wide range of difficulties. These childhood adversities were reflected in their later lives and in their interactions with employers, educational institutions, service providers, and social reference groups. Cumulative adversity was found to produce lasting behavioural changes in young people and to undermine their internal and external resources for action. Consequently, cumulative adversity reduces the opportunities for young people to act. However, interviews with young people show that the cycle of cumulated adversity can be broken through active labour market policy measures. This is possible when the measures are designed together with the young people and implemented in a quality way.

Another factor explaining young people's coping strategies in relation to the labour market is the lack of realistic opportunities. Increasing recruitment and mental demands of working life are reducing the employment prospects of long-term unemployed young people. As a result, smaller levels of disability may permanently prevent young people from entering the open labour market more than they had previously. In the absence of realistic opportunities, young people are unable to meet labour market policy expectations, making it mentally difficult for them to obey their obligations. Consequently, they are forced to resort to actions that deviate from policy expectations. These deviant patterns were evident in the interviews with young long-term unemployed people in three clear ways: young people often did not actively search for jobs or commit themselves to the legal obligations for the unemployed and they also set goals for employment measures that were different from those set by the authorities. Their institutional environment often reacts negatively to these actions, which can lead to monetary sanctions as well as the exclusion of young people from services.

This study also helps to understand the problematic active labour market and social policies from the perspective of young people with long-term unemployment. From their perspective, there are four main problems with activation policies. The first problematic feature of policymaking is that decisions concerning the unemployed are taken from a middle-class or elitist perspective, which does not reflect the labour market situation of young long-term unemployed peo-

ple. The specific issues related to the labour market situation of young long-term unemployed people are very weakly addressed in the labour market policies. Addressing this problem would require a rapid deepening of the consensus between policymakers and the target groups of active labour market and social policies.

Another problematic policy approach relates to the individual focus of activation policies. Measures have been targeted almost exclusively at unemployed individuals, and, for example, solutions to increase the demand for people with partial disabilities in the labour force have been significantly insufficient. Increasing the burden on long-term unemployed young people without realistic employment prospects is likely to deepen their plight. Therefore, obligations should be accompanied by reforms to improve their job opportunities.

A third problematic policy is the emphasis on work incentives and work ethic in activation measures. From the perspective of long-term unemployed young people, these are not appropriate, as their employment problems are not due to a lack of motivation to work, but to other functioning and work ability challenges and skills gaps. Ineffective but repeated activation seems only to lead to the institutionalisation of young people through labour market measures.

A fourth problematic policy from the perspective of long-term unemployed young people relates to the use of sanctions in active labour market policies. The study shows that for long-term unemployed young people at particular risk of exclusion, labour market sanctions rarely lead to the behavioural changes sought by policymakers. Instead, sanctions are an important mediator of the adverse effects of uncontrolled interruptions of activation measures and can lead to the withdrawal from all services. Therefore, the strong conditioning of compensation, especially for young dropouts and income support recipients, appears to be a risky emphasis of the Finnish activation policy.

In summary, the study suggests that the extended stratification model of agent made it possible to analyse the coping strategies of long-term unemployed young people in the labour market. It is likely to be applicable to other empirical question sets as well, but it remains for further research to explore the related possibilities. The empirical results suggest that the logic of action of long-term unemployed young people in the labour market differs significantly from the goals and objectives of services for the unemployed. These deviant patterns are the result of the accumulated adversities in their lives and the lack of realistic employment opportunities. Therefore, the employment problems of long-term unemployed young people cannot be solved by individualistic measures alone, but need to be accompanied by measures such as policies to increase the demand for people with partial disabilities in the labour force.

YHTEENVETO

Työttömyys ja tavat ymmärtää työttömyyttä ovat vuosikymmenien aikana muuttuneet merkittävästi. Työttömyyden ongelmallisuus piilee markkinatalouden kehityksessä, jonka seurauksena palkkatyöstä on tullut lähes ainoa hyväksytty toimeentulon lähde suurelle osalle kansalaisista. Nykyaikaisessa markkinatalousyhteiskunnassa palkkatyön rinnalla elannon lähteinä ovat lähinnä julkisen sektorin niukat tulonsiirrot. Samalla työttömyydestä on tullut yksi yhteiskunnan keskeisimmistä ongelmista, jota ei ole pystytty poistamaan vahvasta poliittisesta tahtotilasta huolimatta. Erityisen paljon huolta on herättänyt nuorisotyöttömyys, koska pelätään, että sen vuoksi osa nuorista syrjäytyy työmarkkinoilta pysyvästi. Lisäksi nuorisotyöttömyydellä on kauaskantoisia seurauksia nuorten myöhemmälle urakehitykselle, taloudelliselle asemalle sekä hyvinvoinnille. Näiden syiden vuoksi nuoret ovat yksi suomalaisen aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan keskeisimmistä kohderyhmistä.

Tämä sosiaalityön väitöskirja tarkastelee aktiivista työvoima- ja sosiaalipolitiikkaa erityisen heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten näkökulmasta. Tutkimuksen kohderyhmälle on kasautunut huomattava määrä erilaisia syrjäytymiseen liittyviä riskitekijöitä, ja he ovat vaarassa pudota avoimilta työmarkkinoilta pysyvästi. Tutkimuksen kohteena olevien nuorten työllistymistä vaikeuttavat moninaiset sosiaaliset ongelmat, osaamisen ja koulutuksen puute sekä työ- ja toimintakyvyn vajeet. Sen vuoksi heidän elämänsä realiteetit eroavat merkittävästi suomalaisnuorten enemmistön tilanteesta ja se heijastuu myös nuorten työmarkkinoilla tekemiin elämänhallinnallisiin valintoihin. Vaikeassa työmarkkina-asemassa olevien nuorten toiminnan logiikka poikkeaa usein huomattavasti työttömiin kohdistuvista työvoimapolitiittisista odotuksista, mikä vaikeuttaa heidän parissaan työskentelyä. Tämän sosiaalityön väitöskirjan keskeinen tavoite onkin ymmärtää nykyistä paremmin heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten elämänhallinnallisia ratkaisuita, jotka syntyvät heitä koskevien tiukkojen velvoitteiden ja rajallisten mahdollisuuksien ristipaineissa.

Väitöskirjan tutkimuskysymyksiä on kolme: 1) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja voidaan kuvata teoreettisesti, 2) miten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänsä kulku määrittää heidän elämänhallinnallisia strategioitaan työmarkkinoilla ja 3) mikä on nuorten elämänhallinnallisten valintojen merkitys aktiiviselle työvoima- ja sosiaalipolitiikalle. Väitöskirjan aineisto perustuu 28 pitkäaikaistyöttömän jyvaskyläläisnuoren elämänsä kulkuhaastatteluun, jotka on tehty vuosina 2012–2013. Aineiston analyysissä on noudatettu Derek Layderin adaptiivisen teorianmuodostuksen periaatteita. Kerätyn haastatteluaineiston erityinen arvo on se, että tutkimukseen haastatellut nuoret edustavat sellaisia nuorten ryhmiä, joita ei tavallisesti tavoiteta tutkimuksiin.

Väitöskirjan teoreettinen lähtökohta on, että nuorten työmarkkinoilla tekemiä valintoja ei ole mahdollista selittää keskittymällä ainoastaan työttömiin yksilöihin, vaan sen lisäksi tarvitaan ymmärrystä toimintaa ehdollistavista ympäristön olosuhteista. Siksi väitöskirjan teoreettinen viitekehys yhdistää rakenteita

ja toimijuutta sekä toiminnan deterministisiä ja voluntaristisia piirteitä toisiinsa. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ovat elämänhallinnan käsitteistössä ja Giddensin rakenteistumisteoriassa, joiden synteessä on syntynyt laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli kuvaa toiminnan ja sen ympäristön välisiä palautekytkentöjä, joiden kautta inhimilliset teot ehdollistavat tulevaa toimintaa. Laajennettu toiminnan kerrostuneisuuden malli on tarkoitettu yleiseksi tavoitteellista toimintaa kuvaavaksi teoreettiseksi malliksi ja se on yksi tutkimuksen keskeisistä tuloksista. Tässä tutkimuksessa laajennettua toiminnan kerrostuneisuuden mallia on sovellettu pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluaineiston tulkintaan.

Empiiristen tutkimustulosten perusteella pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia valintoja työmarkkinoilla selittävät erityisesti heidän elämänsä kasautuvat vastoinkäymiset sekä realististen mahdollisuuksien puute. Kasautuvat vastoinkäymiset ovat kasautuvan huono-osaisuuden vastinpari, joka kuvaa syrjäytymiseen liittyviä prosesseja nuorten elämämaailman näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten elämänsä kasautunut huomattava määrä vastoinkäymisiä lapsuudesta lähtien. Usein heidän lapsuuden kasvuolosuhteensa olivat olleet turvattomia ja heidän kouluaikaansa liittyi monenlaisia vaikeuksia. Lapsuuden vastoinkäymiset heijastuivat nuorten myöhempään elämään ja ilmenivät heidän vuorovaikutuksessaan työnantajien, oppilaitosten, palveluntarjoajien sekä sosiaalisten viiteryhmiensä kanssa. Kasautuvien vastoinkäymisten havaittiin tuottavan nuorissa pysyviä käyttäytymismuutoksia ja heikentävän heidän toimintansa sisäisiä ja ulkoisia resursseja. Näin ollen kasautuvat vastoinkäymiset kaventavat nuorten toiminnan mahdollisuuksia. Nuorten haastattelut kuitenkin osoittavat, että kasautuviin vastoinkäymisiin liittyvä kierre voidaan katkaista työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla. Tämä on mahdollista, kun toimenpiteet suunnitellaan yhdessä nuoren kanssa ja ne toteutetaan laadukkaasti.

Toinen nuorten työmarkkinoihin liittyviä elämänhallinnallisia valintoja selittävä tekijä on tehdyn analyysin perusteella nuorilta puuttuvat realistiset mahdollisuudet. Työntajien kasvavat rekrytointivaatimukset ja työelämän lisääntyvä henkinen vaatimustaso kaventavat pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymismahdollisuuksia. Niiden vuoksi aiempaa pienemmät työ- ja toimintakyvyn vajeet voivat pysyvästi estää nuorten työllistymisen avoimille työmarkkinoille. Realististen mahdollisuuksien puuttuessa nuoret eivät pysty täyttämään heihin kohdistuvia työvoimapolitiittisia odotuksia, mikä tekee velvoitteiden noudattamisesta henkisesti raskasta. Sen vuoksi he joutuvat turvautumaan odotuksista poikkeaviin toimintamalleihin. Poikkeavat toimintamallit ilmenivät pitkäaikaistyöttömien nuorten haastatteluissa kolmella selkeästi havaittavalla tavalla: nuoret eivät useinkaan hakeneet aktiivisesti työpaikkoja tai sitoutuneet työttömiä koskeviin lakisääteisiin velvoitteisiin ja lisäksi he asettivat työllistämistoimenpiteille viranomaisista poikkeavia tavoitteita. Näihin toimintamalleihin heidän institutionaalinen ympäristönsä reagoi usein kielteisesti, mikä voi johtaa nuorten palveluista poiskäännäytämiseen ja työvoimapolitiittisiin sanktioihin.

Tämä tutkimus auttaa hahmottamaan myös aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan ongelmallisia piirteitä pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta. Heidän näkökulmastaan aktivointipolitiikan keskeisiä ongelmia on neljä. Ensimmäinen poliittisen päätöksenteon ongelmallinen piirre on se, että työttömiä koskevia päätöksiä tehdään keskiluokkaisista tai elitistisistä lähtökohdista, jotka eivät vastaa pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaan. Poliittiset toimenpideohjelmat huomioivat varsin heikosti pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkina-asemaan liittyviä erityiskysymyksiä. Tämän ongelman korjaaminen edellyttäisi poliittisten päättäjien ja aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan kohderyhmien välisen yhteisymmärryksen nopeaa syventämistä.

Toinen ongelmallinen poliittinen piirre pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta liittyy aktivointipolitiikan yksilökeskeisyyteen. Toimenpiteet on kohdennettu lähes yksinomaan työttömänä oleviin yksilöihin ja esimerkiksi osatyökykyisen työvoiman kysyntää lisäävät ratkaisut ovat olleet huomattavissa määrin alimitoitettuja. Pitkäaikaistyöttömiin nuoriin kohdistuvien velvoitteiden lisääminen ilman realistisia työllistymismahdollisuuksia todennäköisesti vain syventää heidän ahdinkoaan. Sen vuoksi velvoitteiden rinnalle tarvittaisiin myös heidän työllistymismahdollisuuksiaan parantavia uudistuksia.

Kolmas ongelmallinen poliittinen piirre on aktivointitoimenpiteiden työhalukkuutta ja työmoraalia tukevat painotukset. Pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta ne eivät ole tarkoituksenmukaisia, koska heidän työllistymisensä ongelmat eivät johdu työhaluttomuudesta, vaan muista työ- ja toimintakyvyn haasteista sekä osaamisen puutteesta. Tulokseton mutta toistuva aktivointi näyttää vain johtavan nuorten työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin laitostumiseen.

Neljäs ongelmallinen poliittinen piirre pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta liittyy työvoimapolitiittisten sanktioiden käyttöön. Tutkimus osoittaa, että erityisessä syrjäytymisvaarassa olevien pitkäaikaistyöttömien nuorten osalta työvoimapolitiittiset sanktiot johtavat harvoin poliittisissa toimenpideohjelmissa tavoiteltuihin käyttäytymismuutoksiin. Sen sijaan sanktiot ovat merkittävä työvoimapolitiittisten toimenpiteiden hallitsemattomien keskeytyksien kielteisiä vaikutuksia välittävä tekijä, ja sanktiot voivat johtaa nuorten vetäytymiseen kaikkien palveluiden ulkopuolelle. Siksi erityisesti nuorille koulupudokkaille ja toimeentulotukiasiakkaille maksettavien korvausten voimaperäinen ehdollistaminen näyttää aineiston näkökulmasta varsin riskialttiina suomalaisen aktivointipolitiikan painotuksena.

Tutkimuksen yhteenvedona voidaan sanoa, että laajennetun toiminnan kerrostuneisuuden mallin avulla oli mahdollista jäsentää pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänhallinnallisia ratkaisuita työmarkkinoilla. Se on todennäköisesti sovellettavissa myös muihin empiirisiin kysymyksenasetteluihin, mutta niihin liittyvien mahdollisuuksien selvittäminen jää jatkotutkimusten tehtäväksi. Empiiristen tulosten perusteella pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminnan logiikka työmarkkinoilla poikkeaa huomattavasti työttömille suunnattujen palveluiden päämääristä ja tavoitteista. Nuorten poikkeavat toimintamallit ovat tulosta heidän elämänsä kasautuvista vastoinkäymisistä ja realististen työllistymismahdollisuuksien puutteesta. Sen vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten työllistymi-

sen ongelmia ei ole mahdollista ratkaista pelkästään yksilökeskeisillä toimenpiteillä, vaan ne tarvitsevat rinnalleen esimerkiksi osatyökykyisen työvoiman kysyntää lisääviä toimenpiteitä.

LÄHTEET

- Aho, Simo 2008. Miksi työvoimapolitiittisten toimenpiteiden mitattu vaikuttavuus on keskimäärin alhainen? Työllistyvyyden parantamispyrkimysten arvioinnin keskeisten ongelmien tarkastelua. *Hallinnon tutkimus* 26(4), 45–60.
- Aho, Simo & Arnkil, Robert 2008. Suomen työvoimapolitiikan ja työvoimapalveluiden kehityksen käänneet pohjoismaisessa kontekstissa. Teoksessa Tuula Heiskanen, Minna Leinonen, Anu Järvensivu & Simo Aho (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: Tampere university press, 46–77.
- Aho, Simo & Mäkiäho, Ari 2016. Krooninen työttömyys. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 20/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Aho, Simo, Tuomala, Juha, Hämäläinen, Kari & Mäkiäho, Ari 2018. Työvoimapalvelujen kohdistuminen ja niihin osallistuvien työllistyminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 19/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka 1997. Keppi ja porkkana: tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. *ESR-julkaisut* 1997:3. Helsinki: Työministeriö.
- Ala-Kauhahuoma, Mika, Keskitalo, Elsa, Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti 2002. Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi 2001: väliraportti kuntouttavan työtoiminnan -lain kohdentumisesta ja tuloksista. *Työpapereita: Stakesin aktiiviohjelma*, 4. Helsinki: Stakes.
- Alasalmi, Juho, Busk, Henna, Holappa, Veera, Huovari, Janne & Vaahtoniemi, Saara 2022a. Osaajapula vai työvoimapula – Mistä avoimien työpaikkojen määrän kasvu kertoo? *Akava Works*. Helsinki: Akava.
- Alasalmi, Juho, Busk, Henna, Holappa, Veera, Oosi, Olli & Raukola, Antti 2022b. Aktiivisen työvoimapolitiikan palveluiden kustannusvaikuttavuus. Helsinki: Tarkastusvaliokunta.
- Alatalo, Johanna 2013. Työvoiman ulkopuolella olevien määrä on kasvanut – keitä he ovat? *Työpoliittinen aikakausikirja* 56(3), 31–38.
- Alatalo, Johanna, Mähönen, Erno & Räisänen, Heikki 2017. Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. *TEM analyysijä* 76/2017. Helsinki: TEM.
- Anderson, Peter 2002. Assessment and Development of Executive Function (EF) During Childhood. *Child Neuropsychology* 8(2), 71–82. <https://doi.org/10.1076/chin.8.2.71.8724>
- Antonovsky, Aaron 1987. Health promoting factors at work: the sense of coherence. Teoksessa Raija Kalimo, Mostafa El-Batawi & Cary Cooper (toim.) *Psychological Factors At Work and Their Relation to Health*. Genova: WHO, 153–167.

- Antonovsky, Aaron 1988. *Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well*. London: Jossey-Bass Publishers.
- Antonovsky, Aaron 1990. A Somewhat Personal Odyssey in Studying the Stress Process. *Stress Medicine* 6(2), 71–80.
<https://doi.org/10.1002/smi.2460060203>
- Antonovsky, Aaron 1991. The Structural Sources of Salutogenic Strengths. Teoksessa Cary Cooper & Roy Payne (toim.) *Personality and stress: individual differences in the stress process*. Chichester: Wiley, 65–104.
- Anttila, Anu-Hanna 2007. Palkkatyö vapaan edellytyksenä. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat - horjuvat työt*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry, 46–76.
- Apo, Satu 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 62–80.
- Aristoteles 2005. *Nikomakhoksen etiikka*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Arnett, Jeffrey 2000. Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist* 55(5), 469–480.
<https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Arnkil, Robert, Spangar, Timo & Jokinen, Esa 2012. Selvitys heikossa työmarkkina-asetmassa olevien palveluista Pohjoismaissa sekä Alankomaissa, Iso-Britanniassa, Saksassa ja Ranskassa. *Työ ja yrittäjyys* 10/2012. Helsinki: TEM.
- Aro, Mikko 2013. Koulutusekspansio ja koulutusinflaatio Suomessa vuosina 1970-2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 78(3), 287–303.
- Asplund, Rita & Lilja, Reija 1998. Labour Market Transitions in Finland. Does background matter? *ETLA Discussion Papers*, No. 660. Helsinki: ETLA.
- Asplund, Rita & Vanhala, Pekka 2016. Korkeasti koulutettujen työmarkkinapolut – työllisyys, työttömyys ja syrjäytymisriski. *Työ ja yrittäjyys* 22/2016. Helsinki: TEM.
- Assmann, Marie-Luise, Tolgensbakk, Ida, Vedeler, Janikke & Bøhler, Kjetil 2020. Public Employment Services: Building Social Resilience in Youth? *Social Policy & Administration* 55(4), 659–673.
<https://doi.org/10.1111/spol.12649>
- Aulanko, Timo 2019. Rekrytointiongelmien Uudellamaalla. Selvitys Uudenmaan toimipaikkojen rekrytointiongelmista vuosina 2016 ja 2017. Helsinki: Uudenmaan ELY-keskus.
- Bandura, Albert 1992. Exercise of Personal Agency Through the Self-Efficacy Mechanism. Teoksessa Ralf Schwarzer (toim.) *Self-Efficacy through control of action*. Washington: Hemisphere, 3–38.
- Bauman, Zygmund 1989. *Hermeneutics and Modern Social Theory*. Teoksessa David Held & John Thompson (toim.) *Social Theory of Modern Societies. Anthony Giddens and his Critics*. Cambridge: Cambridge University Press, 34–55.
- Berg, Noora, Huurre, Taina, Kiviruusu, Olli, & Aro, Hillevi 2011. Nuoruusiän huono-osaisuus ja sen kasautumisen yhteys kuolleisuuteen.

- Seurantatutkimus 16-vuotiaista nuorista. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 48(3), 168–181.
- Bernstein, Richard 1989. *Social Theory as Critique*. Teoksessa Held David & Thompson John (toim.) *Social Theory of Modern Societies*. Anthony Giddens and his Critics. Cambridge: Cambridge University Press, 19–33.
- Björklund, Liisa 2008. *Kannustaminen ja moraalit: kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Blok, Vincent 2019. What is Innovation? Laying the Ground for a Philosophy of Innovation. *Techné: Research in Philosophy and Technology* 25(1), 72–96. <https://doi.org/10.5840/techn2020109129>
- Bolinder, Margareta 1999. Söksbeteendets betydelse för chansen att hitta ett job. *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 5(1), 45–62.
- Bone, Kate, Jack, Gavin & Mayson, Susan 2018. Negotiating the greedy institution: a typology of the lived experiences of young, precarious academic workers. *Labour & Industry: a journal of the social and economic relations of work* 28(4), 225–243. <https://doi.org/10.1080/10301763.2018.1528654>
- Boonstra, Wiebren, Björkvik, Emma, Haider, L. Jamila & Masterson, Vanessa 2016. Human responses to social-ecological traps. *Sustainability Science* 11(6), 877–889. <https://doi.org/10.1007/s11625-016-0397-x>
- Bourdieu, Pierre 1986. *The Forms of Capital*. Teoksessa John Richardson (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, 241–258.
- Bradley, Harriet & Devadason, Ranji 2008. Fractured Transition: Young Adults' Pathway into Contemporary Labour Markets. *Sociology* 42(1), 119–136. <https://doi.org/10.1177/0038038507084>
- Burman, Patrick 1988. *Killing Time, Losing Ground: Experiences of Unemployment*. Toronto: Thompson co.
- Busk, Henna 2014. *Search in the labour markets: empirical evidence of the role of technology and sanctions*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Bussi, Margherita & Geyer, Leonard 2013. *Youth guarantee and recent developments on measures against youth unemployment*. Bryssel: ETUI aisbl.
- Bynner, John 2015. Institutionalization of life course studies. Teoksessa Michael Shanahan, Monica Johnson & Mortimer Jeylan (toim.) *Handbook of the Life Course*. Cham: Springer, 27–58.
- Bäckman, Guy & Söderqvist, Stefan 1990. *Elämänhallintakyky ja koettu terveys*. Teoksessa Guy Bäckman (toim.) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987 piloottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia*. Series A:317. Turku: Åbo akademi, socialpolitiska institutionen, 1–12.
- Bäckman, Guy 1990. *Terveystudkimuksen uusista suuntauksista*. Teoksessa Guy Bäckman (toim.) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987*

- piloottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia. Series A:317. Turku: Åbo akademi, socialpolitiska institutionen, 3-7.
- Caliendo, Marco & Schmidl, Ricarda 2016. Youth unemployment and active labor market policies in Europe. *IZA Journal of Labor Policy* 5(1), 1-30. <https://doi.org/10.1186/s40173-016-0057-x>
- Cantor, Nancy, Norem, Julie, Niedenthal, Paula, Langston, Christopher & Brower, Aaron 1987. Life Tasks, Self-Concept Ideals, and Cognitive Strategies in a Life Transition. *Journal of Personality and Social Psychology* 53(3), 1178-1191. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1178>
- Card, David, Kluge, Jochen & Weber, Andrea 2010. Active Labour Market Policy Evaluations: A Meta-Analysis. *The Economic Journal* 120(548), 452-477. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2010.02387.x>
- Card, David, Kluge, Jochen & Weber, Andrea 2017. What Works? A Meta-Analysis of Recent Active Labour Market Program Evaluations. *Journal of the European Economic Association* 16(3), 894-931. <https://doi.org/10.1093/jeea/jvx028>
- Carlson, Stephanie 2005. Developmentally Sensitive Measures of Executive Function in Preschool Children. *Developmental Neuropsychology* 28(2), 595-616. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2802_3
- Carter, Eleanor & Witworth, Adam 2016. Work Activation Regimes and Well-Being of Unemployed People: Rhetoric, Risk and Reality of Quasi-Marketization in the UK Work Programme. *Social Policy & Administration* 51(5), 796-816. <https://doi.org/10.1111/spol.12206>
- Caswell, Dorte, Eskelinen, Leena & Olesen, Peter 2011. Identity work and client resistance underneath the canopy of active employment policy. *Qualitative Social Work* 12(1), 8-23. <https://doi.org/10.1177/14733250114136>
- Caswell, Dorte & Høybye-Mortensen, Matilde 2015. Responses from the Frontline: How Organisations and Street-Level Bureaucrats Deal with Economic Sanctions. *European Journal of Social Security* 17(1), 31-51.
- Cavanagh, Stephen 1997. Content analysis: Concepts, Methods and Applications. *Nurse Researcher* 4(3), 5-16.
- Cieslik, Mark & Simpson, Donald 2013. *Key Concepts in Youth Studies*. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781526401694>
- Clarke, John 2005. New Labour's citizens: activated, empowered, responsabilized, abandoned? *Critical Social Policy* 25(4), 447-463. <https://doi.org/10.1177/0261018305057024>
- Clausen, John 1998. Life Reviews and Life Stories. Teoksessa Janet Giele & Glen Elder (toim.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 189-212.
- Coles, Bob 1997. Welfare service for young people. Teoksessa Jeremy Roche & Stanley Tucker (toim.) *Youth in Society: contemporary theory, policy and practice*. London: Sage, 98-106.
- Danielbacka, Mirkka & Tanskanen, Antti 2009. Nuorten asennoituminen työhön ja työttömyyteen. *Työpoliittinen Aikauskirja* 52(2), 46-55.

- Davies, William 2014. Neoliberalism: A Bibliographic Review. *Theory, Culture & Society* 31(7-8), 309-317. <https://doi.org/10.1177/0263276414546383>
- Dean, Mitchell 1995. Governing the Unemployed Self in an Active Society. *Economy and Society* 24(4), 559-583. <https://doi.org/10.1080/03085149500000025>
- Dean, Mitchell 1998. Administering Ascetism. Reworking the Ethical Life of the Unemployed Citizen. Teoksessa Mitchell Dean & Barry Hindess (toim.) *Governing Australia: Studies in Contemporary Rationalities of Government*. Cambridge: Cambridge University Press, 87-107.
- Dean, Mitchell 1999. *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Dex, Shirely 1995. The Reliability of Recall Data: a Literature Review. *Bulletin of Sociological Methodology* (49), 58-89. <https://doi.org/10.1177/075910639504900105>
- Dietrich, Hans 2012. Youth Unemployment in Europe. Theoretical Considerations and Empirical Findings. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- Elder, Glen 1998. The Life Course as Developmental Theory. *Child Development* 69(1), 1-12. <https://doi.org/10.2307/1132065>
- Elo, Satu & Kyngäs, Helvi 2007. The Qualitative Content Analysis Process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107-115. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>
- Elonen, Noora, Niemelä, Jukka & Saloniemi, Antti 2017. Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25(4), 280-296.
- Emmons, Robert 1992. Abstract Versus Concrete Goals: Personal Strivings Level, Physical Illness and Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology* 62(2), 292-300. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.2.292>
- Ervasti, Heikki 2004. Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *Janus* 12(3), 298-318.
- Ervasti, Heikki & Venetoklis, Takis 2010. Unemployment and Subjective Well-Being: An Empirical Test of Deprivation Theory, Incentive Paradigm and Financial Strain Approach. *Acta Sociologica* 53(2), 119-138.
- Eräsaari, Leena 2011. Sosiaalipalvelut käännöksen jälkeen. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: THL, 181-203.
- Eskelinen, Leena, Olesen, Søren & Caswell, Dorte 2010. Client Contribution in Negotiations on Employability - Categories Revised? *International Journal of Social Welfare* 19(3), 330-338. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2009.00717.x>
- EU 2018. *Living Conditions in Europe. 2018 Edition*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurofound 2016. *Exploring the Diversity of NEETs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat 2023. *Euroindicators January 2023: Euro area unemployment at 6,7%*. Luxembourg: Eurostat.

- Folkman, Susan & Lazarus, Richard 1985. If It Changes It Must Be a Process: Study of Emotion and Coping During Three Stages of a College Examination. *Journal of Personality and Social Psychology* 48(1), 150–170. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.48.1.150>
- Folkman, Susan & Lazarus, Richard 1988. The Relationship Between Coping and Emotion: Implications for Theory and Research. *Social Science & Medicine* 26(3), 309–317. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(88\)90395-4](https://doi.org/10.1016/0277-9536(88)90395-4)
- Folkman, Susan, Lazarus, Richard, Dunkel-Schetter, Christine, DeLongis, Anita & Gruen, Rand 1986. Dynamics of a Stressful Encounter: Cognitive Appraisal, Coping and Encounter Outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology* 50(5), 992–1003. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.50.5.992>
- Forssén, Katja & Hakovirta, Mia 1998. Work Incentives in Single Parent Families. *Sosiaalipolitiikan laitos, sarja B*. Turku: Turun yliopisto.
- Foucault, Michel 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Foucault, Michel 1998. *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Fugate, Mel, Kinicki, Angelo & Ashforth, Blake 2004. Employability: A Psycho-Social Construct, Its Dimensions and Applications. *Journal of Vocational Behavior* 65(1), 14–38. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2003.10.005>
- Furlong, Andy 2006. Not a Very NEET Solution: Representing Problematic Labour Market Transitions Among Early School-Leavers. *Work, Employment and Society* 20(3), 553–569. <https://doi.org/10.1177/0950017006067001>
- Furlong, Andy 2012. *Youth Studies: an Introduction*. Abingdon: Routledge.
- Giddens, Anthony 1984a. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1984b. Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä. Helsinki: Otava.
- Giddens, Anthony 1989. Reply to my Critics. Teoksessa David Held & John Thompson (toim.) *Social Theory of Modern Societies*. Anthony Giddens and His Critics. Cambridge: Cambridge University Press, 249–301.
- Giddens, Anthony 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1994. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony 1998. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Giele, Janet & Elder, Glen 1998. Life Course Research: Development of a Field. Teoksessa Janet Giele & Glen Elder (toim.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 5–27.
- Giustozzi, Carlotta & Gangl, Markus 2021. Unemployment and political trust across 24 Western democracies: Evidence on a welfare state paradox. *Acta Sociologica* 64(3), 255–273. <https://doi.org/10.1177/00016993211008501>
- Green, Anne, Owen, David & Wilson, Rob 2001. Regional Differences in Labour Market Participation of Young People in the European Union. *European*

- Urban and Regional Studies 8(4), 297–318.
<https://doi.org/10.1177/096977640100800402>
- Greener, Ian 2002. Agency, Social Theory and Social Policy. *Critical Social Policy*. 22(4), 688–705. <https://doi.org/10.1177/02610183020220040701>
- Gregson, Nicky 1989. On the (ir)relevance of structuration theory to empirical research. Teoksessa David Held & John Thompson (toim.) *Social Theory of Modern Societies*. Anthony Giddens and his Critics. Cambridge: Cambridge University Press, 235–248.
- Haapakorva, Pasi, Ristikari, Tiina & Kiilakoski, Tomi 2018. Toisen asteen keskeyttämisen taustatekijöitä. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet*. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 167–178.
- Haikkola, Lotta 2019. Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 62(3), 334–348. <https://doi.org/10.1177/0001699318784341>
- Haikkola, Lotta 2020. Classed and gendered transition in youth activation: the case of Finnish youth employment services. *Journal of Youth Studies* 24(2), 250–266. <https://doi.org/10.1080/13676261.2020.1715358>
- Haikkola, Lotta, Laine, Riku & Pitkänen, Tuuli 2023. Young People and Subjective Employment Insecurity: Evidence from the Finnish Youth Barometer between 2009 and 2019. *Young* 31(2), 185–208. <https://doi.org/10.1177/11033088221121528>
- Haikkola, Lotta, Näre, Leena & Lähteenmaa, Jaana 2017. Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalveluiden käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura, 53–78.
- Haikkola, Lotta, Uusikangas, Silja, Korpela, Tuija, Jauhiainen, Signe & Hiilamo, Heikki 2022. Johdanto. Teoksessa Lotta Haikkola, Silja Uusikangas, Tuija Korpela, Signe Jauhiainen & Heikki Hiilamo (toim.) *Koulutukseen hakuvelvoite nuorten työttömyysturvan ehtona*. Tarkoituksenmukaisuuden tarkastelua rekisteriaineistojen, TE-palvelujen, oppilaitosten ja nuorten näkökulmista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:2. Helsinki: Valtioneuvosto, 8–18.
- Hammarström, Anne, & Janlert, Urban 2002. Early Unemployment can Contribute to Adult Health Problems: Results from a Longitudinal Study of School Leavers. *Journal of Epidemiology Community Health* 56(8), 624–630. <https://doi.org/10.1177/1403494809351070>
- Hannikainen, Matti 2010. Lapionvarresta näyttöpäätteelle. Teoksessa Kai Häggman & Anu-Hanna Anttila (toim.) *Suomalaisen arjen suuri tarina*. Helsinki: WSOY, 67–69.
- Harré, Rom & Langenhove, Luk 2003. The Dynamics of Social Episodes. Teoksessa Rom Harré & Luk Langenhove (toim.) *Positioning Theory: Moral Context of Intentional Action*. Oxford: Blackwell, 1–13.

- Hartikainen, Armi, Anttila, Timo, Oinas, Tomi & Nätti, Jouko 2010. Is Finland Different? Quality of Work Among Finnish and European Employees. *Finnish Journal of Social Research* 3(2010), 29–41.
<https://doi.org/10.51815/fjsr.110698>
- Heikkilä, Mauri 2006. Minäkäsitys, itsetunto ja elämänhallinnan tunne sisäisen rittäjyyden determinanttina. Väitöskirja. *Jyväskylä studies in business and economics* 46. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Heimonen, Sirkkaliisa 2009. Psykkinen toimintakyky. Teoksessa Pertti Pohjolainen & Sirkkaliisa Heimonen (toim.) *Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen*. Helsinki: Ikäinstituutti, 55–63.
- Heinonen, Elisabeth, Hämäläinen, Kari, Räisänen, Heikki, Sihto, Matti & Tuomala, Juha 2004. Mitä on työvoimapolitiikka? *VATT-julkaisuja* 38. Helsinki: VATT.
- Heinonen, Jari 2007. Työläisiltä pojille. Kolmen miessukupolven työkokemuksia. Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat - horjuvat työt*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry, 77–112.
- Heiskala, Risto 1996. Modernisoitumisen seuraukset ja elämänpolitiikka: Giddensin 1990-luvun tuotanto. *Politiikka* 38(2), 111–120.
- Heiskala, Risto 2000. Toiminta tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Helén, Ilpo 1998. Elämä seksuaalisuudessa. Teoksessa Michel Foucault: *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus, 495–504.
- Helén, Ilpo 2004. Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucaultilainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.) *Sosiologian nykykeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 206–236.
- Helén, Ilpo 2010. Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: Foucaultilainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- Henkel, Dieter 2011. Unemployment and Substance Use: A Review of the Literature (1990–2010). *Current Drug Abuse Reviews* 4(1), 4–27.
- Heponiemi, Tarja, Wahlström, Mikael, Elovainio, Marko, Sinervo, Timo, Aalto, Anna-Mari & Keskimäki, Ilmo 2008. Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Helsinki: Edita publishing.
- Herbig, Britta, Dragano, Nico & Angerer, Peter 2013. Health in the long-term unemployed. *Deutsches Ärzteblatt International* 110(23–24), 413–419.
- Herranen, Olli 2015. Uusi julkisjohtaminen ja valtion tuottavuusohjelman kova ydin. *Hallinnon tutkimus* 34(1), 27–42.
- Hietaniemi, Eila 2004. Aktivointia, elämänhallintaa, sosiaalista pääomaa. Tutkimus ikääntyvien työttömien elämänhallinnan tekijöistä ja syrjäytymistä torjuvien toimenpiteiden vaikutuksista. Lisensiaatintyö. Työpoliittinen tutkimus nro 260. Helsinki: Työministeriö.
- Hiilamo, Heikki 2003. Työ kannustaa enemmän kuin laskelmat osoittavat. *Yhteiskuntapolitiikka* 68(1), 83–89.

- Hilli, Petri, Ståhl, Timo, Merikukka, Marko & Ristikari, Tiina 2017. Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskelma. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(6), 663–675.
- Hoikkala, Tommi 1991. Is There Youth as an Empirical Category? Teoksessa Sari Ehnrooth & Lasse Siurala (toim.) *Construction of youth*. Helsinki: Nuorisotutkimuseura, 38–50.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri 2002. Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikkaa Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisotutkimuseura.
- Holm, Pasi & Kyyrä, Tomi 1997. Tulojen vaikutus työmarkkinasiirtymiin. *VATT-tutkimuksia* 40. Helsinki: VATT.
- Honkapohja, Seppo & Koskela, Erkki 1999. Finland's depression. A Tale of Bad Luck and Bad Policies. *Economic Policy* 29(1999), 399–436.
- Honkinen, Päivi-Leena 2009. Nuorten koherenssin tunne: mittaaminen, ennustavat tekijät, seuraukset. Väitöskirja. *Scripta Lingua Fennica Edita C* 282. Turku: Turun yliopisto.
- Husu, Hanna-Mari & Ylilahti, Minna 2020. The formation of long-term unemployed young adults' emotional capital during childhood: a Bourdieusian approach to emotional harm. *Journal of Youth Studies* 23(9), 1161–1177. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1657563>
- Hvinden, Bjørn 1999. Activation: a Nordic Perspective. Teoksessa *Linking Welfare and Work*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 27–42.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla 2012. Matkalla maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 55(2), 6–18.
- Hämäläinen, Kari, Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha 2014a. Takuulla nuorten työttömyyttä vastaan. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 57(1), 18–29.
- Hämäläinen, Kari, Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha 2014b. The Labour Market Impacts of a Youth Guarantee: Lessons for Europe? *VATT Working Papers* no. 60. Helsinki: VATT. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2571259>
- Hämäläinen, Kari & Tuomala, Juha 2006. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. *Työpoliittinen tutkimus* nro 315. Helsinki: Työministeriö.
- Hämäläinen, Kari, Tuomala, Juha & Ylikännö, Minna 2009. Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 7/2009. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Hämäläinen, Ulla 1998. Nuorisotyöttömyys. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 179–218.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko 2007. Tarve harkinnassa. Teoksessa Sakari Hänninen, Jouko Karjalainen & Kirsi-Maria Lehtelä (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: Stakes, 157–191.

- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Vappu 2012. Työttömien ja vaikeassa asemassa olevien terveyteen ja toimintakykyyn vaikuttaminen. Teoksessa Sakari Hänninen & Maijaliisa Junnila (toim.) Vaikuttavatko politiikkatoimet? Sosiaali- ja terveydenhuolto vaikuttavuusarvioinnin kohteena. Helsinki: THL, 77–84.
- Hänninen Vilma 1991. Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia* 26(5), 348–355.
- Hänninen, Vilma 1996. Coping with Unemployment as Narrative Reorientation. *Nordiske Udkast* 24(2), 19–32.
- Hänninen, Vilma 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ikonen, Anna-Kaisa. 2009. Työttömyyseläkejärjestelmä ja muuttuvat intressit. Tutkimus työttömyyseläkejärjestelmän ohjausvaikutuksen kehityksestä ja sosiaalipoliittisen roolin muutoksesta. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1476. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ilmakunnas, Seija, Romppainen, Antti & Tuomala, Juha 2001. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikuttavuudesta ja ennakoinnista. VATT-tutkimuksia 77. Helsinki: VATT.
- Ilmonen, Kaj 1990. Rakenne Anthony Giddensin strukturaatioteoriassa. *Sosiologia* 27(4), 297–307.
- Ilmonen, Kaj 1993. Anthony Giddensin “agentti” ja ranskalainen jälkistrukturalismi. *Sosiologia* 30(1), 3–15.
- Ilmonen, Kaj 1994. Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja sen kritiikki. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 316–347.
- Immervoll, Herwig & Scarpetta, Stefano 2012. Activation and Employment Support Policies in OECD Countries. An Overview of Current Approaches. *IZA Journal of Labor Policy* 9(1), 1–20.
- Jaari, Aini 2004. Itsetunto, elämänhallinta ja arvot. Korrelatiivinen tutkimus Morris Rosenbergin itsetuntokäsitteen taustasta suomalaisilla työkäisillä. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jahoda, Marie 1979. The Impact of Unemployment in the 1930s and 1970s. *Bulletin of The British Psychological Society* 32, 309–314.
- Jauhiainen, Elina 2004. Tehtävärakenteiden kehittämiskokeilu. Teoksessa Teija Horsma & Elina Jauhiainen (toim.) Sosiaalihuollon tehtävä- ja ammattirakenteen kehittämisprojektin loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2004:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Jin, Robert, Shah, Chandrakant & Svoboda, Tomislav 1995. The impact of unemployment on health: a review of the evidence. *Canadian Medical Association Journal* 153(5), 529–540.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo 2002. Suomalainen yhteiskunta. Helsinki: WSOY.
- Jokiperä, Timo 2001. Palkkaperustaisen työllistämistuen toteutuminen viime vuosina. Teoksessa Hannu Kauppi (toim.) Tehoavatko toimenpiteet?

- Työllisyysvaikutusten arviointi. Tyva-projektin loppuraportti 2001. Työhallinnon julkaisu 288. Helsinki: Työministeriö, 111–122.
- Julkunen, Raija 2001. Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija 2006. Universalismista köyhyyspolitiikkaan. Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 43–59.
- Julkunen, Raija 2013. Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: THL, 21–44.
- Jyrkämä, Jyrki 1995. Sosiaalinen vanheneminen, Anthony Giddens ja toimintakäytännöt. *Gerontologia* 9(4), 241–251.
- Jyrkämä, Jyrki 1999. Toimintatutkimus ja sosiaaliset toimintakäytännöt – giddensiläisiä näkökulmia toimintatutkimukseen. Teoksessa Hannu Heikkinen, Rauno Huttunen & Pentti Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena, 137–154.
- Järvikoski, Aila 1994. Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelua. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Järvikoski, Aila 1996. Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitosi, 35–48.
- Järvinen, Annikki, Koivisto, Tapio & Poikela, Esa 2000. Oppiminen työssä ja työyhteisössä. Helsinki: WSOY.
- Järvinen, Katri-Maria, Pyöriä, Pasi, Ojala, Satu, Lipiäinen, Liudmila & Saari, Tiina 2020. Työurien vakaus ja taantuma: yksityisen sektorin työntekijöiden työurapolut 2007–2015. *Työelämän tutkimus* 18(2), 81–99. <https://doi.org/10.37455/tt.94815>
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku 2013. Koulupudokkaiden työurat. Vuosina 1985 ja 1995 koulutuksen ja työn ulkopuolella olleiden nuorten urapolkujen vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 78(5), 509–519.
- Kainulainen, Heini & Honkatukia, Päivi 2021. Tutkijan eettinen vastuu sensitiivisessä tutkimushaastattelussa. Teoksessa Kati Nieminen & Noora Lähteenmäki (toim.) Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus, 115–130.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka 2010. Johdanto: Hallinnan analytiikan suuntaviivoja. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä. Helsinki: Gaudeamus, 7–26.
- Kalela, Jorma 1989. Työttömyys 1900-luvun suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Kalenius, Aleks 2014. Suomalaisten koulutus rakenne ja sen kehittyminen kansainvälisessä vertailussa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:17. Helsinki: OKM.

- Kalenius, Alekski 2023. *Sivistyskatsaus 2023*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:3. Helsinki: OKM.
- Kalenius, Alekski & Karhunen, Hannu 2018. Miksi nuorten koulutustaso laskee? *Yhteiskuntapolitiikka* 83(5–6), 562–572.
- Kaltenbrunner, Brita, Grees, Nadja, Jakobsson Randers, Marie, Gerner, Ulla, & Bergendorff, Sisko 2013. Young Adults on Disability Benefits in 7 Countries. *Scandinavian Journal of Public Health*, 41(12), 3–26. <https://doi.org/10.1177/1403494813496931>
- Kant, Immanuel 1992. *Siveysopilliset pääteokset*. Juva: WSOY, 134–139.
- Kantola, Anu & Kananen, Johannes 2017. Johdanto: Suomen malli. Teoksessa Johannes Kananen (toim.) *Kilpailuvaltion kyödissä*. Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus. Helsinki: Gaudeamus, 7–29.
- Kantola, Jenni 2014. *Narrating coping experiences of necessity entrepreneurs*. Väitöskirja. Acta Wasaensia 298. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Karisto, Antti 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa Jea-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus: Helsinki, 54–75.
- Karjalainen, Jarno & Karjalainen, Vappu 2010. Kuntouttava työtoiminta: aktiivista sosiaalipolitiikkaa vai työllisyyspolitiikkaa? Empiirinen tutkimus pääkaupunkiseudulta. Raportti 38/2010. Helsinki: THL.
- Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna, Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi 2021. *Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö: opas ammattilaisille*. Helsinki: THL.
- Karjalainen, Vappu 2011. Aktiivisen sosiaalipolitiikan ristiriitainen tehtävä. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä?* Helsinki: THL, 227–248.
- Karjalainen, Vappu 2013. Aktivointipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 207–224.
- Karjalainen, Vappu 2014. Poliittisen harkinnan paradoksit. Kohderyhmänä pitkäaikaistyöttömät. Teoksessa Laura Kallioma-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Helsinki: Kela, 114–133.
- Karjalainen, Vappu, Saikku, Peppi, Pasuri, Auvo & Seppälä, Anja 2008. Mitä on aktiivinen sosiaalipolitiikka kunnassa? Näköalapaikkana työvoiman palvelukeskukset. *Stakesin raportteja* 20/2008. Helsinki: Stakes.
- Karweit, Nancy & Kertzer, David 1998. Data Organization and Conceptualization. Teoksessa Janet Giele & Elder Glen (toim.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 81–97.
- Kaupilla, Tarja 1999. Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Väitöskirja. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 2. Helsinki: Tietosanoma.
- Kerätär, Raija 2016. Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Väitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis, D, Medica 1340. Oulu: Oulun yliopisto.

- Keskitalo, Elsa 2008. Balancing social citizenship and new paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective. *Tutkimuksia/Stakes* 177. Helsinki: Stakes.
- Keskitalo, Elsa 2013. Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 45–72.
- Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu 2013. Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka? Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: THL, 7–18.
- Kettunen, Pauli 2008. Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki. Tampere: Vastapaino.
- Kiander, Jaakko 2001. Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. *VATT-julkaisuja* 27:5. Helsinki: VATT.
- Kiander, Jaakko 2007. Kannustaminen hyvinvointivaltiossa ja tuloerojen kehitys. Teoksessa Juho Saari & Anne Yeung (toim.) *Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia nro 63*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiander, Jaakko & Pehkonen, Jaakko 1998. Työttömyyden kasvun syyt. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 155–178.
- Kim, Tae Jun & von dem Knesebeck, Olaf 2015. Is an insecure job better for health than having no job at all? A systematic review of studies investigating the health-related risks of both job insecurity and unemployment. *BMC Public Health*, 15(985), 1–9.
<https://doi.org/10.1186/s12889-015-2313-1>
- Kim, Tae Jun & von dem Knesebeck, Olaf 2016. Perceived job insecurity, unemployment and depressive symptoms: A systematic review and meta-analysis of prospective observational studies. *International Archives of Occupational Environmental Health* 89(4), 561–573.
<https://doi.org/10.1007/s00420-015-1107-1>
- Kinnunen, Helvi & Mäki-Fränti, Petri 2016. Pitkittynyt taantuma heikentää nuorten sukupolvien asemaa Suomessa. *Euro ja talous*. Helsinki: Suomen Pankki.
- Kirjavainen, Hanna 2015. Tukityöstä hyvän kehälle? Aktivoinnin mahdollisuudet työttömien hyvinvoinnin kohentamisessa. *Sosiaalityön Pro gradu*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kluve, Jochen 2010. The Effectiveness of European Active Labor Market Programs. *Labour Economics* 17(6), 904–918.
<https://doi.org/10.1016/j.labeco.2010.02.004>
- Kluve, Jochen, Fertig, Michael, Jacobi, Lena, Nima, Leonard, Schaffert, Sandra & Schmidt, Christoph 2005. Study on the Effectiveness of ALMPs. Essen: RWI.
- Kobasa, Suzanne 1982. The Hardy Personality: Toward a Social Psychology of Stress and Health. Teoksessa Glenn Sanders & Jerry Suls (toim.) *Social*

- Psychology of Health and Illness. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Association, 3–32.
- Kohli, Martin & Rein, Martin 1991. The Changing Balance of Work and Retirement. Teoksessa Martin Kohli, Martin Rein, Anne-Marie Guillemard & Herman van Gunsteren (toim.) Time for Retirement. Comparative Studies of Early Exit from the Labor Force. Cambridge: Cambridge University Press, 1–35.
- Koivusalo, Markku 1998. Elämänpolitiikasta eli katsaus biovallan teemaan. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 265–291.
- Koivusalo, Markku 2005. Elämän hallitseminen: kristillisestä tottelevaisuudesta laskelmoiviin taloussubjekteihin. *Tiede & edistys*, 30(4), 355–379.
- Kokkonen, Tuomo 2023. Poliittisuus rakenteellisen sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Kati Närhi, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen, Niina Rantamäki & Santra Ruonakangas (toim.) Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 49–68.
- Kortteinen, Martti & Tuomikoski, Hannu 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Tammi.
- Koskela, Erkki & Uusitalo, Roope 2004. The Un-Intended Convergence: How the Finnish Unemployment Reached the European Level. CESifo Working Paper no. 878. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.385782>
- Koskenvuo, Karoliina, Kemppinen, Heidi & Pösö, Reeta 2014. Nuoret eläkkeensaajat. Työpapereita 60. Helsinki: Kela.
- Kosonen, Pekka 1998. Pohjoismaiset mallit murroksessa. Tampere: Vastapaino.
- Kotiranta, Tuija 2008. Aktivoinnin paradoksit. Väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 335. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kotkas, Toomas 2010. Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja oikeus. Teoksessa Toomas Kotkas & Susanna Lindroos-Hovinheimo (toim.) Yhteiskuntateorioiden oikeus. Helsinki: Tutkijaliitto, 89–119.
- Koukkari, Marja 2010. Tavoitteena kuntoutuminen: kuntoutujien käsityksiä kokonaisvaltaisesta kuntoutuksesta ja kuntoutumisesta. Väitöskirja. Acta Universitatis Lapponiensis 179. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kuronen, Ilpo 2011. Mun kompassin neula vaan pyörii. Keskeyttämiskokemuksia ammatillisesta koulutuksesta. Tutkimuslustoja / Koulutuksen tutkimuslaitos 41. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kuusi, Tero 2015. The Finnish Great Depression of the 1990s: Soviet Trade or Home-Made? ETLA Working Papers 32. Helsinki: ETLA.
- Kuusilehto-Awale, Lea & Lahtero, Tapio 2014. Finnish Case of Basic Education for All – With Quality Learning Outcomes. *Journal of Education and Research* 4(1), 6–23. <https://doi.org/10.3126/jer.v4i1.9619>
- Kuusinen-Laukkala, Anneli 2019. Masentuneen elämänhallinnan tukeminen perusterveydenhuollossa. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Kuvaja, Anne 2011. Työttömien työnhakumotivaatio ja motivointi: Sosiaalitoimen työvalmentajien näkökulmia. Lisensiaatintyö. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lagerspetz, Eerik 1994. Itsemäärääminen ja valta. Teoksessa Juhani Pietarinen, Veikko Launis, Juha Räikkä, Eerik Lagerspetz, Marjo Rauhala & Markku Oksanen (toim.) Oikeus itsemääräämiseen. Helsinki, Painatuskeskus, 97–141.
- Laine, Veli & Uusitalo, Roope 2001. Kannustinloukku-uudistuksen vaikutukset työvoiman tarjontaan. VATT-tutkimuksia 74. Helsinki: VATT.
- Lamba, Navjot 2003. The Employment Experiences of Canadian Refugees: Measuring the Impact of Human and Social Capital on Quality of Employment. *Canadian Review of Sociology* 40(1), 45–64.
<https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.2003.tb00235.x>
- Larja, Liisa & Peltonen, Juho 2023. Työvoiman saatavuus, työvoimapula ja kohtaanto-ongelmat vuonna 2022. Työvoimatiekartat-hankkeen loppuraportti. TEM-analyyseja 113/2023. Helsinki: TEM.
- Latvala, Minna 2008. Puolison armoilla. Työttömyysturvan tarveharkinta. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 97. Helsinki: Kela.
- Layder, Derek 1998. *Sociological Practice – Linking Theory and Social Research*. London: SAGE.
- Lazarus, Richard 1993a. Coping Theory and Research: Past, Present, and Future. *Psychosomatic Medicine* 55(3), 234–247.
- Lazarus, Richard 1993b. From Psychological Stress to the Emotions: A History of Changing Outlooks. *Annual Review of Psychology* 44(1), 1–21.
<https://doi.org/10.1146/annurev.ps.44.020193.000245>
- Lehto, Anna-Maija, & Sutela, Hanna 2008. Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Leino, Kaisa, Ahonen, Arto, Hienonen, Ninja, Hiltunen, Jenna, Lintuvuori, Meri, Lähteinen, Suvi, Lämsä, Joni, Nissinen, Kari, Nissinen, Virva, Puhakka, Eija, Pulkkinen, Jonna, Rautapuro, Juhani, Sirén, Marjo, Vainikainen, Mari-Pauliina & Vettenranta, Jouni. 2019. PISA 18 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 40/2019. Helsinki: OKM.
- Lindh, Jari 2013. Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis* 126. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lindroos, Ritva 1993. Työ, koulutus, elämänhallinta. Elämänkertatutkimus työllisyyskoulutukseen osallistuneiden työorientaatioista. Väitöskirja. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 136. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lindström, Kim 2017. Sata vuotta vuoristorataa Helsingin pörssissä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 113(3), 312–319.
- Little, Brian 1989. *Personal Project Analysis: Trivial Pursuits, Magnificent Obsessions, and Search for Coherence*. Teoksessa David Buss & Nancy

- Cantor (toim.) *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*. New York: Springer, 15–31.
- Liukko, Eeva 2006. Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCA:n ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 9/2006. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris-instituutti.
- Luhtasela, Leena 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. *Lisensiaatintyö*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lähteenmaa, Jaana 2011. Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* 29(4), 47–60.
- Malinranta, Mika, Mankinen, Reijo & Suni, Paavo 2011. Suhdanne- ja rakennekriisi yhtä aikaa? Toimiala- ja yritysraakenteen muutokset taantumassa. *ETLA discussion paper*, No. 1239. Helsinki: ETLA.
- Martin, John 2015. Activation and Active Labour Market Policies in OECD Countries: Stylised Facts and Evidence on Their Effectiveness. *IZA Journal of Labor Policy* 4(4), 1–29. <https://doi.org/10.1186/s40173-015-0032-y>
- Martin, John & Grubb, David 2001. What Works and for Whom: a Review of OECD Countries' Experiences with Active Labour Market Policies. Working paper No. 2001:14. Uppsala: IFAU.
- Marttunen, Mauri & Kaltiala-Heino, Riittakerttu 2013. Nuorisopsykiatria. Teoksessa Jouko Lönnqvist, Markus Henriksson, Mauri Marttunen & Timo Partonen (toim.) *Psykiatria*. Helsinki: Duodecim, 562–594.
- Marwah, Sanjay & Deflem, Mathieu 2006. Revisiting Merton: Continuities in the Theory of Anomie-and-Opportunity-Structures. *Sociology of Crime, Law and Deviance* 7, 57–76. [https://doi.org/10.1016/S1521-6136\(06\)07004-7](https://doi.org/10.1016/S1521-6136(06)07004-7)
- Mauno, Saija, Minkkinen, Jaana & Auvinen, Elina 2019. Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla. *Hallinnon tutkimus* 38(4), 271–288. <https://doi.org/10.37450/ht.98052>
- McKee-Ryan, Frances, Song, Zhaoli, Wanberg, Connie & Kinicki, Angelo 2005. Psychological and Physical Well-Being During Unemployment: A Meta-Analytic Study. *Journal of Applied Psychology* 90(1), 53–76. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.90.1.53>
- Mead, Lawrence 1986. *Beyond Entitlement. The Social Obligations of Citizenship*. New York: Free Press.
- Mead, Lawrence 1997a. The Rise of Paternalism. Teoksessa Lawrence Mead (toim.) *The New Paternalism. Supervisory Approaches to Poverty*. Washington: Brookings Institution Press, 1–38.
- Mead, Lawrence 1997b. Welfare Employment. Teoksessa Lawrence Mead (toim.) *The New Paternalism. Supervisory Approaches to Poverty*. Washington: Brookings Institution Press, 39–88.
- Melin, Harri 2001. Keitä tietotyöläiset ovat? Teoksessa Raimo Blom, Harri Melin & Pasi Pyöriä (toim.) *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 41–65.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael 1994. *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.

- Milner, Allison, Page, Andrew & LaMontagne, Anthony 2013. Long-Term Unemployment and Suicide: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS one* 8(1), 1-7. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0051333>
- Milner, Allison, Page, Andrew & LaMontagne, Anthony 2014. Cause and Effect in Studies on Unemployment, Mental Health and Suicide: a Meta-Analytic and Conceptual Review. *Psychological Medicine* 44(5), 909-917.
- Monat, Alan & Lazarus, Richard 1985. Introduction: Stress and Coping – Some Current Issues and Controversies. Teoksessa Alan Monat & Richard Lazarus (toim.) *Stress and Coping. An Anthology*. 2. painos. New York: Columbia University Press, 1-12.
- Monfort, Samuel, Howe, George, Nettles, Cristopher & Weihs, Karen 2015. A longitudinal examination of re-employment quality on internalizing symptoms and job-search intentions. *Journal of Occupational Health Psychology* 20(1), 50-61. <https://doi.org/10.1037/a0037753>
- Montén, Seppo & Tuomala, Juha 2003. Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla. *VATT-keskustelualoitteita* 267. Helsinki: VATT.
- Murphy, Gregory & Athanasou, James 1999. The Effect of Unemployment on Mental Health. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 72(1), 83-99. <https://doi.org/10.1348/096317999166518>
- Murray, Charles 1984. *Losing Ground. American Social Policy 1950-1980*. New York: Basic Books.
- Murray, Charles 2012. *Coming apart: The State of White America, 1960-2010*. New York: Crown Publishing Group.
- Mustosmäki, Armi 2017. *How Bright are the Nordic Lights? Job Quality Trends in Nordic Countries in a Comparative Perspective*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Myllyniemi, Sami & Kiilakoski, Tomi 2018. Tilasto-osio. Teoksessa Elina Pekkarinen & Sami Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Helsinki: Nuorisoneuvosto, 9-118.
- Myrskylä, Pekka 2010. Taantuma ja työttömyys. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 57/2010. Helsinki: TEM.
- Myrskylä, Pekka 2011. Nuoret opiskelun ja työmarkkinoiden ulkopuolella. Teoksessa Pietiläinen Marjut (toim.) *Nuori Tasa-Arvo*. Helsinki: Tilastokeskus, 76-80.
- Myrskylä, Pekka 2012. Hukassa. Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA-analyysi no. 19. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Mäki, Sari & Autio, Minna 2011. "Mistä rahaa elämiseen?". Nuoret toimeentulotuen ja pikalainojen välisessä jännitteessä. Teoksessa Kari Paakkunainen & Leena Suurpää (toim.) *Nuorten poliittinen ohjaus – strategista johtamista, kentän kasvavaa yhteistyötä vai latistuvaa osallistumista?* Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 38-41.
- Mäntysaari, Mikko 2019. Sosiaalityö ja työttömyys. *Janus* 27(2), 181-187. <https://doi.org/10.30668/janus.78155>

- Määttä, Anne 2012. Perusturva ja poiskäännäyttäminen. Väitöskirja. Diakonia-ammattikorkeakoulu A tutkimuksia 36. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Määttä, Mirja 2019. Reforming Youth Transition Support with the Multi-Agency Approach? A Case Study of the Finnish One-Stop Guidance Centers. *Sociologija* 61(2), 277–291. <https://doi.org/10.2298/SOC1902277M>
- Määttä, Mirja, Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko 2016. Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34(1), 18–34.
- Nenonen, Marko 2006. Lapiolinjalla. Työttömät pakkotyössä 1948–1971. Jyväskylä: Atena.
- Nenonen, Marko 2007. Syntyvätkö työttömien pakkotyömaat uudelleen? Teoksessa Anu-Hanna Anttila & Anu Suoranta (toim.) *Pärjäämisen ajat - horjuvat työt*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry, 198–227.
- Nickell, Stephen 1998. Suomalainen työttömyys ulkopuolisen silmin. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 391–428.
- Niemelä, Pauli 1991. Väestön turvattomuus ja elämänhallinnan tutkimuksen käytännölliset ja teoreettiset lähtökohdat. Teoksessa Pauli Niemelä (toim.) *Turvattomuus, sen syyt ja hallintakeinot eri ikävaiheissa*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Niemelä, Pauli 2009. Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 209–236.
- Niemi, Petteri 2011. Minä itse ja sen määrääminen. Teoksessa Tuija Kotiranta & Petteri Niemi & Raili Haaki (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 169–197.
- Noelke, Clemens 2011. The Consequences of Employment Protection Legislation for the Youth Labour Market. Working papers nr. 144, 2011. Mannheim: MZSE.
- Nolen-Hoeksema, Susan, Fredrickson, Barbara, Loftus, Geoffrey & Lutz, Christel 2014. Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology. 16. painos. Andover: Cengage Learning cop.
- Noro, Arto 2000. Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. *Sociologia* 37(4), 321–329.
- Notkola, Veijo, Pitkänen, Sari, Tuusa, Matti & Ala-Kauhaluoma, Mika 2013. Nuorten syrjäytyminen: Tietoa, toimintaa ja tuloksia? Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013. Helsinki: Eduskunta.
- Novak, Joseph 2002. Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsitekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Nummela, Tuija 2011. Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Väitöskirja. *Disserations in Social Sciences and Business Studies* No 17. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

- Nybohm, Jenny 2013. Activation and Coercion among Swedish Social Assistance Claimants with Different Work Barriers and Socio-Demographic Characteristics: What is the Logic? *International Journal of Social Welfare* 22(1), 45–57. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2397.2011.00858.x>
- Nyyssölä, Kari 2002. Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 120–136.
- Nyyssölä, Kari & Pajala, Sasu 1999. Nuorten työura. Koulutuksesta työelämään siirtyminen ja huono-osaisuus. Helsinki: Gaudeamus.
- Närhi, Kati 2023. Kansainvälinen ja suomalainen rakenteellinen sosiaalityön perinne. Teoksessa Kati Närhi, Sirpa Kannasoja, Tuomo Kokkonen, Niina Rantamäki & Santra Ruonakangas (toim.) *Rakenteellisen sosiaalityön tila ja tulevaisuus Suomessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 22–48.
- Närhi, Kati, Kokkonen, Tuomo, Rantamäki, Niina, Kannasoja, Sirpa & Ruonakangas, Santra 2022. Monitoimijainen rakenteellinen sosiaalityö. Teoksessa Eeva Liukko, Heidi Muurinen, Tuomo Kokkonen & Ville Santalahti (toim.) *Vaikuttava rakenteellinen sosiaalityö*. Helsinki: THL, 25–30.
- Näre, Sari & Näre, Lena 2022. Työttömyys sattuu. Arjen kamppailuja työllistämistoimien rattaissa. Helsinki: Gaudeamus.
- O’Higgins, Niall 2010. *The Impact of the Economic and Financial Crisis on Youth Employment: Measures for Labour Market Recovery in the European Union, Canada and the United States*. Geneva: ILO.
- OECD 1964. *Resolution of the Council on Manpower Policy as a Means for the Promotion of Economic Growth*. Pariisi: OECD.
- OECD 2015. *Education at a Glance. Interim Report: Update of Employment and Educational Attainment Indicators*. Paris: OECD.
- OECD 2019. *Investing in Youth: Finland*. Paris: OECD.
- OECD 2021. *Benefits in unemployment, share of previous income*. Viitattu 25.5.2021: <URL: <https://data.oecd.org/benwage/benefits-in-unemployment-share-of-previous-income.htm>>
- Oinonen, Eriikka 1999. Perheet ja pärjääminen. Teoksessa Raimo Blom (toim.) *Mikä suomessa muuttui? Sosiologinen kuva 1990-luvusta*. Helsinki: Gaudeamus, 163–191.
- Ojala, Satu & Pyöriä, Pasi 2016. Vakautta vai epävarmuutta? Nuorten palkansaajien työuran alku 1980-luvulta 2010-luvulle. Teoksessa Noora Järnfelt (toim.) *Työolot ja työurat – tutkimuksia työurien vakaudesta ja eläkkeelle siirtymisestä*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 8/2016. Helsinki: Eläketurvakeskus, 27–52.
- Olofsson, Jonas & Wadensjö, Eskil 2012. *Youth, Education and Labour Market in the Nordic Countries. Similar But Not the Same*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.

- Paananen, Reija, Ristikari, Tiina, Merikukka, Marko, Rämö, Antti & Gissler, Mika 2012. Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimusaineiston valossa. Raportti 52/2012. Helsinki: THL.
- Paananen, Reija, Surakka, Anne, Kainulainen, Sakari, Ristikari, Tiina & Gissler, Mika 2019. Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystalveluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56(2), 114–128. <https://doi.org/10.23990/sa.73002>
- Paasio, Petteri 2014. Näyttöön perustuva sosiaalityön käytäntö: järjestelmällinen katsaus vuosina 2010–2012 julkaistuista tutkimuksista. *Lisensiaatintyö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Paavonen, Anne-Marie & Seppänen-Järvelä, Riitta 2021. Kelan ammatillisen kuntoutuksen koulutuskokeilu. Toteutuminen, kohderyhmä ja koetut hyödyt. *Työpapereita* 161. Helsinki: Kela.
- Palola, Elina 2014. Tätä lakia voidaan soveltaa ainoastaan erittäin harkiten. Nuoret koulutuspuudokkaat ja toimeentulotuen perusosan alentamisen harkinta. Teoksessa Laura Kalliomaa-Puha, Toomas Kotkas & Marketta Rajavaara (toim.) *Harkittua? Avauksia sosiaaliturvan harkintavallan tutkimukseen*. Helsinki: Kela, 96–113.
- Palola, Elina, Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu 2012. Nuoret koulutuspuudokkaat sosiaalityön asiakkaina: Tapaustutkimus Helsingistä. Helsinki: THL.
- Parkkila-Puranen, Pirjo 2015. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus kuntouttavan työtoiminnan vaikuttavuudesta. *AMK opinnäytetyö, sosionomikoulutus*. Rovaniemi: Lapin AMK.
- Parpo, Antti 2004. Kannustavuutta tulonsiirtojärjestelmään. *Tulonsiirtojärjestelmän muutokset, kannustinloukut ja tulonjako*. Stakes tutkimuksia 140. Saarijärvi: Gummerus.
- Parpo, Antti 2007. Työllistymisen esteet. *Stakesin Raportteja* 11/2007. Helsinki: Stakes.
- Patomäki, Heikki 2007. Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY.
- Patomäki, Heikki 2018. Uusklassisen talousteorian poliittisuudesta. *Politiikka* 60(1), 50–67.
- Paul, Karsten & Moser, Klaus 2006. Incongruence as an explanation for the negative mental health effects of unemployment: Meta-analytic evidence. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* 79(4), 595–621. <https://doi.org/10.1348/096317905X70823>
- Paul, Karsten & Moser, Klaus 2009. Unemployment impairs mental health: Meta-analyses. *Journal of Vocational Behaviour* 74(3), 264–282. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.01.001>
- Pedersen, Peder & Smith, Nina 2001. Unemployment Traps: Do Financial Disincentive Matter? *European Sociological Review* 18(3), 271–288.
- Pehkonen, Jaakko 1998a. 1990-luvun talouslama ja työllisyyden alueellinen ja toimialoittainen kehitys. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 337–356.

- Pehkonen, Jaakko 1998b. Työmarkkinoiden kohtaanto ja alueelliset työttömyyserot. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 317–336.
- Pehkonen, Jaakko 1998c. Työttömyys, teoreettisia lähtökohtia. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 51–90.
- Pehkonen, Jaakko 2009. *Pulaa työstä ja työvoimasta*. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Peltola, Mikko & Soinen, Jarno 2003. Lasku- ja kasvualojen työmarkkinat 1990-luvulla. VATT-keskustelualoitteita 318. Helsinki: VATT.
- Perttula, Rauno 2021. Nuorten aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 86–100.
- Phipps, Alan 2001. Empirical applications of structuration theory. *Geografiska Annalen. Series B, Human Geography* 83(4), 189–204.
- Pietikäinen, Reetta 2007. *Palveluiden väliin putoamisesta yhtenäisiin palvelupolkuihin? Tutkimusinventaari nuorten nivelvaiheen palveluja koskevista tutkimuksista*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Platon 1977. *Platon teokset. Ensimmäinen osa*. Helsinki: Otava.
- Pohjola, Anneli 1994a. Elämän valttikortit? Nuorten aikuisten elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Väitöskirja. *Acta Universitatis Lapponiensis* 5. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pohjola, Anneli 1994b. Näemme köyhyyden mutta emme köyhiä. Teoksessa Matti Heikkilä & Kari Vähätalo (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Helsinki: Gaudeamus, 191–211.
- Pohjola, Anneli 2014. Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö*. Kuopio: UNIpress, 16–36.
- Pohjola, Matti 1998a. Suomalaisten työmarkkinoiden toimivuus. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 21–50.
- Pohjola, Matti 1998b. Työttömyys suomalaisen yhteiskunnan ongelmana: Johdanto ja kirjan tiivistelmä. Teoksessa Matti Pohjola (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto, 1–20.
- Pohjola, Matti 2017. Suomen talouskasvu ja sen lähteet 1850–2015. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 113(3), 266–292.
- Pohjolainen, Pertti 2009. Fyysinen toimintakyky. Teoksessa Pertti Pohjolainen & Sirkkaliisa Heimonen (toim.) *Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen*. Helsinki: Ikäinstituutti, 48–54.
- Poutanen, Veli-Matti 2000. Elämänhallinta ilman työtä. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella. Väitöskirja. *Kuopion yliopiston julkaisuja E, yhteiskuntatieteet* 84. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Propp, Vladimir 1968. *Morphology of the Folk Tale*. Austin: University of Texas Press.

- Pulma, Panu 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto, 15–70.
- Pultz, Sabina & Mørch, Sven 2015. Unemployed by choice: young creative people and the balancing of responsibilities through strategic self-management. *Journal of Youth Studies* 18(10), 1382–1401. <https://doi.org/10.1080/13676261.2014.992318>
- Purhonen, Semi 2007. Sukupolvien ongelma. Tutkielmia sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Väitöskirja. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Pyöriä, Pasi 2001. Tietotyön lumo ja todellisuus. Teoksessa Raimo Blom, Harri Melin & Pasi Pyöriä (toim.) *Tietotyö ja työelämän muutos. Palkkatyön arki tietoyhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus, 210–223.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu 2012. Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus. *Hallinnon Tutkimus* 31(3), 171–188.
- Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu 2016. Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään? *Yhteiskuntapolitiikka* 81(1), 31–42.
- Raffass, Tania 2017. Demanding activation. *Journal of Social Policy*. 46(2), 349–365. <https://doi.org/10.1017/S004727941600057X>
- Raitasalo, Raimo 1995. Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Raitasalo, Raimo 1996. Aaron Antonovskyn ”salutogeeninen malli” ja elämänhallinta. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 57–73.
- Raitasalo, Raimo 2000. Elämänhallinnan perustekijät sosiaaliturvan kehittämisessä. Teoksessa Esko Kalimo (toim.) *Tutkimus suuntaa sosiaaliturvaa 2000-luvulle*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 109–120.
- Raitasalo, Raimo, Salminen, Jouko, Saarijärvi, Simo & Toikka, Tuula 2004. Masennuspotilaiden elämänhallinta, toipuminen ja työkyky. *Suomen lääkirilehti* 59(30–32), 2795–2800.
- Ranki, Sinimaaria 2021. Mitä siitä seuraa jos työntekijöiden osaamiseen ei panosteta? Teoksessa Perttu Jämsén & Sinimaaria Ranki (toim.) *Millä hinnalla? Osaamisen kehittämisen vaihtoehtoiskustannukset*. Sitran selvityksiä 186. Helsinki: SITRA.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Uusitalo, Hannu 1998. Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. *Stakes tutkimuksia* 90. Helsinki: Stakes.
- Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Raunio, Kyösti 2009. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Riihinen, Olavi 1996. Elämänhallinta käsitteen erittelyä ja ongelmia. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 16–35.

- Riihinen, Olavi 2011. Keskiluokkaistuva ja eriarvoistuva Suomi – hyvinvointivaltio koetuksella. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka. Hukassa vai uuden jäljillä? Helsinki: THL, 103–145.
- Riipinen, Toni, Järvinen, Antti & Valtakari, Mikko 2014. Arvio työmarkkinatuen rahoitusuudistuksen vaikutuksista. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 28/2014. Helsinki: TEM.
- Riley, Matilda 1998. A Life Course Approach: Autobiographical Notes. Teoksessa Janet Giele & Glen Elder (toim.) Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches. Thousand Oaks: Sage, 28–51.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari 2003. Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaissa kuntatyypeissä. Yhteiskuntapolitiikka 68(5), 454–464.
- Roberts, Ken 2003. Problems and priorities for the sociology of youth. Teoksessa Andy Bennett, Mark Cieslik & Steven Miles (toim.) Researching youth. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 13–28.
- Roelfs, David, Shor, Eran, Davidson, Karina & Schwartz, Joseph 2011. Losing Life and Livelihood: A Systematic Review and Meta-Analysis of Unemployment and All-Cause Mortality. Social Science & Medicine 72(6), 840–854. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.01.005>
- Roikonen, Petri 2021. Income inequality in Finland 1865–2019. Scandinavian Economic History Review 70(3), 234–251. <https://doi.org/10.1080/03585522.2021.1901774>
- Roos, Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos, Jeja-Pekka 1998. Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 20–33.
- Roos, Jeja-Pekka & Hoikkala, Tommi 1998. Esipuhe. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 7–19.
- Rose, Nikolas 1999. Powers of Freedom. Reframing Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rotter, Julian 1966. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. Psychological Monographs: General and Applied 80(1), 1–28. <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Rouhelo, Anne 2008. Akateemiset urapolut. Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja kasvatustieteellisen alan generalistien urapolkujen alkuvaiheet 1980- ja 1990-luvuilla. Väitöskirja. Annales Universitatis Turkuensis C 277. Turku: Turun yliopisto.
- Rusanen, Timo 1996. Mitä tutkia elämänhallinnasta. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 77–78.
- Russell, Lisa, Simmons, Robin & Thompson, Ron 2012. Conceptualising the lives of NEET young people: structuration theory and ‘disengagement’. Education, Knowledge and Economy (5)3, 89–106. <https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1080/17496896.2012.662010>

- Ruth, Jan-Erik 1998. Elämänhallinta ikäännyttäessä. Teoksessa Jea-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 314–330.
- Räisänen, Heikki 2011. Rekrytoinnin mustan laatikon avaaminen: rekrytoinnin syyt, rekrytointiongelmat ja hakukanavat Suomessa v. 2010. TEM-analyyseja 38/2011. Helsinki: TEM.
- Räisänen, Heikki 2014. Miten TE-toimiston työtarjous vaikuttaa työpaikkojen täytön ja rekrytoinnin keston? *Työpoliittinen aikakauskirja* 57(1), 30–41.
- Räisänen, Heikki 2017. Työvoimapolitiikan ajattelumallit ja käytännöt ovat eläneet eri sykleissä. *Työpoliittinen aikakauskirja* 60(2), 11–22.
- Rönkä, Anna 1992. Nuoren aikuisen sosiaalinen selviytyminen: katsaus kirjallisuuteen. *Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja* 319. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saarenheimo, Marja & Suutama, Timo 2003. Elämänhallinta ja vanhuuteen sopeutuminen. Teoksessa Paula Lyytinen, Mikko Korkiakangas & Heikki Lyytinen (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan*. 6. painos. Helsinki: WSOY, 454–470.
- Saastamoinen, Mikko 2010. Aktiivisen kansalaisuuden vastatulkintoja: neuroottinen ja hylätty kansalaisuus. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 230–253.
- Saastamoinen, Mikko 2011. Intensiivistyvä yksilöllistyminen ja sosiaalisuuden muuttuvat muodot. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press, 61–91.
- Sage, Daniel 2015. Do Active Labour Market Policies Promote the Subjective Well-Being of the Unemployed? Evidence from the UK National Well-Being Programme. *Journal of Happiness Studies* 16(5), 1281–1298.
<https://doi.org/10.1007/s10902-014-9549-9>
- Saikku, Peppi 2016. Vaikeasti työllistyvien palvelurakenteet kunnissa: aktiivoinnin ja sosiaalityön yhteydet muuttuvissa tilanteissa. Teoksessa Sanna Blomberg, Jouko Karjalainen, Pekka Karjalainen, Minna Kivipelto, Paula Saikkonen & Peppi Saikku (toim.) *Sosiaalityön palvelut ja etuudet muutoksessa*. Raportti 4/2016. Helsinki: THL, 74–102.
- Saikku, Peppi 2018. Valtion ja kuntien vastuunjako pitkäaikaistyöttömien aktiivoinnissa. Sisällönanalyysi hallitusohjelmista ja hallituksen esityksistä vuosina 1995–2015. *Janus* 26(2), 104–122.
<https://doi.org/10.30668/janus.65466>
- Sandelin, Iris 2014. Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana: Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. *Työpaperi* 8/2014. Helsinki: THL.
- Savolainen, Janne, Virnes, Elise, Hilpinen, Merja & Palola, Elina 2015. Nuorisotakuu-työryhmän loppuraportti ja suositukset jatkotoimiksi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 19/2015. Helsinki: TEM.

- Scarpetta, Stefano, Sonnet, Anne & Manfredi, Thomas 2010. Rising Youth Unemployment During the Crisis: How to Prevent Negative Long-term Consequences on a Generation? Paris: OECD.
<https://doi.org/10.1787/5kmh79zb2mmv-en>
- Schiller-Merkens, Simone 2007. Towards a Practice-Based Approach to Institutional Change: Institutional Change and Structuration Theory's Neglected Praxeological Aspects. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings* 54(1), 1-6.
<https://doi.org/10.5465/ambpp.2007.26531866>
- Schumpeter, Joseph 1976. *Capitalism Socialism and Democracy*. New York: Harper & Brothers.
- Scott, Jacqueline & Alwin, Duane 1998. Retrospective Versus Prospective Measurement of Life Histories in Longitudinal Research. Teoksessa Janet Giele & Glen Elder (toim.) *Methods of Life Course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. Thousand Oaks: Sage, 98-127.
- Seligman, Martin 1975. *Helplessness. On Depression, Development, and Death*. New York: Freeman.
- Seligman, Martin 1992. *Optimistin käsikirja*. Helsinki: Otava.
- Selin, Jani 2010. Kansalaisuuden tuottaminen yhteisöllisissä huumehoidoissa. Teoksessa Jani Kaisto & Miikka Pyykkönen (toim.) *Hallintavalta: sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 213-229.
- Sepponen, Kaija, Wilén, Tarja & Kiviniemi, Liisa 2012. Työttömyyden pitkittyminen on monen tekijän summa. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyteen johtavista tekijöistä ja työmarkkinoille kuntoutumisesta. Oulu: Oulun seudun ammattikorkeakoulu.
- Siisiäinen, Martti 2014. Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tiina Silvasti (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Tampere: Vastapaino, 91-125.
- Siltala, Juha 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Helsinki: Otava.
- Silvennoinen, Heikki 2014. Elinikäinen oppiminen hallintavallan muotona. *Aikuiskasvatus* 34(2), 134-138. <https://doi.org/10.33336/aik.94089>
- Simonen, Mika 2009. Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa Pertti Pohjolainen & Sirkkaliisa Heimonen (toim.) *Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen*. Helsinki: Ikäinstituutti, 64-72.
- Simpura, Jussi 1996. Elintasosta elämänhallintaan! Teoksessa Kirsi Ahlqvist & Anja Ahola (toim.) *Elämän riskit ja valinnat: hyvinvointia lama-Suomessa?* Helsinki: Edita, 10-27.
- Sinisalo, Pentti 1986. Työvoimaura ja yksilön kehitys: seurantatutkimus Pohjois-Karjalasta. Työvoimapolitiittisia tutkimuksia nro 63. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Soininen, Tiina 2015. *Changing Expectations and Realities of Employment Stability. Longitudinal Analysis of Tenures in Finland*. Väitöskirja.

- Dissertation in Social Sciences and Business Studies no 102. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Song, Zaoli, Uy, Marilyn, Zhang, Shuhua & Shi, Kan 2009. Daily Job Search and Psychological Distress: Evidence from China. *Human Relations* 62(8), 1171–1197. <https://doi.org/10.1177/0018726709334883>
- Stephens, Simon 2012. Graduates and Active Labour Market Programmes: Evidence of Deactivation. *Industry and Higher Education* 26(2), 107–113. <https://doi.org/10.5367/ihe.2012.0090>
- Stones, Rob 2005. *Structuration Theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sulimani-Aidan, Yafit 2017. Barriers and Resources in Transition to Adulthood among at-risk Young Adults. *Children and Youth Services Review* 77(2017), 147–152. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.04.015>
- Sund, Ralf 2021. Laskelmia osaamisen kehittämisen vaihtoehtokustannuksista. Teoksessa Perttu Jämsén & Sinimaaria Ranki (toim.) *Millä hinnalla? Osaamisen kehittämisen vaihtoehtokustannukset*. Sitran selvityksiä 186. Helsinki: SITRA, 29–43.
- Sundman, Eila 1993. Vanhusten elämänhallinta. Tutkimus 75-, 80- ja 85-vuotiaiden helsinkiläisten selviytyvyydestä ja avuntarpeesta. Sosiaaliviraston julkaisusarja C. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.
- Sundvall, Santtu & Härkönen, Kennet 2016. Työllistääkö palkkatuki? Työllistämiskeskeisten vaikuttavuus Uudellamaalla. Raportteja 101. Helsinki: Uudenmaan ELY-keskus.
- Sundvall, Santtu & Mayer, Minna 2018. Työttömien määräaikaishaastattelut TE-toimiston asiakaspalvelun perustana. Kokemuksia määräaikaishaastatteluiden lisäämisestä Uudellamaalla. Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen raportteja 27/2018. Helsinki: TEM.
- Suni, Paavo & Vihriälä, Vesa 2016. Finland and Its Northern Peers in the Great Recession. Etlä raportit No 49. Helsinki: ETLA.
- Suominen, Sakari 1996. Elämänhallinta – luottamusta vai voimavarojen hallintaa. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 80–83.
- Suutama, Timo 1995. *Coping with Life Events in Old Age*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in Education, Psychology and Social Research 117. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Söderqvist, Stefan 1990. Työn vaatimukset, kontrollimahdollisuudet, elämänhallintakyky ja koettu terveys. Teoksessa Guy Bäckman (toim.) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987 piloottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia*. Series A:317. Turku: Åbo akademi, socialpolitiska institutionen, 1–13.
- Söderqvist, Stefan & Bäckman, Guy 1990. Elämänhallintakyvyn määreet. Teoksessa Guy Bäckman (toim.) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987 piloottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia*. Series A:317. Turku: Åbo akademi, socialpolitiska institutionen, 1–12.

- Tammelin, Mia 2010. Kokemuksia sosiaalipalveluista. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasfoorumit Keski-Suomessa. Raportti 31/2010. Helsinki: THL.
- Tanninen, Hannu & Tuomala, Matti 2013. Nousu 1990-luvun alun lamasta. Talouspolitiikan menestystarina vai onnekas sattuma? *Yhteiskuntapolitiikka* 78(5), 574–581.
- Tarkiainen, Laura 2020. Motivated, resistant, unfortunate and blameworthy – Positions constructed for Finnish long-term unemployed individuals through the employability discourse. *Nordic Social Work Research* 11(4), 361–373. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1749457>
- TEM 2016. Työpolitiikan vaikuttavuus ja vaihtoehdot. Tutkimus työpoliittisten toimenpiteiden toimivuudesta, tuloksista ja tulevaisuudesta (TYVA). Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 3/2016. Helsinki: TEM.
- TEM 2023. Työllisyyskatsaus elokuu 2023. Helsinki: TEM.
- Tervo, Katja 2008. Metsän hiljaiset. Metsätyön rakennemurrosten kolme sukupolvea. Väitöskirja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Terävä, Eeva, Virtanen, Petri, Uusikylä, Petri & Köppä, Lassi 2011. Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. Työ ja yrittäjyys 23/2011. Helsinki: TEM.
- THL 2022. Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Raportti 4/2022. Helsinki: THL.
- Thompson, John 1989. The Theory of Structuration. Teoksessa David Held & John Thompson (toim.) *Social Theory of Modern Societies*. Anthony Giddens and his Critics. Cambridge: Cambridge University Press, 56–76.
- Thomson, Rachel 2007. A biographical perspective. Teoksessa Mary Kehily (toim.) *Understanding youth: Perspectives, identities and practices*. London: Sage, 73–106.
- Tilastokeskus 2017. Kansantalouden tilinpito. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 7.10.2023: <URL: http://www.stat.fi/til/vtp/2017/vtp_2017_2018-07-12_kat_001_fi.html>
- Tilastokeskus 2021. Itsenäistynyt Suomi. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 18.3.2021: <URL: <https://guides.stat.fi/suomentilastojenhistoria/itsenaistynyt-suomi>>
- Tilastokeskus 2023. Työvoimatutkimus. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 7.10.2023: <URL: <https://www.stat.fi/julkaisu/cl89xiqz0tag0bw0vz0tnbz9>>
- Toivanen, Heikki 2011. Y-sukupolvi opiskelemassa yrittäjyyttä tiimiakatemiassa. Teoksessa Pirkko-Liisa Vesterinen & Marjaana Suutarinen (toim.) *Y-sukupolvi työ(elämä)ssä*. Helsinki: JTO, 84–90.
- Tuohinen, Riitta 1990. Työlle viileä sukupolvi? Nuorten työlle antamista merkityksistä, niiden tutkimisesta ja tulkinnasta. Työpoliittinen tutkimus nro 1. Helsinki: Työministeriö.

- Tuohinen, Titta 1996. Isät, pojat ja pärjäämisen henki. Teoksessa Tommi Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia: välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 66–100.
- Tuohinen, Titta 2010. Nuorten ”työeetos” – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? *Työpoliittinen aikakauskirja* 53(4), 33–42.
- Tuomaala, Mika 2019. Aktiivisilta työvoimapolitiittisilta palveluilta sijoittuminen vuonna 2017. TEM-analyysejä 95/2019. Helsinki: TEM.
- Tuomi, Jouko & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. 6. painos. Helsinki: Tammi.
- Tuominen, Tuula 2021. Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkailta. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) *Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus*. Helsinki: Gaudeamus, 101–117.
- Tuppurainen, Simo 2010. Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. *Työpoliittinen aikakauskirja* 53(4), 14–22.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Tuusa, Matti 2005. Sosiaalityö ja työllistäminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi- ja työllistämispalveluissa. *Lisensiaatintyö*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Tuusa, Matti, Pitkänen, Sari, SHEMEIKA, Riikka, Korkeamäki, Johanna, Harju, Henna, Saares, Aurora, Pulliainen, Marjo, Kettunen, Aija & Piirainen, Keijo 2013. Yhdessä tekeminen tuottaa tuloksia. Nuorisotakuun tutkimuksellisen tuen loppuraportti. *Työ ja yrittäjyys* 15/2014. Helsinki: TEM.
- Uljas, Päivi 2012. Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehdinnän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvuosina. *Väitöskirja*. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Urponen, Kyösti 1994. Huoltoyhteiskunnasta sosiaalivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen (toim.) *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Jyväskylä: Sosiaaliturvan keskusliitto, 163–260.
- Uusikangas, Silja & Haikkola, Lotta 2022. Nuorten kokemukset hakuvelvoitteesta. Teoksessa Lotta Haikkola, Silja Uusikangas, Tuija Korpela, Signe Jauhiainen & Heikki Hiilamo (toim.) *Koulutukseen hakuvelvoite nuorten työttömyysturvan ehtona. Tarkoituksenmukaisuuden tarkastelua rekisteriaineistojen, TE-palvelujen, oppilaitosten ja nuorten näkökulmista. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:2*. Helsinki: Valtioneuvosto, 86–116.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki 2020. Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE-palveluista. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja*

- palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto, 120–145.
- Uutela, Antti 1992. Elämänhallinta ja terveys. Teoksessa Antti Karisto, Eero Lahelma & Ossi Rahkonen (toim.) *Terveyssosiologia*. 1. painos. Helsinki: WSOY, 171–180.
- Uutela, Antti 1996. Ulkoinen ja sisäinen elämänhallinta ja sairauskäyttäytyminen. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 49–56.
- Vainiomäki, Jari & Böckerman, Petri 2018. Ammattien tehtäväsisältöjen yhteys niiden palkkojen ja työllisyyden muutoksiin Suomessa. *Työpoliittinen aikakauskirja* 61(1), 33–42.
- Valtakari, Mikko, Arnkil, Rober, Eskelinen, Juha, Kesä, Mikko, Mayer, Minna, Nyman, Juho & Ålander, Tommi 2019. Työttömien määräaikaishaastattelujen arviointi. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 2019:26. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Van Dijk, Teun 1980a. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Dijk, Teun 1980b. *Story Comprehension: An Introduction*. *Poetics* 9(1–3), 1–21.
- Van Oorschot, Wim 2002. *Miracle or Nightmare? A Critical Review of Dutch Activation Policies and Their Outcomes*. *Journal of Social Policy* 31(3), 399–420. <https://doi.org/10.1017/S0047279402006670>
- Van Oorschot, Wim & Abrahamson, Peter 2003. *The Dutch and Danish Miracles Revisited: A Critical Discussion of Activation Policies in Two Small Welfare States*. *Social Policy & Administration* 37(3), 288–304. <https://doi.org/10.1111/1467-9515.00339>
- Vastamäki, Jaana 2010. *Koherenssin tunne ja työttömyys. Väitöskirjatutkimuksen keskeisiä tuloksia*. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Vauhkonen Teemu, Kallio Johanna, Kauppinen Timo & Erola, Jani 2017. *Intergenerational Accumulation of Social Disadvantages Across Generations in Young Adulthood*. *Research in Social Stratification and Mobility* 48(2017), 42–52. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2017.02.001>
- Virjo, Ilkka, Aho, Simo & Koponen, Hannu 2006. *Passivoiko työttömyysturva? Tutkimus ansioturvan päättymisen vaikutuksista ja eräistä muista työttömyysturvan piirteistä*. *Työpoliittinen tutkimus* 303. Helsinki: Työministeriö.
- Virmasalo, Ilkka 2002. *Perhe, työttömyys ja lama*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 204. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Virtanen, Hanna & Vanhala, Pekka 2023. *Selvitys toisen tai useamman korkeakoulututkinon suorittaneista*. ETLA Raportti No 133. Helsinki: ETLA.
- Vuori, Jukka & Tervahartiala, Tiina 1995. *Työttömien työnhakuaktiivisuus ja koettu terveys*. *Työpoliittinen tutkimus* nro 91. Helsinki: Työministeriö.

- Vuorio, Seppo 1996. Mitä tarkoitamme puhuessamme elämänhallinnasta: kadoksissa käsiteviidakossa. Teoksessa Raimo Raitasalo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 84–93.
- Vähämäki, Jussi 1998. Elämänpolitiikka ja biopolitiikka. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 128–151.
- Välimaa, Outi 2008. Oikeutetusti työtön. Neuvottelu pitkäaikaistyöttömien ryhmän leimatusta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus, 245–260.
- Välimaa, Outi 2011. Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentumisen haastattelupuheessa. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1589. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wade, Mark, Prime, Heather, Jenkins, Jennifer, Yeates, Keith, Williams, Tricia & Lee, Kang 2018. On the relation between theory of mind and executive functioning: A developmental cognitive neuroscience perspective. *Psychonomic Bulletin & Review* 25(2), 2119–2140. <https://doi.org/10.3758/s13423-018-1459-0>
- Warf, Barney 1988. Regional Transformation, Everyday Life, and the Pacific Northwest Lumber Production. *Annals of the Association of American Geographers* 78(2), 326–347. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1988.tb00210.x>
- Wrede-Jäntti, Matilda 2003. Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen, Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Wrede-Jäntti, Matilda 2010. Pengarna eller livet? En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. Väitöskirja. *Forskning / Institutet för hälsa och välfärd* 31. Helsinki: THL.
- Wright, Sharon 2012. Welfare-to-work, Agency and Personal Responsibility. *Journal of Social Policy* 41(2), 309–328.
- Wright, Sharon & Patrick, Ruth 2019. Welfare Conditionality in Lived Experience: Aggregating Qualitative Longitudinal Research. *Social Policy and Society* 18(4), 579–613. <https://doi.org/10.1017/S1474746419000204>
- Xiao, Lily, Wang, Jing, He, Guo-Ping, De Bellis, Anita, Verbeeck, Jenny & Kyriazopoulos, Helena 2014. Family caregiver challenges in dementia care in Australia and China: A critical perspective. *BMC Geriatrics* 14(6), 1–13. <https://doi.org/10.1186/1471-2318-14-6>
- Yates, Scott & Payne, Malcolm 2006. Not so NEET? A Critique of the Use of 'NEET' in Setting Targets for Interventions with Young People. *Journal of Youth Studies* 9(3), 329–344. <https://doi.org/10.1080/13676260600805671>

- Ylijoki, Oili-Helena 2001. Rom Harré. Toimijuus, kieli ja moraalit. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino, 225–252.
- Ylikännö, Minna & Jolkkonen, Roosa 2013. Nuorten työllistyminen. Teoksessa Riitta-Liisa Kokko, Tellervo Nenonen, Tuija Martelin & Seppo Koskinen (toim.) Työllisyys, terveys ja hyvinvointi - Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013. Hankkeen loppuraportti. Helsinki: THL, 167–175.
- Yliruka, Laura, Kantoluoto, Anne, Heino, Tarja, Laine, Terhi & Hipp, Tiia 2020. Itsenäistymistä ja hyvinvointia tukeva jälkihuolto ja nuorten aikuisten sosiaalityön mallinnus. THL Työpäpaperi 32/2020. Helsinki: THL.
- Yliruka, Laura, Vartio, Riitta, Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi 2018. Monimutkaisat ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Työpäpaperi 16/2018. Helsinki: THL.
- Ylistö, Sami 2009. Tavoiteteoreettinen elämänhallinta. Selvyyttä sekavaan käsitteistöön. Sosiologia 46(4), 286–299.
- Ylistö, Sami 2018. Why do Young People Give up Their Job Search? Nordic Journal of Working Life Studies 8(3), 27–45.
<https://doi.org/10.18291/njwls.v8i3.109539>
- Ylistö, Sami 2022. Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin. Nuorisotutkimus 40(4), 24–42. <https://doi.org/10.57049/nuorisotutkimus.9125703>
- Ylistö, Sami 2024. Liukuportaatt, karuselli vai kummitusjuna? Aktivointitoimenpiteiden tarkoitettut ja tarkoittamattomat seuraukset pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheessa. Arvoitavana.
- Ylistö, Sami & Husu, Hanna-Mari 2021. Negative Emotional Consequences of Labour Market Activation Policies for Long-Term Unemployed Young Adults in Finland. International Journal of Sociology and Social Policy 41(13), 1–15. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-02-2021-0039>
- Åhlberg, Mauri 1992. Oppimisen, opetuksen ja opetussuunnitelman evaluaatio. Helsinki: Finn Lectura.
- Åhlberg, Mauri 2002. Suomentajan jälkisanat: eheyttävän kasvatuksen teorian, käsittekarttojen ja vee-heuristiikan käytöstä sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä Suomessa. Teoksessa Joseph Novak Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsittekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 300–315.
- Åhlberg, Mauri 2018. Käsittekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 52–62.

Lehtiartikkelilähteet

- Björkstén, Tuomo 2013. Kymmenet tuhannet työttömät ovat turhautuneena luopuneet työnhausta. YLE verkkosivut 6.11.2013. Viitattu 4.3.2023: <URL: <https://yle.fi/uutiset/3-6915730>.>
- Hujanen, Miikka 2017. Mikolle, 27, jää Kelan rahoista käteen 480 e / kk, ei halua töihin – ”Juon, luen ja keilaan”. Iltasanomien verkkolehti 17.10.2017. Viitattu 4.3.2023: <URL: <https://www.is.fi/tyoelama/art-2000005411561.html>>
- Kujala, Piia 2017. Töitä välttelevä Juuso, 31: ”Mieluummin menisin vaikka vankilaan kuin pakolla töihin”. Iltasanomien verkkolehti 15.10.2017. Viitattu 4.3.2023: <URL: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005409618.html>>
- Riikonen, Jose 2017. Ossi Nyman ei tee töitä ja sanoo, että työvoimatoimisto on ihmisoikeusloukkaus - näin ”ideologisesti työtön” taktikoi itselleen yhteiskunnan tuet. Helsingin sanomien verkkolehti 13.10.2017. Viitattu 4.3.2023: <URL: <https://www.hs.fi/elama/art-2000005405564.html>>
- Vaalisto, Heidi 2013. 26-vuotias sossun elätti kuohuttaa - 1100€/kk tekemättä juuri mitään. Iltasanomien verkkolehti 8.10.2013. Viitattu 4.3.2023: <URL: <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000000667080.html>>

LIITE 1

HAASTATTELURUNKO (TILANTEEN MUKAAN SOVELTAEN):

Perhe ja suku, läheiset, huoltajat ym. lapsuuden kasvattajat:

- kerro lapsuuden perheestäsi
- keitä kuului (kuuluu) perheeseen?
- merkittävät koti- ja perhe-elämän tilanteet ja vaiheet

Kasvatus, koulutus ja vapaa-aika:

Primaarisosialisaatio – ennen kouluikää

- kerro jotain lapsuudenkodin arjesta
- perheen ja lähisukulaisten väliset sosiaaliset suhteet
- vanhempien sosiaalinen asema
- vanhempien suhtautuminen koulutukseen ja tuki kouluttautumiselle
- olivatko vanhemmat kiinnostuneita politiikasta tai yhteiskunnallisista asioista?
- kerro millaiset välit sinulla on vanhempiisi/perheenjäseniisi nyt

Sekundaarisosialisaatio - koulu-aika

- lapsuuden ja nuoruuden ajan kiinnostuksen kohteet
- miten vietit vapaa-aikasi?
- millaisia mukavia/ikäviä koulumuistoja ja kokemuksia sinulla on?
- koulun kaveripiirit
- koulumenestys
- millaisiin kouluihin hait peruskoulun jälkeen?
- mihin kouluun pääsit? olitko tyytyväinen siihen?
- mitä kouluja on käynyt peruskoulun jälkeen?

Työ- ja ammattiura:

- kerro millainen on ollut työhistoriasi
- miten pitkään olet ollut työttömänä?
- miten olet kokenut työttömyyden?
- ovatko kokemukset työttömyydestä muuttuneet ajan myötä?
- työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistuminen
- työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumiseen liittyvät kokemukset
- onko toimenpiteistä ollut hyötyä tai muuta vaikutusta omaan työllisyystilanteeseen?
- miksi olet osallistunut työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin?
- oletko kieltäytynyt sinulle tarjotusta toimenpiteestä? miksi?
- millaista on asioida työvoimatoimistossa?
- terveys- ja sosiaalipalvelut
- työnhaun aktiivisuus
- miltä tuntuu hakea työtä?

Verkostot:

- kerro kaveripiiristäsi ja sosiaalisista suhteistasi: ystävät, kaverit ja suku
- kerro millainen on tavallinen päiväsi?
- miten ja kenen kanssa vietät aikaasi?
- onko sinulla yksinäisyyden kokemuksia?
- onko sinulla nykyään harrastuksia?
- formaalit verkostot: jäsenyydet ja muu osallistuminen

Oma elämäntilanne (ja -hallinta) nyt (työttömyyden kokemukset):

- koulutus tällä hetkellä
- terveydentila
- millaisia syitä näet siihen, että olet ollut työtön?
- miten kuvailisit ylipäättään elämäntilannettasi juuri nyt?
- miten suuressa määrin koet, että oma elämäntilanteesi on seurausta omista valinnoistasi ja ratkaisuistasi?

Toimeentulo

- miten työttömyys on vaikuttanut toimeentuloosi?
- kerro miten tulet toimeen
- mistä saat rahaa ja toimeentuloa?
- onko sinulla epävirallisia taloudellisen / sosiaalisen tuen lähteitä?
- onko sinulla velkaa, mistä syystä? miten se vaikuttaa toimeentuloon / työnhakuun?

Tulevaisuuden odotukset, suunnitelmat ja unelmat:

- mitä odottaa tulevaisuudelta?
- missä/millaisessa elämäntilanteessa toivoisit olevasti 5 vuoden päästä?
- miten todennäköisenä pidät sen toteutumista?
- mitä voit/aiot itse tehdä, että toiveesi toteutuisivat?
- mainitse muutamia päämääriä, tavoitteita ja suunnitelmia eri elämän alueilla
- mitä vaadittaisiin siihen, että voisit työllistyä?
- yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja osallistuminen
- seuraako politiikkaa, äänestääkö, mitä puoluetta?

Lopetus:

- onko sinulla vielä jotain aiheeseen liittyvää kommentoitavaa tai haastatteluun liittyvää kysyttävää?

Kiitokset

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

TAVOITETEOREETTINEN ELÄMÄNHALLINTA SELVYYTTÄ SEKÄVAAN KÄSITTEISTÖÖN

by

Sami Ylistö 2009

Journal of Sosiologia 46(4), 286–299

Reproduced with kind permission by The Westermarck society.

TAVOITETEOREETTINEN ELÄMÄNHALLINTA

SELVYYTTÄ SEKAVAAN KÄSITTEISTÖÖN

S a m i Y l i s t ö

ABSTRAKTI

Tässä artikkelissa kerätään yhteen keskeisimmät elämänhallintaan liittyvät käsitteet ja teoriakokonaisuudet. Yhteenvetona elämänhallinnan teoreettisesta sisällöstä tarvitaan kipeästi, koska käsitteellisesti elämänhallinta on hyvin hajanainen eivätkä eri tutkimusperinteet välttämättä ole edes tietoisia toisistaan. Elämänhallintaa on tähän mennessä Suomessa lähestytty hyvinvoinnin, sisäisen ja ulkoisen ulottuvuuden sekä *empowerment* ja *coping* -käsitteiden kautta. Lisäksi uutena elämänhallintaan liittyvänä teemana artikkelissa tuodaan esille elämänhallinnan prosessimaisuus. Näiden käsitteiden ja teorioiden avulla elämänhallinnan keskeiset ominaisuudet tiivistetään kuuteen käsitteeseen: tavoitteellisuus, suhteellisuus, prosessimaisuus, tietoisuus, hyvinvointi- ja tilannesidonnaisuus. Lisäksi elämänhallinta on luonteeltaan kaksijakoinen käsite, jolla on psyykinen ja sosiaalinen puoli. Näistä sosiaalinen on yhteiskuntatieteiden kannalta ensisijainen. Tällä tavoin määriteltynä elämänhallinta ei ole enää psykologista ponnistelemista, vaan siitä tulee sosiaalisen toiminnan analyysi. Näiden ominaisuuksien vuoksi elämänhallinta osoittautuu selitysvomaiseksi ja tehokkaaksi näkökulmaksi ihmisten toimintaan.

Avainsanat: elämänhallinta, hyvinvointi, voimaantumisen, valtaantumisen, valta, tahto, coping, tavoitteet

Elämänhallinta on löytänyt tiensä arkielämään, ammattisanastoon ja tieteellisiin tutkimuksiin. Elämänhallinnan käsite on kuulunut suomalaiseen tieteeseen parikymmentä vuotta, ja 1990-luvulla sen suosio on alkanut voimakkaasti kasvaa eri tieteenaloilla (Järvikoski 1996, 35). Elämänhallinnasta on tullut kiinteä osa sosiaalialan ammattisanastoa, koska monissa hoito-, kuntoutus-, työllistämisen- ja tukiohjelmassa mainitaan tavoitteeksi asiakkaiden elämänhallinnan tukeminen. Elämänhallinta on mainittu jopa monissa lakiteksteissä: asetus lääkinnällisestä

kuntoutuksesta (1015/1991) 3 §, laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001) 2 §, laki säilöön otettujen ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä (116/2002) 14 §, laki nuorisorangaistuksesta (1196/2004) 3 § ja vankeuslaki (767/2005) 2 §. Tästä huolimatta elämänhallintaan liittyy hyvin vaikeita käsitteellisiä ongelmia. Se on huolestuttavaa, koska elämänhallinnan nimissä tehdään lukemattomia sosiaalipalveluiden käyttäjiä koskevia päätöksiä. Toinen puoli elämänhallinnan käsitteessä on, että se sisältää suuria mahdollisuuksia ihmisten hyvinvoinnin ja arjessa sel-

vietytymisen tarkastelemiseen. Näitä mahdollisuuksia on lähes mahdotonta hyödyntää, ellei käsitteellisistä ongelmista päästä ensin eroon.

Elämänhallinta on eräänlainen sateenvarjokäsite, jonka alle sijoittuva käsitteiden joukko kattaa laajan ja epäyhtenäisen tutkimusalueen (Vuorio 1996, 84; Poutanen 2000, 42). Ehkäpä juuri siitä syystä elämänhallinta on jäänyt usein myös määritelmänsä puolesta hyvin epämääräiseksi, eivätkä eri koulukunnat välttämättä edes tiedä toisistaan. Tästä käsitteellisestä ongelmasta seuraa, että elämänhallinta jää tutkimuksissa lähes poikkeuksetta vain apukäsitteeksi. Samasta syystä elämänhallintaa ei ole tähän asti pystytty operationalisoimaan tyydyttävällä tavalla. Lisäksi elämänhallinta on perinteisesti suomalaisissa tutkimuksissa ymmärretty liian psykologiseksi ilmiöksi, joka on ohjannut mielenkiinnon arjessa selviytymisen kannalta toissijaisiin asioihin.

Tässä artikkelissa kerätään yhteen suomalaisen elämänhallinnan tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä ja nostetaan niiden rinnalle uutena teemana elämänhallinnan projektimainen ja prosessimainen luonne. Artikkelin lähtökohta on, että elämänhallinta liitetään kiinteästi hyvinvointiin. Sen vuoksi tässä artikkelissa tutustutaan ensimmäiseksi elämänhallintaan hyvinvointikeskeisestä näkökulmasta. Tätä näkökulmaa valaistetaan Veli-Matti Poutasen tutkimuksen ja tavoite- sekä tarveteeoreettisen hyvinvoinnin avulla. Toiseksi tutustutaan elämänhallinnan projektimaiseen ja prosessimaiseen luonteeseen. Tätä näkökulmaa selvitetään henkilökohtaisten projektien käsitteen avulla, joka avaa näköaloja myös elämänhallinnan operationalisoimiseen. Kolmanneksi suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa puhutaan usein ulkoisesta ja sisäisestä elämänhallinnasta. Elämänhallinnan jakaminen sisäiseen ja ulkoiseen ulottuvuuteen auttaa hahmottamaan elämänhallinnan psykologista ja sosiaalista ulottuvuutta. Neljänneksi artikkelissa esitellään *empowerment*-käsite, joka on usein liitetty elämänhallintaan. Kaksi suosituinta suomennosta sille ovat valtaantuminen ja voimaantuminen. Kyse ei ole kuitenkaan vain suomennoksesta, vaan hieman yllättäen niiden taustalle piiloutuvat toisistaan melko erilliset tutkimusperinteet. Sen vuoksi

valtaantumista ja voimaantumista käsitellään tässä artikkelissa erillisten otsikoiden alla. Viides ja viimeinen käsite, johon artikkelissa tutustutaan, on *coping*. Se on ollut tähän asti erittäin suosittu lähestymistapa elämänhallintaan. Se sisältää kuitenkin omat rajoitteensa, jotka tuodaan esille tässä artikkelissa.

HYVINVOINTIKESKEINEN ELÄMÄNHALLINTA

Poutanen (2000, 46) on määritellyt elämänhallinnan intentionaaliseksi toiminnaksi, joka tähtää hyvinvoinnin elämänalueittaiten tavoittilojen saavuttamiseen, ylläpitoon ja tässä toiminnassa ilmenevien ongelmien käsittelemiseen. Nimitän tätä hyvinvointikeskeiseksi elämänhallinnan määritelmäksi, ja se on keskeinen lähtökohta tälle artikkelille. Tästä näkökulmasta ihmisten hyvinvointi tai pahoinvointi nousee keskeiseksi elämänhallinnan tunnuspiirteeksi. Näin määriteltynä elämänhallinta on luonteeltaan enemmän sosiaalisen toiminnan analyysia kuin ongelmatilanteiden työstämistä, josta elämänhallinnan tutkimusperinne on saanut alkunsa (mt., 232). Ongelmatilanteiden työstämisen tutkimus keskittyy psykologiseen coping-käsitteeseen, minkä vuoksi elämänhallinnan tarkasteluilla on edelleen voimakas psykologinen painolasti. Usein tutkimuksissa on unohdettu, että elämänhallinta on ensisijaisesti sosiaalista toimintaa ja vasta toissijaisesti psyykkistä ponnistelua.

Hyvinvointi ei tiivisty yhteen määritelmään tai mittariin. Hyvinvointia rakentuu mitattavissa olevista elintasoista kuvaavista tekijöistä, mutta sillä on myös subjektiivinen ulottuvuus. Elintason ja subjektiivisen hyvinvoinnin välillä on positiivinen yhteys, mutta hyvinvoinnin määrä ei enää lisääntynyt automaattisesti elintason noustessa tietyn rajan yläpuolelle. Siksi mielenkiinto subjektiivista hyvinvointia kohtaan on viime aikoina lisääntynyt. (Karvonen ym. 2008, 14–26.) Elintasoja ja subjektiivista hyvinvointia voidaan lähestyä esimerkiksi Erik Allardtin *having*, *loving* ja *being* -käsitteiden avulla. *Having* liittyy elintasaan, koska se kattaa tulojen, asumisen, työllisyyden, koulutuksen ja terveyden kaltaiset hyvinvoinnin osatekijät. *Loving* ja *being* keskittyvät hyvinvoinnin

subjektiivisiin tekijöihin. *Loving* kuvaa yhteisösuhteita, kuten perhe- ja ystävyysuhteita. *Being* eli itsensä toteuttaminen on arvonantoa, korvaamattomuutta ja mielenkiintoisia elämän sisältöjä koskeva hyvinvoinnin osatekijä. (Allardt 1998, 38–46.)

Allardtin *having*, *loving* ja *being* antavat hyvin sosiaalisen sisällön ihmisten hyvinvoinnille ja osoittaa nykyihmisille tärkeitä hyvinvoinnin osa-alueita. Kun elintaso turvaa perustavien tarpeiden tyydyttämisen, hyvinvointia ovat nousseet määrittelemään sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä ja itsensä toteuttamista koskevat määreet. Näin on käynyt länsimaissa, joissa elintaso on hyvin korkea. Turvattomuuden kokemukset ovat keskeinen hyvinvointivajeiden indikaattori. Turvattomuuden kokeminen ilmentää tarpeiden tyydytyksen jatkuvuudessa ja varmuudessa esiintyvää odottamatonta satunnaisvaihtelua (Poutanen 2000, 88). Hyvinvointi edellyttää siis tarpeiden säännöllistä tyydyttämistä, mutta sen lisäksi hyvinvointi edellyttää tarpeiden jokseenkin tasapainoista tyydyttämistä. Se edellyttää, että ei keskitytä minkään yksittäisen halun tai tarpeen ylettömään tyydyttämiseen muiden tarpeiden kustannuksella. Siksi elämäntähtäyksiä voidaan ajatella eräänlaisena tarpeentyydytyksen optimipisteinä (Riihinen 1996, 22–28). Optimaalinen tarpeentyydytys tarkoittaa sitä, että tarpeen tyydyttäminen ei vähennä hyvinvointia millään muulla elämän osa-alueella. Hyvinvointi jakautuu moneen elämänalueeseen (Poutanen 2000, 25) ja sen vuoksi eri elämänalueilla on yleensä kyse erilaisista tarpeista.

Allardtin, Riihisen ja Poutasen hyvinvointinäkökulmat ovat hyvin tarveoreettisia ja siihen voi sisältyä ongelma. Raimo Raitasalon mukaan tarveoreettisen tutkimuksen vaikeudet liittyvät siihen, mitä kaikkia tensesioita tulisi pitää tarpeina. Tätä tulisi hänen mukaansa täydentää tavoiteteoreettisella suuntauksella: millaisiin tavoitteisiin ihmiset pyrkivät lyhyt- ja pitkäaikaisesti elämässään? Tavoitetila on ihmisille sekä käyttäytymistä ylläpitävä, että erilaisia tunnetiloja aiheuttava motivaatiopohja. (Raitasalo 1995, 24–25.) Erityisesti elämäntähtäyksen tutkimuksessa tavoiteteoreettinen hyvinvointi on erittäin kes-

keinen näkökulma, koska elämäntähtäyksen on luonteeltaan tavoiteteoreettista toimintaa. Tavoitteita määriteltäessä ei välttämättä tietoisesti pyritä suoraan hyvinvoinnin kohottamiseen. Ne liittyvät hyvinvointiin lähinnä siksi, että tavoitteissa onnistuminen tukee ja epäonnistuminen heikentää hyvinvointia. Tavoitteiden ja hyvinvoinnin välisestä yhteydestä on paljon tutkimustietoa. Tässä artikkelissa tavoiteteoreettista hyvinvointia lähestytään henkilökohtaisten projektien näkökulmasta.

HENKILÖKOHTAISET PROJEKTIT

Hyvinvointi ei ole mikään muuttumaton suure. Sekä hyvinvointi että pahoinvointi ovat jatkuvan muutoksen alaisina ja elämäntähtäyksen näkökulmasta ajassa tapahtuvia ja jatkuvasti vaihtelevia prosesseja (Raitasalo 1995, 24). Sen vuoksi myös elämäntähtäyksen on peruspiirteissään prosessimainen ja tavoiteteoreettinen tapahtumasarja. Psykologiasta löytyy useita käyttökelpoisia käsitteitä elämäntähtäyksen prosessimaisten piirteiden tarkastelemiseen: henkilökohtaiset pyrkimykset (Emmons 1986), elämäntähtäykset (Cantor ym. 1987) ja henkilökohtaiset projektit (Little 1983). Tässä keskitytään Brian R. Littlen henkilökohtaisten projektien näkökulmaan, koska siihen liittyvää tutkimustietoa on paljon saatavilla ja se tarjoaa myös pitkälle kehitetyn metodologian. Lisätietoa on saatavissa esimerkiksi osoitteessa www.brianrlittle.com tai Littlen, Salmela-Aron ja Phillipsin (2007) teoksesta *Personal Project Pursuit: Goals, Action and Human Flourishing*.

Henkilökohtaiset projektit koostuvat henkilökohtaisesti mielekkäiden tekojen sarjoista, jotka voivat vaihdella arkipäivän merkityksellöistämistä askareista, esimerkiksi huoneen siivoamisesta, aina koko elämän kattaviksi pyrkimyksiksi, esimerkiksi pyrkimykseen oman kansan vapauttamiseen (Little 1989, 15). Henkilökohtaiset projektit ovat toimintaa, jolla pyritään ylläpitämään tai saavuttamaan haluttuja asiantiloja (Little 1983, 276). Tavoitteet ovat yleensä niin suuria, että niitä ei voida suoraan yksittäisillä teoilla saavuttaa, ja siksi ne jaetaan useisiin osatavoitteisiin. Henkilökohtaiset projektit ovat sen vuoksi luon-

teeltaan hierarkkisia ja jakautuvat ylemmän ja alemman tason päämääriin (Little 1989, 21). Tilannetta voidaan tarkastella sillä tavoin, että ylemmän tason päämäärät on jaettava pienempiin palasiin, joiden kautta vähitellen pyritään kohti varsinaista päämäärää. Tämän johdosta ihmisen tavoitteellinen toiminta saa usein projektimaisia piirteitä. Koska elämänhallinta on tavoitteellista toimintaa, on tavoitteiden projektimainen työstäminen myös elämänhallinnan keskeinen ominaispiirre.

Henkilökohtaiset projektit kuvaavat ihmisen toimintaa sen sosiaalisessa, psyykkisessä ja ajallisessa kontekstissa (Little 1983, 273). Tämä tarkoittaa sitä, että projektit ovat tilanne- ja elämänaluekohtaisia ja ne soveltuvat siksi mainiosti hyvinvoinnin elämänalueittaiseen tarkastelemiseen. Brian Littlen ja Travis Geen mukaan on mahdollista myös puhua henkilön projektikuormasta, jolloin kiinnitetään huomio henkilön listaamien projektien lukumäärään. Heidän mukaansa 3 tai vähemmän on merkki projektien alikuormasta ja 30 tai enemmän on merkki projektien ylikuormasta, ja tällä projektien piirteellä voi olla diagnostista voimaa. (Little & Gee 2007, 58.) Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisillä on erilaisia määriä projekteja, jotka ovat jakautuneet monille toisistaan erillisille elämän osaluille. Mitä enemmän henkilökohtaisia projekteja on keskittynyt jollekin tietylle elämän osa-alueelle, sitä enemmän myös henkilön toiminta ja elämä keskittyy sinne.

Tutkimuksissa on havaittu, että henkilökohtaisilla projekteilla on suuri merkitys henkilökohtaisen hyvinvoinnin kannalta. Paras yksittäinen hyvinvointia tai masennusta ennakoiva muuttuja on henkilökohtaisten projektien tuloksellisuus. Tuloksellisuudella tarkoitetaan sitä, että missä määrin henkilö tuntee, että hänellä on mahdollisuuksia saattaa loppuun onnistuneesti projektinsa. Hyvinvointia parantavat sellaiset projektit, jotka koetaan merkityksellisiksi, ovat rakenteeltaan selkeitä, eivät ole liian stressaavia ja tukevat henkilön tunnetta vaikutusmahdollisuuksista ja joihin henkilö saa sosiaalista tukea. Masentuneisuutta lisäävä vaikutus on projekteilla, jotka ovat merkityksettä, kaoottisia, pirstaleisia, stressaavia ja hyödyttömiä. (ks. Little 1989, 20, 25.) Myös

Robert Emmons on havainnut tutkimuksissaan, että henkilön itselleen asettamalla tavoitteilla ja tavoitteisiin pyrkimisellä on merkitystä henkilökohtaisen hyvinvoinnin kannalta (Emmons 1986, 1065).

Henkilöiden hyvinvointiin vaikuttavat myös monet projektien laadulliset ominaisuudet. Abstrakteilla tavoitteilla on havaittu olevan yhteys psykologisiin oireisiin ja konkreettisilla tavoitteilla fyysisiin oireisiin (Emmons 1992). Henkilökohtaisia projekteja voidaan luokitella myös sen mukaan ovatko ne luonteeltaan välttämisen- (*avoidance*) vai saavuttamistavoitteita (*approach*). Tutkimuksissa on selvinnyt, että välttämistavoitteilla on paljon kielteisiä seuraamuksia henkilön terveydelle ja hyvinvoinnille. Välttämistavoiteiksi asetetaan asiantiloja, jotka arvioidaan haitallisiksi ja jotka pyritään välttämään. Saavuttamistavoitteet ovat puolestaan positiivisten mahdollisuuksien motivoimia asiantiloja, joihin henkilö pyrkii tai joita, hän haluaa ylläpitää. (Elliot & Friedman 2007.) Välttämistavoitteita on sen vuoksi pidettävä lähinnä merkinä henkilön hyvinvointivajeista. Sen vuoksi tarveolettamista hyvinvointikäsitettä on elämänhallinnan yhteydessä hyvin keskeistä täydentää tavoitteoreettisella hyvinvointinäkökulmalla.

Henkilökohtaisia projekteja voidaan tarkastella myös projektisysteeminä, jolloin huomioidaan useiden projektien vaikutukset toisiinsa. Henkilön projektit voivat olla keskenään ristiriidassa, tai ne voivat myös tukea toinen toistaan. Projektien ristiriitoja voi esiintyä myös suhteessa kanssaihmiin. Esimerkiksi jonkin perheenjäsenen pyrkimykset voivat vaikeuttaa muuta perhettä toteuttamasta omia pyrkimyksiään. (Little 1983, 296–297.) Projektien ristiriidat nostattavat usein esiin negatiivisia tunteita, ja niitä voidaankin hyvällä syyllä pitää yhtenä hyvinvointia heikentävänä tekijänä. Projektien ristiriidat ja niihin liittyvät negatiiviset tunteet vaikeuttavat päätöksentekoa ja aiheuttavat ylimääräistä psyykkistä rasitusta. Silloin joudutaan pohtimaan ovatko valintojen muille tavoitteille aiheuttamat negatiiviset vaikutukset liian suuria odotettavissa oleviin hyötyihin nähden. Mitä suurempia projektien väliset ristiriidat ovat, sitä vaikeampia myös päätöksistä tulee.

Henkilökohtaisten projektien analyysi tarjoaa joustavan ja helppokäyttöisen metodologian. Analyysi sisältää neljä moduulia, joista projektien listaaminen ja arviointi ovat kaikkein keskeisimmät. Menetelmän lähtökohtana on, että henkilöitä pyydetään listaamaan paperille heidän henkilökohtaisia tavoitteitaan, pyrkimyksiään ja projektejaan. Usein seuraavassa vaiheessa henkilöitä pyydetään arvioimaan heidän listaamiaan projekteja arviointitulottuvuuksien suhteen. Henkilökohtaisten projektien analyysi tarjoaa 17 kognitiivista ja 10 emotionaalista projektien standardiarviointitulottuvuutta. Standardiarviointitulottuvuuksia ovat esimerkiksi vaikeus, tärkeys, onnistumisen todennäköisyys, stressaavuus, sosiaalinen tuki, autonomia ja edistyminen. Näitä kaikkia ei ole pakko käyttää, vaan niistä voidaan menetelmän joustavan rakenteen vuoksi valita vain tarpeelliset analyysia varten. On myös mahdollista kehittää uusia arviointitulottuvuuksia. Näitä menetelmiä on myös mahdollista täydentää avoimilla kysymyksillä. (Little & Gee 2007.)

Koska projektimaisuus kuuluu elämänhallinnan keskeisiin tunnuspiirteisiin, se tarjoaa elämänhallinnan empiiriseen tarkastelemiseen ja operationalisoimiseen hedelmällisiä mahdollisuuksia. Henkilökohtaisten projektien analyysi on menetelmänä hyvin joustava, ja sen vuoksi sitä on mahdollista soveltaa lähes muuttamattomana elämänhallinnan sosiologiseen tarkastelemiseen. Menetelmän tuottaman tiedon tulkintakehys on vain muutettava sosiologiseksi. Henkilökohtaisten projektien menetelmä kertoo, millaisista tavoitteista henkilöllä on eri elämänaalueillaan ja suuntautuvatko ne positiivisten mahdollisuuksien tavoittelemiseen vai olemassa olevien asiointilojen ylläpitoon. Myös standardiarviointitulottuvuuksille on mahdollista antaa sosiaalinen tulkinta, jolloin pystytään muun muassa tarkastelemaan, miten hyvin henkilöt onnistuvat tavoitteissaan ja millaisiin ongelmiin he törmäivät tavoitteisiin pyrkiessään. Sosiologisessa tulkintakehyksessä tuloksia on mahdollista selittää muun muassa valtaan, instituutioihin, toimeentuloon, koulutukseen, normeihin ja arvoihin liittyvillä tekijöillä.

Tämän kaltaista tulkintaa on mahdollista hyö-

dyntää esimerkiksi normatiiviseen tulkintakehykseen. Viranomaisilta voidaan kerätä tietoa siitä, mitä he odottavat tietyn kansan- tai kohderyhmän tekevän. Kohderyhmänä voi olla esimerkiksi jokin hyvinvointipalveluiden asiakasryhmä. Sen pohjalta on mahdollista nimetä normatiivisia projekteja, joihin kohderyhmän odotetaan osallistuvan. Toisessa vaiheessa kohderyhmään kuuluvia ihmisiä pyydetään arvioimaan kyseiset projektit. Tällä tavoin saadaan tietoa siitä, miten palveluiden kohderyhmien odotetaan toimivan ja miten he todella toimivat. Varsinkin silloin, kun kohderyhmä arvioi projektit epäautonomiseksi, toissijaisiksi ja stressaaviksi, on syytä tarkastella palveluiden tuoteistamista uudelleen. Silloin toimenpiteet tuntuvat kohderyhmästä vastenmielisiltä ja pakottavilta. Samalla se viittaa siihen, että kohderyhmä ei oikein ymmärrä toimenpiteiden tai palveluiden merkitystä. Syitä siihen on mahdollista etsiä instituutioista ja valtasuhteista. Lisätietoa tulkintojen tueksi on mahdollista etsiä avoimien haastattelukysymysten avulla. Tällä tavoin on mahdollista osoittaa muun muassa sosiaalipalveluista kehittämistarpeita.

ELÄMÄNHALLINAN ULKOINEN JA SISÄINEN ULOTTUVUUS

J. P. Roosin mukaan elämäkerroissa on selkeästi nähtävissä kaksi ryhmää: henkilöt, joiden mielestä heidän elämänsä on ollut heidän vaikutusvallassaan kokonaisuudessaan, ja henkilöt, joiden elämässä tapahtumat ovat seuranneet toisiaan ilman, että heillä olisi ollut niihin otetta. Ensin mainittu koetaan yleensä myönteisesti. Jälkimmäinen on yleensä syvin pettymyksen aihe omassa elämäntarinassa: kertoja ei ole silloin ikään kuin omistanut omaa elämänsä, vaan vieraat voimat ovat häntä heitelleet. (Roos 1987, 64–65.) Elämäntilanteita ei voi koskaan hallita täydellisesti, mutta ilmi selvästi ihmisille muodostuu mielikuva siitä, onko heidän elämänsä pääsääntöisesti heidän omien päätöstensä tulosta vai ei.

Roos jakaa elämänhallinnan ulkoiseen ja sisäiseen. Sisäinen elämänhallinta merkitsee, että ihminen, riippumatta siitä, mitä hänelle elämässä tapahtuu, kykenee sopeutumaan,

”katsomaan asioita parhain päin”, sisällyttäen elämäänsä mitä dramaattisimpia tapahtumia. Ulkoisella elämänhallinnalla hän tarkoittaa sitä, että henkilö on kyennyt suurin piirtein ohjaamaan elämänsä kulkua ilman, että sen vaiheisiin olisivat vaikuttaneet kovin monet hänestä itsestään riippumattomat asiat. Yksinkertaisimmillaan ulkoinen elämänhallinta on sitä, että mitään odottamatonta ja elämän kulkuun suuresti vaikuttavaa ei ole tapahtunut. Monimutkaisimmillaan se on sitä, että ihmisen itse asettamiensa tavoitteiden ja elämän tarkoituksien ketju on lähes katkeamatta päässyt toteutumaan. (Roos 1987, 64–66.)

Elämänhallinnan jakaminen sisäiseen ja ulkoiseen ulottuvuuteen on kuitenkin analyttinen. Jyrkkää jakoa niiden välille ei ole mahdollista tehdä (Riihinen 1996, 29). Siitä huolimatta se osoittaa elämänhallinnasta hyvin keskeisen ominaisuuden. Sisäinen ja ulkoinen elämänhallinta on lähellä psykologisen ja sosiaalisen tason erottamista toisistaan (Poutanen 2000, 110). Samansuuntaisen määrittelyn tekee myös Raimo Raitasalo (1995, 12), joka on samastanut ulkoisen elämänhallinnan havaittavissa olevaksi käyttäytymiseksi ja sisäisen elämänhallinnan ihmisen mielen sisältöjen prosessoinniksi. Roosin määritelmä osoittaa oivallisesti, että elämänhallinnalla on sosiaalinen ja psyykinen ulottuvuus.

Monet tutkijat ovat liittäneet *empowerment*-käsitteen elämänhallintaan. Esimerkiksi Siitonen (1999, 157) mainitsee, että *empowerment*-prosessille on ominaista oman elämän hallinta ja samalla hallinnan salliminen muille. Vastavia esimerkkejä löytyy helposti lisää. Ajatusta elämänhallinnan sosiaalisesta ja psyykkisestä puolesta on mahdollista hyödyntää *empowerment*-käsitteen tarkempaan tarkastelemiseen. *Empowerment* voidaan ymmärtää kahdella eri tavalla. Verbi *empower* tarkoittaa vallan antamista ja kykeneväksi tekemistä (Ruohotie 1998, 28). Tässä merkityksessä *empowerment* suomennetaan usein valtaantumiseksi. *Power* voidaan suomentaa myös voimaksi, jolloin mielenkiinto keskittyy henkilön sisäiseen voiman tunteeseen. Tässä yhteydessä *empowerment* suomennetaan yleensä voimaantumiseksi. *Empowerment* on siis kaksijakoinen prosessi, jolla on kaksi toisiinsa liittyvää puol-

ta: muutos yksilön itsemäärittelyssä eli minässä ja osallistumisen kautta tapahtuva muutos ympäristössä (Antikainen 1996, 253).

Käsitteen kaksijakoisuuden vuoksi valtaantumisesta ja voimaantumisesta käydyssä tieteellisessä keskustelussa on paljon epäselvyyksiä. Valtaantumisesta ja voimaantumisesta on näennäisesti kyse vain *empowerment*-käsitteen suomentamisesta, mutta todellisuudesta sen taakse piiloutuu kaksi erilaista tutkimustraditiota. Voiman tunne liittyy suurimmaksi osaksi henkilön sisäiseen eli psyykkiseen elämänhallinnan ulottuvuuteen. Valta on puolestaan sosiaalisessa vuorovaikutuksen ominaisuus, ja se liittyy ulkoiseen eli sosiaaliseen elämänhallinnan ulottuvuuteen. Seuraavaksi käydään hieman tarkemmin lävitse valtaantumiseen ja voimaantumiseen liittyviä kysymyksiä.

VALTAANTUMINEN

Valtaantuminen liittyy henkilön kykyyn vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin: valtuuttamiseen (Ruohotie 1998, 28), valtaan (Antikainen 1996, 253) ja itsemäärämiseen (Zimmermann & Warschawsky 1998, 6). Valtuuttaminen on vallan luovuttamista, toiminnan aloitteellisuuden sallimista, resurssien antamista ja luottamusta (Ruohotie 1998, 28). Pekka Ruohotie antaa selvästi ymmärtää, että toista ihmistä voidaan voimistaa ja vallan antaminen kuuluu olennaisena osana *empowerment*-prosessiin (Siitonen 1999, 84). Marc Zimmermannin ja Seth Warschawskyn (1998, 6) mukaan *empowerment*-interventioiden tarkoitus on auttaa ihmisiä, yhteisöitä ja organisaatioita kehittymään aloitekykyisiksi, itsemäärääviksi ja vähemmän ulkoisten voimien kontrolloimiksi. *Empowerment* voidaankin tästä näkökulmasta nähdä nimenomaan itsemäärämisen mahdollistamisena.

Valtaantumista ympäristössä tapahtuvien muutosten aikaansaamisena ei voi analysoida ilman vallan ja vapauden käsitteitä. Aloitteellisuus edellyttää toiminnan vapautta ja valtaa suhteessa omaan toimintaympäristöön. Myös itsemääräminen on itseään koskevan päätöksenteon vapautta, mutta myös vallan käyttöä. Siksi vallan vapauden ja vallan välillä on kiinteä yhteys: vapaus on valtaa, jota ihmi-

nen käyttää itseään kohtaan (Foucault 1998, 168), vapaus on myös vallankäyttöä suhteessa muihin (Rose 1998, 16). Sen vuoksi vapautta ja valtaa ei pidä ymmärtää toisiaan pois sulkeviksi tekijöiksi, vaan ne ovat suoranainen edellytys toisilleen. Samalla tavalla itsen ja muiden hallitsemisen välillä on erottamaton yhteys. Ilman tämän yhteyden analysoimista valtaantumisen tarkasteleminen jää vaillinai-seksi.

Foucault'n käsittein voidaan puhua moraalij-subjektuudesta. Toiminta moraalij-subjektuuna ei ole vain itsen omatuntoa, vaan itsen rakentamista moraalij-subjektuuna, niin että yksilö rajaa itsestään osan, joka muodostaa tämän moraalij-harjoittamisen kohteen, määrittelee asemansa suhteessa ohjeeseen, jota hän seuraa, ja asettaa itselleen määrätyn olemisen tavan, joka kuvastaa hänen moraalista saavutustaan. Se koskee myös niitä sääntöjä, joita oli noudatettava toimintaa harjoitettaessa, ja tapaa, joilla ihmisen tuli hallita itseään, jotta hän voisi ottaa paikkansa muiden joukossa, käyttää lainmukaisesti arvovaltaansa ja ylipäänsä sijoittua hallitsemisen ja hallittuna olemisen monimutkaiseen ja alati vaihtelevaan peliin. (Foucault 1998, 134, 347.) Valtaantuneen ihmisen on taivuttava jossain määrin olemassa oleviin valtasuhteisiin ja noudatettava niiden asettamia sääntöjä. Vain sillä tavoin henkilö voi saada ympäristöltä riittävää hyväksyntää päämäärilleen ja saada tilaa ja tukea pyrkimyksilleen. Itseään hallitseva moraalij-subjektu ei voi sen vuoksi rajata yhteiskunnan asettamia sääntöjä ja odotuksia kokonaan oman päätöksentekonsa ulkopuolelle, vaan joutuu aktiivisesti huomioimaan ne. Yhteiskunnan säännöt ja normit rajaavat hyväksytyä ja kiellettyä toimintaa, mutta rajat ovat usein häilyviä. Näiden rajojen välille sijoittuu toiminnan moraalinen vapaus. Sääntöjä on myös mahdollista rikkoa, mutta siihen sisältyy kiinni jäämisen ja rangaistuksen riski.

Mitchell Dean (1999, 67) pitää *empowerment*-ohjelmia selkeänä esimerkkinä nykyisestä liberaalista hallinnan tavasta, jonka tarkoitus on vapauttaa kansalaisten itsehallintaan liittyviä kapasiteetteja siten, että ne palvelevat hallinnon päämääriä. Valintojen tekeminen on noussut liberaalin hallinnan keskeiseksi välineeksi. Kansalaisten tekemisistä valinnois-

ta on tullut laskelmoinnin ja manipuloinnin kohteita, joihin vaikutetaan muokkaamalla tilanteita, joissa niitä tehdään. Tehtyjä valintoja optimoidaan erilaisten asiantuntijoiden toimesta. (Mt., 159.) Ihmisiltä suorastaan odotetaan itsehallintaa, mutta sen on täytettävä tietyt kriteerit, jotta heidän tekemiään valintoja pidettäisiin hyväksyttävänä. Siksi yhteiskunnan ihanteista poikkeavat joutuvat usein erilaisten asiantuntija-, aktivointi- ja rangaistuskäytäntöjen hampaisiin. Silloin viranomaiset ja asiantuntijat rupeavat syrjäyttämään henkilön omaa päätösvaltaa hänen elämäänsä koskevista asioista. Sen takia elämänhallintaan kuuluu kiinteästi kyky vastustaa muiden päätösvaltaa, mutta myös mahdollisuus vaikuttaa itsensä kannalta suotuisasti muiden tekemiin päätöksiin. Se on vallan keskeisin piirre elämänhallinnan kannalta.

Valtaantumiseen liittyy kollektiivisia yhteisöjä ja väestöryhmiä koskevia piirteitä, koska henkilön vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat voimakkaasti sen mukaan, mihin sosiaaliseen ryhmään he kuuluvat. Syrjäytyneiden vaikutusmahdollisuudet ovat valtaväestöön nähden hyvin heikot. Syrjäytyminen on usein seurausta erilaisten ongelmien kasaantumisesta. Sosiaalisen tuen puute, talouden pettäminen ja heikkenevä terveys kytkeytyvät työttömyyden pitkittymiseen – ja toisiinsa (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 175). Myös alueiden leimautumisen tuloksena voi syntyä huono-osaisten astuttamia alueita. Äärimmäisissä muodoissaan syrjäytyneisyyden kasaantuminen ilmenee alueina, joilta löytyy huomattavasti keskimääräistä enemmän mielen-terveyden ongelmia, alkoholismia, itsemurhia, omaisuus- ja väkivaltarikoksia, hulinoitua ja populistisia ääri liikkeitä (Pekonen 1998, 19). Asuinalueilla voi kehittyä myös sellaisia sosiaalisia rakenteita, joiden puitteissa asukkaiden on hyvin vaikea purkaa ongelmiaan julkiseksi tyytymättömyydeksi ja/tai yhteiseksi sosiaaliseksi toiminnaksi (Kortteinen 1982, 233). Rappeutuvalla asuinalueella muuttaa myös pois juuri se aktiivinen väestönosa, joka puolustaisi alueen oikeuksia ja pyrkisi kehittämään sitä (Pekonen 1998, 57). Pitkäaikaistyöttömät ja rappeutuvien asuinalueiden asukkaat ovat esimerkkejä väestöryhmistä, joiden kyky vai-

kuttaa suotuisasti muiden tekemiin päätöksiin, ovat heikentyneet. Heidän sosiaalinen ympäristö ei pysty tarjoamaan riittävää tukea ja resursseja heidän pyrkimyksilleen. Lisäksi juuri he ovat yleensä sitä väestöosaa, jotka joutuvat erilaisten asiantuntijoiden interventioiden kohteeksi. Näillä kollektiivisilla rakenteilla on vaikutusta hallitsemisen ja hallitukseksi tulemisen välisessä kamppailussa ja ihmisten oman elämän ohjaamisessa.

Tämän lisäksi Foucault'n ja hänen seuraajiensa ajatuksilla on kaksi elämänhallinnan kannalta keskeistä piirrettä. Ensimmäiseksi Foucault'n perusajatus on, että valta ei ole ominaisuus vaan strategia: kyse on vallan käytöstä eikä sen omistamisesta. Valta ottaa myös vallan käyttäjän hallintaansa, kulkee heidän lävitseen ja nojaa heihin aivan, kuten he itse sitä vastaan taistellessaan tukeutuvat sen heihin kohdistamiin otteisiin. (Foucault 1980, 34.) Foucault'n valtakäsityksen mukaan valta on mikrovaltaa, joka on riippuvainen siitä suhdeverkostosta, johon se vaikuttaa. Valta ei sen vuoksi kuulu vain valtiolle ja virallisille hallintoelimille, vaan se tunkeutuu kaikkialle ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Se on olennainen osa ihmisten keskinäistä toimintaa, ja sen avulla muiden ihmisten toimintaan voi vaikuttaa, manipuloida tai velvoittaa muita toimimaan oman tahdon mukaisesti. Elämänhallinnassa valta avaa mahdollisuuksia tahdon toteuttamiselle.

Toinen tärkeä Foucault'n ajatus on, että valta ei ole poissulkevaa vaan tuottavaa. Valta ja tieto edellyttävät toisiaan: ei ole olemassa valtasuhdetta ilman sitä vastaavaa tietokenttää. Ei ole myöskään tietoa, joka ei samalla edellyttäisi tai muodostaisi valtasuhdetta. (Foucault 1980, 35, 219.) Valtasuhde perustuu siihen, että vallan käyttäjät tuottavat ja hyödyntävät tietoa vallan kohteista. Mitä yksityiskohtaisempaa ja tarkempaa tuo tieto on, sitä voimakkaampi on myös valtasuhde. Valtasuhde edellyttää aina jonkinlaista tiedon epätasapainoa vallan käyttäjän ja kohteen välillä. Vallan kohteen kyky vastustaa vallan vaikutuksia heikkenee sitä mukaan, mitä vähemmän hänellä on käytettävissä tietoa. Tämä sama ajatus pätee myös kykyyn hallita oman elämänpiirin tapahtumia. Mitä vähemmän on käytettävissä tietoa

ja mitä voimakkaammin ulkopuoliset tahot osallistuvat elämän määrittelemiseen, sitä heikommat mahdollisuudet on itse hallita elämän tapahtumia. Tämä pätee syrjäytyneiden ihmisten elämäntilanteisiin: usein asiantuntijat ovat astuneet heidän elämäänsä määrittelemään mitä heidän pitäisi elämässään tehdä ja miksi. Vapaille moraalille valinnoille jää tällöin hyvin vähän tilaa, koska elämä täytyy muiden asettamista pakoista ja velvoitteista.

Valtaantumisen yhteydessä tieto on eräänlaisia mahdollisuustietoisuutta. Mahdollisuustietoisuudella tarkoitetaan henkilön ymmärrystä ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista, mutta myös valinnan mahdollisuuksia rajoitavista tekijöistä. Ihmisen on oltava tietoinen ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista, jotta hän voi niitä tietoisesti hyödyntää. Mahdollisuuksien tiedostaminen ei ole vain hyvä asia. Nykyihmistä riivaa tietoisuus mahdollisuudesta tehdä asiat toisin (Hoikkala 1998, 154). Henkilökohtaisten odotusten ja niiden toteuttamismahdollisuuksien välillä on kasvava kuilu. Kulttuurissa tuotettujen odotusten ja arjen välinen kuilu voi olla muutoksen tarpeita elävöittävä motiivi. Se voi myös esiintyä meissä lamauttavana masennuksena, riippuvuutena ja somaattisina sairauksina. (Ziehe 1991, 31.) Valta edellyttää toisaalta tietoisuutta ympäristön tarjoamista valinnan mahdollisuuksista, mutta myös noiden mahdollisuuksien realistista suhteuttamista omiin kykyihin. Onnistunut elämänhallinta edellyttää luopumista mahdottomista unelmista, vaikka ne olisivat emotionaalisesti äärimmäisen houkuttavia. Epärealistiset tavoitteet kuluttavat vain henkilön voimavaroja ja johtavat suurella todennäköisyydellä epäonnistumisiin, jotka hyvinvoinnin tavoiteteoreettisesta näkökulmasta heikentävät henkilön hyvinvointia. Realistiset tavoitteet saattavat olla myös voimavaroja kuluttavia, mutta ne palkitsevat vaivannäön todennäköisesti onnistumisien kautta.

VOIMAANTUMINEN

Voimaantuminen on näkökulma, jossa keskitytään henkilön psyykkiseen voimaan, energiaan tai kontrollin tunteeseen. Esimerkiksi

Juha Siitonen (1999, 83) tulkitsee sisäisen voiman tunteen *empowerment*-käsitteen synonyymiksi. Voimaantumisen on tästä näkökulmasta ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, koska vain ihminen itse voi löytää omat voimavaransa. Kuitenkin ympäristö vaikuttaa voimaantumiseen, koska se on prosessi, joka tapahtuu todennäköisemmin ja helpommin tiettyssä ympäristössä kuin toisessa. (Mt., 161.) Muun muassa vapaus, vastuu, arvostus, luottamus ja myönteisyys luonnehtivat sellaista ympäristöä, joka edesauttaa yksilön voimaantumista (mt., 62).

Siitonen puhuu tutkimuksessaan paljon sisäisen voiman tunteen ja vapauden välisestä yhteydestä. Hänen mukaan voimaantunut ihminen on löytänyt omat voimavaransa ja on itseään määräävä ja ulkoisesta pakosta vapaa. Hän mainitsee myös, että voimaantumisen kannalta on tärkeää, että ihminen voi vapaasti asettaa itselleen tulevaisuuden unelmia. Lisäksi hän kirjoittaa, että vapaus ja sen lähikäsitteet valinnanvapaus, vapaehtoisuus, itsemäärääminen ja autonomisuus ovat voimaantumisen jäsentämisen, ymmärtämisen ja pohtimisen kannalta keskeisiä käsitteitä. Hän lisää, että itsemäärääminen on tietynlaisen vallankäytön edellytys (Siitonen 1999, 93, 199, 124, 126), koska valta edellyttää vapaita subjekteja. Tässä oli vain muutamia esimerkkejä, mutta se kuitenkin paljastaa, että sisäinen voiman tunne edellyttää toimintavapautta. Vapaus on yhteinen nimittäjä sisäiselle voimantunteelle ja vallalle: voimaantumisen ja valtaantumisen. Ilman toiminnan vapautta on epätodennäköistä, että toimija kykenee tuntemaan sisäistä voiman tunnetta. On myös epätodennäköistä, että ilman sisäistä voiman tunnetta henkilö kykenisi käyttämään omaa valtaansa ja hyödyntämään tilanteisiin liittyviä mahdollisuuksia. Silloin puuttuu uskallus toimia tavoitteiden saavuttamiseksi.

Vapaa ihminen on omaehtoinen, itsemääräävä agentti. Samalla hänellä tulisi olla positiivista vapautta, aitoja vaihtoehtoja. Vapaa ihminen voi sekä tehdä että tahtoa erilaisia tekoja. On tärkeää erottaa negatiivisen ja positiivisen vapauden käsite. Negatiivinen vapaus (vapautta jostakin) tarkoittaa kieltojen, esteiden ja rajoitusten puutetta. Positiivinen vapaus (va-

paus johonkin) tarkoittaa resursseja, taitoa ja kykyä toteuttaa useita eri mahdollisuuksia. (Niiniluoto 1999b, 237.) Vapaa ihminen pystyy tekemään tietoisia valintoja ilman, että ulkoiset pakot niitä ennalta määräävät. Tahto suorittaa valintoja tai tekee päätöksiä joko- tai-muotoisten vaihtoehtojen välillä (Niiniluoto 1999a, 1). Myös valistuksen ajan tunnetuista filosofiista Kant (Ollila 1999, 191) ja Descartes (Sajama 1999, 107) liittävät tahdon valintojen tekemiseen.

Valintojen tekemisen ja tahdon välinen yhteys paljastaa, että liberaalin hallinnan perimmäinen pyrkimys on vaikuttaa kohteidensa tahtoon. Valinnat ovat liberaalin laskelmoinnin ja manipuloinnin tärkeitä kohteita (Dean 1999, 159). Toisin sanoen liberaalin hallinnan tekniikoiden avulla yritetään saada hallinnan kohteet tahtomaan niitä asioita, mitkä ovat vallan käyttäjän kannalta suotuisia. Useiden yhteiskunnallisten *empowerment*-interventioiden päämäärä on istuttaa kohteisiinsa tahto elää yhteiskunnan normien mukaisesti. Tällä tavoin esimerkiksi passivoitunutta pitkäaikaisytyötöntä yritetään saada innostumaan itsensä työllistämisestä.

Toimintavapaus tarkoittaa tahdon ja valinnan vapautta. Ulkoisista pakoista vapaan ihmisen toiminta koostuu hänen itsenäisesti tekemistään valinnoista eli tahdon akteista. Siksi elämänsä hallitsevan ihmisen toimintaa ohjaa tahto, ja vallankäytöllä avataan tietä tahdon toteuttamiselle. Elämänhallinnalle ei ole tilaa tilanteissa, joissa tahto on tukahdutettu tai aitoja valinnan vaihtoehtoja ei ole olemassa. Tahto ei ole koskaan ympäristöstään täysin vapaa (Häyry & Hellsten 1999, 59). Valinnan vaihtoehtoja ei ole koskaan rajattomasti tarjolla, eikä kenelläkään voi olla myöskään rajattomasti valtaa. Ne rajaavat voimakkaasti tahdon toteuttamisen mahdollisuuksia. Sen vuoksi elämänhallinnasta on puhuttava suhteellisena käsitteenä: elämänhallinnassa on kyse siitä, kuinka suuri osa elämästä on hallinnassa ja kuinka paljon niiden rinnalla tapahtuu hallitsemattomia asioita.

Tahdon käsitteellä on kolme tunnuspiirrettä. Ensiksi se on voimaa, tekojemme vaatimaa henkistä energiaa. Toiseksi tahto on suuntau-

tunutta henkistä toimintaa, eli sillä on voiman ohella suunta ja kohde. Kolmanneksi tahto perustuu tietoiseen harkintaan, vaihtoehtoisten ratkaisuiden punnintaan ja valintaan niiden välillä, minkä jälkeen voi syntyä päätös tahdon toteuttamisesta. (Niiniluoto 1999a, 2.) Henkisenä energiana tahto on hyvin lähellä sitä, mitä voimaantumisen yhteydessä tarkoitetaan sisäisellä voiman tunteella. Tahto muodostaa myös henkilökohtaiset projektit, koska se antaa toiminnalle suunnan ja kohteen. Toisin sanoen henkilökohtaiset projektit ovat ilmaus sille, mitä henkilö tahtoo. Tahdon tietoinen luonne rajaa elämänhallinnan koskettamaan vain ihmisen tietoisia päätöksiä. Vahingossa tai sattumalta tapahtuneet suotuisat tai haitalliset tapahtumat eivät ole henkilön hallinnassa sanan varsinaisessa merkityksessä. Sattumat vain vaikuttavat elämän hallittavuuteen, koska tavoitteet ja päämäärät on suhteutettava niihin.

Tiedolla on voimaantumisen kannalta yhtä tärkeä rooli kuin valtaantumisen. Valtaantumisen yhteydessä puhuttiin mahdollisuustietoisuudesta. Voimaantuminen sen sijaan edellyttää itseymmärrystä. Itseymmärrys edellyttää itsen ja tilanteiden refleктоimista ja niiden kanssa yhteneväistä toimintaa (Beardslee 1990, 54). Realistinen tavoitteiden asettaminen edellyttää itsen tuntemusta eli kykyä suhteuttaa omat vahvuudet ja heikkoudet edessä oleviin mahdollisuuksiin. Sen vuoksi elämänhallintaan liittyy kaksi toisiinsa kiinteästi liittyvää tiedon muotoa: mahdollisuustietoisuus ja itseymmärrys. Elämän onnistunut hallitseminen edellyttää tilanteen tarjoamien mahdollisuuksien tiedostamista, mutta myös tietoa omista heikkouksista ja vahvuuksista.

COPING

Aiemmin elämänhallinnan jäsentäminen on toteutettu pääosin psykologiasta peräisin olevien käsitteiden, yleensä *coping*, avulla (Poutanen 2000, 62; Riihinen 1996, 17; Saarenheimo & Suutama 1995, 454). Sen vuoksi myös *coping*-käsitteestä on sanottava muutama sana tässäkin artikkelissa. Elämänhallinta on ollut psykologisessa viitekehyksessä lähinnä raskaiden elämäntapahtumien arviointia ja hallintaa

(Ruth 1998, 318). *Coping*-käsitettä on käytetty jonkin verran toisistaan poikkeavissa merkityksissä (Riihinen 1996, 17). Myös Marja Saarenheimo ja Timo Suutama toteavat, että *coping* käsitteellä ei ole vain yhtä määritelmää tai selkeää sisältöä, eikä sillä ole vakiintunutta suomenkielistä vastinetta. Tunnetuin *coping*-määritelmä on peräisin Richard S. Lazaruksen työtovereineen kehittämästä stressin kognitiivis-fenomenologisesta mallista. (Saarenheimo & Suutama 1995, 454–455; Lazarus & Folkman 1984.)

Tilanteen arviointi (*appraisal*) on Lazaruksen ja Folkmanin mukaan keskeinen tekijä stressin hallinnassa. He jakavat tilanteen arvioinnin kahteen ryhmään, ensisijaiseen (*primary appraisal*) ja toissijaiseen arviointiin (*secondary appraisal*). Ensisijaisessa arvioinnissa henkilö arvioi, että onko tilanne hänen hyvinvointinsa kannalta merkityksetön, suoepa vai stressaava. Toissijaisessa arvioinnissa henkilö pohtii, mitä tilanteelle on mahdollista tehdä. (Lazarus & Folkman 1985, 152.)

Lazarus ja Folkman määrittelevät stressin tilanteeksi, jonka henkilö arvioi vaikuttavan hyvinvointiinsa, mutta ylittävän tai kuluttavan hänen käytössään olevia resursseja huomattavasti (Lazarus ja Folkman 1985, 152). Heidän määritelmänsä mukaan *coping* tarkoittaa henkilön jatkuvasti muuttuvia kognitiivisia ja toiminnallisia yrityksiä vastata ulkoisiin sekä sisäisiin vaatimuksiin, jotka arvioidaan resursseja kuluttaviksi tai käytettävissä olevat resurssit ylittäviksi (Lazarus ym. 1986, 993). Yksinkertaistettuna Lazaruksen ja Folkmanin *coping*-käsitteen voi ymmärtää stressin käsittelemiseksi.

Coping sisältää myös kaksi erilaista tehtävää: tunteiden säätely eli tunnekeskeinen *coping* ja ongelmalliseksi koettuun tilanteeseen vaikuttaminen eli ongelmakeskeinen *coping*. Ongelmakeskeisiä strategioita käytetään yleensä tilanteessa, johon henkilö arvioi kykenevänsä vaikuttamaan, ja tunnekeskeisiä strategioita silloin, kun henkilö arvioi tilanteeseen vaikuttamisen mahdottomaksi. (Lazarus ym. 1986, 993.) Stressitilanteiden eri vaiheissa ihmiset turvautuvat lukuisiin erilaisiin selviytymisstrategioihin, ja tunne- ja ongelmakeskeisiä

keinoja käytetään usein yhdistelminä. Tunnekeskeinen *coping* tukee ongelmakeskeisiä *coping*-strategioita silloin, kun niitä käytetään hallitsemaan tunteita, jotka muutoin ehkäisivät ongelmakeskeistä toimintaa. (Lazarus & Folkman 1985, 150.)

Elämänhallinnan tarkasteleminen stressin hallintana on kuitenkin nykyisin vain yksi linja alueella, jota voisi kutsua sosiaalisten ongelmien henkilökohtaiseksi käsittelyksi (Poutanen 2000, 62). Myös tässä artikkelissa on avattu näköaloja stressin käsittelystä poikkeavaan elämänhallinnan käsitteeseen. Stressiä voidaan analysoida jatkossakin, mutta se on järkevää suhteuttaa yhteiskunnan sosiaalisiin rakenteisiin. Aaron Antonovsky havaitsi, että yhteiskunnan rakenteet voivat toimia stressoreina ja estävät joskus stressin onnistuneen käsittelyn. Epäonnistuminen voi johtua monista syistä. Henkilö saatetaan esimerkiksi luokitella poikkeavaksi, jolloin hänen asioitaan ei huomioida samalla tavalla kuin kanssaihmiä yleensä. Myös informaation ymmärtämisessä voi olla monia ongelmia henkilön ja valtaväestön välillä, eivätkä toiminnan edellyttämät resurssitkaan ole tasapuolisesti kaikkien saatavilla yhteiskunnassa. Henkilöltä saattaa myös yksinkertaisesti puuttua valta, jolla hän pakottaisi ympäristön huomioimaan itsensä. (Antonovsky 1991, 68, 97–102.) Mikäli stressiä halutaan tarkastella elämänhallinnan yhteydessä, on analyysin mielenkiinto keskitettävä yhteiskunnan valtarakenteisiin.

YHTEENVETO

Hyvinvoinnin keskeinen asema elämänhallinnassa osoittaa, että elämänhallinnan tutkimus sijoittuu osaksi hyvinvointitutkimuksen tutkimustraditiota. Hyvinvointitutkimus tarkastelee ihmisten elintasoja ja elämänlaatua. Ihmiset asettavat itselleen tavoitteita, joiden saavuttaminen tuottaa heille mielihyvää tai lisäävät muilla tavoilla heidän hyvinvointiaan. Toisaalta hyvinvointi voidaan ymmärtää elämänhallintaan liittyvän toimeliaisuuden motivaatioperustaksi. Tällä tavoin elämänhallinta tuo oman lisänsä elintasoja ja elämänlaatua käsittelevään keskusteluun arjessa pärjäämisen näkökulmasta. Sen vuoksi elämänhallinta on

hyvin lähellä sitä, mitä tarkoitetaan arkielämän taidoilla tai arjen hallinnalla.

Arkielämän taidot ja arjen hallinta ovat sosiaalisia prosesseja. Näin määriteltynä elämänhallinta on sosiaalisen toiminnan analyysi, jossa yhteiskunnan valtaverkostossa toimivat autonomiset yksilöt pyrkivät tavoitteisiinsa. Elämänhallinta on yhtä aikaa hallintaa suhteessa itseseen ja kanssaihmiin. Sen vuoksi elämänhallinta on ensisijaisesti sosiaalista toimintaa ja vasta toissijaisesti psykologista ponnistelua. Tähän asti elämänhallinnan tarkasteleminen on ollut Suomessa tyyppillisempää psykologialle, mutta myös yhteiskuntatieteissä se on saanut osakseen mielenkiintoa. Siksi elämänhallinnan tutkimus on ollut monitieteellistä, ja sen psykologista tutkimusta tulee jatkaa tulevaisuudessakin. Silti psykologian käsitteistö ei saa jyrätä alleen elämänhallinnan sosiaalista puolta, kuten nykyään usein tapahtuu. Sen vuoksi elämänhallinnan tutkimuksen sosiologista profiilia tulee jatkossa nostaa, koska sitä kautta saadaan hyödynnettyä käsitteen sisältämät mahdollisuudet parhaalla mahdollisella tavalla.

Sosiologinen ja psykologinen näkökulma eivät ole toistensa kilpailijoita. Ilmiön kaksijakoisesta luonteesta johtuen psykologinen ja sosiologinen tutkimus voivat täydentää toisiaan. Tämä tulee kuitenkin mahdolliseksi vasta, kun tutkimustraditiot tunnustavat toisensa. Silti tutkimustiedon soveltamisessa käytäntöön on oltava varovainen. Mikäli elämänhallintaa koskevia tietoja sovelletaan huolimattomasti, voidaan vastuu elämäntilanteesta sysätä täysin heikossa asemassa olevien ihmisten niskaan (Poutanen 2000, 93–94). Tämä vaara on erityisesti puhtaasti psykologisissa tarkasteluissa, koska niistä jää helposti huomioimatta yhteiskunnan valtarakenteiden vaikutus tilanteeseen. Elämänhallinnan sosiaalisessa analyysissä valtarakenteilla on keskeinen rooli. Valtarakenteiden analyysin avulla voidaan osoittaa yhteiskunnan instituutioiden piirteitä, jotka heikentävät tiettyjen ihmisryhmien arjessa selviytymistä ja aiheuttavat elämässä epäonnistumisia.

Tässä artikkelissa on tehty useita tarkentavia elämänhallinnan määritelmiä. Niiden avulla

on mahdollista hahmottaa elämänhallinnan tunnuspiirteet aiempaa tarkemmin:

1. Elämänhallinta liittyy kiinteästi *hyvinvointiin*. Hyvinvointi on elämänhallinnan lähtökohta, koska yleensä tavoitteeksi asetetaan asioita, jotka kasvattavat henkilökohtaista hyvinvointia. Hyvinvointi on myös elämänhallinnan lopputulos, koska tavoitteeseen pääseminen on jo sinällään palkitsevaa, hyvinvointia ja hallinnan tunnetta kasvattava kokemus.
2. Elämänhallinta on *tavoitteellista* toimintaa. Se on pyrkimystä saavuttaa tai ylläpitää haluttuja asioita. Sen vuoksi elämänhallinnan ja hyvinvoinnin välisessä suhteessa korostuu tavoiteteoreettinen näkökulma.
3. Elämänhallinta on perusluonteeltaan *prosessimaista* ja *projektimaista*, koska tavoitteet ovat usein niin laajoja, että niitä ei voida kerralla saavuttaa. Sen vuoksi niitä pilkotaan osatavoitteisiin, joiden kautta lopulliseen päämäärään pyritään. Projektimaisuus sisältää mahdollisuuden elämänhallinnan operationalisoimiselle. Se on mahdollista henkilökohtaisten projektien listauksen ja niiden arvioimisen avulla. Tämän mahdollisuuden läpikäyminen on niin laaja asiakokonaisuus, että tämän artikkelin puitteissa se ei ole ollut mahdollista, vaan asian tarkastelu vaatisi oman käsittelynsä.
4. Elämänhallinta on luonteeltaan *tietoista*, koska tavoitteet ovat tietoisesti asetettuja. Niin sanottua tiedostamatonta elämänhallintaa ei sosiaalisessa merkityksessä ole lainkaan.
5. Elämänhallinta on *tilannesidonnainen ilmiö*, koska se jakautuu monille elämän osa-alueille. Elämää ei voi hallita yhtenä kokonaisuutena, ja sen takia elämänhallintaa ei pidä tutkia sellaisena. Elämänhallinnan avulla on mahdollista selvittää, miten ihminen on päätenyt johonkin tiettyyn elämäntilanteeseen. On aina muistettava, että tietyllä elämän osa-alueella huonosti pärjäävä henkilö voi selviytyä jollain toisella elämän osa-alueella varsin hyvin.
6. Elämänhallinta on *suhteellinen käsite*. Sillä tarkoitan sitä, että ihmisen tahto ei

ole koskaan täysin vapaa eikä myöskään valinnan vaihtoehtoja ole koskaan rajattomasti. Sen vuoksi elämääkään ei voi hallita täysin: kyse on siitä, missä määrin henkilö hallitsee asioita ja miten paljon niiden rinnalla tapahtuu hallitsemattomia asioita.

Elämänhallinta on siis hyvinvointi- ja tilannesidonnainen, tavoitteellinen, prosessimainen, tietoinen ja suhteellinen ilmiö. Sillä on myös psyykinen ja sosiaalinen puoli, joista sosiaalinen on yhteiskuntatieteiden kannalta ensisijainen. Nämä piirteet on jatkossa huomioitava myös tieteellisessä elämänhallinnan käsitteistössä. Näiden käsitteiden muodostamaa elämänhallinnan teoriaa voidaan nimittää hyvinvointiteoreettiseksi tai tavoiteteoreettiseksi elämänhallinnaksi: sen avulla voidaan tarkastella, miten ihmisen omat tavoitteet vaikuttavat eri elämänalueilla hyvinvointiin. Painotan itse elämänhallinnan tavoitteellista luonnetta hyvinvointia enemmän ja sen vuoksi käytän jatkossa käsitettä tavoiteteoreettinen elämänhallinta. Tiivistetyksi tavoiteteoreettisen elämänhallinnan voi määritellä tietoisesti toiminnaksi, joka tähtää elämänalueittaisten tavoitteiden saavuttamiseen, ylläpitoon ja tässä toiminnassa ilmenevien ongelmien ratkaisemiseen. Se on hyvin lähellä Poutasen (2000, 46) elämänhallinnan määritelmää.

Tässä artikkelissa esitettyjen teoreettisten lähtökohtien huomioimisesta on kaksi merkittävää etua käytännön tutkimustyössä. Ensimmäkin tähän kerätyt teoriat muodostavat kokonaisuuden, jota vasten uutta tutkimustietoa tulisi tarkastella. Ilman kokonaisvaltaista taustaa tarkastelu jää usein tahattomasti yksipuoleiseksi ja kokonaiskuva ilmiöstä voi vääristyä. Kattava teoreettinen taustoitus varmistaa, että tutkimuksien tuottama tieto ei jää toisistaan irrallisiksi, vaan ne on mahdollista suhteuttaa toisiinsa. Toinen tavoiteteoreettisen lähestymistavan etu on, että se osoittaa elämänhallinnan historialliset ja yhteiskunnalliset yhtymäkohdat. Elämänhallinta ei ole enää epähistoriallinen ja yhteiskunnasta erillään leijuva ilmiö. Tavoiteteoreettinen elämänhallinta nivoutuu yhteiskunnan valtarakenteiden ja hallinnan menetelmien historialliseen yhteyteen.

Tavoiteteoreettinen elämänhallinnan tutkimus tarjoaa yksilötason sovellutuksia, mutta sisältää myös laajempaa yhteiskunnallista merkitystä. Yksilötasolla tutkimustieto voi syventää ihmisten ymmärrystä omasta elämäntilanteestaan ja auttaa sillä tavoin heitä ratkomaan itsenäisesti elämän pulmatilanteita. Samalla se voi osoittaa valintoihin liittyviä riskejä ja voi mahdollisesti auttaa löytämään vaihtoehtoisia toimintatapoja, joita henkilöt voivat tahtoessaan noudattaa. Tavoiteteoreettisen elämänhallinnan tutkimuksen selkein yhteiskunnallinen sovellutus on hyvinvointipalveluiden kehittäminen. Sen avulla on mahdollista osoittaa hyvinvointipalveluiden kehittämistarpeita. Lisäksi tutkimus tarjoaa uuden näkökulman syrjäytymiseen, ihmisten hyvinvointiin ja arjessa selviytymiseen. Se auttaa ymmärtämään yhteiskunnan laajempia rakenteellisia ongelmia, jotka aiheuttavat joidenkin ihmisryhmien marginalisoitumista ja sosiaalisia ongelmia sekä henkistä pahoinvointia. Epäonnistumisten lisäksi elämänhallinnan avulla voidaan selittää myös elämässä menestymistä tahdon, vallan, tavoitteiden ja sosiaalisten suhteiden yhteisvaikutuksella. Elämänhallinta on sen vuoksi käyttökelpoinen työkalu minkä tahansa ihmiskohtalon selittämiseen. Näitä elämänhallinnan käsitteeseen sisältyviä mahdollisuuksia on mahdollista hyödyntää tehokkaasti ainoastaan, jos elämänhallintaa käsitellään sosiaalisena ilmiönä. Sen vuoksi elämänhallinnan tutkimus on vakavasti otettava vaihtoehto yhteiskuntatieteissä.

KIRJALLISUUS

- Allardt, Erik (1998) Hyvinvointitutkimus ja elämänpolitiikka. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki, 34–53.
- Antikainen, Ari (1996) Merkittävät oppimiskokemukset ja valtautuminen. Teoksessa Antikainen, Ari & Huotelin, Hannu (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen vuosikirja. Gummerus, Jyväskylä, 251–309.
- Antonovsky, Aaron (1991) The Structural Sources of Salutogenic Strengths. Teoksessa Cooper, Cary & Payne, Roy (toim.) Personality and stress: individual differences in the stress process. Wiley, Chichester, 65–104.
- Beardslee, William (1990) The Role of Self-Understanding in Resilient Individuals. Annual Progress in Child Psychiatry and Child Development 1990, 52–69.
- Cantor, Nancy, Norem, Julie, Niedenthal, Paula & Langston, Christopher (1987). Life Tasks, Self-Concept Ideals, and Cognitive Strategies in Life Transition. Journal of Personality and Social Psychology 53:6, 1178–1191.
- Dean, Michel (1999) Governmentality. Power and Rule in Modern Society. Sage Publications, London.
- Elliot, Andrew & Friedman, Ron (2007) Approach – Avoidance: A Central Characteristic of Personal Goals. Teoksessa Little, Brian & Salmeron, Katariina & Phillips, Susan (toim.) Personal Project Pursuit. Goals, Action, and Human Flourishing. Mahwah, New Jersey, 97–118.
- Emmons, Robert (1992) Abstract Versus Concrete Goals. Personal Strivings Level, Physical Illness and Psychological Well-Being. Journal of Personality and Social Psychology 62:2, 292–300.
- Emmons, Robert (1986) Personal Strivings: An Approach to Personality and Subjective Well-Being. Journal of Personality and Social Psychology 51:5, 1058–1068.
- Foucault, Michel (1998) Seksuaalisuuden historia. Gaudeamus, Helsinki.
- Foucault, Michel (1980) Tarkkailla ja rangaista. Otava, Helsinki.
- Hoikkala, Tommi (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.) Elämänpolitiikka. Gaudeamus, Helsinki, 152–168.
- Häyry, Heta & Hellsten, Sirku (1999) Tahdon Nujertaminen. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sintonen, Matti (toim.) Tahto. Filosofian tutkimuksia Tampereen yliopistosta 61. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 55–70.
- Järvikoski, Aila (1996) Sisäinen elämänhallinta ja sosiaaliset paineet. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.) Elämänhallintaa etsimässä. Kansaneläkelaitos, Helsinki, 35–48.
- Karvonen, Sakari, Moisio, Pasi, Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (2008) Johdanto. Teoksessa Karvonen, Sakari, Moisio, Pasi, Simpura, Jussi & Heikkilä, Matti (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2008. Stakes, Helsinki, 14–26.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu (1998) Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Tammi, Helsinki.
- Kortteinen, Matti (1982) Lähiö. Tutkimus elämän-

- tapojen muutoksesta. Otava, Keuruu.
- Lazarus, Richard & Folkman, Susan (1984) *Stress, Appraisal and Coping*. Springer, New York.
- Lazarus, Richard & Folkman, Susan (1985) If it changes It Must Be a Process: Study of Emotion and Coping During Three Stages of a College Examination. *Journal of Personality and Social Psychology* 48:1, 150–170.
- Lazarus, Richard, Folkman, Susan, Dunkel-Schetter, Christine, DeLongis, Anita & Gruen, Rand (1986) Dynamics of a Stressful Encounter: Cognitive Appraisal, Coping and Encounter Outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology* 50:5, 992–1003.
- Little, Brian (1989) *Personal Projects Analysis: Trivial Pursuits, Magnificent Obsessions, and the Search of Coherence*. Teoksessa David M., Buss & Nancy, Cantor (toim.) *Personal Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*. Springer, New York, 15 – 31.
- Little, Brian (1983) *Personal Projects. A Rationale and Method for Investigation*. *Environment and Behavior* 15:3, 273–309.
- Little, Brian & Gee, Travis (2007) *The Methodology of Personal Projects Analysis: Four Modules and a Funnel*. Teoksessa Little, Brian, Salmerá-Aro, Katariina & Phillips, Susan (toim.) *Personal Project Pursuit. Goals, Action, and Human Flourishing*. Mahwah, New Jersey, 51–98.
- Little, Brian, Salmerá-Aro, Katariina & Phillips, Susan (toim.) (2007) *Personal Project Pursuit. Goals, Action, and Human Flourishing*. Mahwah, New Jersey.
- Niiniluoto, Ilkka (1999a) Tahto kollokvion avausanat. Teoksessa Ilkka, Niiniluoto & Matti, Sintonen (toim.) *Tahto. Filosofian tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 61. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 1–5.
- Niiniluoto, Ilkka (1999b) Tahdon vapaus. Teoksessa Ilkka, Niiniluoto & Matti, Sintonen (toim.) *Tahto. Filosofian tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 61. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 233–242.
- Ollila, Maija-Riitta (1999) Moraali – tahtomuksia vai uskomuksia. Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sintonen, Matti (toim.) *Tahto. Filosofian tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 61. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 191–197.
- Pekonen, Kyösti (1998) *Politiikka urbaanissa betonilähiössä*. Gummerus, Saarijärvi.
- Poutanen, Veli-Matti (2000) *Elämänhallinta ilman työtä. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 84.
- Raitasalo, Raimo (1995) *Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena*. Kansaneläkelaitos, Helsinki.
- Riihinen, Olavi (1996) *Elämänhallinta käsitteen erittelyä ja ongelmia*. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Kansaneläkelaitos, Helsinki, 16–35.
- Roos, J. P. (1987) *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista*. SKS, Helsinki.
- Rose, Nikolas (1998) *Inventing Ourselves. Psychology, Power and Personhood*. Cambridge University Press: New York.
- Ruohotie, Pekka (1998) *Motivaatio, tahto ja oppiminen*. Edita, Helsinki.
- Ruth, Jan-Erik (1998) *Elämänhallinta ikäännyttäessä*. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, Tommi (toim.) *Elämänpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki, 314–330.
- Saarenheimo, Marja & Suutama, Timo (1995) *Elämänhallinta ja vanhuuteen sopeutuminen*. Teoksessa Lyytinen, Paula, Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) *Näkökulmia kehityspsykologiaan*. WSOY, Porvoo, Helsinki & Juva, 454–470.
- Sajama, Seppo (1999) *Tahdonalaisista uskomuksista*. Teoksessa Ilkka, Niiniluoto & Matti, Sintonen (toim.) *Tahto. Filosofian tutkimuksia Tampereen yliopistosta* 61. Tampereen yliopistopaino, Tampere, 107–115.
- Siitonen, Juha (1999) *Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua*. Oulun yliopisto, Oulu.
- Vuorio, Seppo (1996) *Mitä tarkoitamme puhuessamme elämänhallinnasta: kadoksissa käsitteviidakossa*. Teoksessa Raitasalo, Raimo (toim.) *Elämänhallintaa etsimässä*. Kansaneläkelaitos, Helsinki, 84–93.
- Ziehe, Thomas (1991) *Uusi Nuorisio. Epätavallisen oppimisen puolustus*. Vastapaino, Tampere.
- Zimmerman, Marc & Warschausky, Seth (1998) *Empowerment Theory for Rehabilitation Research: Conceptual and Methodological Issues*. *Rehabilitation Psychology* 43:1, 3–16.

II

WHY DO YOUNG PEOPLE GIVE UP THEIR JOB SEARCH?

by

Ylistö Sami, 2018

Nordic Journal of Working Life Studies 8(3), 27–45

<https://doi.org/10.18291/njwls.v8i3.109539>

Reproduced with kind permission by Nordic Journal of Working Life Studies.

Why do Young People Give up Their Job Search?¹

■ **Sami Ylistö²**

Project researcher, University of Jyväskylä, Department of Social Sciences and Philosophy, Finland

ABSTRACT

The decision to search or not to search for work is usually considered a purely individual choice. However, this is a simplistic view, which ignores important structural and situational aspects of job search behaviour. This article discusses the reasons why long-term unemployed youth in Finland give up their search for work or a student place. The data comprise 28 life course interviews that were analysed by means of content analysis. The data show that young people's job seeking behaviour is greatly influenced by how they view their labour market position and prospects. Job search abandonment is often temporary and young people soon resume their search because of the expectations of the society around them and their willingness to find work. The young people interviewed provided rational, emotional and life value reasons for their decision to suspend their job search. The article offers a deeper understanding of youths' job search behaviour.

KEYWORDS

Youth unemployment / long-term unemployment / job search obstacles

Introduction

Most European countries have seen a sharp rise in youth unemployment following the economic crises of the 1990s (Thompson 2013, p. 11) and 2000s (Dietrich 2012, p. 4). Youth unemployment rates are more than twice as high as figures for adults, but there is a significant variation between European countries (Dietrich 2012, p. 13) because of differences in vocational and educational systems (Breen 2005). In Finland, the 1990s economic crisis pushed up the youth unemployment rate very sharply (Myrskylä 2010, p. 18). Figures then fell back somewhat, only to rise again in the wake of the 2007 economic downturn (Dietrich 2012, p. 4). Today, the Finnish youth unemployment rate is still higher than in EU28 countries (Eurostat 2017) on average.¹ Compared with the other Nordic countries, Finland's youth unemployment rate is quite close to Sweden's, while Denmark, Iceland and Norway have significantly lower levels of youth unemployment. In Finland and the other Nordic countries, youth long-term unemployment is considerably lower than in the other European countries (Dietrich 2012, p. 18).

There have also been marked changes in European labour force policies over the past three decades. Most significantly, there has been a growing shift towards activating the unemployed, instead of pursuing full employment through direct job creation

¹ You can find this text and its DOI at <https://tidsskrift.dk/njwls/index>.

² Corresponding author: Sami Ylistö, Department of Social Sciences and Philosophy, PO Box 35, University of Jyväskylä, Jyväskylä 40014, Finland. E-mail: sami.ylisto@jyu.fi.

or Keynesian demand management (Keskitalo 2008, p. 103). The policy of activation has also tightened the conditions for benefit receipt, making eligibility increasingly dependent on labour market participation (Keskitalo & Karjalainen 2013, p. 8). Active labour market policies have been viewed as ways of mobilizing available labour resources and improving overall labour productivity, reducing unemployment, and fostering incentives to work (see Johansson & Hviden 2007, p. 336, 339). Young people have been an important target for these active labour market measures, and will remain so in the future. Various labour market schemes have been put in place across EU countries to facilitate the entry of young people into the labour market (Dietrich 2012, p. 9; Karjalainen 2013, p. 217).

Although the Nordic countries by no means take the exact same approach to activation, their policies do share certain features in common. Broadly speaking, all citizens of working age in the Nordic countries are now facing the same employment requirements (Johansson & Hviden 2007, p. 344). Activation policies require that the unemployed must actively search for work and accept job or training offers (Hobbins 2016, p. 43; Johansson & Hviden 2007, p. 337; Keskitalo 2008, p. 135). Job seeking thus lies at the core of all activation efforts. The thinking is that unemployment at a young age is particularly liable to lead to passivity and to detract from the motivation to find work (Hobbins 2016, p. 45). In this framework, a low level of job search intensity is usually interpreted as a sign of laziness or lack of motivation: these people tend to be considered workshy. This explanation is far from satisfactory, however, as it focuses exclusively on the individual and ignores the structural or situational factors that underlie job-seeking behaviours. This is why more in-depth research is needed into job search abandonment.

In this paper, I explore the reasons given by long-term unemployed youths in Finland for their decision not to apply for a job or a student place. The analysis is not focused on active labour market policies per se. Rather, I am interested in young people's subjective assessments of their situation and obstacles to job search. The data consist of life course interviews with long-term unemployed youths in Jyväskylä, a city of about 140,000 people in central Finland. The decision to temporarily abandon the search for work or a student place was a recurring theme in the interviews: it was mentioned in 26 of the 28 interviews I collected for my doctoral thesis. Only eight of the excerpts from the data referred to applying for a student place compared with 123 references to searching for work. For simplicity, both are referred to as job search obstacles throughout the remainder of the article.

One of the most crucial decisions shaping the agency of the unemployed individual is whether or not to search for work. The decision hinges on a number of individual characteristics and the individual's life situation, including factors such as work capacity, family and personal finances. Nonetheless, giving up the search for work is not just an individual-level phenomenon. Instead, all job-seeking behaviours are heavily influenced by structural factors, most notably the current labour market situation. This is why the analysis of job search abandonment must incorporate the concepts of both agency and structure. Indeed, agency and structure are the key analytical concepts in this article, in the sense defined by Anthony Giddens in his structuration theory. Giddens's (1979; 1984) idea of strategic conduct is used to identify structural strains that shape and influence the long-term unemployed individual's decision to search for work – or to not to search for work.

Researching temporary job search abandonment

Giving up the search for work ties in closely with job search intensity. The criteria on which job search intensity is assessed include factors such as the amount of time spent on looking for work and the number of jobs applied for (Kuvaja 2011, p. 18). In Finland, there is a relative scarcity of research into job search intensity among the unemployed (see Virjo & Aho 2001, p. 55), but internationally, the subject has attracted considerable attention. Another area that has gained much interest is on-the-job search among people who have been laid off or who are changing jobs. The motives and social factors at play in the decision to give up looking for work are somewhat different from those involved in active job search (Vanteenskiste et al. 2004, p. 347, 360), but job search abandonment is nonetheless rarely examined as a separate research question. Studies on job search intensity and qualitative research into the experiences of the unemployed routinely ignore the reasons for giving up the search for work. Therefore, in order to provide the necessary background for the research question of this article, it is necessary to turn to earlier studies on job search intensity and experiences of unemployment.

Earlier results on the effects of job search intensity on the probability of finding work are mixed: some studies report that high job search intensity increases the prospects of employment (Kanfer et al. 2001, p. 849; Wanberg et al. 1999, p. 904), others indicate that job search intensity has no independent effect on improving employment prospects (Virjo & Aho 2001, p. 57). It has been shown that individuals who report low levels of job search self-efficacy are less likely to look for work as intensely and are more likely to use ineffective search techniques than individuals with a high level of job search self-efficacy (Wanberg et al. 1999, p. 898–899). In other words, the most active job seekers are the same people who have the best prospects of employment as it is.

Research has found that individuals with a high job search intensity have more mental health issues than those with a lower job search intensity (Bolinder 1999, p. 56; Vuori & Tervahartiala 1995, p. 47). This finding has been explained by suggesting that active but unsuccessful job search is liable to cause disappointment and frustration and therefore mental ill health (Virjo & Aho 2001, p. 57). It has been reported that autonomous motivation for refraining from job search is positively related to both general health and life satisfaction (Vanteenskiste et al. 2004, p. 355). Job search intensity is influenced by a variety of situational factors. Illnesses, child care, and family responsibilities, for instance, may contribute to hamper the individual's job search efforts (Vanteenskiste et al. 2004, p. 355; Wanberg et al. 1999, p. 899), whereas financial hardship may be associated with a higher level of job search intensity (Kanfer 2001, p. 844; Wanberg et al. 1999, p. 903).

Psychological studies of job search behaviour draw a close parallel between job search intensity and motivation. According to self-determination theory, motivational intensity is dependent on the extent to which motivation comes from intrinsic as opposed to extrinsic sources (Ryan & Deci 2004, p. 16). Job search motivation forced upon the individual from the outside is bound to be lower than intrinsic motivation coming from within the individual. Expectation value theory suggests that job search intensity is regulated by expectations of job search success (Feather 1990). The higher people's expectations that they will meet the employer's requirements, the more likely it is they will apply for the vacancy (Savaja 2000, p. 3).

It seems that low job search intensity is associated with prolonged unemployment (Savaja 2000, p. 58–61; Virjo & Aho 2001, p. 70), yet it has been reported that the long-term unemployed, on average, have a high work motivation (Aaltio 2014, p. 21). Job search intensity does not decline in the same way across the board: some people who are on union-paid unemployment benefit, for instance, will only begin actively to search for work when they know their benefits will soon be running out (Terävä et al. 2011, p. 57–58). There is also evidence that unemployment benefit sanctions increase the re-employment rate of labour market subsidy and basic unemployment benefit recipients. This, it has been suggested, is explained by the fact that benefit sanctions decrease the reservation wage level and increase the jobseeker's efforts, which positively impacts the likelihood of employment (Busk 2014, p. 65, 71). Furthermore, it has been found that job search intensity declines during participation in active labour market schemes (Aho & Vehviläinen 1997, p. 162; Hämäläinen & Ollikainen 2004, p. 20; Hämäläinen & Tuomala 2006, p. 31–32).

Unemployment traps are likewise connected with job search intensity. If income from benefits is close to the level of income from work, then labour supply theory gives cause to assume that unemployment becomes an attractive alternative to gainful employment: it is thought that people will prefer to stay at home on public sector subsidies instead of going out to work (Parpo 2007, p. 18). However, these unemployment trap assumptions are challenged by results from several studies. It seems that people are in fact prepared to accept job offers even if they could earn the same or more from benefits (Forssén & Hakovirta 1998, p. 26; Hiilamo 2003; Holm & Kyyrä 1997, p. 39–41; Parpo 2007, p. 46, 72; Pedersen & Smith 2001, p. 286). One possible explanation is that in the long run, a job that offers no financial incentive may provide a stepping stone to a better paid job in the future.

Overall, there is marked interindividual variation in job search intensity (Savaja 2000, p. 60). However, individual factors impeding employment may have only minor significance and have a limited effect in the labour market. For this reason, an examination of obstacles to employment that is focused on one single factor may leave us with an incomplete picture of the situation of the unemployed (Parpo 2007, p. 57). Job search intensity is often influenced by multiple factors at the same time. Accordingly, the decision to give up the search for work is usually the net effect of several individual and societal factors.

Job search and strategic conduct

The decision to search or not to search for work is not just individual in nature, because job search can be complicated by a host of structural and labour market factors. Young people are in a weaker labour market position than many other groups. They are often employed in temporary jobs, and they lack the experience that is crucial in the competition for jobs (Nyyssölä 2002, p. 130–131). Tough competition makes the challenge of job seeking even harder. In major Finnish cities where most young jobseekers live, there are usually dozens if not hundreds of job applicants for every job vacancy. This brings us to one of the most fundamental and traditional questions of social research: the question of how the relationship between structures and individual agency is determined in each particular situation. For this reason, the analysis here needs to employ not only the concept of agency but also the concept of structure.

I use the concepts of agency and structure in the sense of Giddens's structuration theory. Giddens says that action refers to intervention in events in the world in order to produce definite outcomes. Agency involves power in the sense of transformative capacity, which can be taken to refer to agents' capabilities to reach wanted outcomes. However, agency has many limitations (Giddens 1979, p. 88; Giddens 1984, p. 15). For example, structures are relatively constant features of society, and individuals cannot just wish them away (Heiskala 2000, p. 187). Nevertheless, structure is not to be equated with constraint, but it is always both constraining and enabling. Structures, as recursively organized sets of rules and as resources, are medium and outcome of the practices they organize (Giddens 1979, p. 70; Giddens 1984, p. 25). The main structures relevant to job search are those related to the labour market and the social security system. These structures provide citizens with access to financial resources on condition that they adhere to a number of informal as well as formal rules. Active labour market policies have also increased demands for active job search and for acceptance of job offers.

Job search abandonment can be seen as a strategic solution for the long-term unemployed in various life situations. In Giddens's terms, the analysis of strategic conduct means giving primacy to strategies of control within defined contextual boundaries. It concentrates on the contextually situated activities of definite groups of actors, drawing attention to 1) agents' knowledgeability, 2) their motivation and 3) dialectic of control (Giddens 1984, p. 288–293). Knowledgeability means that every social actor knows a great deal about the conditions of reproduction in the society of which they are members (Giddens 1979, p. 5). It is important to understand how long-term unemployed youths figure out their labour market position and prospects and how this knowledge affects their job search decisions. Motivational components of action refers to the organization of an actor's wants, straddling conscious and unconscious aspects of cognition and emotion (Giddens 1979, p. 58). By dialectic of control, Giddens means that the less powerful can exert some control over the more powerful (Giddens 1984, p. 374). In our context, this means that unemployed individuals do not blindly follow official rules, but may also act otherwise by circumventing or breaking rules and expectations.

Material and methods

The data analysed for this research consist of 28 life course interviews running to a total length of 57 hours.² I chose to collect my data in this way because the method agrees well with the notion of strategic conduct that emphasizes individual activity. Seen from the life course standpoint, individuals appear as active agents who have the capacity to shape and direct their life events (Giele & Elder 1998). Changing lives are in constant interplay with the changes happening in society and its structures. Neither can be understood conceptually without the other (Riley 1998, p. 46). For this reason, it is impossible to consider the meaning of work to young individuals in isolation from their current life situation, the many possible motives they have for working or from the concrete jobs available at each moment in time (Tuohinen 1996, p. 84).

I recruited the interviewees via organizations providing rehabilitation and training services for the unemployed and via the social networks of unemployed youths. All interviewees lived in and around Jyväskylä in central Finland and had been unemployed for at least 12 consecutive months before age 30. Cumulative unemployment duration was

calculated based on the extended definition of unemployment, which means that participation in active labour market schemes does not interrupt unemployment (Montén & Tuomala 2003, p. 20).

The life course interviews started from childhood events and proceeded via school years to experiences of work and unemployment, current situation and future plans. The interviews were open-ended and frequently used follow-up questions to gain deeper insight into the youths' experiences. The interviews were analysed using the methods of qualitative content analysis (Cavanagh 1997; Elo & Kyngäs 2008; Miles & Huberman 1994, p. 183). Specifically, I used inductive content analysis, which includes open coding, categorization and abstraction (Elo & Kyngäs 2007, p. 109). I extracted from the material 131 original expressions in which the interviewees discussed their reasons for not having applied for jobs or student places. At the coding stage, I condensed the original expressions (Miles & Huberman 1994, p. 10–11) into a couple of words that captured the essence of those expressions. For example, the original interview excerpt 'I don't really have the self-esteem to apply for jobs or student places' was condensed into the category 'poor self-esteem'.

Following data condensation, I grouped the data into categories with similar meanings. Each category was named using content-characteristic words (Elo & Kyngäs 2008, p. 111). At the same time, I abstracted the data in order to proceed from the interviewees' original expressions to theoretical concepts. I continued with this abstraction by combining classifications as far as this was possible from the standpoint of the data. This yielded 25 categories describing reasons for giving up the search for work, which were then combined into six clusters. These clusters were named as disappointments, difficult life situations, lack of knowledge, practical problems, alternative orientation and job contents. Finally, these six clusters were reduced to three theoretical classes: rational, emotional and life value obstacles to job search.

Job search obstacles describe the youths' perspective on the difficulties they had experienced in searching for work. People can react to similar life events in very different ways. Some describe their difficulties in searching for work in very rational terms, the accounts of others revolve around negative emotions and others still say they have lost all interest in work. For this reason, the categories formed in content analysis are not intended as mutually exclusive, but involve some inevitable overlap. The key decisive factor with respect to the classification is the interviewees' articulation: do they describe their job search rationally, in emotional terms or from the standpoint of their life values. Quite often the interviewees' narratives combined different types of explanations. The interviewees' names have been changed and all other identifying data removed for reasons of anonymity. Filler words have been edited out for readability.

Rational job search obstacles³

Rational narratives of job search obstacles provided sound and well-justified reasons for why the interviewees had given up searching for work. Rational accounts of life situations may otherwise be very similar to emotional narratives of job search obstacles, but they do not mention the negative emotions attached to searching for work. The two major rational job search obstacles mentioned in the interview narratives were practical problems and lack of knowledge.

Practical problems

Practical problems refer to the rational reasons why, from the unemployed youth's standpoint, it does not make sufficient sense to apply for a job offered, or indeed why accepting a job is impossible. Practical problems are concrete barriers to job search. When speaking about these problems, young people are also able to rationalize the strategic decisions they have made. In Giddens's (1984, p. 5) terms, the rationalization of action means that agents can maintain a continuing theoretical understanding of the grounds of their activity. Youths are very knowledgeable of their situation and give well reasoned arguments as to why they have decided not to search for work. In their interviews, the youths mention virtually all the known reasons for structural unemployment, that is qualifications, vocational skills and training, the applicant's geographical residence and work experience, which differ from the job vacancies available (see Pehkonen 1998, p. 319). The locking-in effect associated with active labour market measures, that is the reduced intensity of job search during these measures (Hämäläinen 2013, p. 179), is also seen in the interviews.

Another practical problem raised in the interviews is poor health. A poor state of health is usually connected with difficult life situations, but even health can be approached in purely rational terms. Seen from this standpoint, health is reduced to an issue of disability and does not necessarily involve any emotional burden. Other factors impacting young people's job search include unemployment (Parpo 2007) and bureaucracy traps (Hiilamo 2010, p. 277) as well as poor prospects for employment. Resulting from structural incongruities between the social security system and the labour market, unemployment and bureaucracy traps effectively undermine the willingness of young people to apply for short-term jobs. Vocational school graduate Jaana (29) said this in her interview:

SY: So have these jobs affected your benefits?

J: Well it's really hard to go because you're listed as unemployed again and all your benefits are completely screwed up.

SY: Can you elaborate on that?

J: Well there's a long period when you don't get any money at all and you have all these waiting periods and stuff, and then sometimes they've like offered me temporary jobs, I mean real short ones, they're absolutely not worth it. They just mean you'll be left with less income than before.

SY: So you're left with less money in pocket?

J: Yeah I'd almost say that's the case. At least you won't be getting more. I mean like a two-week job, you won't – all the paperwork that's involved, you just can't be bothered.

Jaana gives a rational description of the unemployment and bureaucracy traps related to short-term temporary jobs. She says the financial benefits from accepting such a job are minimal or even negative. This meets the criterion of an unemployment trap, as the individual's net income would not increase from the amount they receive in benefits. Jaana also describes the huge amount of paperwork involved. Even after a brief spell at work, the unemployed have to reapply for benefits, which is a long drawn out process causing delays in payments and financial uncertainty. Short-term temporary jobs also complicate everyday life and planning ahead, as the rules involved are often strictly binding

upon employees. Anyone interested in working for the same company in the future must be prepared to accept even the shortest jobs at very short notice. These factors figure prominently in the long-term unemployed youths' narratives as to why they are reluctant to apply for temporary jobs shorter than two weeks. As far as they are concerned, short temporary jobs are a burden for the unemployed youths, because the short notice complicates everyday life and the benefit system plays havoc with daily finances. It is a reasonable strategic decision to decline these kinds of job offers.

Many of the youths interviewed have poor prospects of employment, which they often recognize themselves. Some are able to take a rational view of their situation. One of the reasons why they think their chances of getting work are minimal is that there simply are not enough vacancies in their sector. Some interviewees say it is impossible for them to compete with the countless other applicants. They also recognize that they have gaps in their qualifications, which will hurt their chances of getting a job. If they think their prospects of finding work are poor, making an effort and pushing hard to land a job will not necessarily seem a very rational thing to do.

Lack of knowledge

The youths often say in their interviews that they do not have the necessary knowledge to search for work. It is hard for them to apply for jobs because they are not sure in which sector they would want to work, because they have no clear plans for employment, or because they lack knowledge about work and careers in general. Giddens points out that agents' knowledgeability is always limited in respect of boundaries of action (Giddens 1979, p. 144), but in this case, the information needed for strategic decision-making in respect of job search is almost totally absent. Intentional action always requires that agents utilize their knowledge to achieve particular outcomes (Giddens 1984, p. 10). This is why intentional action is almost impossible without a clear notion of the ultimate aim of that activity or the means with which it can be achieved. For this reason, lack of knowledge is a problem first and foremost of rational decision-making, and it hampers intentional, goal-oriented activity in the labour market. Urho (30) is an example of a person who for these reasons has had great difficulty orienting to the labour market.

U: Well at the point when you knew what you were going to apply for, it wasn't at that stage really difficult at all. Which it was when you still didn't know what sector you'd like to get into. I mean it was impossible to get started in that situation. But now that you had work experience, a degree and when you knew what you wanted, at that stage it was real easy.

SY: Okay.

U: You knew what you're doing.

SY: Was there earlier some sort of mental barrier to searching for work?

U: Yeah I'm sure there was. And there was the uncertainty that you didn't know what you wanted. Perhaps that was the main thing. The main problem. You needed really to find that one thing before you could seriously turn your attention to the labour market.

Urho is a typical example of a person whose youth has been characterized by aimlessness. This is a result of not knowing what one wants from life. Urho dropped out of his

first degree programme because he lacked interest and motivation, but he later completed another vocational degree. In his own words, he ‘did nothing’ with this degree. Later on, he ‘couldn’t even be bothered to look for any work’, and he was unemployed for some four years. Because of their lack of knowledge, the interviewees have had difficulty identifying and understanding the structures of society in which they are expected to lead their lives. They said they often were not even interested to find out, hinting at difficulties with strategic decision-making and future planning that in the absence of outside help may persist for years. Indeed, an intervention by some outside party often appears in the youths’ narratives as a turning point in their lives.

In Urho’s case, this turning point came in the form of a job offer from the employment office. This eventually brought him a trainee position with another employer, which proved to be a good experience. Finding a meaningful job and the experiences of success provided a clear direction for Urho’s future planning. He later applied for other trainee positions in the same sector and completed a degree. The key factor that helped Urho turn the corner and encouraged him to start looking for work was the discovery of his ‘own thing’, which he felt he was good at and which he ‘liked doing’. As a result, this passive unemployed youth transformed into an active and keen job applicant who soon found a job after graduating. He has now been working for several years and his future work prospects are good.

Urho is no exception. In fact, there were quite a few youths who contemplated out loud about ‘what would be an interesting sector’ or who said they ‘hadn’t found a suitable job’ or that they ‘haven’t got a clue what to apply for’. It seems that young people lack the experience that would help them decide which sector and field would suit them best. In the absence of this experiential knowledge, their career plans remain vague and abstract. This lack of clarity translates into hard-to-achieve goals and objectives, which in turn are associated with more psychological distress (Emmons 1992). It is also clear from the interviews that the youths have many gaps in their knowledge about work and careers in general, as they consider which sectors and fields offer the best prospects of finding work, as they have no idea of the qualifications required in different jobs and occupations, and as they may also be unclear about application procedures to different schools and institutions. Their lack of knowledge is often reflected in a rather fatalistic discourse in which the narrator’s own role is pushed to the margin. In this connection, the youths use such expressions as ‘we’ll just have to see what turns up’ and ‘they know what they’re doing at the employment office’, in which the narrator has no active role in the unfolding of events. This kind of narrative suggests a reduced ability to plan ahead for the future and make strategic decisions.

Emotional job search obstacles⁴

Emotional obstacles to job search are characterized by an emotionally laden narrative. The youths refer to the negative emotions elicited by looking for work, which often have to do with the stress involved. Stress tends to surface in situations that people think may threaten their well-being and exceed or tax their existing resources (Folkman et al. 1986, p. 992–993). It is clear from their narratives that these youths are keenly aware of the environment’s pressures and expectations with regard to their looking for work, but they feel there is very little they can do to influence the situation. In an objective

assessment, they might have had some options, but the applicants have either not been aware of them or concluded that it would be too hard to achieve them. Consequently, the youth start to avoid searching for work because they do not want to face the associated negative emotions. Emotional job search obstacles are caused by disappointments and difficult life situations.

Disappointments

Disappointments highlight the emotional reactions associated with job search failure, being rejected and giving up. In their narratives of disappointment in connection with job search, the youths usually describe their unemployment as a forced situation. They had tried to find work, but failed time and again. Seen from their own standpoint, the interviewed youths had hardly any realistic means of influencing their prospects of finding work, but they just had to resign to the situation. Individuals have virtually no input into such external factors as employers' hiring criteria, including years of experience and job specific skills (Fugate et al. 2004, p. 16). The story of Lauri (31) is one example of trying but failing. He has two vocational degrees and has been out of work for a total of almost eight years, during which time he has taken part in countless active labour market measures. Even so during his lifetime, he has been in paid employment for just one single month. He describes his job search as follows:

SY: Have your experiences of unemployment changed over time?

L: Sure yes, or how should I put it. Or you just can't be bothered any more to really try. Early on I'd use to send in no end of applications and apply everywhere, even if I really wasn't even qualified.

SY: So you'd be actively searching for work?

L: Yeah, but I mean you get fed up. It becomes a shitty job in itself, looking for work and running around all these places and failing all the time. It's a real drain. You know, why go to the trouble to apply cos it's always the same, yeah yeah you were the best applicant in the world but unfortunately we're not hiring you but we chose this other poor sod.

Lauri's story is a typical example of the disappointments associated with job search failure. These young people who have been disappointed in their efforts to find work insist they have tried really hard, but repeatedly failed. These failures can also be addressed in a purely rational manner, but they transform into disappointments when they have a negative emotional charge. In Lauri's case, his job search disappointments changed an initially active and eager applicant into a pessimistic and passive unemployed youth. In his own words, the constant failure of his efforts made the search for work a 'shitty' business and he became 'fed up'. My interpretation is that Lauri's frustrated outbursts and anger stem from his sense of disappointment (see Lähteenmaa 2010, p. 59). Likewise, the comment that the efforts invested in job search are a 'real drain' is clearly linked with the mental stress caused by job search. Disappointments make searching for work a mentally strenuous exercise and therefore the decision to give it up makes perfect sense to young people as a strategic choice. This brings youths face to face with society's high expectations regarding active employment and often spurs them to resume their efforts later on. The life course of the youths interviewed is typically a succession

of active job search periods lasting from a couple of days to up to months, which are interspersed with sometimes much longer periods of suspended job search.

Difficult life situations

Difficult life situations refer to emotionally exhausting stages in young people's life courses. Examples of such situations include mental health problems, burnout, substance abuse, broken relationships and the death of a close person. These same issues can also be addressed in entirely rational terms, but only those expressions are classified in this category that specifically mention the negative emotions aroused by the situation. Difficult life situations also differ from disappointments in the sense that in most cases, youths have not even managed to start looking for work. Difficult life situations are life events that Giddens (1984, p. 61; 1979, p. 123–128) calls 'critical situations' and in his later production 'fateful moments'. These are life situations in which daily routines become radically disrupted (Giddens 1991, p. 167). Routines are central to the individual's sense of ontological security, and therefore, any disruption to those routines gives rise to anxiety, pain and fear (Giddens 1979, p. 123–128; 1991, p. 167). For this reason, difficult life situations bring negative emotions to the surface. Jaana (29) discusses the effects of mental health problems on her job search:

J: And it was perhaps also a bit that I wanted to take distance from society and the requirement that you have to work.

SY: How long did this desire to take distance last?

J: I felt that in summer 2006 I came to a turning point that I wanted to change my life.

SY: So that was some six years ago?

J: Right and that was when I began actively to search for work.

SY: Did something special happen at that point?

J: I got medication for depression and the doctor said I needed to have thyroid tests and then they discovered that I had hypothyroidism and I got medication for that and that changed my mood.

SY: And as a result apparently your attitude to work changed as well?

J: So there was this depression and that was a big reason why I didn't want to work.

This account is a typical example of the difficult life situations experienced by the youths interviewed in that it was only after Jaana had resolved her problems that it became possible for her to become oriented to the labour market. Jaana struggled for years with severe depression, which was a major reason for her tendency to withdraw and her reluctance to search for work. Jaana herself attributed her depression to traumatic childhood events, including her mother's early death and a troubled relationship with her stepmother. These issues remained suppressed for years, and Jaana believes this was what triggered her depression, which was further exacerbated by hypothyroidism.

After she graduated from vocational school, Jaana was unemployed for around six years. Typically, youths in difficult life situations have most of their resources tied up in coping with the everyday grind. They will have very little left in the tank to search for work, which may seem like a challenge too far and therefore a source of negative

emotions. Jaana says that 'I haven't been active [searching for work] because it all feels so difficult. Sometimes if I really put my head down I might have one day when I phone around', but that 'requires a huge effort and you can't do that every day'. This is indicative of a mental barrier to searching for work that has to be overcome in order to be able to apply for jobs.

According to Giddens (1991, p. 167), individuals facing fateful moments may feel particularly bereft and suffer from a lack of psychic and social resources to cope with a difficult situation. They might be unable to solve their problems by themselves. Indeed, many of the interviewed youths who received no outside help continued to struggle with difficult life situations for prolonged periods. For Jaana, too, admission to care marked a clear turning point because when her depression began to lift, her interest in work was soon revived. Her unemployment ended as she began to study, and as soon as she graduated, she found a job in her own sector. Her future employment prospects are solid.

Job search obstacles related to life values⁵

Job search obstacles related to life values arise from what young people consider important or valuable in their life. They are based on young people's value choices and may therefore seem illogical or hard to understand to an outsider. Even so, the reluctance of the unemployed to participate in the social fabric of society can be understood in terms of strategic conduct. Wage employment is not necessarily an important value for young people; other aspects of life may well take precedence. People who attach little value to work will not have a very high level of job search intensity (Savaja 2000, p. 67). The explanations offered by the youth for their reluctance to search for work appear in the form of an alternative orientation or questions concerning the contents of work.

Alternative orientation

Job search problems associated with an alternative orientation call into question the meaning of work in the young individual's life as a whole. Youths with an alternative orientation harbour deep-seated resentment against the values of modern society, particularly wage employment, technology and materialism (Wrede-Jäntti 2003, p. 106–109; Wrede-Jäntti 2010, p. 109–110). In the life course of the young people interviewed for this research, periods of alternative orientation varied in length from a few weeks to more than a year. The most distinctive feature of this orientation is that the young individual places greater value on leisure or some other activity than on wage employment. Typically, these individuals will talk about taking a break, their own activities and the unimportance of work. Taking a break refers to periods of life when youths are officially unemployed but concentrate on spending free time or just chilling out. It often serves as a buffer between different life situations. Not all young people are actively searching for work, but they may be waiting for the start of a training course (Malmberg-Heimonen 2003, p. 44), a job or military service, or because they are expecting a baby. Short-term breaks are also taken in the early stages of unemployment. Sirpa (29) has just graduated from a nursing programme:

This two-year programme period was in fact quite intense and there were lots of job training placements and there were no holidays at all so I was bit like, now that I'm unemployed from Christmas I'll certainly register as an unemployed job seeker at the employment office and look around a bit, but I won't apply for anything. Just so that I could take a short break. And then when I felt I'd had my Christmas holidays I started to look for work again.

Sirpa is a typical example of a young person who takes a short break after graduating (see also Sundvall 2013, p. 63). She temporarily values her own leisure as more important than searching for work. Even so it is fair to say that Sirpa is motivated to search for work, and there is no reason to believe she will have any long-term difficulty finding employment. Some, however, remain in this break mode for much longer. Among the interviewees, there were two young people who said they had been on a gap year after upper secondary school and before beginning their studies. I also interviewed one housewife who had spent about one year of her unemployment looking after her small child at home. As a rule, the youths interviewed describe their breaks as a passing stage of life. Yet, in a couple of cases, the youths' reluctance to search for work has been due their aversion to work in general. This is reflected in expressions of the perceived unimportance of work: 'wanted to be unemployed', 'forgot about job search' and 'had no interest'. Later, however, even these youths changed their mind and oriented themselves to the labour market.

The value of wage employment may also be superseded by personal interests and activities. Youths with an alternative orientation are keen to invest in what they think is most interesting in life, what they like and value most of all (Wrede-Jäntti 2003, p. 106). The youths said time and again that they did not want to spend their days doing nothing, and therefore had to invest much time and effort in finding outlets for self-realization in alternative projects to wage employment. The following excerpt is from an interview with Daniel (23):

I can say for sure that it would be extremely easy just to stay put and to build your life around social welfare and then just mess around with what you want. Whatever you want to do. When they say that I mean it didn't seem at all impossible to live your life outside society. Just take advantage of what you can get out of society. Yeah and I mean it's just about concentrating on your own belly button.

Although he is currently in workplace training, Daniel is leading an active life. He has several leisure interests and he is involved in organizations, voluntary work and organizing events. After upper secondary school, he spent a few years 'messing around' with his own stuff and was not interested in work. He has since changed his mind and is now committed to finding work. Daniel is an exceptional individual in the sense that he refers to social welfare as he explains his previous attitude to searching for work. He mentions the social services centre and the income support he received from the centre, which made possible the lifestyle he had at the time. Only three other interviewees mentioned the impact of the benefits or allowances they received to their job search. By all accounts, it seems that social security lowers the threshold for youths to adopt alternative lifestyles in that it guarantees them a basic income. Yet, a far more important incentive to adopting an alternative orientation is the difficult

labour market situation that makes it virtually impossible to find work. The logical strategic solution in this situation is to try and find meaningful content in one's life from sources other than wage employment.

Job content

Job content is another reason why youths may drift into passivity in their search for work. The single most important aspect of work, for the vast majority of young people, is job content, what one actually will be doing on the job (Myllyniemi 2007, p. 39). This is clearly reflected in the interviews collected. A high level of education underscores the meaning of job content (Tuppurainen 2010, p. 18–19), which provides the motivational foundation for the choice of sector of employment in virtually all education and counselling ideologies in Finland (Tuohinen 1996, p. 81). Against this background, it is understandable that job content values are highly prominent in the interviews of long-term unemployed youths. Young people know what kind of work they would want to do and expect their job to provide opportunities for self-realization. They also expect to find a job commensurate with their skills and qualifications. Job content values narrow the range of jobs that young people will apply for. If jobs are not available that match their values, then job content issues may prevent the individual from searching for work at all. Jaakko (30) describes the influence of job content on his search for work:

SY: What about searching for work? How active were you in terms of sending in job applications when vacancies were announced?

J: Well I could have been more active than I was, but the thing was that in many cases you really needed a lot of experience. Especially if you wanted a proper job as a chef, not just any old job, then the minimum requirement was at least two years' professional experience. I personally haven't been too keen on travelling all the way to Lapland or what have you, where it's easier to get a job, where you could have got that experience ... [I've] really put down roots here in Jyväskylä.

Jaakko refers to both rational arguments and job contents to explain his low job search intensity. His rational reasons include the lack of experience and his reluctance to move after work. However, he is also clear that he does not want to do odd jobs, but is keen to find work that matches his qualifications as chef. His reference to 'any old job' implies work that is not respected. Jaakko feels that his job search was hampered because he could not realistically expect to find work in Jyväskylä that was commensurate with his qualifications. The youths interviewed said that they would apply for jobs in other sectors when they were out of work for long periods, but would always do so with caution and consideration. Job content is not just a matter of opinion about what is and what is not meaningful work. It also has to do with how the individual's skills, training, qualifications and other characteristics can be applied to the concrete jobs available. Physical and mental limitations, for instance, may have a major influence on the kind of work that a young person can consider and accept. For instance, vertigo sufferer Risto (25) said he could have had a job removing snow from the top of buildings, and Liisa (20) said 'it would be embarrassing to throw up while you're changing old ladies' nappies'.

Neither had applied for these jobs that the employment office had offered them because they thought the specific job tasks would have required unreasonable effort.

Conclusion

The interview data analysed in this research describe how long-term unemployed youths in central Finland view obstacles to job search. There seems to be a broad sense that looking for work is not really worth while: there is no real incentive because there just are not enough jobs to go around. The young people reacted to this in very different ways. Some chose not to search for work at all because of the mental stress involved, or because it arouses intense negative emotions. Emotional barriers come up in connection with disappointments and difficult life situations that must be overcome before it is possible to search for work in the first place. Others take a very rational view on the problems of searching for work: because of their lack of knowledge or because of the practical problems involved, it is sometimes unreasonable or indeed impossible for long-term unemployed youths to try and find work. A third approach that leads young people to abandon their search for work is based on their value choices. These choices have to do with job content and more generally with the meaning of work in the young individual's life. Employers' high demands and qualification requirements (Sundvall 2013, 63) make it virtually impossible for young people to find employment, especially if they have any disabilities. A logical strategic solution in this situation is to search for meaningful content in one's life within some other domain.

Giving up the search for work is a rather complex phenomenon. The youths interviewed here often discussed job search obstacles in various combinations. For the same reason, the decision to temporarily abandon one's job search cannot be seen as a purely individual choice. The young person's life history and environment have a major impact on the decisions they make. As Giddens (1984) shows in his theory, agency and structure are closely interwoven. Likewise, the references in young people's narratives to structural and individual obstacles to job search are closely intertwined. They mention a number of reasons that have to do with their individual life situations, but in many cases, these only become true obstacles to job search when the prevailing labour market situation is also taken into account. From a theoretical standpoint, there have no doubt been many opportunities in the lives of the youths interviewed that they have failed to grasp. In reality, they have faced numerous obstacles in their lives that have prevented them from recognizing or seizing these opportunities.

The results of this research have relevance in all countries where the unemployed are faced with similar requirements in the labour market. In the Nordic countries and most other Western societies, it is a common misunderstanding that unemployment is somehow linked to a lack of work ethics or some other personal shortcomings rather than to structural causes (Hobbins 2016, 43). Reflecting this misperception, labour market policies clearly fail to recognize the impact of labour market structures on the individual's strategic conduct. This failure is then reflected in an overemphasis on individual factors that affect job search behaviour. This simplistic view is almost the exact opposite to the reality faced by long-term unemployed youths. The main reason why they decide to abandon their job search from time to time lies in the strained labour market situation. The reason they soon resume their search, in turn, lies not only in the expectations

of the society around them but also their willingness to find work. The long-term youth interviewed for this study considered employment a valuable goal. For this reason, weak work ethics cannot explain why the long-term unemployed youths decide to give up their job search. Instead, we need to turn our focus to the life situation of the youth and understand the structural labour market factors.

References

- Aaltio, E. (2014). Työllisyyspalvelujen toimintakykymittarin pilotointi. Työllisyyspalveluiden vaikuttavuus -projektin väkiraportti. [Piloting a functional capacity scale for employment services. Interim project report.], Helsinki: Kuntaliitto.
- Aho, S. & Vehviläinen, J. (1997). Keppi ja porkkana. Tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista. [Stick and carrot. Study on the impacts of a labour policy reform designed to activate young people aged under 20 and on young people excluded from education.], Helsinki: ESR-julkaisut 3/97.
- Bolinder, M. (1999). Söksbeteendets betydelse för chansen att hitta ett job. [Significance of job search behaviour for chances of finding a job.], *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 5 (1): 45–62.
- Breen, R. (2005). Explaining cross-national variation in youth unemployment. Market and institutional factors, *European Sociological Review* 21(2): 125–134. doi: <https://doi.org/10.1093/esr/jci008>.
- Busk, H. (2014). Search in the Labour Markets. Empirical Evidence of the Role of Technology and Sanctions. Väitöskirja, Jyväskylä: Jyväskylä University School of Business and Economics (151).
- Cavanagh, S. (1997). Content analysis: concepts, methods and applications, *Nurse Researcher* 4 (3): 5–16. doi: <https://doi.org/10.7748/nr1997.04.4.3.5.c5869>.
- Dietrich, H. (2012). Youth Unemployment in Europe. Theoretical Considerations and Empirical Findings, Bonn: Friedrich Ebert Stiftung.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process, *Journal of Advanced Nursing* 62(1): 107–115. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x>.
- Emmons, R. (1992). Abstract versus concrete goals. Personal strivings level, physical illness and psychological well-being, *Journal of Personality and Social Psychology* 62(2): 292–300. doi: <https://doi.org/10.1037//0022-3514.62.2.292>.
- Eurostat (2017). Newsrelease euroindicator 166/2017. October 2017.
- Feather, N. (1990). *The Psychological Impact of Employment*, New York: Springer-Verlag. doi: <https://doi.org/10.1007/978-1-4612-3250-6>.
- Folkman, S., Lazarus, R. & Dunkel-Schetter, C. & DeLongis, A. & Gruen, R. (1986). Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping and encounter outcomes, *Journal of Personality and Social Psychology* 50(5): 992–1003. doi: <https://doi.org/10.1037//0022-3514.50.5.992>.
- Forssén, K. & Hakovirta, M. (1998). *Work Incentives in Single Parent Families*, Turku: Turun yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos. Series B/15.
- Fugate, M., Kinicki, A. & Ashford B. (2004). Employability: a psycho-social construct, its dimensions and applications, *Journal of Vocational Behavior* 65(1): 14–38. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2003.10.005>.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

- Giele, J. & Elder, G. (1998). Life course research: development of a field. In: J. Giele & G. Elder (eds.) *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*, London: Thousand Oaks: 5–27. doi: <https://doi.org/10.4135/9781483348919.n1>.
- Heiskala, R. (2000). Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa. [Action, habit and structure. Towards a constructionist synthesis in social theory.], Helsinki: Gaudeamus.
- Hiilamo, H. (2003). Työ kannustaa enemmän kuin laskelmat osoittavat. [Work has stronger incentive effect than calculations indicate.], *Yhteiskuntapolitiikka* 68(1): 83–89.
- Hiilamo, H. (2010). Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. [The social opportunities for the long-term unemployed.] In: H. Hiilamo & J. Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka - johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. [New welfare policy – an introduction to social opportunities.], Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu: 265–286.
- Hobbins, J. (2016). Young long-term unemployed and individualization of responsibility, *Nordic Journal of Working Life Studies* 6(2): 43–59. doi: <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i2.4965>.
- Holm, P. & Kyyrä, T. (1997). Tulojen vaikutus työmarkkinasiirtymiin. [Effect of incomes on labour market transitions.] *VATT-tutkimuksia* 40, Helsinki: VATT.
- Hämäläinen, K. & Ollikainen, V. (2004). Different Effects of Active Labour Market Programmes in the Early Stages of Young People's Unemployment. *VATT-tutkimuksia* 115, Helsinki: VATT.
- Hämäläinen, K. & Tuomala, J. (2006). Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden vaikutusten arviointi. [Evaluating the effects of labour policy measures.] *Työpoliittinen tutkimus* no: 315, Helsinki: Työministeriö.
- Hämäläinen, K. (2013). Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. [Economic policy aims, outcomes and significance of activation policy in society.] In: V. Karjalainen & E. Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. [Activating the unemployed in Finland.], Helsinki: THL: 173–189.
- Johansson, H. & Hviden, B. (2007). Re-activating the Nordic welfare states: do we find a distinct universalistic model? *International Journal of Sociology and Social Policy* 27(7): 334–346.
- Kanfer, R., Connie, W. & Kantrowitz, T. (2001). Job search and employment: a personality-motivational analysis and meta-analytic review, *Journal of Applied Psychology* 86(5): 837–855. doi: <https://doi.org/10.1037//0021-9010.86.5.837>.
- Karjalainen, V. (2013). Aktivointipolitiikan ajankohtaisuus. [Activation policy now.] In: E. Keskitalo & V. Karjalainen (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. [Activating the unemployed in Finland.], Helsinki: THL: 207–224.
- Keskitalo, E. (2008). Balancing Social Citizenship and New Paternalism. *Finnish Activation Policy and Street-level Practice in a Comparative Perspective*. Research report 177, Helsinki: Stakes.
- Keskitalo, E. & Karjalainen, V. (2013). Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka? [What is activation and activation policy?] In: Elsa Keskitalo & Vappu Karjalainen (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa*. [Activation policy for the unemployment in Finland.], Helsinki: THL: 7–18.
- Kuvaja, A. (2011). Työttömien työnhakumotivaatio ja motivointi: Sosiaalitoimen työvalmentajien näkökulmia. [Motivating the unemployed to search for work: perspectives of social services' job coaches.], Helsingin yliopisto: Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus.
- Lähteenmaa, J. (2010). Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. [The young unemployed and the battle for agency.] *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2010, Helsinki: Työministeriö: 51–63.
- Malmberg-Heimonen, I. (2003). Urbanin nuoren työttömyys. [Unemployment of the urban youth.] In: I. Malmberg-Heimonen, L. Siurala & M. Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja*

- nuorisotyöttömyydestä. [Interpretations of youth unemployment.], Helsinki: Kaupungin tietokeskus: 25–84.
- Miles, M. & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*, Thousand Oaks: Sage.
- Montén, S. & Tuomala, J. (2003). Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla. [Regional unemployment and long-term unemployment in the 1990s.], Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Myllyniemi, S. (2007). Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007. [A survey of basic values among youths in 2007.] Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79, Helsinki: Opetusministeriö.
- Myrskylä, P. (2010). Taantuma ja työttömyys. [Recession and unemployment.] Työ ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 57/2010, Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Nyysölä, K. (2002). Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. [Coaching and stockpiling. Youth employment and labour policy from the 1960s to the 2000s.] In: H. Silvennoinen (toim.) Nuorisopolitiikka Suomessa. 1960-luvulta 2000-luvulle. [Youth policy in Finland. From the 1960s to the 2000s.], Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta: 120–136.
- Parpo, A. (2007). Työllistymisen esteet. [Obstacles to employment.] Stakes Raportteja 11/2007, Helsinki: Stakes.
- Pedersen, P. & Smith N. (2001). Unemployment traps: do financial disincentives matter? *European Sociological Review* 18(3): 271–288.
- Pehkonen, J. (1998). Työmarkkinoiden kohtaanto ja alueelliset työttömyyserot. [Labour market mismatch and regional differences in unemployment.] In: M. Pohjola. (toim.) Suomalainen työttömyys. [Finnish unemployment.], Helsinki: Taloustieto: 317–336.
- Riley, M. (1998). A life course approach: autobiographical notes. In: J. Giele & G. Elder (eds.) *Methods of Life Course Research: Qualitative and Quantitative Approaches*, London: Thousand Oaks: 28–51. doi: <https://doi.org/10.4135/9781483348919.n2>.
- Ryan, R. & Deci, E. (2004). An overview of self-determination theory. An organismic dialectical perspective. In: E., Deci & R., Richard (eds.) *Handbook of Self-Determination theory*, Rochester: University of Rochester Press: 3–33.
- Savaja, E. (2000). Työttömien ja työvoimapolitiittisissa toimenpiteissä olevien työnhakukäyttäytyminen. [Job search behaviour of the unemployed and participants in active labour policy measures.], Helsinki: Taloustieto.
- Sundvall, S. (2013). Nuorten työnhakuun liittyviä kokemuksia Uudeltamaalta. [Young people's experiences of job search in Uusimaa.] Työpoliittinen aikakauskirja 4/2014, Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö: 60–64.
- Terävä, E., Virtanen, P., Uusikylä, P. & Köppä, L. (2011). Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. [Study on the situation and services available for the hard-to-employ.] Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys. 23/2011, Helsinki: Edita.
- Thompson, Spencer (2013). *States of Uncertainty. Youth Unemployment in Europe*, London: Institute for Public Policy Research.
- Tuohinen, T. (1996). Isät, pojat ja pärjäämisen henki. [Fathers, sons and the spirit of man-aging.] In: T. Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Väähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. [Images of young men in Finland.], Helsinki: Gaudeamus: 66–101.
- Tuppurainen, S. (2010). Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. [Young people's attitudes to work, job content and training.] Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010, Helsinki: Työministeriö: 14–22.
- Vanteenskiste, M., Lens, W., De Witte, S., De Witte, H. & Deci, E. (2004). The 'why' and 'why not' of job search behavior. Their relation to searching, unemployment experience and well-being, *European Journal of Social Psychology* 34(3): 345–363.

- Virjo, I. & Aho, S. (2001). Työnhakuaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät. [Factors impacting job search intensity.] *Työpoliittinen aikakauskirja 3/2001*, Helsinki: Työministeriö: 55–76.
- Vuori, J. & Tervahartiala, T. (1995). Työttömien työnhakuaktiivisuus ja koettu terveys. [Job search intensity and perceived health among the unemployed.], Helsinki: Työministeriö.
- Wanberg, C., Kanfer, R. & Rotundo, M. (1999). Unemployed individuals: motive, job-search competencies and job-search constraints as predictors of job seeking and re-employment, *Journal of Applied Psychology* 84 (6): 897–910. doi: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.84.6.897>.
- Wrede-Jäntti, M. (2003). Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. [Coping strategies of young unemployed people in Helsinki.] In: I. Malmberg-Heimonen, L. Siurala & M. Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä. [Interpretations of youth unemployment.]*, Helsinki: Kaupungin tietokeskus: 25–84.
- Wrede-Jäntti, M. (2010). Pengarna eller livet? En kvalitativ och longitudinell studie om långtidsarbetslösa unga i ett aktörsperspektiv. [A qualitative and longitudinal study of long-term unemployed youth from an actor perspective.], Helsinki: Institutet för hälsa och välfärd.

NOTES

- 1 In October 2017, the Finnish seasonally adjusted youth unemployment rate was 20.4%, compared with 16% in the EU28 and 18.6% in the euro area. (Eurostat 2017)
- 2 The data were collected in collaboration with the research project ‘Job-seeking Groups and the Restructuring of Opportunities in Finland since the 1990s’, which was financed by the Academy of Finland. The interviews were carried out by Sami Ylistö, Päivi Kivelä and Professor Martti Siisiäinen between May 2012 and February 2013.
- 3 Rational obstacles were the most common reason mentioned for giving up the search for work (n = 24).
- 4 Emotional obstacles were the second most common reason mentioned for giving up the search for work (n = 23).
- 5 Job search obstacles related to life values were by far the least common reason mentioned for giving up the search for work (n = 12).

III

PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN NUORTEN ASEMOITUMINEN TYÖTTÖMYYSTURVALAISSA SÄÄDETTYIHIN VELVOITTEISIIN

by

Sami Ylistö, 2022

Journal of Nuorisotutkimus 40(4), 24–42

Reproduced with kind permission by Finnish Youth Research Network.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin

Sami Ylistö

Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysturvalain työttömiä koskeviin yleisiin velvoitteisiin. Aineistona on 28 jyvaskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämäntilinhaastattelua, joita analysoidaan käsittekarttamenetelmän avulla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu Giddensin rakenteistumisteoriaan, jonka keskeinen käsite asemoituminen on. Pitkiin työttömyysjaksoihin liittyen nuorten tarinoista löytyy viisi toisistaan poikkeavaa asemoitumisen tapaa: 1) velvoitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytynyt, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) yksityisessä oleva työtön. Tutkimus osoittaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta työttömiä koskevat lakisääteiset velvoitteet voivat olla epärealistisia, minkä vuoksi nuoret eivät välttämättä sitoudu niiden mukaiseen toimintaan. Samasta syystä työvoimapolitiittiset sanktiot eivät välttämättä tuota pitkäaikaistyöttömien nuorten osalta niitä käynnäyttymismuutoksia, joita niillä virallisesti tavoitellaan.

Asiasanat: pitkäaikaistyöttömyys, nuoret, asemoituminen, lakisääteiset velvoitteet

Nuorten työmarkkina-asema on monia muita työnhakijaryhmiä heikompi, koska nuorilta puuttuu työkokemusta ja heidän työnsä tuottavuus on usein vanhempia ikäluokkia heikompi. Nuorten työllistymiseen liittyvät työmarkkinoiden vaatimukset ovat myös kohonneen hitaasti, mutta varmasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi koulutusinflaatio (Aro 2013), korkea työn intensiteetti ja työhön liittyvien oppimisvaatimusten lisääntyminen (Mauno ym. 2019, 282–284; Hartikainen ym. 2010, 39) osoittavat työn tuottavuuteen ja osaamiseen liittyvien vaatimusten kasvusta suomalaisilla työmarkkinoilla. Siksi nuoret työllistyvät aiempaa harvemmin suoraan koulusta valmistumisen jälkeen ja nuorten elämänkuluissa työttömyys, määräaikaiset työsuhteet, työvoimapolitiittisen toimenpiteet ja uudelleen koulutautuminen vuorottelevat erilaisina yhdistelminä (Nyyssölä 2002, 128–130). Silti nuoret eivät ole työmarkkinoiden ongelmaryhmä, vaikka heidän työllistymiseensä liittyy monia erityispiirteitä. Suurin osa suomalaisnuorista siirtyy työmarkkinoille ongelmitta, mutta samaan aikaan osa nuorista tarvitsee tukea päästäkseen kiinni yhteiskuntaan (Paananen ym. 2012, 43).

Työmarkkinoiden lisäksi toinen nuorten työmarkkina-asemaan voimakkaasti vaikuttava tekijä on työvoimapolitiikka, jonka keskiössä ovat työttömien aktivointi työmarkkinoille ja työn vastaanottamisen kannustavuus. Käytännössä aktivointipolitiikka on tarkoitettu työttömien tarvitsemien tulonsiirtojen vastikkeellistamista lisäämällä korvauksien maksamiseen erilaisia työn vastaanottamiseen ja työllistämistoimenpiteisiin osallistumiseen liittyviä ehtoja (Keskitalo 2008, 52). Aktivointi on tarkoittanut myös työttömyyden torjuntaan tarkoitettujen toimenpiteiden kohdentamista työttömyyden rakenteellisten syiden sijasta työttömiin yksilöihin (Haikkola

ym. 2017, 57; Keskitalo 2008, 15). Kannustaminen voidaan puolestaan ymmärtää työvoimapolitiittisessa viitekehyksessä työn vastaanottamiseen liittyviksi taloudellisiksi kannustimiksi (Björklund 2008, 40), joiden yksi ilmenemismuoto ovat erilaiset työvoimapolitiittiset sanktiot. Työvoimapolitiittisten kannustimien ja aktivointitoimien avulla pyritään työttömissä työnhakijoissa saamaan aikaan työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisia käyttäytymismuutoksia. Erilaiset lakisääteiset velvoitteet ovat keskeinen poliittinen keino näiden käyttäytymismuutosten aikaansaamiseksi, mutta velvoitteet eivät automaattisesti johda työvoimapolitiittisten tai työttömien itsensä näkökulmasta tarkoituksenmukaisiin lopputuloksiin. Sen vuoksi nuorten työvoimapolitiittisten kehittämisen kannalta on tärkeää ymmärtää, miten nuoret tulkitsevat heitä koskevia työvoimapolitiittisiä velvoitteita.

Tässä tutkimuksessa selvitetään pitkäaikaistyöttömien nuorten itseymmärrystä omasta tilanteestaan työmarkkinoiden ja aktivointipolitiikan vaatimusten ristipaineissa. Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä heitä koskeviin työttömyysturvallaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Teoreettinen viitekehys perustuu Anthony Giddensin rakenteistumisteorian asemoitumisen käsitteelle. Rakenteistumisteoriassa asemoitumisella tarkoitetaan toimijoiden paikantumista ajassa ja tilassa, mutta myös suhteessa toisiin toimijoihin ja instituutioihin (Giddens 1984a, 83–92), jonka tuloksena syntyy erilaisia yhteiskunnallisia asemia. Työttömyys on yksi tämänkaltaisen yhteiskunnallinen asema. Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintamahdollisuudet ovat usein rajalliset (Pohjola 1994, 64), jolloin heihin ulkoa päin kohdistetut varsin jyrkät velvoitteet aiheuttavat erilaisia elämänhallinnallisia haasteita. Aineisto perustuu 28:n jyväskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämänkuluhaastatteluun,

jotka on tehty vuosina 2012–2013. Aineisto on analysoitu käsittekarttamenetelmällä, joka auttaa hahmottamaan monimutkaisia asiakokonaisuuksia.

Tutkimuskohteena työttömien velvoitteisiin liittyvät tulkinnot

Nuorisotyöttömyyttä ja nuorten aktivointia koskevaa tutkimusta on julkaistu Suomessa ja ulkomailla valtavia määriä. Tästä huolimatta empiiristä tutkimustietoa on varsin niukasti siitä, miten nuoret kokevat heihin kohdistetut velvoitteet (Pultz & Mørch 2015, 1384) ja miten heidän tapansa hahmottaa työllisyyspalveluita vaikuttaa heidän toimijuuteensa (Elonen ym. 2017, 281). Näyttää siltä, että tähän saakka työttömien oikeuksien ja velvoitteiden määrittelystä ovat olleet kiinnostuneita lähinnä diskurssianalyyysiin tai hallinnan analytiikkaan suuntautuneet tutkijat. Suurin osa saatavilla olevasta tutkimuksesta keskittyy siihen, miten työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevät ammattilaiset määrittelevät työttömien työnhakijoiden oikeuksia ja velvoitteita haastattelupuheessa (Tarkiainen 2020a; Tarkiainen 2020b; Määttä 2019; Välimaa 2010; Romppainen ym. 2010; Kallio & Saarinen 2013) tai asiakastapaamisten aikana asiakkaan kanssa käydyissä keskusteluissa (Eskelinen ym. 2010; Haikkola 2019; Haikkola ym. 2017; Mäkitalo & Säljö 2002a; 2002b; Mäkitalo 2005). Työttömien omat tulkinnot heitä koskevista velvoitteista ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Eräs tieteellinen näkökulma työttömiä koskeviin velvoitteisiin ovat tulonsiirtojen ansaittavuutta (*deservingness*) koskevat tutkimukset. Näissä tutkimuksissa tutkitaan sitä, millaisten ihmisten katsotaan olevan oikeutettuja sosiaaliturvaan ja millaisin kriteerein tätä oikeutusta rajataan. (Esim. Tarkiainen 2020b, 17–31; Tarkiainen 2017, 220). Suomessa

tästä näkökulmasta on tutkittu muun muassa työkyvyn vajeista kärsivien pitkäaikaistyöttömien tapoja oikeuttaa heille maksettujen korvausten vastaanottaminen. Tutkimuksessa havaittiin, että pitkäaikaistyöttömän pyrkivät osoittamaan kelpoisuuttaan korvauksiin tekemällä haastattelupuheessaan eron itsensä ja erilaisten työttömyyteen liittyvien kielteisten ominaisuuksien välillä, joita olivat esimerkiksi laiskuus, passiivisuus, alkoholismi tai tulosiirtojen hyväksikäyttö. Toisaalta pitkäaikaistyöttömät pyrkivät osoittamaan, että he kuuluvat ennemminkin pitkäaikaissairaiden kuin pitkäaikaistyöttömien ryhmään. Työttömät vetosivat myös omien vaikutusmahdollisuuksiensa vähäisyyteen. (Tarkiainen 2017.) Samankaltaisiin tuloksiin päädyttiin Isossa-Britanniassa tehdyssä 10–16-vuotiaiden nuorten haastattelututkimuksessa, jossa todettiin, että nuorten mielestä työhalukkaat ja työkyvyttömät olivat oikeutettuja erilaisiin korvauksiin. Sen sijaan ”laiskoihin” työttömiin, jotka olivat työttömänä omasta halustaan, suhtauduttiin varsin varautuneesti. (Gibson 2011.)

Tutkimuksissa on havaittu, että nuoret kokevat saamansa tuen ja ohjauksen pääosin positiivisesti, vaikka se sisältää heitä kontrolloivia ja velvoittavia piirteitä. Samat velvoitteet muokkaavat myös työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten mahdollisuuksia tarjota tukea ja ohjausta asiakkaille. (Määttä ym. 2016.) Näyttää siltä, että poliittisten päätöksentekijöiden, asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten ja työttömien työnhakija-asiakkaiden velvoitteisiin liittyvissä tulkinnoissa on huomattavia eroavaisuuksia. Tästä syystä varsinkin poliittisten päättäjien on vaikea ymmärtää työttömiä, minkä vuoksi työttömien poikkeavaa käytöstä arvioidaan usein moralisoivaan ja tuomitsevaan sävyyn. (Wright 2012.) Lisäksi institutionaalinen konteksti vaikuttaa merkittävästi siihen, mi-

ten nuoret työnhakija-asiakkaat tunnustetaan palveluissa ja millaista palvelua he saavat. Esimerkiksi TE-toimistojen institutionaalista kontekstista on löydetty piirteitä, jotka ohjaavat työntekijöitä toimimaan erilaisten byrokraattisten periaatteiden mukaisesti sen sijaan, että työskentelyn keskiössä olisivat nuorten asiakkaiden tarpeet. Sen on arveltu olevan osasyynä sille, että työttömien aktiivisuuden intensiteetti on epätasapainossa eri asiakasryhmien välillä. (Haikkola ym. 2017.)

Työttömien suuntautuminen heitä koskeviin velvoitteisiin muokkaa merkittävällä tavalla heidän toimintaansa työmarkkinoilla, jota ei voi kuvata yksiulotteisella passiivisuus–aktiivisuus-dikotomialla. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on luokitella työttömien aktiivisuus kolmeen tyyppiin, jotka ovat työllistymiseen liittyvät pyrkimykset, suuntautuminen työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sekä mielekkään tekemisen etsiminen työelämän ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ulkopuolelta. (Elonen ym. 2017.) Hieman samanlainen jaottelu on havaittavissa myös Matilda Wrede-Jäntin tutkimuksissa. Hän jaotteli haastattelemansa työttömät opintoihin, työhön ja vaihtoehtoisesti suuntautuneisiin sekä suuntautumattomiin nuoriin. Työhön suuntautuneet nuoret pyrkivät työllistymään ja opintoihin suuntautuneet nuoret hakivat opiskelupaikkaa, mutta vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret etsivät elämän sisältöä työelämän ulkopuolisista mielekkäiksi koetuista aktiviteeteista. Suuntautumattomilla nuorilla ei ollut mitään konkreettisia suunnitelmia. (Wrede-Jäntti 2003, 90.) Myös tanskalaisessa tutkimuksessa havaittiin nuorten työttömien ryhmä, joka ei pyrkinyt täyttämään työttömyyteen liittyviä institutionaalisia velvoitteita. He olivat omaehtoisesti valinneet työttömyyden ja keskittyivät elämässään erilaisiin henkilökohtaisiin harrasteisiin tai muihin luoviin projekteihin. Tutkijat luonnehtivat näin toimivia nuoria täysin uudenlaisiksi

työttömien alaryhmäksi. (Pultz & Mørch 2015.)

Asemoituminen rakenteistumisteorian käsitteistössä

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu asemoitumiselle Giddensin rakenteistumisteorian antamassa merkityksessä. Asemoituminen tarkoittaa henkilön paikantumista fyysiseen, historialliseen sekä ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin. Sosiaalisesta näkökulmasta asemoituminen on aikaan ja paikkaan sidottua toistokäyttäytymistä. (Giddens 1984a, xxiv–xxv.) Asemoituminen on näin ollen varsin lähellä roolin käsitettä, mutta Giddensin mukaan asemoitumisen yhteydessä on osuvampaa puhua toimijakäytännöistä (Giddens 1984b, 187) tai toimija-aseamista (ks. Ikonen 2009; Stones 2005). Toimijakäytäntöjen ja roolien välinen eroavaisuus on se, että roolit ymmärretään helposti varsin muuttumattomiksi ja pysyviksi sosiaalisen toiminnan muodoiksi. Sen sijaan Giddensin mukaan asemoituminen edellyttää jatkuvasti uusinnettavia yhteiskunnallisia toimijakäytäntöjä (Giddens 1984b, 187), jolloin hän korostaa myös asemoitumisen joustavaa ja muuttuvaa luonnetta.

Työttömyys on tulkittavissa asemoitumisen synnyttämäksi sosiaalisesti asemaksi, josta käytän yksinkertaisuuden vuoksi jatkossa käsitettä *positio*. Giddensin mukaan jokaiseen yhteiskunnalliseen positioon liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka muodostavat siihen liittyvät normimääritykset tapauskohtaisesti. Ne tekevät mahdolliseksi sanktioiden soveltamisen tilanteeseen. (Giddens 1984b, 188; 1984a, 83, 89.) Asemoituminen on kaksisuuntainen prosessi, koska toimijat asemoivat itsensä (*activity of positioning*), mutta tulevat

myös asemoiduksi (*being positioned*) ulkopäin fyysisten ja sosiaalisten olosuhteiden vaikutuksesta (Schiller-Merkens 2007, 4). Asemoituminen voi olla ristiriitainen prosessi, koska toimijan oman tulkinnan ja hänen institutionaalisen ympäristönsä vaatimusten välillä voi ilmetä keskinäistä epäsynkronisuutta (Giddens 1984b, 189). Työvoimapolitiisessa kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi lakisääteisesti työnhakuvelvoitteen piirissä olevat työttömät saattavat ajatella, että työnhakuvelvoite ei kosketa heitä syystä tai toisesta (Ylistö 2018).

Asemoitumiseen liittyvien sääntöjen mukainen toiminta edellyttää voimavaroja (Giddens 1984b, 189). Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön kyky toimia yhteiskunnallisiin positioihin liittyvien normatiivisten odotusten mukaisesti on varsin voimakkaasti riippuvainen henkilön voimavaroista. Giddensin rakenteistumisteoriassa voimavarat on jaettu allokatiivisiin ja auktoritatiivisiin resursseihin. Allokatiivisilla voimavaroilla tarkoitetaan aineellisia resursseja ja auktoritatiiviset voimavarat liittyvät henkilön kykyyn vaikuttaa kanssaihminen toimintaan (Giddens 1984a, 33). Tästä syystä yhteiskunnallisissa positioissa oleviin ihmisiin kohdistuu välttämättä myös valtasuhteita, jotka määrittävät voimakkaasti erilaisissa yhteiskunnallisissa positioissa olevien ihmisten toiminnan mahdollisuuksia. Giddensin rakenteistumisteoriassa valta on määritelty kyvyksi saavuttaa haluttuja lopputuloksia (Giddens 1984a, 257). Hänen teoriassaan valta ei ole siis ainoastaan toiminnan vapautta rajoittava tekijä, vaan on itse asiassa toimijuuden välttämätön ennakkoehto. Työttömiin kohdistuvat lakisääteiset velvoitteet ovat osoitus työttömiä koskevista formaaleista valtasuhteista, joiden mukaisesti työttömien odotetaan toimivan. Työttömät voivat myös eri syistä vastustaa heihin kohdistuvia lakisääteisiä velvoitteita.

Elämänkulkuhaastattelut ja käsittekarttamenetelmä

Aineisto perustuu keskisuomalaisten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänkulkuhaastatteluihin. Haastattelut alkoivat lapsuuden tapahtumista, jonka jälkeen haastattelussa keskusteltiin koulunkäyntiin, työelämään, työttömyyteen ja nykyhetkeen liittyvistä teemoista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Haastatteluaineisto on kerätty vuosien 2012–2013 välisenä aikana Jyväskylässä. Aineiston keruun jälkeen työttömien lakisääteisissä velvoitteissa tai palvelujärjestelmissä ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka estäisivät tulosten yleistämisen nykyhetkeen. Aineiston iästä johtuen nuoret käyttivät työvoimapolitiisista toimenpiteistä puheessaan vanhahtavaa terminologiaa eikä aineiston avulla voida arvioida esimerkiksi aktiivimallin vaikutuksia. Aineistossa on 28 haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia. Kaikki tähän tutkimukseen haastatellut nuoret asuivat haastatteluhetkellä Jyväskylän seudulla, ja he olivat olleen vähintään 12 kuukautta yhtäjaksoisesti työttöminä alle 30-vuotiaina. Nuoret tavoitettiin haastatteluihin työttömiä kuntouttavien ja kouluttavien organisaatioiden sekä lumipallo-otannalla työttömien omien verkostojen kautta. Työttömyyskertymä on laskettu laajennetun työttömyyden määritelmän mukaisesti (Montén & Tuomala 2003, 20), jolloin aktivointitoimenpiteet eivät katkaise työttömyyttä.

Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaisesti työttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysaikana heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Työttömyysturvalain 1. luvun 3§:n säädetty keskeisimmät työttömiä koskevat velvoitteet ovat: 1) hakea aktiivisesti työtä ja koulutusta, 2) antaa TE-toimistoille tarvittavat tiedot ja selvitykset, 3) toteuttaa työllistymissuunnitelmaa ja 4) osallistua tarvittaessa työllistymistä edis-

täviin palveluihin. Lisäksi työttömyysturvalain 2. luvun 13§:ssä säädetään alle 25-vuotiaiden ammatillista tutkintoa vaille olevien nuorten osalta, että heidän tulee hakea yhteishaussa joka vuosi vähintään kahta opiskelupaikkaa, joiden opiskelijaksi ottamisen perusteet hän täyttää. Tämän nuoria koskevan erityispykälän vuoksi koulutukseen hakeutuminen on huomioitu analyysissä erillisenä työttömyysturvalain mukaisena velvoitteena. Tarkastelu on rajattu koskettamaan pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäkulusta sellaisia vaiheita, jolloin he ovat olleet juridisesti työttöminä. Näin ollen esimerkiksi opiskelu ja työaikainen asemoituminen jäävät tarkastelun ulkopuolelle, koska silloin he eivät ole olleet työttömyysturvalain piirissä.

Aineiston analysointiin on käytetty Mauri Åhlbergin (2018; 2002; 1992, 36–50) käsitekarttamenetelmää (*improved concept mapping*), joka on kehitetty Joseph Novakin ja D. Bob Gowinin (esim. Novak 2002, 38–43) käsitekarttojen (*Concept mapping*) pohjalta. Vastaavista menetelmistä on käytetty myös englanninkielistä nimitystä *cognitive maps* (Miles & Huberman 1994, 134–137). Käsitekartta on graafinen kuvio, joka koostuu käsitteistä ja niitä yhdistävistä nimetyistä linkeistä, jotka muodostavat yhdessä maailmaa kuvaavia propositioita (Åhlberg 1992, 37–39; 2002, 306). Propositiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä maailmaa kuvaavia väitteitä (Åhlberg 2018, 52).

Käsitekartta soveltuu erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa halutaan kuvata henkilön tilanteeseen liittyvää kognitiivista struktuuria (Åhlberg 1992, 36) tai tutkittavien ajattelun käsitteellistä rakennetta (Åhlberg 2018, 57). Käsitekartat auttavat hahmottamaan graafisen esitystapansa vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten monitahoista suhtautumista heitä koskeviin työttömyysturvalain velvoitteisiin. Käsitekarttojen on todettu soveltuvan myös haastatteluaineiston analysoimiseen (Åhlberg 2018, 59; Novak 2002, 38).

Aineiston analyysiin sovelletaan Åhlbergin (2002, 302–306; 2018, 54–56) ohjeistusta. Åhlbergin mukaan käsitekartat muodostavat erilaisia käsitteellisiä systeemejä, jotka kuvaavat ymmärrystämme maailmasta (Åhlberg 2002, 305). Pitkäaikaistyöttömien nuorten käsityksiä heitä koskevista työttömyysturvalain velvoitteista ei voi kuvata yhden käsitekartan avulla. Sen sijaan analyysissä muodostui viisi toisistaan poikkeavaa pitkäaikaistyöttömien asemoitumista kuvaavaa käsitteellistä systeemiä, jotka tulosluvussa on käsitelty erillisinä kokonaisuuksina. Käsitekarttamenetelmän avulla tunnistetut käsitteelliset kokonaisuudet ovat 1) velvoitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytynyt, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) eksyksissä oleva työtön. Analyysin tuloksena piirretyt käsitekartat on liitetty mukaan tuloslukuihin. Jokaisen kuvion lähtökohtana ovat työttömyysturvalain velvoitteet, joihin liittyvät keskeiset propositiot on kuvattu käsitekarttojen avulla. Piirretyt käsitekartat ovat kompositioita useista samankaltaisista nuorten käyttämistä propositioista, joiden avulla nuoret asemoivat itseään suhteessa heitä koskettaviin lakisääteisiin velvoitteisiin. Nuorten asemoituminen työttömyysturvalain heihin kohdistumiin velvoitteisiin muuttuu tyyppillisesti useaan otteeseen elämäkulun eri vaiheissa, minkä vuoksi en luokittele analyysissä nuoria vaan heidän haastattelupuheessaan ilmeneviä erilaisia episodeja. Henkilönimet ovat pseudonimejä ja kaikki muutkin tunnistetiedot on poistettu anonymiteetin turvaamiseksi.

Velvoitteiden mukaisesti toimiva työtön

Velvoitteiden mukaisesti toimiva työtön asemoi itsensä työmarkkinoille aktiivisten työllistymispyrkimysten avulla. Velvoittei-

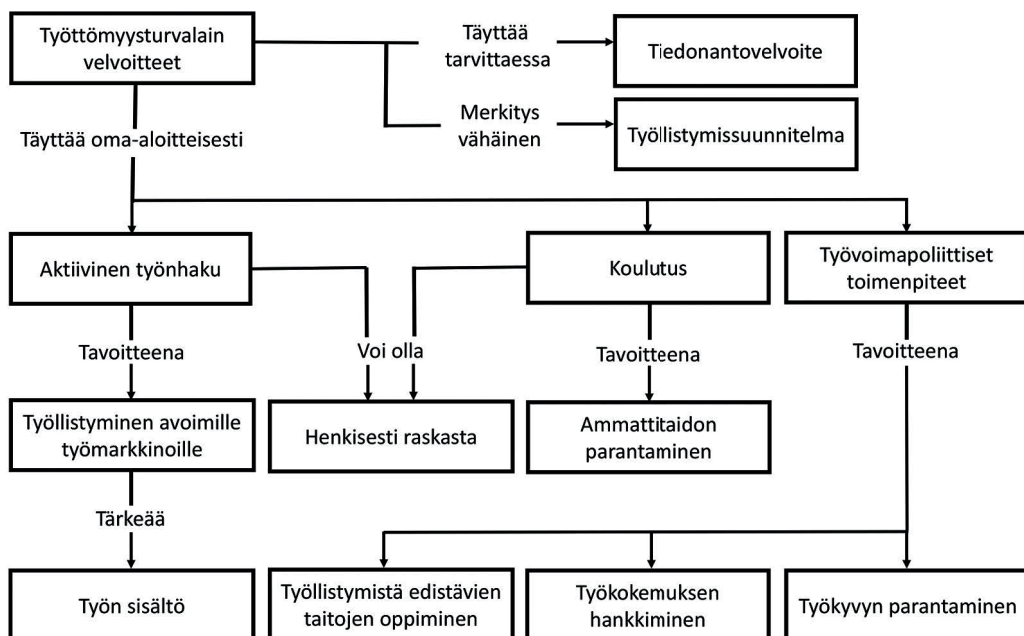
ARTIKKELIT

den mukaisesti toimivaksi työttömäksi itsensä asemoiva nuori samaistuu palkkatyöhön liittyvään kulttuuriseen malliin (vrt. Kojo 2012) ja kertoo pyrkivänsä oma-aloitteisesti täyttämään työnhakua, koulutusta ja työvoimapolitiittisia toimenpiteitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. Velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret asemoivat itsensä heihin ulkopäin kohdistuvien odotusten mukaisesti, jolloin ristiriidat nuorten toiminnan ja työvoimapolitiittisten virallisten tavoitteiden välillä ovat varsin vähäisiä (ks. Giddens 1984b, 189). Näin toimivia nuoria voidaan nimittää myös töihin ja opiskeluun suuntautuneiksi nuoriksi (Wrede-Jäntti 2003, 95–103). Mikäli he eivät onnistu saamaan työ- tai opiskelupaikkaa, he yleensä hakeutuvat työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin.

Aktiivisesti työtä hakevat nuoret ovat asettaneet tavoitteekseen työn saamisen avoimilta työmarkkinoilta. Työn sisältö on nuorten

työnhaussa keskeinen elementti (Myllyniemi 2007, 39; Tuppurainen 2010), mikä tarkoittaa sitä, että nuoret odottavat työn vastaavan heidän koulutustaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Kaikkein aktiivisimmat työnhakijat ovat kuitenkin muita valmiimpia joustamaan työn sisältövaatimuksista. Esimerkiksi Lauri (31 v.) kertoo, että ”alkuaikoina kirjoittelin ties kuinka paljon hakemuksia ties minne ja haki joka paikkaan vaikka ei ois välttämättä ollut hirveesti edellytyksiäkään”. Myös Maija (28 v.) kuvaa työnhakuaan sanomalla: ”mulla oli tavoite, että vähintään yks [työ]hakemus pitää viikossa jonnekin lähettää”. Lisäksi velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät hakevat usein myös koulutuspaikkoihin aktiivisesti tukeakseen omaa ammatillista osaamistaan, joko jatkokouluttautumalla valitsemalleen alalle tai vaihtamalla kokonaan alaa.

Velvoitteiden mukaisesti toimivien nuorten puheessa on paljon ilmaisuja, jotka viit-

Kuvio 1. Velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän asemoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

taavat työ- ja koulutuspaikkoista käytävään kovaan kilpailuun. Esimerkiksi Heikki (19 v) kertoi koulutukseen hakemisesta, että ”siel oli neljäkymmentä hakijaa ja viistoista pääsi ni en sattunu pääsemään”. Toisaalta Maija kuvaa kovasta yrittämisestä huolimatta epäonnistunutta työnhakuaan varsin pessimistisesti sanomalla ”Tuntuu että semmosiin paikkoihin, joihin hakee, niin hakee 200 muutakin ihmistä”. Työ- ja koulutuspaikkojen hakuun liittyvät ongelmalliset propositiot osoittavat, että pitkäaikaistyöttömien nuorten voimavarat ovat heikot, minkä vuoksi heidän mahdollisuutensa päästä haluamaansa lopputulokseen ovat varsin rajalliset (ks. Giddens 1984a, 33, 257). Aktiivinen mutta tulokseton työnhaku aiheuttaa pettymyksiä, turhautumista ja psyykkistä pahoinvointia (Virjo & Aho 2001, 57; Ylistö 2018), minkä vuoksi aktiivinen töihin pyrkiminen on pitkäaikaisyöttömille nuorille usein henkisesti raskasta. Esimerkiksi Lauri ja Maija käyttävät työnhaun tuloksettomuutta kuvaavia propositioita, kuten ”aika paskamaista hommaahan se on”, ”se vie mehut”, ”vie vähän uskoa voinko mä työllistyä” ja ”lähinnä ollut turhauttavaa”. Tämänkaltaisen tuloksettomuuden tavoitteisiin pyrkiminen voi jopa altistaa mielenterveysongelmille (Salmela-Aro & Little 2007, 202). Aktiivisten työllistymispyrkimysten aiheuttama henkinen taakka lisää painetta henkisesti vähemmän rasittavien positioiden omaksumiselle, minkä vuoksi aktiiviset työllistymispyrkimykset vuorottelevat nuorten elämänsäkulussa passiivisempien positioiden kanssa (Ylistö 2018).

Nuorten on helpompi päästä työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, minkä vuoksi velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret eivät yhdistä niihin samanlaista henkistä rasittavuutta kuin työn tai opiskelupaikkojen hakuun. He pyrkivät työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla parantamaan työkykyään, hankkimaan työkokemusta tai oppimaan

työllistymistä edistäviä taitoja. Työkyvyn parantaminen ja työkokemuksen hankkiminen liittyvät usein työtä sisältäviin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi alkoholi-ongelmainen Petri (26 v) kertoi, että ”Koko ajan pyrin siihen, että kaikki ne kerrat jäis tonne viikonlopulle sitte, että jos ottaa. Että sitten, ku siihen tottus ihan täysin, ni vois jo melkein ruveta harkitsee sellasta ihan kokoviikkosta työharjottelujuttua”. Näin ollen Petri on asettanut itselleen selkeitä työkykyyn liittyviä tavoitteita. Sen sijaan Lauri korostaa työkokemusta sanomalla ”työkokemuksen kannalta miettiny työharjotteluita” ja myös Kaisa (22 v) sanoo, että ”olis joku työharjottelupätkä että sais jalan jo sinne sisään ja siitä olis sitten jo helpompi hakee tai jättää sitä työhakemusta, kun tietään jo”. Lauri ja Kaisa näkevät työvoimapolitiittiset toimenpiteet keinona hankkia työkokemusta, mutta myös tehdä itseään tutuksi potentiaalisille työnantajille. Työllistämistä edistävillä taidoilla nuoret viittaavat usein työvoimatoimistojen järjestämiin kursseihin tai koulutuksiin, joilla nuoret kertovat esimerkiksi oppineensa ”työnhakutaitoja”, tehneensä ”paremman cv:n”, harjoitelleensa ”ATK-taitoja” tai hankkineensa ”trukki-” tai ”tulityökortin”, ”hygieniapassin” tai muita työelämän vaatimia kortteja.

Velvoitteiden mukaisesti toimivan työtömän positioon ei liity nuorten haastattelupuheen perusteella mitään erityisiä ongelmia työttömyysturvalain mukaisen tiedonantovelvoitteen osalta. Nuoret vaikuttavat toimittavan tarvittavat tiedot ja dokumentit kuten on sovittu. Sen sijaan työllistymis- tai sitä korvaavien suunnitelmien merkitys jää vähäiseksi. Ainoastaan yksi aineiston 28:sta nuoresta koki, että työllistymissuunnitelmasta on ollut jotain hyötyä. Muiden osalta tilannetta kuvaa Laurin varsin tyly arvio työllistymissuunnitelman merkityksestä: ”Mä en ees oikein tiedä mitä hyötyä siitä oli. Kyl mä muistan kun työkkärissä kirjottivat jonkin työllistymis-

suunnitelman tai tämmösen suunnitelman ja päätavoite oli, että mä saan töitä, mutta en mä saanu. Suunnitelma vissii epäonnistu. Mä en oikein tiedä mikä siinä on tarkoitus.” Näin ollen työllistymissuunnitelmat voivat jäädä myös velvoitteiden mukaisesti toimivien pitkäaikaistyöttömien nuorten kohdalla lähinnä byrokraattiseksi muodollisuudeksi, joka ei ohjaa heidän toimintaansa.

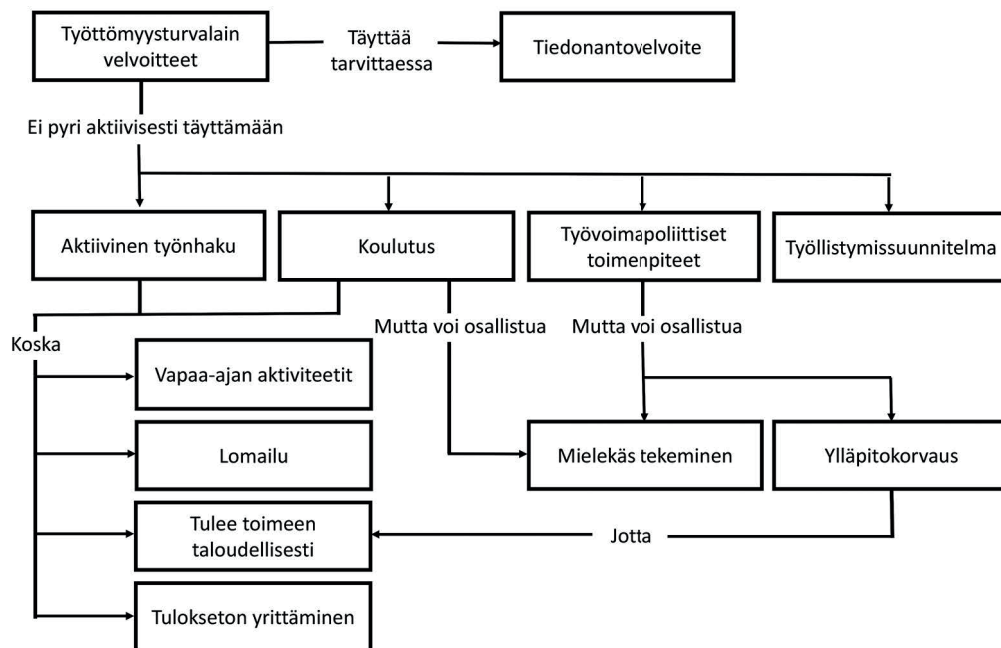
Työttömyyteen sopeutunut työtön

Työttömyyteen sopeutuneet työttömät eivät pyri aktiivisesti täyttämään työttömiä koskevia lakisääteisiä velvoitteita, mutta pystyvät silti useimmiten välttämään sanktiot. Osa työttömistä on työttömänä omasta halustaan (Kotiranta 2008, 18; Pultz & Mørch 2015), mutta enimmäkseen kyseessä on heikossa työmarkkina-asemassa olevien nuorten olosuhteiden pakosta omaksuma positio. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät ilmoittavat yleensä, että he ovat työhalukkaita ja he voivat ottaa työtä tai opiskelupaikan vastaan sekä osallistua työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin, mikäli sellaista heille tarjotaan. He eivät kuitenkaan hae aktiivisesti töitä, mikä johtuu usein edellisessä luvussa kuvastusta henkisestä rasituksesta.

Työttömyyteen sopeutuneille nuorille passiivinen joutenolo on pidemmän päälle rasittavaa (Ylistö 2018, 13; Ylistö & Husu 2021; Aho & Vehviläinen 1997, 235). Siksi työttömyyteen sopeutuneet nuoret käyttävät ilmaisuja ”työttömyys hajottaa päätä”, toimeettomuus ”käy mielen päälle”, ”tulee mökkihöperöksi” tai ”alkaa tylsistyttää”, jotka kuvaavat passiivisen joutenolon epämiellyttävyyttä. Sen vuoksi nuoret pyrkivät tietoisesti hankkimaan itselleen ajankäyttöä jäsentävää tekemistä (Kojo 2012, 101), joka auttaa säilyttämään elämän mielekkyyden (ks. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 167).

Työttömyyteen sopeutuneet nuoret ovat moninainen ryhmä, mutta heille on yhteistä hyvä toimintakyky. He viettävät aktiivista vapaa-aikaa ja panostavat elämässään siihen, mikä heitä eniten kiinnostaa. Sen vuoksi heidän puheessaan on paljon vapaa-ajan aktiviteetteja kuvaavia propositiota. Myös muissa tutkimuksissa on löydetty samanlaisia aktiivisia työttömien ryhmiä (Pultz & Mørch 2015; Välimaa 2008; 2011; Elonen ym. 2017; Wrede-Jäntti 2003). Periaatteessa nuorten ajankäyttöä jäsentävä tekeminen voi olla mitä tahansa, kunhan ne se tuo nuoren elämään sisältöä. Työttömyys voi myös mahdollistaa nuorille itselleen mielekkäisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin keskittymisen ja sen vuoksi he saattavat vaikuttaa elämäntilanteeseensa jopa tyytyväisiltä (Wrede-Jäntti 2003, 106; Pultz & Mørch 2015). Daniel (23 v) on eräänlainen ääriesimerkki vapaa-ajan aktiviteetteihin panostavasta nuoresta työttömästä. Hän kertoo, että hän treenaa, tekee vapaaehtoistyötä ja keikkoja sekä osallistuu yhdistystoimintaan ja sosiaalisiin aktiviteetteihin. Hän kuvaa ajankäyttöään propositiolla ”tällä hetkellä ylibuukattu”, joka kuvaa sitä, kuinka kiireistä arkea hän elää työttömyydestään huolimatta. Yleensä työttömyyteen sopeutuneet työttömät nuoret eivät ole näin kiireisiä, mutta silti he käyttävät aikaansa harrastuksiin tai sosiaalisiin aktiviteetteihin.

Osa nuorista ottaa työttömyyden myös lomailun ja levon kannalta (Ylistö 2018, 13). Esimerkiksi Ilkka (28 v) sanoo, että työttömyys on ollut hänelle ”vähän semmosta loma-aikaa”. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät vaikuttavat tulevan toimeen myös taloudellisesti yllättävänkin hyvin. Lähtökohtana taloudelliseen selviytymiseen on hyvä rahankäytön hallinta, mutta työttömyyteen sopeutuneet työttömät mainitsevat erilaisia epävirallisia tulonlähteitä, joita ovat esimerkiksi ”kirpputorimyynti”, ”saa rahaa vanhemmilta” tai ”kuutamokeikat”. Toisaalta nuoret osallistu-

Kuvio 2. Työttömyyteen sopeutuneen työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

vat myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin lisätulojen hankkimiseksi. Esimerkiksi Viljo (24 v) kertoo, että osallistui työvoimatoimiston kursseille, koska ”mun piti jostakin saaha enemmän rahaa, niin mä hain siihen”. Viljo käyttämä propositio osoittaa, että hänen osallistumisensa motiivi ei liittynyt työllistymiseen, vaan lisärahan, eli ylläpitokorvauksen hankkimiseen. Ylläpitokorvaus on vanha termi, josta käytetään nykyään nimitystä kulukorvaus ja sitä maksetaan työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin osallistumisen ajalta 9 €/päivä.

Työttömyyteen sopeutuneiden työttömien osallistumista koulutukseen tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin luonnehtivat muut kuin työllistymiseen liittyvät motiivit. Työttömät voivat esimerkiksi opiskella, mutta työllistymismahdollisuuksien parantamisen sijaan he ovat enemmän kiinnostuneita itsensä kehittämisestä (Wrede-Jäntti 2003, 106–108;

Järvinen & Vanttaja 2005, 7). Esimerkiksi Ullan (21 v) opiskeluun liittyvä propositio ”Ois ees sitte opiskelu. [...] Mää vaan etin sitä tekemistä” viittaa siihen, että hän ei hae opiskelupaikkoja ensisijaisesti parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan vaan saadakseen itselleen tekemistä. Sama koskettaa myös Ullan osallistumista työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Hän sanoo, että ”No harjoittelut. Mä vaan haluan jotain tekemistä ja mä en vaan pysy paikallani”, jolloin hän antaa ymmärtää, että hän osallistuu työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ensisijaisesti saadakseen tekemistä arkeensa. Sen vuoksi osalle nuorista toimenpiteisiin osallistumisesta on tullut itse päämäärä (Haikkola ym. 2017), jota voidaan pitää merkinä nuorten laitostumisesta työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi Outi (27 v) käyttämä propositio ”et sit ollaan taas vähä aikaa työttömänä, et päästään taas palkkatuelle”, kuvastaa sitä, että hänen

kohdallaan palkkatukijaksoista on tullut pysyväisluontoinen vaihtoehto. Outin kohdalla työvoimapolitiittiset toimenpiteet epäonnistuvat päätavoitteessaan, joka on auttaa työttömiä työllistymään avoimille työmarkkinoille. Se aiheuttaa merkittävää epäsynkronisuutta työttömyyteen sopeutuneiden työttömien ja heihin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

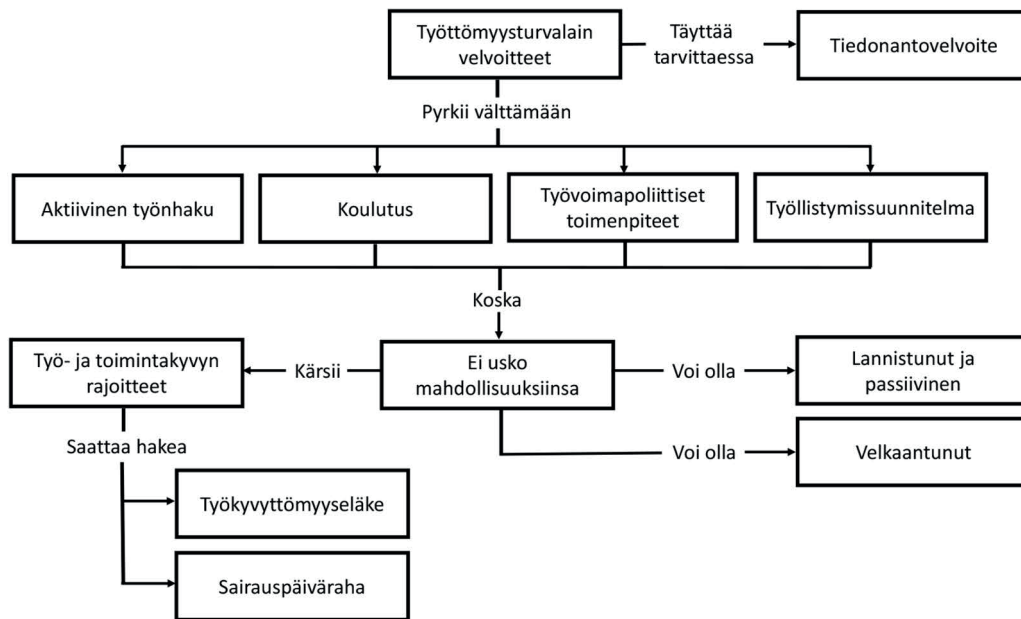
Aineistossa on useita alle 25-vuotiaita ammatillista tutkintoa vailla olevia nuoria, joita koskettaa lakisääteinen velvoite hakea ammatilliseen tutkintoon johtavaan koulutukseen. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret kiertävät usein tätä velvoitetta hakemalla sellaisiin koulutuspaikkoihin, joihin heidän pääsymahdollisuutensa ovat heikot. Esimerkiksi Daniel kertoo, että on täyttänyt hakuehdon, mutta ainoastaan ”työkkäriä varten”. Daniel sanoo hakeneensa koulutuspaikkoja ”vähä niinku pakosta”, jolloin hän on periaatteessa toiminnut häntä koskevien velvoitteiden mukaisesti, vaikka hän ei ole sitoutunut velvoitteisiin liittyviin päämääriin. Danielin opintoihin suuntautumisen estää se, että hän ei tiedä minkä alan töitä haluaisi tehdä. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret eivät myöskään aktiivisesti pyri toteuttamaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita. Itse asiassa nuoret ilmoittivat lähes poikkeuksetta, että eivät edes tiedä, mitä heidän työllistymissuunnitelmaansa on kirjattu. Sen sijaan tiedonantovelvoitteen työttömyyteen sopeutuneet työttömät täyttävät yleensä ilman ongelmia.

Työvoimasta vetäytynyt työtön

Työvoimasta vetäytyneen työttömän positiossa työttömät nuoret pyrkivät välttämään heitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. He ovat työvoimatoimistojen listoilla olevia työttömiä työnhakijoita, joilta puuttuvat työllistymiseen liittyvät suunnitelmat, ja he ovat haluttomia

ottamaan asioista selvää ja voivat vaikuttaa luovuttaneilta tai jopa välinpitämättömiltä. Samankaltaisia työttömien ryhmiä on löydetty myös muissa tutkimuksissa (Wrede-Jäntti 2003, 110–111; Välimaa 2008; 2011; Tarkiainen 2020a, 7). Työvoimasta vetäytyneiden nuorten suhtautuminen työhön vaihtelee huomattavasti. Osa heistä on edelleen sitoutunut palkkatyöhön liittyviin arvoihin, mutta osa on hylännyt kokonaan palkkatyöhön liittyvät tavoitteet. Työvoimasta vetäytyneet nuoret käyttävät runsaasti propositioita, jotka viittaavat erilaisiin vastoinkäymisiin, velkaongelmiin sekä työ- ja toimintakyvyn vajeisiin, joiden vuoksi he arvelevat omien työllistymismahdollisuuksiensa olevan minimaalisia. Esimerkiksi Viljo kuvaa tilannettaan seuraavasti: ”Ei mulla oo koulutusta ja sitte mulla on huono kunto. Ei mulla ole mitää edellytyksiä työn saamiseen” ja hieman myöhemmin hän jatkaa ”Opiskelu on taas liian ahistavaa. Tuntuu vielä vaikeammalta kuin töihin hakeminen”. Viljon puheessaan rakentamat propositiot kuvaavat erittäin hyvin sitä, että hän ei usko pärjäävänsä koulussa tai työelämässä, minkä seurauksena syntyy hänen toimintaansa lamauttavia kielteisiä tunteita. Viljo on keskeyttänyt useaan otteeseen opiskelut, hänellä on ADHD-diagnoosi sekä masennus- ja ahdistusoireita.

Koska työvoimasta vetäytyneillä työttömillä on lähes poikkeuksetta työ- ja toimintakyvyn vajeita, he kuvaavat myös arkista ajankäyttöään passiiviseksi. Esimerkiksi paniikkihäiriöstä ja vakavasta masennuksesta kärsinyt Jorma (31 v.) muistelee, että hänen ”ei ees tee mieli nousta pediltä saati pukee päälle tai lähtee ulos tai nähä ketään tai tehdä mitään.” Ja hänen mukaansa ”pahimmassa tapauksessa tuommoinen voi jatkua viikotolkulla”. Jorman käyttämät propositiot kuvaavat hyvin sitä, että nuorten tarmottomuus liittyy huonoon terveydentilaan (Rintala & Karvonen 2003, 457–458). Ai-

Kuvio 3. Työvoimasta vetäytyneen työttömän asemituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

neistossa esiintyvät työ- ja toimintakyvyn vajeet liittyivät yleisimmin mielenterveys- ja päihdeongelmiin, mutta myös neurologisiin ja muihin fysiologisiin sairauksiin ja vammoihin. Nuorten kuvasivat puheessaan myös erilaisia elämän kriisejä, jotka lamauttavat heidän toimintakykynsä tilapäisesti. Monet työvoimasta vetäytyneistä nuorista ovat olleet sairauspäivärahalla, kuntoutustuella tai hakenet työkyvyttömyyseläkettä. Kuitenkin ainoastaan yksi haastatteluista nuorista on saanut myönteisen päätöksen työkyvyttömyyseläkkeestä. Työvoimasta vetäytyneiden työttömien joukossa on myös välinputoajia, jotka eivät ole työkykyisiä, mutta eivät myöskään täytä työkyvyttömyyseläkkeen ehtoja (Määttä 2012; Metteri 2012).

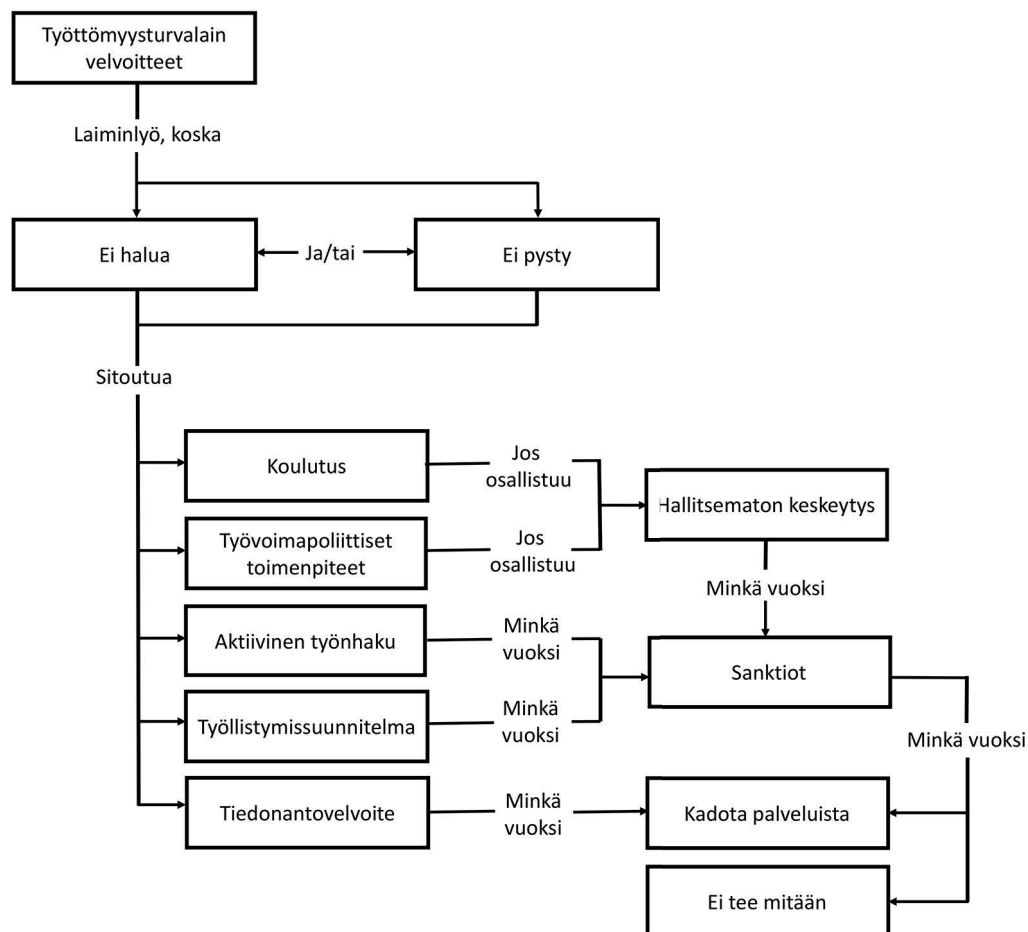
Työvoimasta vetäytyneiden nuorten työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumista varjostaa kohonnut keskeyttämisriski, koska he luovuttavat varsin helposti kohdatessaan vastoinkäymisiä. Keskeyttäminen voi

tapahtua esimerkiksi niin, että nuori hakee sairauslomaa. Esimerkiksi Viljo kertoo, että ”mä en sitten käyny siellä työharjoittelussa, kun mä en sitten pystynyt menee sinne. Mä sain sitten viikon sairauslomaa. Ei viikon, ku monen viikon. Varmaan kuukauden sairauslomaa.” Viljo jatkaa ”Mä olin ekana päivänä kipee niin mä en sitten päässy sinne. En sitten saanu lähettyä sinne.”. Näin ollen Viljo kuvaa haastattelupuheessa suhteellisen pienen vastoinkäymisen aiheuttamaa ylityspääsemätöntä henkistä kynnystä, joka lamauttaa hänen toimintansa. Työvoimasta vetäytyneet nuoret eivät myöskään kykene sitoutumaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin, mutta täyttävät työttömiä koskevan tiedonantovelvoitteen. Esimerkiksi Viljon tapauksessa hän haki sairauslomaa ja pystyi toimittamaan tarvittavat dokumentit työvoimatoimistoon. Näin ollen hänen työharjoittelunsa keskeyttämisestä ei sanktioitu.

Työvoimasta syrjäytynyt työtön

Työvoimasta syrjäytyneiden työttömien toiminta on selkeässä ristiriidassa työttömiin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden kanssa. He laiminlyövät työttömiä työnhakijoita koskevat velvoitteet, joko tahallisesti tai sen vuoksi, että eivät omasta mielestään pysty täyttämään velvoitteita. Käytännössä nämä kaksi syytä ovat usein vaikeasti erotettavissa toisistaan nuorten haastattelupuheessa. Esimerkiksi Niina (24 v.) kertoo kieltäytyneensä työelämävalmennuksesta, koska ”en vaan halunnu”, jolloin hän ei anna kieltäytymisel-

leen mitään hyväksyttävää syytä. Heti tämän jälkeen Niina kuitenkin jatkaa ”ja oli toinenkin paikka ja sit siinä tais olla jotain muita [paikkoja] ja en sitten vaan pystynyt soittamaan”, jolloin hän viittaa heikentyneeseen toimintakykyynsä. Näin ollen perusteeton kieltäytyminen ja heikko toimintakyky liittyvät usein toisiinsa. Haastattelun kuvaamien tapahtumien aikaan Niinan elämää rasittivat sekasortoinen muutto paikkakunnalta toiselle sekä huumausaineisiin liittyvät ongelmat. Haastattelusta ei selviä, miksi hän oli alun perin tässä tilanteessa sopinut työelämävalmennuksen aloittamisesta. Lopputuloksena

Kuvio 4. Työvoimasta syrjäytyneen työttömän asemoituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

hän kuitenkin laiminlyö tietoisesti työllistymissuunnitelmassa sovitut toimenpiteet, eikä kyennyt ilmoittamaan tilanteestaan työvoimatoimistoon.

Työvoimasta syrjäytyneet nuoret kärsivät usein merkittävistä elämänhallinnallisista ongelmista, minkä vuoksi heidän haastattelupuheensa on täynnä voimakasta henkistä pahoinvointia, päihdeongelmia, rikkoutuksia ihmissuhteita, taloudellisia ongelmia, mielenterveyden ja terveyden ongelmia, ulkopuolisuutta, nöyryytyksiä ja muita vaikeuksia. Haastatteluissa on myös mainintoja rikollisesta toiminnasta. Rungas ongelmapuhe osoittaa nuorten ajautuneen toistuvasti ristiriitoihin toimintaympäristönsä kanssa, mikä estää nuorten tavoitteellisen toiminnan. Samasta syystä heidän on vaikeaa kuvata tapahtumien kulkua, selkeitä päämääriä tai motiiveja jälkikäteen. Työvoimasta syrjäytyneet nuoret osallistuvat työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin vastentahtoisesti, jolloin toimenpide päättyy usein hallitsemattomaan keskeytykseen. Hallitsematon keskeytyminen tarkoittaa sitä, että toimenpide tai koulutus päättyy ilman, että nuori antaa keskeytykselle mitään hyväksyttävää syytä työvoimatoimistolle. Esimerkiksi Joonas (26 v) aloitti työpajan, mutta pian ”mulle tuli flunssa ja mulla oli tosi paha hammaskipu”, jonka seurauksena ”Mä en vaan kyenny menee lääkäriin. Sit se vaan veny se tilanne. Mä en vaan päässy lähtee.” Joonas työpaja keskeytyi, koska hän ei pystynyt ilmoittamaan tilanteestaan kenellekään. Työvoimasta syrjäytyneille nuorille on tyypillistä, että he laiminlyövät myös tiedonantovelvoitteen eivätkä he yleensä vastaa yhteydenottopyyntöihin tai toimita pyydettyjä selvityksiä tilanteestaan. He eivät yleensä saavu sovittuihin tapaamisiin (ks. Haikkola 2019, 340).

Giddensin (1984a, 83) mukaan yhteiskunnallisiin positiioihin liittyy normatiivisia odotuksia, jotka tekevät sanktioiden soveltamisen mahdolliseksi. Niinpä laimin-

lyöntiensä vuoksi työvoimasta syrjäytyneet nuoret joutuvat usein toistuvasti sanktioiden kohteeksi. Työvoimasta syrjäytyneille työttömille on myös ominaista, että he eivät pyri korjaamaan laiminlyöntejään vaan joko tyytyvät tilanteeseensa tai katoavat palveluiden piiristä kokonaan. Esimerkiksi Reijo (25 v) kertoo, että hän keskeytti lukion, minkä jälkeen ”mä taisin ilmoittaa itteni työttömäksi, mutta mä en käyny siellä ollenkaan”, minkä vuoksi ”oon mä varmaa ollu puoltoista vuotta etten mä oo saanu mitään tukia”. Reijo oli ratkaissut toimeentulonsa asumalla isänsä luona ja viettämällä ”ankeeta elämää”. Reijon tilanne osoittaa, että koulunsa keskeyttäneiden nuorten taloudelliset kannustimet rekisteröityä työttömiksi työnhakijoiksi ovat heikkoja (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 9; Uusikangas & Hiilamo 2020, 124) ja osa työvoimasta syrjäytyneistä nuorista voi jäädä kaikkien yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle (Myrskylä 2011, 9). Keskeytyneet työvoimapolitiittiset toimenpiteet voivat myös heikentää entisestään nuorten toimintakykyä (Ylistö & Husu 2021; Liukko 2006, 88). Lisäksi Reijo on hyvä esimerkki siitä, että työvoimapolitiittiset sanktiot voivat toimia tarkoitustaan vastaan. Sanktioiden virallinen tarkoitus on kannustaa nuoria aktiiviseen työnhakuun ja opiskelupaikan etsimiseen, mutta aktiivisuuden sijasta sanktiot voivatkin ohjata nuoria työmarkkinoiden ulkopuolelle. Myös tämä on osoitus merkittävästä epäsynkroniasta työttömien positiioon kohdistuvien odotusten ja positiioon joutuneiden nuorten toiminnan välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

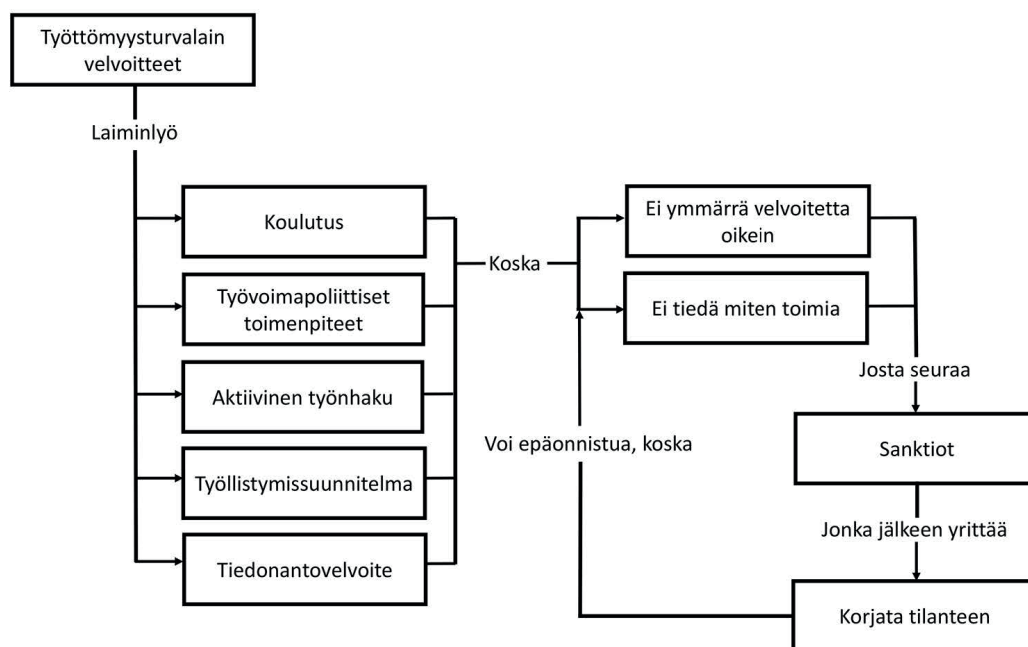
Eksyksissä oleva työtön

Eksyksissä oleva työtön voi laiminlyödä periaatteessa minkä tahansa työttömyysturvalain velvoitteen, koska hän ei hahmota tai ymmärrä itseään koskevia lakisääteisiä velvoitteita.

ARTIKKELIT

Eksyksissä olevan työttömän positioon ei välttämättä liity työ- ja toimintakyvyn vajeita, koska kyse on enemmänkin tiedon puutteesta tai väärinymmärryksistä. Käytännössä tiedon puute ja väärinymmärryksen näyttävät kuitenkin lisääntyvän toimintakyvyn vajeiden ja vaikeiden elämäntilanteiden yhteydessä. Giddensin termein kyse on toiminnan tarkoittamattomista seurauksista, jotka liittyvät toimintaympäristön tiedostamattomiin olosuhteisiin (Giddens 1984a, 5). Eksyksissä olevan työttömän positioita on löydettävissä lyhyehköinä jaksoina velvoitteiden mukaisesti toimivien, työttömyyteen sopeutuneiden, työvoimasta vetäytyneiden ja työvoimasta syrjäytyneiden nuorten puheesta. Eksyksissä olevien työttömien laiminlyönnit johtavat usein työvoimapolitiittisiin sanktioihin. Erona työvoimasta syrjäytyneisiin työttömiin on se, että eksyksissä olevat työttömät pyrkivät aktiivisesti korjaamaan tilanteen.

Aineistosta löytyy nuoria, jotka ovat kyenneet korjaamaan tilanteensa nopeasti väärinymmärryksen jälkeen. Esimerkiksi Urho (30 v.) kertoi, että työvoimatoimistosta ”laitto mulle työhönsoituksen. [...] Ja mä en ollu perehtynyt tähän asiaan niin mä ajattelin, että mä en sinne mene. Sitten kävikin ilmi luonnollisesti, että siitähän tulee karenssia.” Urho selittää laiminlyöntiään sillä, että ei ollut perillä työhönsoituksen velvoittavasta luonteesta. Urho kertoo, että saatuaan tiedon karensista ”Yritin paikkailla tilannetta” ja muutaman epäonnistuneen yrityksen jälkeen hän meni selvittämään tilannetta työvoimatoimistoon, jossa ”sanottiin että ainut tapa olisi te-valmennus”. Tällä tavoin Urho aloitti ensimmäisen työharjoittelujaksonsa nopeasti karenssin alettua. Urhon käyttämissä propositioissa on selkeästi nähtävissä hänen pyrkimyksensä tilanteen korjaamiseksi, jolloin hän ainakin periaatteessa toimi sanktioiden

Kuvio 5. Eksyksissä olevan työttömän asemituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

lakisääteisen logiikan mukaisesti. Nykyään työhönoisotuksesta käytetään nimitystä työtarjous.

Aina tilanteen korjaaminen ei ole yhtä helppoa. Esimerkiksi Daniel käyttää haastattelupuheessaan propositiota ”mulle määrättiin vähän lisää karensia jostain syystä”, joka kuvastaa hänen epä tietoisuuttaan omasta tilanteestaan. Hän oli yrittänyt selvittää asiaa työvoimatoimiston kanssa, mutta ei ollut ilmeisesti saanut ymmärrettävää vastausta, koska Daniel kertoo, että oli ”saanut taas lisää karensia” vaikka omasta mielestään oli jo hoitanut asian kuntoon. Danielilla on paljon ”rikkeitä”, mutta hän ei oikein ole perillä kaikista ”rikkeistään” eikä niiden seurauksista. Huolestuttavaa Danielin tilanteessa on se, että hän ei myöskään ymmärrä saamaansa ohjeistusta, minkä takia hän ei edelleenkään tiedä tarkalleen, miten hänen odotetaan jatkossa toimivan. Pahimmillaan tilanne voi synnyttää kehän, jossa nuori joutuu sanktoiduksi kerta toisensa jälkeen, vaikka on yrittänyt korjata tilannettaan.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkinaposition

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumista heitä koskeviin työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin. Analyysi paljastaa pitkäaikaisyöttömien nuorten ja heidän institutionaalisen ympäristönsä välisen vastaamattomuuden (ks. Giddens 1984b, 189). Ainoastaan velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät pyrkivät oma-aloitteisesti täyttämään työttömyysturvalain mukaiset vaatimukset. Kaikissa muissa positioissa pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminta poikkesi huomattavasti heitä ympäröivän institutionaalisen kontekstin odotuksista. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät keskittyivät vapaa-ajan aktiviteetteihin tai

osallistuivat koulutukseen tai työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin mielekkään tekemisen toivossa. Työvoimasta vetäytyneet työttömät pyrkivät välttämään työttömiä koskevat velvoitteet, koska eivät usko mahdollisuuksiinsa työllistyä avoimille työmarkkinoille. Työvoimasta syrjäytyneet työttömät laiminlyöivät tietoisesti työttömiä koskevat velvoitteet, mutta eksyksissä olevien työttömien osalta laiminlyönnit johtuvat siitä, että he eivät tiedä tai ymmärrä heitä koskettavia lakisääteisiä velvoitteita. Pitkäaikaistyöttömille nuorille työllistymissuunnitelmat ovat jääneet pelkäksi byrokraattiseksi muodollisuudeksi, koska vain ani harva heistä tiesi, mitä heidän työllistymissuunnitelmissaan luki.

Nuorten haastattelupuheessaan kuvaama työmarkkinaposition on yleensä tulosta nuorten tekemistä tilannearvioista, jotka on mahdollista tunnistaa heidän käyttämiensä propositioiden avulla. Keskeinen ongelma näyttää olevan se, että työnantajien asettamat pätevyysvaatimukset ovat ulkoisia tekijöitä, joihin pitkäaikaistyöttömillä nuorilla itsellään ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa (Fugate ym. 2004, 16). Aineisto osoittaa myös, että kovakaan yrittäminen ei takaa työnhaussa onnistunutta lopputulosta. Näin ollen pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta on usein jäljitettävissä pakotettujen valintojen kehä (Pohjola 1994, 62), minkä vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten on pakko tyytyä tilanteeseensa parempien vaihtoehtojen puuttuessa (Ylistö 2018, 15). Pitkäaikaistyöttömien nuorten on usein olosuhteiden pakosta hyväksyttävä työttömyys (Danielbacka & Tanskanen 2009, 54), koska jatkuva tulokseton yrittäminen on henkisesti raskasta. Näissä tilanteissa looginen elämänhallinnallinen valinta on hylätä velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän positio. Osa vaikeasti työllistyvistä nuorista valitsee tässä tilanteessa vapaaehtoisesti työttömyyden ja siihen liittyvän poikkeavan elämäntavan.

ARTIKKELIT

Toiset taas pyrkivät taistelemaan kohtalooan vastaan, mutta se vaatii huomattavia henkisiä ponnistuksia.

Nuorten toiminnan logiikan ymmärtämiseksi on tärkeää löytää rakenteita ja yksilöä yhdistävä näkökulma. Nuorten passiivisuus ja aktiivisuus suuntautuvat ja määräytyvät rakenteen ja toimijan välisessä vuorovaikutuksessa, jonka seurauksena syntyy erilaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia positioita (Giddens 1984b, 187; Schiller-Merkens 2007). Nuorten haastattelupuheen perusteella vaikuttaa siltä, että monet pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevat lakisääteiset velvoitteet ovat nuorten omasta mielestä epärealistisia. Työvoimapolitiikan näkökulmasta tämä tarkoittaa, että syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ei ole järkevää asettaa samoja lakisääteisiä vaatimuksia kuin työttömille yleensä, vaan toimenpidekokonaisuudet tulisi räätälöidä kunkin erityiskohderyhmän osalta erikseen. Tutkimus osoittaa selkeästi myös sen, että työvoimasta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten sanktioiminen ei johda työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisiin käyttäytymismuutoksiin: sanktiot eivät välttämättä aktivoi heitä työmarkkinoille vaan voivat pahentaa heidän ehdinkoan. Samanlaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa, joissa on havaittu aktivointitoimenpiteiden työntävän heikoimmassa asemassa olevia nuoria pois työmarkkinoilta (Ylistö & Husu 2021; Uusikangas & Hiilamo 2020; Hämäläinen ym. 2014). Mikäli nuori ei usko, että hän pystyisi tai voisi onnistua löytämään työtä tai sopivan opiskelupaikan, on hänen vaikea motivoitua sellaista edes tavoittelemaan (Wrede-Jäntti 2003, 86). Se on keskeinen nuorten työmarkkinoille asemoitumista selittävä tekijä. Mikäli työllistyminen olisi helpompaa, moni heistä todennäköisesti valitsisi työttömyyden sijasta palkkatyön.

Lähteet

- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) *Keppi ja porkkana: tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista*. Helsinki: Työministeriö.
- Aro, Mikko (2013) Koulutusekspansio ja koulutusinflaatio Suomessa vuosina 1970–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 287–303.
- Björklund, Liisa (2008) *Kannustaminen ja moraali: kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen*. Väitöskirja Helsingin yliopisto.
- Danielbacka, Mirikka & Tanskanen, Antti (2009) Nuorten asennoituminen työhön ja työttömyyteen. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 52 (2), 46–55.
- Elonen, Noora & Niemelä, Jukka & Saloniemi, Antti (2017) Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25 (4), 280–296.
- Eskelinen, Leena & Olsen, Søren & Caswell, Dorte (2010) Client contribution in negotiations on employability – categories revised? *International Journal of Social Welfare* 19 (3), 330–338.
- Fugate, Mel & Kinicki, Angelo & Ashforth, Blake (2004) Employability: A psycho-social construct, its dimensions and applications. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 14–38.
- Gibson, Stephen (2011) Dilemmas of citizenship: Young people's conception of un/employment rights and responsibilities. *British Journal of Social Psychology* 50 (3), 450–468.
- Giddens, Anthony (1984a) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1984b) *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyysissä*. Helsinki: Otava.
- Haikkola, Lotta (2019) Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 62 (3), 334–348.
- Haikkola, Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 53–77.
- Hartikainen, Armi & Anttila, Timo & Oinas, Tomi & Nätti, Jouko (2010) Is Finland Different? Quality of Work Among Finnish and European Employees. *Research on Finnish Society* 3 (3), 29–41.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla (2012) *Matkalla*

- maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2012, 6–18.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2014) *The Labour Market Impacts of Youth Guarantee: Lessons for Europe?* Helsinki: VATT.
- Järvinen, Tero & Vanntaja, Markku (2005) *Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla*. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Kallio, Johanna & Saarinen, Arttu (2013) Katutason byrokraattien käsitykset työttömistä ja työttömyysturvasta. *Työelämän tutkimus* 11 (3), 192–208.
- Keskitalo, Elsa (2008) *Balancing social citizenship and new paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective*. Stakes research report 177. Helsinki: Stakes.
- Kojo, Marjaana (2012) Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänkulussa. *Janus* 20 (2), 94–110.
- Kortteinen, Martti & Tuomikoski, Hannu (1998) *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 335.
- Liukko, Eeva (2006) *Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Mauno, Saija & Minkkinen, Jaana & Auvinen Elina (2019) Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla. *Hallinnon tutkimus* 38 (4), 271–288.
- Metteri, Anna (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Montén, Seppo & Tuomala, Juha (2003) *Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 37 & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79. Helsinki: Opetusministeriö.
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Helsinki: Työ ja elinkeinoministeriö.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002a) Invisible People: Institutional Reasoning and Reflexivity in the Production of Services and “Social Facts” in Public Employment Agencies. *Mind, Culture, And Activity* 9 (3), 160–178.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002b) Talk in institutional context and institutional context in talk: Categories as situated practices. *Text* 22 (1), 57–82.
- Mäkitalo, Åsa (2005) The Record as a Formative Tool. A Study of Immanent Pedagogy in the Practice of Vocational Guidance. *Qualitative Social Work* 4 (4), 431–449.
- Määttä, Anne (2012) *Perusturva ja poiskäännyttyminen*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Määttä, Mirja (2019) Reforming youth transition support with the multi-agency approach – a case study of the finish one-stop guidance centers. *Sociologija* 61 (2), 277–291.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Novak, Joseph (2002) *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsitekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Nyysölä, Kari (2002) Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa. 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisoasiain neuvottelukunta, 120–136.
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marko & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) *Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pohjola, Anneli (1994) *Elämän valttikortit. Nuorten aikuisten elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pultz, Sabina & Mørch, Sven (2015) Unemployed by choice: young creative people and the balancing of responsibilities through strategic self-management. *Journal of Youth Studies* 18 (10), 1382–1401.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari (2003) Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaisissa kuntatyypeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 454–464.
- Romppainen, Katri & Jähi, Rita & Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka (2009) Encounters with unemployment in occupational health care: nurses’ construction of clients without work. *Social Science & Medicine* 70 (4), 605–608.
- Salmela-Aro, Katariina & Little, Brian (2007) Relational Aspects of Project Pursuit. Teoksessa Brian Little, Katariina Salmela-Aro & Susan Phillips (toim.) *Personal Project Pursuit. Goals, Action and Hu-*

ARTIKKELIT

- man Flourishing*. London: Mahwah, 199–220.
- Schiller-Merkens, Simone (2007) Towards a Practice-Based Approach to Institutional Change: Institutional Change and Structuration Theory's Neglected Praxeological Aspects. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings* 54 (1), 1–6.
- Stones, Rob (2005) *Structuration Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tarkiainen, Laura (2017) Long-term unemployed Finnish interviewees address deservingness: separating, declining and enriching as means of resisting. *Journal of Poverty and Social Justice* 25 (39), 219–231.
- Tarkiainen, Laura (2020a) Motivated, resistant, unfortunate and blameworthy – Positions constructed for Finnish long-term unemployed individuals through the employability discourse. *Nordic Social Work Research*, 1–13.
- Tarkiainen, Laura (2020b) *Negotiated responsibilities and deservingness: a study of talk on prolonged unemployment in Finland*. Publications of the Faculty of Social Sciences 169. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tuppurainen, Simo (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. *Työpoliittinen aikakauskirja* 53 (4), 14–22.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 120–145.
- Virjo, Ilkka & Aho, Simo (2001) Työnhakuaktiivisuuden vaikuttavat tekijät. *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2001, 55–76.
- Välilä, Outi (2008) Oikeutetusti työtön. Neuvottelu pitkäaikaistyöttömien ryhmän leimatusta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 245–260.
- Välilä, Outi (2011) *Kategoriat ongelman selontekijänä. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wrede-Jäntti, Matilda (2003) Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen, Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Wright, Sharon (2012) Welfare-to-work, Agency and Personal Responsibility. *Journal of Social Policy* 41 (2), 309–328.
- Ylistö, Sami (2018) Why do Young People Give up Their Job Search? *Nordic Journal of Working Life Studies* 8 (3), 27–45.
- Ylistö, Sami & Hanna-Mari Husu (2021) Negative emotional consequences of labour market activation policies for long-term unemployed young adults in Finland. *International journal of Sociology and Social Policy* 41 (13–14), 1–15.
- Åhlberg, Mauri (1992) *Oppimisen, opetuksen ja opetussuunnitelman evaluaatio*. Helsinki: Finn Lectura.
- Åhlberg, Mauri (2002) Suomentajan jälkisanat: eheyttävän kasvatuksen teorian, käsitekarttojen ja vee-heuristiikan käytöstä sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä Suomessa. Teoksessa Joseph Novak *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsitekartat työvälaineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 300–315.
- Åhlberg, Mauri (2018) Käsitekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 52–62.

IV

LIUKUPORTAAT, KARUSELLI VAI KUMMITUSJUNA? AKTIVOINTITOIMENPITEIDEN TARKOITETUT JA TARKOITTAMATTOMAT SEURAUKSET PITKÄAIKAISTYÖTTÖMIEN NUORTEN HAASTATTELUPUHEESSA

by

Sami Ylistö, 2024

Journal of Työelämäntutkimus

In referee process.

Request a copy from author.